Man bygger ett hus

Bokutgåva

Stockholm. Tidens förlag 1938

1.

Men Herbert Folkesson kunde aldrig glömma att brodern, Folke, hade gått bort. Det var just detta: att han gått bort. Egentligen tänkte han sig inte begreppet död, med allt som föregick och omgav detsamma, sjukdom, läkare, avtynande, den sista intensiva kampen för att vidmakthålla livsgnistan, och sedan *döden,* döden och begravningen, blommorna, prästen, de sörjande. Då han rannsakade sig själv, vilket han ofta gjorde, på ett opersonligt sätt — som om han såg sig själv utifrån — fann han att han inte kände något av den omedelbara smärta man vanligen föreställer sig måste uppstå efter en brors död; han hade inte känt någon den första tiden, han kände ingen nu tre år efteråt — de två bröderna hade levt för långt ifrån varandra, och med allt för olika intressen, för att han skulle kunna känna sorg. Nej, det var själva försvinnandets faktum, en människas upphörande i tiden och rummet, som liksom hypnotiserat honom, och som han fortfarande inte kunde komma i från: det var som om brodern hade lämnat ett tomt hål efter sig, ett ingenting, som han alltjämt stirrade in i, lika förvirrat som den första tiden, som sög till sig hans medvetande, splittrade det, upphävde det nästan, och upplöste hans tankar i ett obestämt famlande i ett mörkt, begreppslöst ickevara. Det kom honom ofta att tänka på att det funnits miljoner och åter miljoner människor som inte heller *voro* längre. Då han stod och talade med någon kunde det helt omotiverat falla honom in: den här individen ska vara *borta* en gång. Ibland, när han inte tyckte om människan, som just *då* väckt tanken, föreföll det honom så lustigt att han log förvirrande, att han log som om han kände till en hemlighet om den andre och funderade på ett chockerande avslöjande; men i stort sett kastade den egendomliga vanan en sällsam skymningsdager över hela hans själsliv, han kände och handlade under påverkan av en obestämbar melankoli, ständigt närvarande i hans inre som lugnvattnet under ytans tillfälliga krusningar.

Under senaste halvåret hade han utbildat en vana, som väckte hans självironi, men också roade honom så att han fortsatte den, hur barnslig den än var. Då han anlände till kontoret om morgnarna bytte han ut kavajen mot svalrocken på ett omständligt, dröjande sätt, och tänkte därvid högtidligt: ”En gång kommer den här kroppen inte att finnas längre — det är onekligen en fin kropp, det är trevligt att ge den vad den behöver — men en gång ska den upphöra att existera liksom alla andra.” Han smålog fundersamt road under ceremonien. Han älskade att föreställa sig själv såsom fullkomligt illusionslös; han tyckte faktiskt om att veta att han tvivlade på allt, och i synnerhet på att livet, hans eget eller livet i allmänhet, hade någon mening eller högre värde än det som de tillfälliga njutningarna skänkte. Men det fundersamma småleendet avslöjade ett källarvåningstvivel, ett under det medvetna, och skarpt prononcerade tvivlet, dröjande misstroende mot sanningen i själva tvivlet: någonting i hans innersta tycktes alltid berett att säga: vem vet i alla fall — det kanske är bara lögn det där att man dör. Kanske Folke inte var död. Ja, kanske han levde någonstans utan att synas. Vem kunde påstå att livet, ens den mänskliga tillvaron, inskränkte sig bara till just det som ögat *ser*? Han visste mycket väl att dessa vaga reflexioner, om förnimmelserna ens kunde kallas så, voro reminiscenser från läsning. Under sin läshungrigaste period — tjugoårsåldern, då man kan blanda marxism och krapotkinsk idealism, spencerska, schopenhauerianska och nietzscheanska tankegångar, och tro att man har en livsåskådning — hade han liksom de flesta av sin generation snuddat vid teosofin och grubblat över

reinkarnationens möjlighet. Han grubblade inte längre, han trodde han lämnat frågorna och frågandet bakom sig, han ville inte göra någon idé till sin, han fann det meningslöst att ha en idé om någonting, helst om tillvaron; men just därför hade han kommit till denna benägenhet att tänka sig — tänka liksom med en själslig axelryckning — alltings *möjlighet.* Man kan inte göra en dylik inställning till en livssak. ”I grund och botten spelar det ju heller ingen roll vad man tänker”, tänkte han, ”det är bara en hjärnans lek, en vana vi fått därför att vi behärskar en massa ord.” Tanken roade honom, den kom allting att verka putslustigt.

2.

Kontorschefen och kassören i en person, herr Lund, byggmästaren Klassons buffert mot påträngande fordringsägare och utslitna ombud i växelaffärer, tyckte inte om sättet varpå Herbert ömsade kavajer; det låg någonting misstänkt i de där dröjande rörelserna och det fundersamma leendet. Han böjde ner huvudet, tittade misslynt över sina guldbågade glasögon och stod sysslolös, såsom en stum anklagelse, under hela ceremonin. En dag kunde han inte hålla sig längre.

— He, utbrast han, ni tycker visst inte vidare bra om den här platsen, ni Folkeson!

Herbert svarade:

— Jo då. Ungefär lika mycket som ni att se mig på’n.

Den gamle mannen grymtade, och fick den plågat irriterade minen hos en som gärna vill, men inte vågar, eller anser det under sin värdighet, börja ett gräl. Han slog sig ner på sin plats och rotade nervöst i papperen på bordet. Herbert betraktade honom uppifrån, såg genom det tunna, gråsprängda håret på huvudsvålen, vilken lyste blankt röd som om den pinats för mycket av kamning och borstning. Han tänkte: ”Det är en gammal man, han kommer snart att försvinna.” Och plötsligt frågade han helt vänligt:

— Tror ni på själavandringen, herr Lund?

Herr Lund såg upp, men samtidigt föll hans haka ner, lämnande munnen vidöppen, som glömde han för ett ögonblick det han annars lade in medveten ansträngning i: att hålla ihop sig själv, sina drag utåt.

— Vad sa ni jag tror på, va’, frågade han.

— Jag sade inte *att* ni tror på nånting, svarade Herbert svagt leende, jag undrade *om* ni —

Lian avslutade inte meningen. Det var inte något trick av honom — mitt i meningen insåg han bara hur absurt det var att fråga — men det verkade som ett trick på det sättet att det stärkte den osäkerhet herr Lund alltid kände gentemot honom.

Han tyckte inte om Herbert Folkeson, stundom avskydde han honom rent av, han kände en äldre, lite pedantisk, ständigt trälande mans antipati mot en yngre, vars strålande hälsa, kraft och suveräna nonchalans oavbrutet påminner honom om hans egen svaghet och träldom. Om han velat avlägsna Herbert från platsen skulle han inte lyckats — byggmästaren hade fått för sig att Herberts hämningslösa sätt att ibland yttra de fräckaste saker berodde på frank framåtanda, en egenskap han beundrade, emedan han trodde sig själv äga den — men han inbillade sig att han skulle kunna. Och bara inte ville. Ja, detta var en av de föreställningar som kom honom att visa en viss värdighet gentemot den yngre mannen. Men om någon frågat varför han, trots sin antipati, inte ville ha bort Herbert skulle han inte kunnat klargöra det, han skulle gett det stereotypa svaret, som han ofta gav sig själv: ”Jag är inte sån att jag vill ta brödet ur munnen på en annan.” Allt som hörde samman med försörjningen var något heligt för honom, tillvarons egentliga mening var att man försörjde sig. Han tänkte inte på att skapa nyttigheter, att odla säd eller potatis — allt sådant var främmande

för honom, han visste inte ens något om produceringen av det byggnadsmaterial han själv, såsom Klassons ombud, rekvirerade — men den människa som alltid kunde sörja för att han hade mjöl och potatis, det vill säga livets nödtorft, i sitt hem, den var i hans ögon en bra människa; och ju mera han på ett anständigt sätt kunde föra från tillvarons stora visthusbod till sitt eget hem, desto bättre människa var han. När han talade om ”dåliga” människor menade han alltid slappa, ambitionslösa karaktärer, människor som inte ”skötte sig”. Det djupaste allvaret i hans natur — och han var en *mycket* allvarlig man — kom fram då; han kunde inte se några försonande drag hos en individ som inte ”skött sig”, knappast ens sjukdom var någon ursäkt för misslyckande i tillvaron. Själv hade han lyckats, ansåg han. Han hade skaffat sig ett litet nätt hem, en anständig, sparsam och presentabel hustru, och tre barn, vilka han gett en god uppfostran, och väntade sig mycket av. Då han överhuvud taget funderade över sitt liv, trodde han att han viljemässigt levt i dessa avsikter ända sedan sin barndom. Och det var ännu en av de föreställningar som kom honom att visa värdighet.

Under de sex år Herbert arbetat hos Klasson hade Lund då och då invigt honom i sitt förtroende, inte så att han egentligen talat mycket om sig själv, eller de sina, ty han hade inte många ord till sitt förfogande, men så att han plötsligt meddelat Herbert någon av sina framgångar. Det hände bara när han på något sätt kände sig högtidlig. En dag meddelade han att äldste pojken tagit studenten. Två år senare hade äldste pojken fått en bra plats på ett försäkringskontor. I samma veva fick han in dottern, som kom näst i fråga om ålder, på posten; det var också en bra plats: en flicka vid posten har sin framtid klar även om hon inte — hm — skulle bli gift, vilket naturligtvis vore det naturligaste för en flicka. De där två framgångarna kom honom att fundera mycket på den yngste sonens framtid, han övervägde om han inte skulle kunna hålla honom på högskolan. ”Tänk om han kunde bli ingenjör”, sade han andäktigt. I det där, att ”vara ingenjör”, såg han egentligen ingen verksamhet, det innebar främst ett socialt avancemang; titeln ingenjör klingade bättre än kontorschef, kamrer, prokurist, den vittnade om en föregående och betingande god ambition hos honom själv. Då han funderat en tid, det vill säga räknat inom sig, räknat tillsammans med sin hustru, gick han in för saken; och en dag meddelade han Herbert i förbigående att yngste sonen skrivit in sig på högskolan. Han hade två röda fläckar på sina grå, slappa kinder, den dagen, två röda fläckar, vittnande om en ovanlig och stark sinnesrörelse, en djup och berättigad stolthet. Och det var som om sinnesrörelsen gjort honom skarpsynt, eller som kände han sig med ens placerad i en högre ställning, så att han kunde se Herbert ovanifrån, se honom bättre, klarare, ty han sade plötsligt:

— Hm, hm, vet ni Folkeson, jag tycker ni borde gå in med större intresse för ert arbete, ni sitter här som — som — ja, som om det bara var tillfälligt!

3.

Men herr Lund hade ett hemligt liv också — tjugotre minuter varje dag.

Om man bortser från några skamset brådskande besök hos prostituerade, avlagda mera för att han ansåg en man borde göra sådana än för att han drevs av någon krävande lust, var han fullkomligt sexuellt oerfaren när han, trettiosex år gammal, träffade sin hustru. Han hade levt ett sparsamt, ja snålt ungdomsliv, utan några utsvävningar eller fruntimmershistorier, vare sig av realistisk eller romantisk art. Till en del berodde detta rätt och slätt på något så banalt som ekonomisk omtänksamhet: han drog sig för att sällskapa med kvinnor, som under hans ungdomstid ännu hade den inställningen att mannen skulle bjuda — på teater, danstillställningar etc. Och det animala draget i hans natur var inte så starkt att det kunde övervinna det ekonomiska förnuftet, det fanns där visserligen, men det aktualiserades aldrig i hans livsförsel. Han var en sådan karaktär som den kristna sedligheten är skapad för: inte direkt kysk, men fullkomligt behovslös. Och så där lagom egoistisk att han i alla livets situationer först frågade sig vilket kunde vara förnuftigt, det vill säga hälsosamt för honom själv. Människor som hängåvo sig åt en våldsam entusiasm eller en vild passion

betraktade han helt enkelt såsom ”idioter”, han förmådde fatta deras motiv lika litet som han kunde fatta ekonomiskt eller personligt misslyckande i tillvaron.

Kvinnan som blev hans hustru träffade han under ett tillfälligt besök i Strängnäs. Hon var tjugo år, dotter till en pensionerad lärare, med stränga ideal när det gällde kvinnan, och en djup avsky för det yrke han levt på, emedan det fört honom i allt för intim kontakt med statare, lantarbetare och deras ouppfostrade, osnutna och efterblivna ungar. Hon tillhörde den ljuva typen, den sittande, tystlåtna, med violblå ögon, gräddvit, mjuk hy och en doft av mjölk och nybakat bröd omkring sig. Fysiskt var hon mycket väl utvecklad, men det röjde hon intet medvetande om; hennes själ hade utvecklats bort från uppmärksamheten på det fysiska i naturen, den hade levt in i alla de ord, som frodas så friskt och ohämmat framför allt i lärare- och lärarinnehem: plikten, kvinnans uppgift i livet, kärlek till hem och barn — det vill säga: de egna — till djur och blommor, allt vackert, rent, friskt, upphöjt och heligt. Eftersom hon ständigt varit uppmärksammad på sin framtida uppgift slog hon sedigt ner ögonen i närheten av alla män och greps av en slags själslig sinnesrörelse, som kom henne att verka känslorik, vid alla antydningar om mans och kvinnas livsförening. Hon var precis den hustru herr Lund behövde, han kände det genast han träffade henne. Han friade på en julfest, och de gifte sig till pingsten.

Det var uteslutet att han skulle kunna skänka sin hustru någon sexuell tillfredsställelse, han var inte så inställd, och hade blivit förskräckt och inte vågat gifta sig över huvud taget om han kunnat tänka sig att det var meningen med äktenskapet. Och hon begärde det lyckligtvis inte — hon kunde inte heller tänka sig att det var meningen. De voro båda två så typiska produkter av förkrigstiden, då det ansågs att en kvinna inte levde tillsammans med en man för att finna någon slags njutning, ja då det betraktades som skamligt och syndfullt om hon av en slump råkade erfara njutning i samlivet med honom. Faktiskt gifte de sig emedan det var en samhällelig tradition att man och kvinna skall gifta sig — inte något annat, ingenting mera, än just detta: gifta sig — leva vid varandras sida, sätta bo och, om det blir så, få barn. Han hade ju spart pengar i den avsikten, hon fick några tusen av sin far, som spart dem i den avsikten. Och så satte de alltså bo. De köpte en villa i Enskede, som just då börjat växa och blivit på modet bland medelklassen; de voro vänliga och aktningsfulla mot varandra, och prövade aldrig varandras nerver ens i den mån de ägde nerver; de fingo ett barn vartannat år, och när de fått tre stycken kommo de, utan att öppet tala därom, utan att behöva tala därom, emedan de voro inställda på samma förnuftslinje, överens om att inte skaffa sig flera — ty det skulle bli för dyrbart och dra ner hemmets ekonomiska standard. I hemlighet kände de dock att det var synd, inte att de skildes till säng och säte, utan att de inte läto barnen komma såsom naturen bestämt, därför började fru Lund försvara sig med att hon kände sig sjuklig, hon klagade på bristande aptit och blodbrist, och lyckades verkligen få sådan i så hög grad att läkaren fann sig föranlåten ordinera henne ferrol. På det sättet räddades hemmets ro och välstånd och makarna kunde fortsätta att vara vänliga och aktningsfulla mot varandra, samt låta barnen växa upp med blickarna riktade mot studentexamen och en god medelklassframtid.

Men just när herr Lund passerat femtioårsstrecket ändrade han en liten, liten smula på sina vanor. En eftermiddag när han som vanligt satt på spårvagnen mellan Norrmalmstorg och Slussen hände det honom, skenbart helt omotiverat, ehuru han naturligtvis var mogen för det, att han fick upp ögonen för en liten bit och en stund av stadens liv: den hektiska timme när banker, butiker och varuhus i centrum tömmer ut sin härskara av brådskande människor. Med ens greps han av en obetvinglig lust att *gå* till spårvagnsombytet vid Slussen. Han steg av vagnen, och gick. Och därefter fortsatte han att gå mellan kontoret vid Norrlandsgatan och Slussen varje eftermiddag: det blev till en passion för honom. ”He”, sade han då han för sin hustru skulle förklara varför han kom hem tre spårvagnar senare än han förr brukat, ”man behöver lite motion, kära du, man sitter så mycket stilla om dagarna, man blir gammal i förtid —” Samtidigt började han lägga ner större omsorg på sin klädsel, ett tag verkade han riktigt snobbig, med lackskor, grårandiga byxor, ljus höst- och vårrock, käpp och plommonstop. Det var för att han måste representera firman, sade han,

under chefens frånvaro kom det ju ofta upp en del eventuella kunder, och då — ”nej, det gick ju inte an att visa sig för pasig!” Han lyckades sorgfälligt dölja att han under en tid av ett till två år kände sig gripen av en feberaktig rastlöshet så fort han steg ut från kontoret klockan fem, att han under hela dagen, ja ända från tidigt på morgonen, såg fram mot den stunden med nästan kväljande otålighet.

Då han stigit ut ur porten stannade han en minut ungefär, hängde käppen med silverkryckan över vänstra armen, drog omständligt och liksom med en viss njutning, på sig handskarna, medan han långsamt såg sig om, som en människa vilken är fullkomligt fri och bekymmerslöst undrar åt vilket håll hon skall styra kosan. Hans ögon hade ett spänt uttryck. Om det regnade lite grann stannade han gärna i porten ett tag, och såg fundersamt övervägande åt båda hållen. Slutligen gick han dock åt det rätta — det skulle aldrig fallit honom in att inte gå åt rätt håll — han vandrade med fjädrande steg, men varken för fort eller för dröjande, Norrlandsgatan fram, vek in på Hamngatan, sedan på Regeringsgatan, korsade Gustav Adolfs torg, Riksdagsplan och Mynttorget, för att därefter, via Västerlånggatan, nå Slussen där han genast steg på förortsspårvagnen.

Det var inga krokvägar, herr Lund gjorde, inga onödiga dröjsmål på vägen: den tog honom precis tjugotre minuter. Men under dessa tjugotre minuter nådde hans liv en senkommen blomning, han kände att han verkligen levde, nerverna stodo på helspänn, hjärtat skälvde i bröstet, pulsarna bultade vid tinningarna, och ögonen lyste med en öm glans mot alla de hundratals unga kvinnor han mötte på vägen. Han skulle aldrig kunna vara otrogen mot sin äkta hälft, han formulerade inte någon sådan önskan i ord, hans tankar höllo sig alltjämt långt borta från könsmedvetandet; och *om* något så otroligt hänt att en kvinna försökt spela Potifars hustru gentemot honom skulle han utan tvivel flytt under ännu större panik än någonsin Josef. Men ändå gick han varje dag under tjugotre minuter i ett fullkomligt kärleksrus mellan Norrlandsgatan och Slussen. Staden blev ett levande väsen, som han ägde och själv tillhörde. Den symfoni av ljud, sammansatt av bilhorns tutande, spårvagnsklockors klinganden, klapprandet av steg, människoröster, skratt, vindens sus i parkträden, som staden slungade upp mot den för varje dag skiftande kvällshimlen, trängde in i honom, sprängde ini honom som en kvinnas kärlek spränger i mannens hjärta, uppfyllde honom, som ett lätt champagnerus, med en förnimmelse av jubel och oövervinnelighet, och kommo hans känslor att klinga i bröstet. Sprättigt, med upplyftat bröst och lysande blickar, vandrade han fram genom vimlet, eggad av tusen sällsamma önskningar, utan att medvetet tänka någon enda, stimulerad av de tusen möjligheter, som livet, skymningen och existensen av tusentals unga kvinnor erbjödo en man, utan att på allvar våga ens tanken på att gripa efter en enda.

Så småningom, efter två somrar och en vinter, ebbade stämningen bort inom honom. Herr Lund passerade den gräns över vilken alla män måste gå och på vars andra sida de upphöra att vara egentliga män, åtminstone i biologisk mening. Han lade inte märke till det själv; det var så länge sedan han använt sig av sin manbarhet att han inte saknade den —; och av samma skäl kom ingen kvinna att sakna den. Men han fortsatte alltjämt att gå den lilla biten mellan Norrlandsgatan och enskedespårvagnen vid Slussen. Elegansen utplånades, käppen med silverkrycka utbyttes mot det mera praktiska paraplyet, skorna täcktes av galoscher, som han började med efter en lätt förkylning och sedan fortsatte att bära den mesta tiden av året, ryggen böjdes, ögonen förseddes med glasögon, nästippen rodnade och svällde så att den tycktes hänga melankoliskt ner mot överläppen. Men som sagt — han gick alltjämt. Och det var inte enbart av vana. Ty nu *såg* han även på Kvinnan, han såg medvetet på henne, med denna tankens maktlösa lystnad som besätter män vilka livet igenom varit sexuellt otillfredsställda, han betraktade hennes former, brösten, armarna, benen, länderna, i fantasin vadade han, som en pubertetsårspojke, genom ett hav av kvinnolemmar, tankarna lekte ständigt med synder som han aldrig skulle kunna begå. Och just därför tänkte han på dem. Det fanns inte längre någon fara för att han skulle kunna riskera sin sociala existens, sin ombonade ro, sitt värdefulla själslugn. Och då kunde han ju kosta på sig att frossa.

En gång under Herberts första tid på kontoret kom han att göra herr Lund sällskap därifrån. De gingo från Norrlandsgatan till Slussen. Den gamle mannen blev tvungen att hålla starkare fart än han brukade; han flämtade lite astmatiskt, galoscherna klaffsade med ett sugande ljud mot stenläggningen, paraplyets ståldoppsko smällde oregelbundet. Plötsligt sade han inställsamt:

— Stockholmsflickorna blir allt vackrare och vackrare för varje år! He — tycker ni inte det, Folkeson?

Hans andfåddhet kom rösten att verka upprörd — eller åtminstone mera upprörd än han kanske var. Herbert ryste ofrivilligt till.

— Jag vet inte, svarade han undvikande, jag har aldrig tänkt på —

Och så den här frigjordheten som de lagt sig till med, fortsatte herr Lund, endast mån om att forcera fram sin egen tankegång, den här frigjordheten, ja! Vad ska man säga om den? Att röka och dricka och — He, ja ni förstår, va? Göra vad som faller dem in!

Rösten blev gäll, satserna slungades ut stötvis, som i vredesmod:

— Man måste säga — de nekar sig ingenting! En flicka nu för tiden *håller* inte på sig gentemot pojkarna! Nädå, nädå!

— Och varför skulle hon det också, avbröt Herbert hånfullt, för att försöka stoppa det senila ordflödet.

— Ja, varför skulle hon det, ja, medgav den andre genast i nästan gnisslande ton, varför ja, varför? Men annat var det på min tid!

Det verkade som grämde han sig lika mycket över det nutida förfallet som över att det varit annorlunda på hans tid. Herbert, som redan nu visste att den gamle själv hade en dotter i tjugoårsåldern, gav honom en smygblick från sidan: det trötta gubbansiktet, med den röda näsan och de blacka ögonen, var lika grått och uttryckslöst som vanligt, det kunde inte spegla den själsliga sinnesrörelse som rösten röjde. Under några minuter hördes bara galoschernas sugande klaffsande och paraplydoppskons smällande mot gatstenarna, mitt i det odefinierbara brus som ideligen uppstod på varje punkt av gatan utan att ändå kunna lokaliseras till någon avgränsad del, när de två från motsatta håll kommande människoströmmarna brötos mot varandra. Herbert hade redan börjat fundera på sina egna angelägenheter när gubben avbröt honom med ett ihåligt fnissande och utropade:

— Men vackra är de — ja, ja, det måste man erkänna — snitsiga, så att säga, käcka som bara tusan!

Herbert kände sig obehagligt berörd, som om han kommit i rent fysisk kontakt med något grodaktigt slemmigt och kallt. Fast han hade samma väg som herr Lund, och själv gärna promenerade hem, undvek han efter den dagen sorgfälligt dennes sällskap: ungdomen inom honom avskydde kontakten med alla varelser hos vilka han anade ett fysiskt misslyckande. Det är troligt att herr Lund å sin sida anade sig till den instinktiva motvilja han ingav — hur annars förklara hans sporadiskt uppflammande antipati. Men samtidigt kände han behov av att ha Herbert i sin närhet, och blev retlig till lynnet om denne skickades i något ärende ut på staden; det var som om hans själ ständigt, blint och planlöst, famlade och trevade, som en skumraskinsekt i dagsljuset, efter ungdomen, ungdomens lyster, ungdomens fägring, ungdomens kraft. Under hela kontorstiden satt han på sin plats, sur, gnatig, pedantisk, men när klockan slagit fem reste han sig ofta, förnöjsamt gnuggande händerna, och sade med forcerad glättighet:

Jaja, jaja, så ska man gå hem till gumman igen då —!

Det hände till och med att han smackade med läpparna för att försöka inge den yngre mannen en

föreställning om vilka äktenskapliga fröjder som väntade honom. Och samtidigt tiggde han ödmjukt om det allra minsta lilla genförtroende.

4.

Klasson, byggmästaren, kom inte förrän vid elvatiden på förmiddagen, då Lund redan hunnit gå igenom posten och med bekymrad min antecknat dagens växelomsättningar. Klasson ville inte veta något om kommande dagars bekymmer; han njöt av att varje dag bli ställd inför något brådskande, något som absolut måste klaras, om inte direkt på stunden så inom det närmaste dygnet — och så verkligen klara det: då kände han att han var en duktig affärsman, en suverän individ, behärskande omständigheterna.

Han var en liten satt man, med rund kropp, som ägde en oanad rörelseförmåga, ett klotrunt huvud, med gult hår, svagt rödlätt, ständigt svettskinande hy, uppnäsa, stubbad mustasch, och stålblå, vakna ögon vilka han gärna lät få en inträngande, forskande blick när han fäste dem på människor i sin omgivning. Han kom alltid likt en virvelvind, precis som vore han på språng från det ena viktiga sammanträdet till det andra, och bara i förbifarten kostade på sig en titt till kontoret för att klara av några bagateller där också. I tamburen slank han ur rocken nästan utan att stanna — det verkade som om osynliga tjänarehänder grepo tag i den och flådde den av honom i språnget — men han behöll gärna hatten på under de första minuterna. Naturligtvis glömska. En verkligt upptagen affärsman måste vara glömsk på något sätt. — Morrn, morrn, hojtade han när han rullade in i yttre rummet där Lund och Herbert hade sina platser, någe nytt häruppe? Herbert vände sig till hälften om och bockade sittande; vid åsynen av chefen hade han för varje morgon allt svårare att undertrycka ett förstulet leende, vars innebörd han själv inte förstod riktigt. Men Lund steg upp och gjorde en aktningsfull bugning, en verkligt vacker bugning, fylld av uppmärksamhet och en fint uttryckt lättnad. Lund hade varit i Klassons tjänst i tjugo år, han kände Klasson, han visste att denne många gånger svävat på ruinens brant; men han var i alla fall löntagaren, den underordnade, och som sådan, hur invigd och betrodd som helst i affärerna, ålåg det honom att visa sin chef tillbörlig aktning. ”Det var ju för väl att chefen kommer”, sade hans bugning, ”allting skulle gått på tok annars —” Och även om det inte fanns något uppseendeväckande nytt sköt han med en betydelsefull grymtning över papperen till principalen.

Med ena benet dinglande i luften satte sig Klasson på bordshörnan — han såg ut som en affärsman i en amerikansk film, tyckte Herbert — och började hastigt bläddra genom brev och anteckningar. Ett och annat stoppade han förstulet i fickan: brev, rörande så viktiga angelägenheter att han faktiskt måste *tänka* på dem. De övriga, de flesta, rabblade han genom halvhögt, interpunkterande det lästa med små utrop, huvudskakningar och affekterat uttråkade suckar, varpå han nonchalant slängde dem tillbaka till Lund, med några klatschiga antydningar till svaren:

— Hm, pyh-puh! ”Vi ha härmed äran fästa Eder uppmärksamhet på vår nya prima Anhydrol —” Tyvärr inte reflektera, hågkomst etc —! Gruum & son — Fan också, dispen där borde väl veta att jag har kontrakt — Papperskorgen alltså! Hm, från C. A. Blom — låt se — Ingen check! Vad i allra —? Brubrubure burere — ”på grund av tillfälligt sammanstötande förbindelser jag iklätt mig —” Vad tusan menar karlen? Anstånd! Han får så fan heller! Det duger inte Lund, nej, det duger inte! Alltså!

— Jaa, ja, sade Lund, bockade sig över bordet och antecknade.

Nå, vidare i rulljangsen! A.B. Byggnadsjärn — Hågkomst, Lund, hågkomst etcetera! Man vet ju aldrig om man inte nån gång — Jaha! Nej, ser man på, mjölkbolaget i Sala begär personligt sammanträffande för närmare — Nå, då har man den lilla kåken i en ask! Ring upp i eftermiddag och meddela att jag kommer — få se, onsdag, torsdag — nej fredag!

Han smackade belåtet. Men i nästa ögonblick fick ansiktet åter den affekterat brådskande, bekymrade

minen.

— Aj fan! Tegel & Cement — fyra tusen tre! Hm fan — fyra tusen tre!

Han tog ett par nervösa steg över golvet; det verkade som om han i en slags panik kastade sig mot utgången för att rusa bort från alltsammans. Så stannade han och slog ut med armen, som hade han beslutat kämpa till sista blodsdroppen:

— Skriv ut ett nytt papper, Lund. Två tusen tre. Jag ordnar mellanskillnaden efter lunchen —

— Javisst, sade Lund, med ett lidande uttryck i sitt gråa ansikte, men jag kanske bör påpeka att också Tapetkompaniet har en fordran —

— De får vänta!

Han hade åter flugit upp på bordet, dinglande med ena foten i luften; byxbenet satt hårt spänt kring det tjocka låret.

— Ja, ja, om herr byggmästarn säger det, föll Lund undan.

— Det säger jag, avgjorde Klasson, med rynkad panna och ögonen blixtrade under de ljushåriga ögonbrynsvalkarna. För fan, människa, tror ni vi kan hålla på och plottra med såna där bagateller just nu! När jag ska starta det största jobb jag nånsin haft! Nää ni, nu gäller det att segla med alla klutar tillsatta! Rakt med konjunkturvinden!

Han gnäggade till belåtet, som om han uppfyllt en skyldighet mot sig själv genom att avfärda herr Lund och Tapetkompaniets fordran, och återgick till posten och sitt föregående, både nonchalanta och affekterat jäktade sätt:

— Vidare, Lund! Mera Anhydrol — Anhydrol och asbestpapp! Tusan vad folk tror att de uppfinner mycket! Och så är det bara det gamla med nån liten tillsats! Hågkomst i alla fall! Vad är det här? Hm, hm! Puh! Ett par nygifta som vill bygga en villa! Men hur, hur — vad för slags villa? Folk tror visst man vet hur de vill bo bara de talar om att de är nygifta! Be dem närmare precisera sina önskningar — Jaha, ja! Och så har vi äntligen järnkarlsson. Hm, han ger sig inte, ser jag. Men jag ger mig inte heller — nej, så tusan jag gör'et heller! Meddela'n att om han fasthåller vid sin prisökning vända vi oss till A.B. Byggnadsjärn! He — bygglönerna och så vidare, tiderna och så vidare! Puh, nygifta! Barnungar! Bygga villa på tjänstemannalön — säkerhet i lön! Nä, släng de där nygifta, Lund, kasta dem i papperskorgen! Hm, hm, hm! ”Ert anbud av den elvte dennes —” Hm, hmhm, vi får räkna om! Jaja, jaja, den där förbaskade firman ska då ha allting gratis —

Plötsligt tystnade han, sprang upp och ställde sig på golvet, stirrande på ett gräddfärgat brevark, som darrade svagt i hans hand. Så utbröt han explosivt:

— Men vad i helsicke, Lund, *har* vi då inte skickat ett reviderat förslag till L. M. Palm, som han begärde?

Lund reste sig till hälften så han stod hukad över bordet, med de skrynkliga, blåådrade händerna nervöst famlande bland papperen.

— Jag tog mig friheten, stammade han i en upprörd harkling, det är i alla fall fjärde gången —

— Än sen då, skrek Klasson i ett anfall av låtsat raseri, vad menar ni, vad tog ni er för frihet?

Då sköt Lund fram huvudet en aning, och såg för ett ögonblick ut som en kuschad hund, vilken mitt i sin

fruktan försöker hugga ifrån sig:

— Men det är ju bortkastat arbete att sända honom ett nytt förslag! Mannen kommer aldrig att bygga! Han bara drömmer om’et!

Klasson fnyste föraktfullt och viftade med brevarket i luften. Den som inte kände honom skulle blivit häpen över den tvära omkastningen i hans lynne.

— Min kära Lund, sade han docerande, det förvånar mig sannerligen inte att ni aldrig skapat er någe eget. He. Första villkoret är: aldrig försumma några tillfällen, inte ens de minsta —

— Men de nygifta, inföll Lund, liksom i rädd desperation.

— De nygifta! Bah! Ack, ack, man måste vara psykolog för att duga till modern affärsman. Psykolog, just psykolog! Ser ni, nygifta människor kan visserligen få för sig att de ska leva för sig själva — som turturduvor, he — i en liten förnäm villa i ett litet förnämt samhälle. Leva bara för varann och så vidare. Men efter tre veckor har de svalnat lite grann för varann och börjat gå på bio. Efter fem känner hon sitt beroende, och funderar på att skaffa sig plats för att få egna inkomster och så vidare; och då måste de ju bo i stan! Efter sex vill han träffa sina ungkarlsvänner igen; och då måste de också bo i stan! Efter sju kommer troligen vissheten om att de ska få barn. Och då måste de börja spara!

Han gjorde en vid gest, en alltomfattande gest, som kände han sig belåtet sitta inne med kunskapen om allt mänskligt liv, och fortsatte:

— Men en stadgad femtioåring däremot som L. M. Palm, som börjat drömma om lugnet och trevnaden och solnedgångarna i den egna trädgården och rosenodling och så vidare — he, han är petnoga och besvärlig, min kära Lund, men han bygger till slut! Ja, ja, han bygger! Bara man hittar rätta ordet åt’en, rätta stilen så att säga, den som griper tag i hjärterötterna! Man måste vara psykolog, kära Lund, tänka på drömmens makt över människan och så där —!

Som om han plötsligt kom ihåg nödvändigheten att ha bråttom snurrade han runt på klacken och rusade, viftande med brevet, in i ritkontoret. Väggen mellan de två kontorsavdelningarna bestod till hälften av ett stort, rutindelat fönster. Genom detta såg Herbert hur Klasson och hans medhjälpare, två nyutexaminerade arkitekter, störtade hit och dit, slängande och viftande med väldiga blåpappersritningar, böcker, materialtabeller; det verkade som om en virvelvind slunkit in i rummet och nu sopade allting därinne runt, runt stolar och bord, runt väggar och skåp. Inte ett begripligt ord trängde ut till Herbert, bara ett ihållande surr, blandat med ett och annat gällt utrop, vilket ytterligare stärkte intrycket av komisk meningslöshet, som scenen gav honom. Lund slängde grymtande till honom en packe slarviga brevkoncept, och han började helt mekaniskt skriva ut dem på maskinen. ”Erkännande mottagandet av Edert ärade brev av den 25 dennes —” Dennes, dennes — vad det låter fjolligt! Det är april i alla fall. Vårmånad så gott som. Snön börjar smälta ute i backarna. Nästa månad är maj. Jag måste tänka på en ny sommarkostym — det lär bli modernt med hel flanellkostym i år. Hur var det nu? Dennes alltså. ”— ha vi härmed äran —” Hm, varför just äran? Ja, varför inte just äran? Det är bara en fras i alla fall, ingen fäster sig vid den, man skulle gott kunna skriva: ha vi äran be er dra åt helvete. Förresten är det inte jag som skriver den, det är firman. Och firman, det är Klasson. Egentligen är det inte Klasson, heller, det är hans signatur, underskriften. Nå, äran ”fästa Eder uppmärksamhet på —” Egendomligt. Här sitter vi, två stycken kontorsslavar på var sitt håll i landet och skriver brev till varandra; men breven är alldeles meningslösa, tomma fraser bara, ord radade efter varandra; de får en betydelse först när respektive basar tecknat sina signaturer under dem. Det är med affärslivet ungefär som med konsten: signaturen är det värdefulla. Det vill säga om folk får för sig det! Man lever inte på sitt verkliga värde, utan på det man kan inbilla folk att man äger — Hm, filosofi. Och ändå bara struntprat, gammalt som gatan. Men i alla fall: hur många av de tusentals kontorsslavarna och

affärsanställda, som dagligen sitter och skriver ut floder av brev till varandra, har en aning om vad de egentligen handlar om? Hans egen skrivmaskin smattrade muntert sin melodi om fliten och affärsoptimismen. Ord bara, ord och fraser! De riktiga värdena kan man aldrig lära känna. Man fastställer ett pris — på ett hus, på byggnadsmaterial, sten, betong, järn, trä, papp, färger — och så arbetar man med den föreställningen att det är något reellt. Och då är det ändå bara en lös, mycket lös överenskommelse. Lustig historia, till exempel, den där med Sofia församlings tomter, som Klasson grämde sig så förbaskat över att han inte kom åt för ett år sen! Den kostade tjugo tusen visst nittonhundrasex. Och så såldes de för sjuhundratusen. Hm. Varifrån har mellanvärdet kommit? Hur har det skapats? Stoff till en roman. He ja, Folke han ville ju att jag skulle slå mig på att skriva —

Det ringde i telefon. Lund svarade, först i sin vanliga, vardagsgriniga ton, sedan med en slags aktningsfullt stammande: ja, ja, jaha, ett ögonblick! Som om han anat att det gällde honom kom Klasson utrusande. Lund sade i en teaterviskning:

— Kamrer Holmström i Inteckningsbanken önskar —

Klasson tystade honom med en handrörelse och steg fram till telefonen. Ögonblicket innan han grep tag i luren rätade han på sig och drog in andan, varvid han såg ut som en skådespelare som står i kulissen och väntar på sin entréreplik:

— Hallå ja! Klaaaasson! — Nej, men tjänare, tjänare! Javisst, ser du, prima, prima liv varenda dag! Och du själv då? — He, ja, förbaskat fin hippa — Och den där lilla mörka, sen, hon blev ju pin nerkärad i dig! — Jo, jo, för tusan, jag tar inte fel på sånt, jag känner fruntimren — erfarenhet, förstår du —!

Så kortare, affärsmässigare:

— Nå, vad säger gubbarna i banken om projektet? — Åh, verkligen? Storartat! Om fredag? Skönt, skönt — den där prissen i Allmänna, du vet — ja, just han — ligger visserligen över mig för att få't, men om gubbarna bestämmer sig om fredag så — Javisst, det blir någe pampigt! Granitfasad i bottenvåningen, balkonger och krusiduller i den där gedigna stilen — tjugotusenkronorsklassen! — Vad sa du? Funkis? — He? Javisst, men om det bara är en fluga? — Jaja, visst är det en viss stil på't, det förnekar jag inte, och om du säger att gubbarna har sina sympatier åt det hållet, så — — Hör du, förresten, varför kan vi inte gå ut och ta lunchen tillsammans och resonera igenom saken ett tag? På mitt konto naturligtvis! Opris va'? — Överenskommet då — halv ett! Ja, hej, hej! — Ett ögonblick, hör du! Du har väl tryckt ordentligt på tomtläget? Va', finaste tomten på hela Hornsgatan! Blivande knutpunkt för söder! Affärsläge! Ja, ja, bra. Så long —

Då han lagt ner luren stod han en halv minut och knäppte med fingrarna; ögonen strålade, munnen trutade segervisst.

— Nå fan, sade han till sist triumferande, de nappar, de nappar! Och den här gången ska jag bli man för att behålla kontrollen till slutet! Man ska få se vem C. F. Klasson är —!

5.

Klasson ringde strax efter nio på morgonen och gav Herbert order: ”Hallå ja, Folkeson, släng allting däruppe och ge er iväg till tomten på Hornsgatan — ni vet var den ligger! Ta en kärra så det går undan! Jag har skickat dit några gubb som ska spika hop ett verktygsskjul och slänga upp mitt bomärke till klockan fyra i eftermiddag då det kommer ett par prissar — Nå, allt ska vara klart då, begrips? Se bara till att det inte blir för mycket ölande —” Herbert tog en portfölj med några tidningar i under armen — en kontorsman som skall inspektera måste ha en portfölj under armen — och promenerade upp till söder. Han gjorde sig ingen

brådska; han njöt av den oväntade friheten från kontorets stillastående atmosfär. Gatorna verkade utdöda för honom som var van att gå dem under de livligaste tiderna på dygnet, morgnar och kvällar. Luften var hög och klar, den gula aprilsolen strålade över strömmen, och kommo Skeppsholmens röda tegelhus att lysa intensivt, de vita fiskmåsarna blixtrade stundom till som snabba ljungeldar när de döko mot vattenytan, skärgårdsbåtarnas besättningsmän skrubbade däcken och visslade muntert i vinden. Då han passerade Slussen drog en kall luftvåg fram över staden, ett svart moln seglade upp bakom söders höjder, inhöljde för några minuter allting i en dunkel skymning, tömde ur sig lite lätt snö och upplöstes därefter över saltsjön; snön smälte genast, efterlämnande ett prickigt mönster av fukt på gatstenarna — det såg ut som om någon i förbigående svept över staden med en strilkanna. Så fort vätan förflyktigades kändes luften mjukare, len som bomull.

Det hade inte kommit några arbetare ännu när Herbert nådde fram till tomten. Men mellan de trasiga bruksbaljor och annat bråte, som de nyuppförda husen runt omkring efterlämnat, lekte ett halvt dussin pojkar indianer och vita i gyttjan. En av dem stod bunden vid en påle och vred sig ”under olidliga marter”, de andra, iklädda fransprydda säckbyxor och kråkfjädrar, dansande omkring honom, vilt svängande med sina pilbågar och spjut, och sjungande med gutturala strupljud:

— Tottzi wow-wow, tootzi wow-wow! Aaaa!

Då Herbert, försiktigt stigande på stenar och brädlappar, klev fram på tomten, upphörde de med marterandet av sin fånge och vände sig mot honom. En, den djärvaste, lade pil på strängen, spände bågen och siktade på honom, kisande med ena ögat och hotfullt rynkande pannan. Herbert erfor en egendomlig önskan att pojken verkligen skulle avlossa pilskottet; han korsade armarna över bröstet, antog en fången indianhövdings stoiska uttryck, och sade dystert.

— Skjut du bara, din fega kråkindian.

Pojken log förbryllad och osäker, men sänkte vapnet och vände sig bort.

— Äh, sade han föraktfullt, nog för att jag skulle träffa, alltid —

— De’ skulle väl inte vara nån konst, sade en av de andra, och såg varnande på Herbert.

— När man kan träffa en gråsparv i flykten, skröt en tredje.

— Får jag se, uppmanade Herbert.

Han tog upp en rostig anjovisburk från marken och beredde sig att kasta den:

— Pass på nu då — tänk dig att det här är en gråsparv!

Ingen gjorde min av att vilja visa sin färdighet, alla stodo tysta, orörliga, liksom spänt undrande om han skulle kasta eller inte. Till sist vände sig den förste bort och utbrast:

— Äh, vi ger sjutton i grabben — han skojar bara!

— Ja, sade Herbert och skrattade till, men jag är rädd för att ni får pallra er bort från de här jaktmarkerna nu — vi ska bygga ett hus här.

— Vi, sa svinskiten, utlät sig en av pojkarna.

I detsamma körde en, med gammal plank, verktygslådor och några sidostycken till en ”bod”, lastad bil fram och stannade vid trottoaren. Tre karlar masade sig sakta av från lasset och ställde sig att titta över tomten,

betänksamt, som ville de inprägla dess utseende i minnet innan de togo sig för att förändra det; en av dem bar en timmermans rikligt fickförsedda overall, de andra bruna, jordfläckiga manchesterbyxor och trasiga, vaddstoppade storvästar. Herbert steg fram till dem.

— Jag är från Klassons, sade han.

— Jasså, svarade timmermannen likgiltigt. Han tog tankspritt upp en tumstock och började trumma med den mot vänstra tumnageln. Till sist värdigades han vända ögonen mot Herbert, och frågade med en slags dold ironi:

— Nå var ska vi ställa buren, då?

— He, sade Herbert bara, brydd, överraskad av frågan, och låtsades se sig granskande omkring.

— Ställ'en på käften, utropade den minste av de andra männen. Timmermannen brast i skratt och befriade på det sättet Herbert ur hans bryderi.

— Vi får väl lägga omkull dig så kanske det går, sade han och puffade lekfullt den lille för bröstet.

De började skämtsamt smågruffande lasta av bilen, vars chaufför under tiden satte sig på fotsteget och rökte. Herbert stod och tittade på. Han kände sig onödig och generad av portföljen under armen. Då pojkarna kommo fram och nyfiket skockade sig kring den växande plankhögen roade han sig med att ryta åt dem: se upp där, stå inte i vägen, ni kan få en planka i skallen. Till sist fick han en känsla av att männen logo åt honom, och lämnade platsen för några minuter. Då han, efter en kort promenad runt kvarteret, kom tillbaka hade bilen kört. Timmermannen höll på att ta mått av några lösa bitar. De två andra tittade på, väntande, avvaktande, som hade de något mycket djupt intresse av hans sysselsättning. Bäst vad det var lösgjorde sig den ena, den störste, från platsen och tog ett par steg in på tomten. Herbert såg till sin förvåning — en sådan där omotiverad förvåning som man i vissa stunder kan känna inför det vardagligaste — att mannen bar ett spett i handen. Det var en storvuxen karl, med sävliga, tunga rörelser; han hade sluttande axlar — axlar som tycktes ha dragits neråt av att han burit stora tyngder i händerna — och ett litet hängande huvud, med låg panna, utstående ögon och bred mun. Trots hans fulhet fanns det ett uttryck av lugn styrka över honom, som kom honom att verka funktionalistiskt vacker. Då han vände sig mot Herbert log han nästan barnsligt blygt.

— Det blir nog ingen lätt schaktning här, inte, sade han svävande.

På samma gång lyfte han spettet, sakta, prövande som ville han känna på dess tyngd, och rände ner det i marken. Det syntes att det var en njutning för honom att köra det tunga järnspettet i marken; han var den första som gjorde det, med sin långsamma, kraftfulla rörelse tog han liksom arbetet i besittning. I detsamma slog det Herbert att man skulle bygga ett hus där på tomten. Han visste det ju förut, men på ett livlöst abstrakt sätt; den ensamme mannen några meter ifrån honom berättade det på ett annat: han gjorde med ens arbetet till en levande verklighet. Man skulle bygga ett hus. Det skulle komma flera män till platsen, med spett, hackor, spadar, vagnar och grävmaskiner: de schaktade bort matjorden, sanden, leran. Efter ett par dagar började de spränga i berggrunden, spränga sig allt djupare ner, sedan fortsatte de med att gjuta grundmurarna av armerad betong. De första männen försvunno, men andra kommo till: husets järnskelett skulle sträcka sig mot himlen, skenbart bräckligt och luftigt, men ändå besittande en oerhörd styrka. (Hur mycket arbete, tänkande och sökande, ligger det inte bakom de invecklade hållfasthetsberäkningar, som möjliggör ett modernt bygge?) De röda tegelmurarna gledo upp omkring det nakna skelettet. Efter ännu en liten tid komme det att vimla av människor innanför dem: murare och hantlangare, golvläggare, rörläggare, elektriker, målare och tapetserare, var och en arbetade med sin lilla detalj, som dock ingick i det hela, infogad efter en invecklad och noggrann plan. Under en halv minut kände Herbert hela denna verksamhet

levande och konkret, han kände den med en inre förnöjsamhet: det var som om den gav hans eget arbete, hans plats i organisationen, en mening. Arbetaren därute lösgjorde med ett par vrickningar spettet, lyfte det omigen och lät det ännu en gång, liksom bara genom sin egen tyngd, sjunka ner i marken ett stycke.

—Ja, sade han åter på det betänksamma, svävande sättet, det blir nog ingen så lätt schaktning —

Just då reste sig timmermannen från sin nerhukade ställning, och ropade, med skämtsam barskhet.

— Hallå Torparn, stå inte och åma dig där, utan kom hit och hugg i! Vi ska vara färdiga till fyra!

— Kommer, svarade mannen som den andre kallade Torparn. Men innan han gick fram kunde han inte låta bli att rycka loss spettet och ränna det i marken en gång till, nu med en positiv kraft som kom det att begravas till hälften. Han såg på Herbert och skrattade med sina utstående ögon då han gick fram till timmermannen. ”Han måste vara från landet eftersom man kallar honom Torparn”, tänkte Herbert. Själv steg han också fram till virkeshögen. Bland allt det andra låg där även en ganska illa medfaren stor skylt av oljad säckväv på en ram: C. F. Klasson, byggmästare. Han petade på den med foten, och sade:

— Den där får vi väl slänga upp på grannhusets brandmur tills vidare —

6.

När herr Lund på eftermiddagen gjorde sin vanliga promenad mellan Norrlandsgatan och Slussen fick han vårtankar. Det vill säga — han tänkte inte att det var vår, inte på att solen skulle börja lysa och värma bättre snart eller att kvinnorna skulle bli vackrare; nej, den halvmedvetna förnimmelsen av att det låg vår i luften kommo en del bekymmer för den kommande sommaren att aktualiseras inom honom. Han funderade på att åter hyra sommarstugan vid Skuru. Det vore nog det bästa. Den låg tillräckligt nära till för att alla skulle kunna åka ut över helgdagarna; och han hade förhandsrätt att bestämma sig ända till femtonde maj. Men tanken som redan formulerats till ett beslut uppväckte ingen belåtenhet hos honom. Familjen trivdes egentligen inte vid Skuru. De hade trivts de första två åren, trivts riktigt uppriktigt; men nu var det åtta år i följd de hyrt samma ställe, och — Nåja, fru Lund hade en mycket brant backe att gå för att nå handelsboden, och man kunde ju inte köpa allting med sig från staden heller; dottern fann badmöjligheterna fullkomligt urusla och reste till Södertälje på söndagarna; äldste sonen spelade tennis, men banan låg så långt borta att han alltid blev ”ur form” innan han nådde fram och förstörd för hela dagen när han kom hem; yngste sonen hade börjat tycka att platsen var brackig, med dess idiotiska ”lövsågerivillor”. Inte för att allt detta missnöje någonsin kommit till ett samlat uttryck, så bestämt att de kunnat bryta med vanan att år efter år flytta tillbaka; men hur det var: ingen såg heller längre fram mot sommaren på just den platsen med någon entusiasm. Herr Lund tänkte också på att han förra sommaren lovat sin hustru en ny vårdräkt. Det var kanske det största bekymret. Han ville absolut inte vara snål mot henne, tvärtom önskade han att hon skulle verka mycket väl klädd, eller rättare — han önskade att när de visade sig ute tillsammans skulle folk kunna säga: den där mannen har lyckats, han har råd att klä sin hustru väl. Men ändå grämde det honom, det hade grämt honom länge, att den summa han från begynnelsen bestämt sig för att spara till ”ålderns höst” för varje år krympt mer och mer: en ny vårdräkt komme att uppsluka den helt för innevarande år. Under ett par minuter av promenaden ansträngde han sig för att komma över eller förbi konflikten. Han tänkte att Edgar — det var äldste sonen — faktiskt borde börja kunna bidra även till de allmänna gemensamma utgifterna, inte lämna hem bara så mycket att det nödtorftigt täckte kostnaderna för hans egen mat. Likaså Märta. Hon hade två hundra femtio vid posten. Vad gjorde hon med så mycket pengar egentligen? Vad kunde en så ung flicka ha för personliga utgifter, förutom sitt klädkonto? Ja, sannerligen, man borde ta itu med dem. Snart! Han hade tänkt tanken förr, lika löst, lika famlande, med en obehaglig förnimmelse av att den brändes. Och alltid liksom nu skyggat tillbaka för att försöka omsätta den i handling. Fru Lund hade av någon hemlig orsak, ett motiv som aldrig framträtt så påtagligt att han kunnat komma i öppen konflikt med detsamma, fått

för sig att barnen borde få leva bekymmersfritt i det allra längsta. Han tyckte egentligen inte om det — ungdomar borde i stället så tidigt som möjligt lära sig känna livets hårdare krav, ansåg han — men på samma gång kände han sig stolt över att han kunde låta dem fortsätta som hittills. Och nåja, varför inte? Han hade själv många år på sig ännu. Att arbeta! Många år, många! Han tänkte tanken på sitt vanliga glädjelöst pliktmedvetna sätt, den hade ingen känslofärg, ingen klang inom honom —

Och dock hände det i samma ögonblick någonting nästan sällsamt inom honom: han kände en oerhörd lättnad. Det var ingen sådan där vanlig liten lättnad, som man ofta kunde erfara efter det man befriats från någon börda, eller en befarad komplikation inte inträffat, det var någonting mycket, mycket större; det kom över honom en förnimmelse som gott kunde kallas för en religiös tacksamhet inför livet. Den överväldigade honom, bländade honom, för några sekunder: alla de små bekymmer som förut upptagit honom voro såsom bortblåsta ur huvudet. Han tänkte ingenting alls, kände bara — faktiskt för första och enda gången i sin tillvaro — en hel och oreserverad, ren och oskrymtad glädje; under dessa sekunder såg han rakt fram utefter den larmande, kvällsbrusande gatan, med ett barns hängivet öppna blick, accepterande, mottagande allt som var, utan misstroende, utan räknande. Sedan började han förstås fundera igen. Ingen människa kan leva många sekunder utan att börja reflektera på något sätt, antingen över sig själv, eller tingen omkring sig. Tankarna drogos ner i sina årsdjupa spår. Han tänkte åter på att han kunde arbeta i ännu många år; han förknippade den känsla av jublande lättnad han erfarit, och alltjämt, ehuru i förtunnad grad, erfor, med vetskapen om att han var frisk, vid god vigör, och ännu i många år — ja, många, många år — kunde fullgöra sin plikt såsom familjeförsörjare och samhällsmedborgare. Men som komplement till denna belåtna tanke inställde sig en annan, som han trodde underordnad och tillfällig: ”Skönt att Klasson lyckats få det där bygget finansierat. Ja, det var verkligen skönt för honom. Det har varit lite stilla den sista tiden.”

Herr Lund skulle aldrig kunnat tänka sig själv såsom arbetslös. Han betraktade arbetslösheten — som han i alla fall fått en abstrakt föreställning om under krisåren tjugotvå och tjugotre då tidningarna noterade de stigande siffrorna: 60,000, 75,000, 100,000 — som en rent proletär angelägenhet, ett sorgligt, men oundvikligt öde, som mindre dugliga och mindre skötsamma människor stundom drabbades av. Bara en medveten fruktan, om än aldrig så svag, för att råka lika illa ut skulle dragit ner honom till proletariatets nivå, skulle splittrat hans mödosamt uppbyggda känsla av att han stod på den säkra och lugna samhällssidan, bland de övre som sköter om allt, och behövas om inte världsordningen skall falla sönder. Och dock var det denna fruktan som i hemlighet grott i hans inre. Papperen som dagligen gått genom hans händer hade registrerat hur det långsamt gått bakåt för Klasson ända sedan den stora högkonjunkturen strax före och vid krigsutbrottet; han hade sett det, just det, men utan att en enda sekund medvetet ställa sitt eget öde, sin plats i tillvaron, i beroende därtill: om jag nu, sextio år gammal, blir utan arbete — Nej, det var en absurd tanke, han skulle aldrig tillåtit den att dyka upp i hjärnan, inte ens i form av ett skämt. Men den hade, som sagt, ändå fört sitt dunkla liv i bakgrunden av alla små vardagliga reflexioner om firmans affärer. Och nu kände han motsatsen utan att veta att det var en motsats till någonting, som förut pinat honom: det var härligt att leva. I samma ögonblick han konstaterade att ”det var skönt att Klasson lyckats få bygget finansierat” tyckte han att allting ”var uppåt” igen, som Klasson brukade uttrycka sig: pengar, eller i varje fall papper med pengars värde, skulle fladdra fram och åter över hans pulpet, kontona skulle förändras, kunder, fordringsägare och bankfolk skulle få en ny ton i rösterna när han talade till dem i telefonen. Och den där unge mannen, Folkeson — ja, fanken, han skulle allt se till att det blev lite mera fart i honom i framtiden —

Hela tiden han gått framåt Västerlånggatan hade han, liksom med en del av sin syn, följt en kvinna som gick ett par steg framför honom. Det var en mogen kvinna med kraftfulla former, som starkt framhävdes av en åtsittande grön dräkt; på huvudet bar hon en pälsmössa käckt på sned. När hon i förbifarten sneglade åt butiksfönstren såg han en liten skymt av en blomstrande röd kind. Utan att öka farten — det föll honom inte in att öka farten för att hinna ikapp henne — kom han henne närmare, inte mycket, inte fort, bara en

decimeter kanske för var tionde meter, men i alla fall så mycket att han själv märkte det; han undrade om han skulle få se hennes ansikte. Men när de hunnit Slussen vek hon av för att fortsätta uppför Katarinavägen. Han steg på spårvagnsplattformen och följde henne med blicken tills figuren blandats bort i vimlet. Just då upplöstes konflikten inom honom, försvann som om den haft något samband med att den okända damen gått framför honom hela vägen. Han tyckte att det nog skulle gå bra att ge hustrun den där nya dräkten. Förresten kom han, i sin känsla av lättnad, också ihåg att hon några dagar tidigare talat lite svävande om att det skulle vara härligt att bo i Strängnäs någon sommar under hans fjortondagarssemester. Hon hade många ungdomsvänner kvar där. Man kanske kunde tänka på saken. Varför inte? Egentligen kändes det ganska besvärligt och trist också, att resa till Skuru varenda weekend — det hade ungdomarna fullkomligt rätt i! Man kunde lika gärna kosta på sig en utfärd då och då. Till Södertälje. Saltsjöbaden. Saltsjöbaden var ju ett flott ställe, Märta skulle tycka om det, Edgar också — Kostnaderna behövde ju inte bli oöverkomliga. Förresten, nu när Klasson satte igång med ett storbygge igen — skulle det faktiskt vara lämpligt påminna om hur länge man varit i hans tjänst! En två, tre hundra om året vore det inte omöjligt att han —

I ett anfall av slösaktighet ropade han, just när spårvagnen började sätta igång, på en tidningspojke och köpte ett aftonblad till reslektyr.

7.

C. F. Klasson kom inte på hemväg förrän vid halvtvåtiden på natten. Då lämnade han kamrer Holmströms lägenhet, där han fått en sista nattgrogg, vid Kaptensgatan och gick neråt Strandvägen. Det skulle bli lättare att få tag i en bil där än på de lysta bigatorna. Men hur det var lät han både två och tre lediga bilar passera sig utan att anropa dem. Han tyckte med ens att det skulle vara skönt med en sen promenad: Birger Jarlsgatan, Roslagsgatan, Odengatan. Breda, tysta stråk; himlen började redan lysa med den klarblå vårglansen genom nattmörkret. Klasson, som annars aldrig trivdes annat än i en atmosfär av prat, rörelse, av skummande verklig eller skenbar aktivitet, fick i samma ögonblick han kom ut ett starkt behov av att återuppleva dagen i sitt inre, att liksom i ensamheten leva sig in i och fördjupa dess betydelse. Han fläkte upp rocken, som ville han blotta bröstet för den kyliga nattluften, och gick med hurtiga steg och spända vador framåt Strandvägen: skönt att leva, förbaskat skönt att leva. Nå, så hade det också varit en stor dag för honom, tänkte han om och omigen, en mycket stor dag: grunden hade blivit lagd till det största arbete han hittills startat! Ett stort och glatt allvar kom över honom. Som i ett ögonblick av beslöjande klarhet tyckte han att han ända till denna dag inte varit medveten om vad han själv gjort, han tyckte att hela det förflutna varit som en dröm, under vilken han visserligen utfört en hel del, men utan att riktigt behärska det, han hade inte varit den absolut styrande och aldrig helt kunnat förutse eller utnyttja resultaten av sina handlingar. Men den här gången skulle det bli annorlunda; han kände sig mogen nu, han var färdig att ta upp kampen. ”Man har varit alldeles för godtrogen, för entusiastisk och generös hittills”, tänkte han och log liksom nedlåtande förlåtande mot sitt förflutna. Så kom han att tänka på bankmännen, som han konfererat med hela dagen; och det kom något glatt sardoniskt i leendet. ”De tror att de är ena riktiga slughuven, de där penningpåsarna, till och med Holmström som annars är en hygglig karl, en verkligt bra människa privat —” Han släppte fram en liten sidotanke: ”Hyggligt, förbaskat hyggligt till exempel av’en att presentera mig för den där lilla krullhåriga flickan — en liten rar satunge!” Därvid for han med handen nästan smeksamt över plånboksfickan, i vilken adressen och telefonnumret funnos. Men han visste ändå att även vännen Holmström i första hand skulle tänka på bankens intressen, han visste det utan att känna några förebråelser, det var helt naturligt även från hans egen affärsmoraliska ståndpunkt: vid lägligaste tillfälle skulle bankens folk gå in för att överta bygget, hans bygge, focka honom själv åt sidan, och bärga slutvinsten. Men, som sagt, den här gången skulle det inte gå efter deras uträkningar, inte; nej, han skulle vara man för att klara saken i land och håva in avancen på byggets försäljning! Han kände det, just i detta ögonblick kände han det

liksom i hela sin kropp.

Han småskrattade belåtet när han, sneddande Nybroplan, fann att han såg två klockor i stället för en, två klockor, halvt och svävande förenade med varandra, på trafikpelaren. Det hade tydligen blivit en hel del till livs under kvällen — en skön kväll, en verkligt skön kväll, inte tu tal om den saken — och klockan var nära två. I samma ögonblick kom den sammansatta känslan, av sardonisk slughet och kraftförnimmelse, som han bar på att överflyttas till mera privata angelägenheter. Nära två! Nåja, tänkte han, Irma skulle naturligtvis ligga vaken och vänta på honom. Färdig med en sparlakansläxa! Och det kunde hon ju gå på med! Han skrattade kisande och gillande mot två herrar, som småsjungande och småraglande gingo på andra trottoaren. Ja, han önskade med ens att hon inte just i natt skulle frångå sina vanor, utan ligga vaken och ta emot honom; han levde sig njutningsfullt in i den blivande husliga scenen. Att börja med skulle han inte säga ett ord, nej inte ett ord, hon skulle få gå på med den vanliga läxan: hur han vanskötte sina affärer, och förlorade sitt anseende — och därmed även hon — hur de blevo mer och mer nonchalerade av sina umgängesvänner, sedda över axeln, försummade, hur de på ålderdomens dagar komme att hamna bland pauvre honteux, för att inte tänka sig fattighuset, som kanske vore riktigare! Först när hon åter började gnata om de där tjugotusen, hälften av hennes privatförmögenhet, som han lånat för ett år sedan, skulle han — fortfarande under förkrossande tystnad — slänga upp kontraktet med Inteckningsbanken på sängtäcket. He, det skulle bli härligt att se hennes min! Hon hade sett ner på honom länge nog nu. Och hon hade aldrig brytt sig om hur detta hennes förakt — oberättigade — kunnat inverka på hans arbetskraft, hans lust, hans förmåga att finna uppslag, hur ringaktningen hon slungat mot honom i tid och otid ofta kommit honom att vackla och förlora sin naturliga kraft just för att den emanerat från henne, som borde stött honom. Men hon hade aldrig levt för honom — han kände detta under en mycket komplicerad stämning av självmedlidande, bitterhet och tillfredsställelse — aldrig reflekterat över de svårigheter han hade att kämpa med, endast krävt, utan att själv ge någonting, att få en ansedd ställning, ett lyxrikt hem och så vidare. Nå, han skulle slänga kontraktet framför henne på sängtäcket! Se där! Under några sekunder föreställde han sig med vällustig triumf minen i hennes kräminsmorda uppstramade ansikte, inramat av papiljotter. På höstkanten skulle han med samma gest kunna slänga hennes futtiga tjugo tusen på sängtäcket. Och sedan —

Han tänkte det inte — om man därmed menar endast vokaliserade tankar — men han förnam i hela sin kropp, med hela sin själ, att han ännu var en man i sina bästa år. Det fanns fortfarande ett gott stycke liv, lockande, löftesrikt, framför honom. Det fanns ini honom också. Egentligen hade det alltid funnits där, även de senare åren, ehuru en smula hämmat av vidriga omständigheter, plikter och hänsyn; men nu strömmade det som eld genom ådrorna, frigjort av tanken på kommande triumfer och vinster. Han kände att han snart skulle kunna göra vad han ville. I det han smålog skelande mot en gatlykta långt borta lät han åter handen fara smeksamt över plånboksfickan.

8.

I samma ögonblick Herbert lämnade den blivande arbetsplatsen för att gå hem till sin väninna, där han skulle äta middag den dagen, kom han ihåg ett möte han haft under lunchrasten. Just när han, på väg till sitt lunchställe, passerade en modeaffär stego två kvinnor ut ur dörren, en äldre, ganska fyllig, men tillsnörd dam, med slätt ansikte och skygga, beslöjat sökande ögon, samt en ung flicka, även hon av den lätt fylliga typen, men samtidigt med något nästan obeskrivligt levande i rörelserna. Hon skrattade när hon steg ut på gatan. Hennes fräscha ansikte hade en tillfällig hög färg, ögonen voro hopdragna av munterhet så att pupillerna glimmade svarta mellan ögonhåren, tänderna lyste mellan de svällande läpparna. Naturligtvis skrattade hon åt någonting som hänt eller sagts ini affären, men skrattet mötte Herbert; han närmade sig på fem stegs avstånd, och log omedvetet, hans inre log mot den uppsluppna glädje som strömmade honom tillmötes på gatan, och det såg för några sekunder ut som om de två ungdomarna, med ögonen försänkta i varandras, skulle sluta sig tillsammans bröst mot bröst. Ögonblicket efteråt hade de passerat varandra.

Tjugo steg längre framåt gatan kastade han en blick bakom sig; då märkte han att den äldre damen såg efter honom, och det gjorde honom besviken, ehuru han försökte trösta sig med att flickan sagt något som motiverade hennes granskande.

Under hela eftermiddagen hade han glömt det tillfälliga mötet, och med ett för honom osedvanligt intresse reflekterat över det blivande bygget. Men, som sagt, i samma stund han lämnade tomten tänkte han på att han skulle äta middag hemma hos Svea, och genast erinrade han sig också mötet. Det irriterade honom. Han sade sig att det var dumt att minnas, så mycket mera då, fundera på, en flicka som man bara sett ett ögonblick i förbigående. Han var ju inte precis någon barnunge ifråga om erfarenheter av det andra könet, ingen fjortonårs pojke som kunde gå uppfylld av en blick han fått i flera dagar. Förresten stred det mot hela hans läggning, sade han sig själv, att gå och fundera på den där flickan; han erkände behovet, mäns och kvinnors behov av varandra, men trodde inte på kärleken — egendomligt nog var han dock beredd att samtidigt erkänna detta som en brist hos sig själv, och tro på att det funnes ett fåtal, *stora* människor, som verkligen kunde vad man menar med älska — än mindre på kärlek vid första ögonkastet, kärlek till en okänd. Men hur han än resonerade kunde han inte glömma det snabba mötet. Han blev också förbryllad av att han mindes henne så fort han började tänka på Svea.

Det var nu nära två år som han haft henne till väninna. Hon arbetade på ett av dessa kafékonditorier som startades strax efter kriget och av någon besynnerlig anledning lade an på mörka interiörer, uppfyllda med exotiska ting, österländska vapen och mattor, och lampor med så starkt färgade glas att de endast sutto som små tindrande fläckar i mörkret. Han lade märke till att så fort hon hade en ledig stund satte hon sig och läste i närheten av kassan, där det fanns tillräckligt med ljus. Hon hade en kysk och allvarlig blick, ett ansikte som var vackert i dragen, men hade ett reserverat, nästan strängt uttryck, och en lång smidig kropp, som hon rörde på ett bestämt, självmedvetet sätt. Sedan han en tid visat att han lagt märke till henne sade han henne lätt gycklande: ”Fröken borde inte läsa så mycket.” Hon oroade honom ett tag genom att stå tyst och inte ta sin allvarliga blick ur hans. Till sist frågade hon lugnt: ”Vad borde jag göra då? I stället för att läsa?” ”Älska till exempel”, svarade han frankt. Då förvånade hon honom genom att svara: ”Jag kan göra det också.” På natten när kaféet stängts följde han henne hem och stannade till morgonen; och hon bevisade att hon kunde det hon sagt.

Att börja med hade han trott att hennes läsning utgjorde ett medel att fängsla någon man på det mysteriösa kaféet, som besöktes av en del folk i utkanten av Stockholms intellektuella värld. Men hon fortsatte att läsa. Hon gick aldrig ut ensam när hon hade frikvällar, utan tillbringade dessa uppkrupen på ottomanen med en bok stödd mot en trave kuddar framför sig. Hon läste på ett slags svalt, opersonligt sätt, och talade aldrig med honom om böckerna, såvida han inte frågade, då hon sade att den ena eller andra boken var bra, ingenting mera, hon försökte aldrig värva honom till proselyt för sitt alltuppslukande intresse, visade sällan någon utpräglad entusiasm. Efter en tid trodde han att hon läste med avsikt att bilda sig och den hemliga föresatsen att söka sig en man av överklassen, vars hypotetiska fordringar på beläsenhet hon redde sig att kunna motsvara. Snart lade han märke till att hennes urval av böcker skedde, inte efter någon bestämd plan, men däremot efter en utpräglad personlig smak; hon valde uteslutande böcker med mer eller mindre idealistiskt innehåll, hennes älsklingsförfattare var Tagore, som hon kunde läsa om oavbrutet. Han slutade att reflektera över hennes ”fluga”, men den roade honom alltid. Det var något så lustigt, tyckte han, med denna kaféservitris, som läste Tagore. En kväll tog han med sig ett band av Omar Khayams dikter åt henne. Så fort de ätit kröp hon hop på ottomanen och började läsa. Hon läste genom den utan att se upp, medan han satt tyst och rökte och smuttade på kaffet. Till slut lade hon från sig boken. ”Den är bra”, sade hon. Så tittade hon på klockan och då hon såg att den närmade sig tio, började hon kläda av sig. ”Stannar du”, frågade hon. Han hade alltid en förnimmelse av att om han gick skulle hon inte bry sig om det, att det var henne likgiltigt; och ändå visade hon, då han kom till henne i bädden, en passionerad iver i omfamningarna. Det verkade som om det inom henne funnes två naturer, som fortlevde sida vid sida, utan att någonsin blandas,

utan att de komplicerade hennes tillvaro till ett problem.

Två kvällar i veckan, då hon hade förmiddagsskift på kaféet, lagade hon middag i sin kokvrå och bjöd honom, en kväll gingo de ut på restaurant, och kanske på en bio, varvid han betalade. De hade räknat ut att förhållandet på det sättet skulle kosta dem båda två lika mycket, vilket hon var noga med. De hade också kommit överens om att ifall någon av dem tröttnade skulle den andra inte göra någonting för att hålla honom, eller henne, kvar; var och en måste ha sin frihet, det fick inte bli tal om några scener, gråt och övertalningar: de voro ju vuxna människor öch visste vad de ville! Herbert gick och funderade på detta. Då minnet av den skrattande unga flickan åter dök upp för honom svävade ett förväntansfullt smålende kring hans läppar ett ögonblick; han kände sig belåten, inte över det sätt han ordnat förhållandet med Svea, utan över att det gav honom så stor frihet. I nästa sekund sköt han från sig tanken. Lika lätt som belåtenheten stigit upp inom honom kom nu missnöjet. Det var dumt, tyckte han, att gå och fundera på ett nytt förhållande — för det var ju faktiskt det han gjorde — bara för att han råkat titta in i ett par flickögon. Han hade det bra som han hade det. Svea var en bra flicka, snäll, förnuftig, tillgiven, och på samma gång eldig — Det hettade lite inom honom när han tänkte på hennes sätt att älska: hon brukade ligga och hålla honom från sig med händerna, men samtidigt sakta pressa sina bröstknoppar mot hans nakna skinn, hon tyckte om att spänna sin långa kropp som en båge mot honom. Ja, sade han sig omigen, det fanns ingen orsak för honom att lämna henne, han kunde inte få det bättre med någon annan, inte behagligare, inte mera tillfredsställande på något vis — och inte lugnare. Hon passade honom. De hade vant sig vid varandra så att de fingo ut det mesta möjliga av umgänget. Det var idealet av ett förhållande, reflekterade han, att såsom de, kunna gå så långt i intimitet och ändå behålla känslan av ömsesidig frihet. Men hur han än resonerade blev han inte kvitt förnimmelsen av svagt missnöje. Och plötsligt kom han på att missnöjet egentligen inte gällde den halvuttalade impulsen att göra en ny bekantskap, utan förhållandet till Svea; han såg det rakt i ögonen några sekunder: bakom den obekanta flickans skrattande blick hade han instinktivt anat en natur helt artskild från Sveas, en spontanare, elementärare och varmare natur, och snuddandet vid denna hade liksom öppnat hans ögon för det sterila i hans vanliga kärleksförhållande. Men så ryckte han avfärdande på axlarna och sade inom sig: ”Bah, en ung flickslyna, omedveten och dum — en oskuld! Såna där köpslår förresten alltid om sig själva, om förlovning och sånt —” Han kände sig lite belåtnare, och gick fortare.

Svea satt hopkrupen på ottomanen och läste när han kom.

— Hej, sade han och kastade en blick in i kokvrån där potatiskastrullen stod på gasen och puttrade.

Hon slängde huvudet lite bakåt, så att håret for ur pannan.

— Hej, Herbert, sade hon.

Han böjde sig över henne, lät handen smeksamt glida utefter hennes höfter, och kysste hennes villigt uppsträckta läppar. Men i samma stund såg han för sin inre syn den andra, obekanta flickans ögon, som glimmade nästan svarta mellan de skratthopdragna springorna, hennes klingande skratt genljöd i hans själ; och han visste inom sig, han visste det utan att uttala tanken, att han skulle komma att lämna flickan, som tryckte sina läppar mot hans.

9.

Männen stannade i hörnet av Bangårdsgatan och Götgatan och tände sina cigarretter eller pipor; en del skulle Götgatan utför mot Danviks- eller Skanstull, andra åt övriga håll, men de hade ännu liksom svårt att skiljas: mötesatmosfären band dem tillsammans i en lös grupp utanför lokalen. Olle hade kommit att vända ansiktet mot Folkets hus. Den stora mattglaslampan ini porten kastade en flod av vitt ljus ut på gatan. Skuggor av män, ibland ensamma, ibland klumpvis; ilade i det vita ljuset ut ur porten och kastades tvärs

över gatan rakt upp mot husfasaden på andra sidan: det verkade som om männen, vilka ännu inte hunnit ur möteslokalen skickade sina skuggor i förväg som spanare.

När han fått eld på sin cigarrett och dragit några djupa, belåtna bloss, gjorde han en hälsningsgest som omfattade alla han kommit ut tillsammans med, och sade slött:

— Nej, hej på er, jag tror jag sticker hemåt nu.

Men han hade bara hunnit fem steg neråt gatan då någon som just slöt sig till gruppen ropade:

— Hallå Nording, går du inte med och får en pilsner på ”Roberts”?

Det klack till inom honom, han hejdade sig, tvekade:

— Jag vet inte det —

I detsamma förstod han att han väntat sig frestelsen; han hade inte vågat föreslå sig själv saken, men väntat att någon annan skulle göra det; och samtidigt fruktat det. Han stod några sekunder och vägde fram och åter på fotsulorna. Det i sig själv så triviala förslaget orsakade en kort, men intensiv strid i hans inre. Kaféet drog honom. Kaféet låg liksom på sidan om den egentliga tillvaron; en stunds surrande, skämtsam samvaro därinne kring ölbuteljerna, skulle utgöra ett avbrott i den serie handlingar man alltid tvingades utföra, en vilopaus, en kort flykt undan nödvändighetens tryck. Men det var just flykten han inte ville tillåta sig själv; han hade gjort det några gånger, men alltid ångrat sig efteråt: den gav ingen ro. Så svängde han omigen runt på klacken, skrattade till lite generat och ropade:

— Nej, förresten, inte i kväll åtminstone! Har lite att göra därhemma!

Det sista var en undanflykt, ett slags moraliskt fall; och det retade honom en smula att han gjort sig skyldig till det. ”För fan”, sade han sig i det han raskt gick neråt Götgatan, ”jag skiter helt enkelt i gubbarna!” Han visste hur de skulle sitta kring kafébordet och tramsa sig genom kvällens möte på nytt. Även den som aldrig kunde yttra sig under en debatt skulle, under den lite mera kamratliga samvaron, få tunghäftan bruten och sätta igång med det eviga ”eftertjattret”, rörigt, ordfattigt, men känsloladdat, en argumentation med nyanser i rösten och häftiga åtbörder. Idiotiskt! Meningslöst! Han hånlog. Men kände det samtidigt som om hånleendet träffade honom själv i ryggen. Alla voro ju otillfredsställda med resolutionen som mötet ändat i. Och han själv var inte den minst missnöjda!

Det hade gällt ett uttalande till förbundsstyrelsen inför de kommande avtalsförhandlingarna. Arbetsgivarparten hade i förväg annonserat sin avsikt att kräva en del förändringar, därav mindre reduceringar av timlönen för några okvalificerade arbetargrupper. Hur missnöjda alla voro, redan med de nuvarande arbetsvillkoren, vågade ingen gå längre i uttalandet än att kräva deras bibehållande; och ändå fruktade var och en innerst inne att de skulle bli drivna från den linjen också när det blev allvar, fruktade det, emedan ingen, trots missnöjet, kände någon helig stridsberedskap. ”Åh”, tänkte Olle, ”vilken förbannad slavsjäl man blivit i alla fall!” Ja, han erkände det för sig själv: han hade varit lika rädd som de andra för att utmana med resolutionen. En utmaning *kunde* ju i alla fall åstadkomma en strid! Han gick och intalade sig att han inte handlat av rädsla för striden egentligen — en strid är ingenting att frukta, den stimulerar medan den pågår, den ger utlösning, den skapar livskänsla —; han hade röstat för moderation på rena förnuftsgrunder: emedan han visste att ingenting stod att vinna med en konflikt! Men var detta bättre, frågade han sig i nästa ögonblick. När man förlorat tron på att någonting stod att vinna började inte slaveriet då? Resignationen! Likgiltigheten! Slappheten! Ett proletariat som var missnöjt i grunden, men infekterat av föreställningen, eller vissheten, att det inte kunde vinna någonting på att slåss för att få det bättre, vad var det om inte en förbannad slavkast? En slavkast med läskunnighet och indirekt politiskt inflytande,

semesterhem och badplatser, konfektionskläder och idrottsintresse, men för övrigt utan elementär betydelse, emedan den förlorat förmågan till verkliga målsättningar!

Tanken skyggade ett ögonblick, men gjorde så ett plötsligt språng: ”Den där sabla Herbert Folkeson däremot —”

I själva verket hade han i det halvmedvetna letat sig fram just till denna motsättning. Hela tiden medan han gått och funderat hade kvällens möte levt i bakgrunden av reflexionerna; han hade erinrat sig än den ena, än den andra, av debattörerna, deras ord, deras gester, och liksom rullat upp kvällen bakifrån. Och tidigare på kvällen! Då han på väg från verkstaden vid Hornstull passerade en obebyggd tomt på Hornsgatan hade han sett Herbert stå därinne med portfölj under armen. Det retade honom just i det ögonblicket att se barndomskamraten stå där i snygg kavajkostym och med en portfölj under armen, medan han själv slank förbi i sina smutsiga blåkläder. Särskilt var det portföljen; den verkade som ett slags överklassmärke! Han tänkte att det var dumt att känna sig retad av något sådant, han använde i sin tanke det hånfulla uttrycket ”manschettproletär”: en *sådan* var ju ingenting särskilt! Men han kom inte över den ursprungliga känslan: Herberts sätt att stå och nonchalant röka en cigarrett medan han tittade på några arbetare, som just lade hop sina verktyg för kvällen, höjde honom i Olles ögon, det gjorde honom för mera än en vanlig arbetare. Idiotiskt naturligtvis; men oundvikligt! Inte ens den intelligentaste kroppsarbetare kan helt skydda sig för den mindervärdighetskänsla som kläderna trycker på honom —

Men när han nu, på hemväg från mötet, kom att minnas Herbert slogs han av en annan tanke, eller rättare en hel serie av tankar, som halvuttalade jagade varandra genom hjärnan: Herbert var i en byggnadsfirma — byggnadsfacket hade högkonjunktur — och arbetarna, murarna, timmermännen, ja till och med dagtjuvarna, pressade snabbt upp sina löner! Och så, klart formulerat: ”Tänk om en ann kunde hoppa in i det yrket i stället!” Han skyggade för tanken ett tag — man lär sig frukta allt för djärva förhoppningar när man varit chanslös en tid — men den kom tillbaka, starkare, mera påträngande: varför skulle man inte kunna, om man hade någon försänkning — Herbert! — kila in någonstans? Om det behövdes folk! Och man kom i rätta ögonblicket! Ju mera han tänkte på möjligheten desto säkrare syntes den honom; den började uppfylla honom med en otålig iver, en önskan att det skulle vara en ny dag —

Men då han, med svagt darrande hand, låste upp porten sade han för sig själv: ”Jag ska i alla fall inte säga någonting åt Sara ännu, utan sondera terrängen först —”

10.

När Ola Olavson, som kamraterna kallade Torparn, vilket han för övrigt inte tog illa upp, på förmiddagen rände spettet i den torra, sterila tomtmarken, på vilken i alla fall ett hus snart skulle växa upp, väckte denna rörelse en egendomlig förnimmelse inom honom. Han tyckte ett ögonblick att han stod på en åker ”hemma” på gården och just började göra hål för att resa ässjestänger; han kände, också bara för ett ögonblick, luften mättad med den söta honungsdoften från mogen klöver, och lyfte sitt lilla fula, lågpannade huvud, ofrivilligt lyssnande efter binas och humlornas monotona högsommarsång. Då kamraternas rop sleto honom från platsen och minnet log han vemodigt inom sig. Men trots detta vemod, som uppfyllde hans själ, skrattade han lyckligt mot den snobbige kontorsmannen, som stod och såg på honom. Han var glad åt att arbeta, hans kraftiga muskler mådde inte väl av vila, hans själ, som hela livet varit fixerad vid arbetet, mådde ännu mindre väl av det, ehuru han tillskrev den djupa fysiska olust han erfarit under den senaste veckans påtvungna ledighet, den mycket enklare orsaken att han inte förtjänade de pengar han själv och Jens behövde för att uppehålla sig i staden. ”Jens kommer att bli glad i kväll när han får höra att jag fått arbete igen”, tänkte han medan han hjälpte till att bygga verktygsboden. Han tänkte det om och omigen, bara detta: Jens kommer att bli glad i kväll — Men det låg en hel värld av outtalade tankar, av andra, djupare tankar

och förnimmelser, av högspända framtidsdrömmar på sonens vägnar, bakom de enkla orden.

Fast han var mycket ivrig att komma hem och se Jens glädje dröjde han sig kvar på tomten en stund efter de andra. Han tog upp en liten ribba — han måste nästan alltid ha någonting i händerna, han kände sig bortkommen utan — och steg omkring och petade i marken; det verkade som om han undersökte dess beskaffenhet. Slutligen stannade han, stödde sig mot ribban och tittade ner; de utstående ögonen voro öppna och allvarliga riktade mot jorden, ett eftersinnande leende lekte kring de breda läpparna. Det såg ut som om han bad; och han tänkte verkligen också, sakta, liksom prövande ordens överensstämmelse med det faktiska: ”Gud har varit god mot mig.” Då han tänkte detta ”Gud” innebar det inte att han var särskilt religiös; han var det åtminstone inte på det allmänna sättet, gick aldrig i kyrkan, bad aldrig några böner till en föreställd allfader. För Ola Olavson spelade begreppet Gud rollen av en symbol för alla de makter och krafter i tillvaron, som han saknade intellektuell kunskap om, men som han av erfarenhet visste inverkade på hans eget öde. Då han stod där och liksom fördjupade sin tacksamhet över att han fått arbete igen för en rätt så lång tid framåt, innefattades i hans gudsbegrepp också alla de olikartade faktorer som gjorde det nödvändigt och vinstbringande att bygga hus.

Jens var egentligen född någonstans långt nere i Skåne. Men han ägde inga personliga minnen från sina tidigaste år, och ingen kunskap om sin släkt, i varje fall inga minnen eller kunskaper som följde honom kontinuerligt genom hans uppväxtår, och införlivades naturligt med hans erfarenhetssumma. Han kom inte ens att få några direkta minnen av sin mor. Hon dog när han fyllt två år. Strax efteråt lämnade Ola Olavson hembygden; han bröt upp med sitt bohag och sin pojke lastat på en flakvagn, och styrde hästens steg norrut, kanske därför att söder- och österut stängdes vägarna av havet. Han var i djupet av sin själ bonde och kunde inte se ut över ett hav utan gränser. Den första gången flyttade de inte så långt, endast fyra mil från hemtrakten, till en stor bondgård. De stannade där i ett år. Olavson var fördräng. Jens växte sig lite starkare, men fäste sig inte vid någonting på stället. Nästa gång togo de ett längre steg, alltjämt norrut; rastplatsen var även denna gång en gård, men av mindre format. Jens bar i ungefär ett år efteråt med sig minnen därifrån men ett dystert minne: en liten fuktig, mörktapetserad kammare, och utanför ett ideligt regnande, ett tjockt regn som målade svarta strimmor på en röd ladugårdsvägg. På etappen därefter mötte han solen igen: kring husvagnarna vid ett vägbygge. Olavson hade lämnat efter sig det mesta av sitt ursprungliga hem, bohaget, under flyttningen och tagit arbete som rallare. Han höll på med det ett år. Men Jens möte med solen blev kortare, redan efter några månader sjuknade han: scharlakansfeber, följd av äggvita. Han fick med sig ett minne av blekblå sjukhusväggar och vitklädda sköterskor genom livet. Då han blivit frisk togo de ett steg västerut: en stad — Borås. Olavson hade blivit gårdskarl i en stor fabrik. Även där stannade de ett år, det var som om mannen indelat framtiden i tidsavsnitt om ungefär ett år vardera, och från början bestämt att efter varje ta ytterligare ett steg mot något fjärran mål. Under gårdslivet klarnade ett par av yttervärldens konturer för Jens; han upplevde mystiska äventyr mellan bomullsbalarna ini lagerhusen och stiftade bekantskap med utkörarna och en massa av kvinnor, unga och gamla, vackra och fula kvinnor, som passerade gården och i förbifarten klappade honom på huvudet eller kastade skämtsamma anmärkningar till honom. Han fick också några lekkamrater: pojkar och flickor som mot kvällningen skockade sig utanför fabriksgrindarna, långt innan arbetstiden var slut, för att vänta på sina mödrar. Fadern släppte ut honom till dem, med sträng tillsägelse att inte avlägsna sig från trottoaren utanför. De nya bekantskaperna behandlade honom mycket respektfullt; de tycktes se på honom som om han på något sätt tillhörde fabrikens inre, de dolda ägarna och bestämmarna i dess inre. Men han hade knappt hunnit fästa sig vid detta liv och fått den omedvetna föreställningen, som alla varelser får på en plats, att det skulle fortsätta i evighet, förrän färden norrut återupptogs.

Det fanns ingen praktisk mening, inga rationella motiv för Ola Olavsons oroliga flackande under dessa första år efter hustruns död. Han sökte aldrig någon ”bättre” plats med högre avlöning, angenämare arbetsförhållanden och så vidare, tvärtom försämrades han ställning oavbrutet i det han alltid tvingades

lämna efter sig någonting, först spillrorna från sitt ursprungliga hem, sedan även ting han under hand skaffade sig. En dunkel drift drev honom bara vidare. Och alltid norrut. Under hela tiden tog han inte ett enda steg tillbaka, åt söder. Han fortsatte *bort* från sin hemtrakt, för varje etapp slet han sig smärtsamt ännu litet friare från det förflutna —

Men efter sex år blevo de äntligen bofasta en längre tid på Lindbo herrgård, strax öster om Gnesta. Det var egentligen Jens' skolgång som tvingade Olavson till ett uppehåll i den mållösa vandringen: någon hade sagt att pojken, som redan varit inskriven i två skolor, men måst gå om förstakursen i den senare, riskerade bli efter tack vare ett ideligt flyttande. Tanken att Jens skulle kunna bli ”efter” ingav mannen en fruktansvärd skräck, han förstod att han varit nära att göra sin son något obotligt ont, och när de en gång blivit inskrivna på det nya stället kunde han knappt styra sig innan skolterminen inföll. Så fort han fått överlämna pojken i byskollärarens händer kände han sig lättad. Själv hade han aldrig öppnat en bok, knappt ens läst en tidning, om man undantar att han ögnat på något blad hos grannar eller kamrater, och ägde inte den dunklaste aning om vad man numera lärde i skolorna; men tanken att han försummat Jens på något sätt, att han inte tänkt sig själv vad pojken behövde, väckte nu intresse för skolan hos honom, skolan såsom en plats just för *hans* son. Han frågade honom ofta ”hur det gick”, och började betrakta sonen såsom en människa vilken skulle växa in i framtiden. Ibland öppnade han försiktigt skolböckerna och tittade i dem med andakt. Han smålog igenkännande när han fick syn på tuppen i ABCboken, nickade och sade förnumstigt gillande: ”hm ja, hm ja.” I räkneboken gick han igenom sin egen trettio år avlägsna barndoms läxor, men redan efter ett par sidor blev han stående med den orörligt uttryckslösa minen hos en människa som ingenting förstår, som inte ens är så orienterad att hon kan anstränga sig att fatta; han lade varsamt ihop boken (för att aldrig öppna den mera; han ville inte, genom att erkänna sin okunnighet, inge Jens den föreställningen att det var onödigt att lära sig dessa invecklade räkningar) och sade med en suck av tacksamhet:

— Jaja, det är allt en välsignelse med skolorna nu för tiden, ändå.

Lindbo hade en gång varit ett stort gods, men måste nu närmast betraktas såsom en lyxgård, omfattande ett trettiotal tunnland åker, en del skogs- och hagmark, samt en mindre handelsträdgård. Den födde dock tio stycken kor, två hästar, några grisar, höns, ankor, ett halvt dussin påfåglar, två drängar med familjer och en trädgårdsmästare. Byggnaderna bestodo av ett vräkigt corps de logi i tre våningar, uppfört på sjuttiotalet i en slags bastardiserad sörmländsk herrgårdsstil, en stor statarbyggnad för folket, några mindre stugor, som hyrdes ut till sommarnöjen, samt nödvändiga uthus, ladugård, vedbodar, hönshus m. m. Herrgårdsbyggnaden låg vackert inramad i en stor park av lindar, hästkastanjer, ekar och idegransklungor — om somrarna lyste endast de övre delarna av dess vita fasader ovanför den lummiga grönskan.

Patron Bonander var egentligen direktör för Provinsbanken i Gnesta, dit han bilade in ett par timmar varje dag, och drev jordbruket, liksom handelsträdgården, mest för traditionens skull, ehuru han drev det rationellt. Hans släkt hade varit storbönder i Sörmland sedan sjuttonhundratalet; han var själv fortfarande mera bonde än modern bankman: en nästan jättelik, fetlagd man, med rödblåst runt ansikte, i vilket en väldig örnnäsa sköt fram ovanför en köttig mun med hängande underläpp. I sitt uppträdande visade han oftast en bullrande välvilja mot allt omkring sig, en avväpnande hjärtlighet, som bedrog främlingar; men i djupet av hans natur dolde sig fortfarande en medeltidsbondes mörka hårdhet förenad med trumpen blyghet, som isolerade honom. Det kom aldrig gäster till Lindbo. Det hette att fru Bonanders sjuklighet förhindrade allt umgängesliv; hon visade sig aldrig utomhus; under varma dagar kunde man dock se henne — en liten spenslig, anemiskt blek kvinna — sitta inhöljd i täcken och schalar på en av balkongerna; ibland lutade hon sig över räcket och luktade på den uppåtstigande doften från jasminbuskarna intill väggen. Patron däremot gick mycket omkring på ägorna. Han bar då nästan alltid en vid, halvlång slängkappa och mjuk hatt med en vippa orrfjädrar i; kostymeringen kom honom att likna en medelålders junker från femtonhundratalet.

Han tyckte om att se andra människor arbeta tungt; det tycker väl de flesta om: att se andra arbeta tungt.

Men det var särskilt med patron Bonanders smak i det fallet, han tyckte om att se vissa speciella kroppsarbeten utföras, dikesgrävning till exempel — eller stenkrossning. Olavson kom till gården, städslad som kördräng, men fick egentligen göra allt mellan himmel och jord. Ett av hans första arbeten blev att gräva ett dike för vatten och avlopp till ”Lillstugan”, en av de småstugor som hyrdes ut, som skulle moderniseras lite grann. Den vecka han höll på kom Bonander och såg på varje dag; han kunde stå i timtal, med händerna lagda på ryggen under slängkappan, som fladdrade för vinden, och stirra ner i diket. Hans små dimblå ögon fingo ett grubblande uttryck; det verkade som väntade han sig få se något särskilt komma fram så fort man gjorde ett meterdjupt hål i jorden eller med slägga och kil sprängde någon stor sten — kanske det var någonting begravet han önskade återse.

En dag när Jens gick omkring och orienterade sig på gården stötte han på trädgårdsmästaren. Denne, en liten rynkig gubbe, som egendomligt nog, eftersom han alltid arbetade utomhus, var mycket blek i hyn, frågade honom småskrattande:

— Nå, vad ska du göra då, när du blir stor, min gosse?

Jens svarade tvärsäkert:

— Jag ska bara gå och flagga.

— He? Flagga?

— Ja, som patron gör — den där karl’n i flaggrocken, vetja.

Mäster flinade till lite besvärat; han visste inte om svaret var allvarligt, eller pojken en spjuver. Jens visste inte heller varför han svarat så där, vid den här tiden ville han ju bli ladugårdskarl när han blev stor.

Olavson inackorderade sig själv och pojken i maten hos ladugårdskarlen. Denne hade, ehuru endast några och trettio år, redan fyra barn, en pojke på nio, en på sju år, två flickor på respektive fem och två år, vartill kom att hustrun gick med ännu ett. Det föll ingen in att förvåna sig över denna barnrikedom, som av allt att döma skulle bli ännu större; ladugårdskarlar ha i alla tider satt massor av barn till världen — troligen härstammar landets halva befolkning från ladugårdskarlar: den dagliga kontakten med det animala livets mest primära yttringar tycks göra både män och kvinnor barnlagda, den tycks stegra sinnligheten och upphäva alla hämningar mot dess följder. För Erikson utgjorde barnens ankomst intet problem; de kommo bara, togos mot utan uppståndelse och införlivades med familjen, det vill säga: fingo vid två års ålder sin givna plats bredvid modern kring det stora runda köksbordet, varvid de övriga tvingades flytta ihop sig lite grann åt faderns håll. Han var en småvuxen man, med lång överkropp, korta ben, en sprittande livlighet i rörelserna, kvicka ögon och en nästan oerhörd talförhet. Det fanns också mycket att tala om. En kreatursbesättnings tillvaro är inte händelselös: kor kalvar och ger bättre eller sämre mjölk, hästar blir sjuka och odugliga och måste bytas ut, nya djur är ett problem, som kräver eftertanke, någon natt har räven smugit fram och rivit hönsen och så vidare. Förresten har kreatur sina nycker och egenheter, som man måste iaktta. Därtill fanns de fyra ungarna och den femte som väntades. Och så gården i övrigt, jorden, allt arbete som nedlades på densamma, och vädret som i sista hand avgjorde arbetets resultat. Allt detta hade han sin stora glädje i att kommentera och diskutera: han liksom talade liv i tingen och händelserna.

Olavson och Jens hade fått ett litet bord för sig själva intill fönstret. Ljuset föll alltid rakt över Olavsons lilla beniga huvud, och kom ofta hans utstående ögon att verka uttryckslösa, blicklösa, genomlysta och liksom utplånade av dagern. Han hade ju aldrig talat så mycket, här i sällskap med den ständigt pratande ladugårdskarlen, blev hans tigande ytterligare markerat; då han sade något var det sällan mera än ett utdraget ”jaa” eller ”neej”, ibland ett betänksamt ”må dee’ ” eller ”kan nog vaa’ ”. Den första tiden greps Jens av en stor beundran för Erikson, dennes talande tunga gav intryck av en väldig överlägsenhet, ett

suveränt behärskande av omgivningen; han beslöt sig i hemlighet för att själv bli ladugårdskarl, och erfor en plågande underlägsenhetskänsla på faderns vägnar. Men så småningom, utan att han själv lade märke till övergången, vände sig hans värdering till faderns fördel. Det var som om han i djupet av sin själ förstod att ladugårdskarlens ord bara skummade och stänkte utan kraft och mening, att de tjänade ett syfte — behärskandet av yttervärlden — som han aldrig uppnådde och alltså dolde en konstitutionell osäkerhetskänsla. Hos fadern däremot anade han det animala livets hela självklarhet och lugna styrka, till och med tystnaden tycktes hos honom vara positiv, laddad, tung av innehåll, han fick en egendomlig förnimmelse av att fadern inte *behövde* orden, de voro onödiga, han själv fanns där såsom ett överlägset, ja övernaturligt väsen. Han började dyrka sin far. Under en tid, innan han kommit in riktigt i skol- och leklivet, bemödade han sig om att efterhärma faderns sätt: han gick med lätt framåtlutad överkropp, långa masande steg, och sakta pendlande armrörelser, samt försökte få sina axlar att verka sluttande.

Olavson njöt av att ha pojken gående bredvid sig såsom en liten miniatyrbild av sig själv. Då han ibland yttrade någonting om sina kommande göromål använde han, omedvetet att börja med, sedan med ett litet dröjande småleende, pronominet ”vi”. Far och son växte ihop till ett.

Livet på gården var rikt, så rikt att det den första tiden höll på att spränga honom, han ville dela upp sig på allting på en gång: på den ammoniakluktande ladugården, det hödoftande stallet, på backen utanför, där höns, ankor och påfåglar framlevde sin brokiga tillvaro, på arbetet ute på åkrarna, i växthusen eller trädgården. På kvällarna, särskilt under den första sommaren då han inte ville gå in förrän fadern slutat sitt dagsarbete, vilket skedde mycket sent, dignade han av trötthet, huvudet var tyngt av upplevelser och dinglade hit och dit innan det sjönk ner på kudden. Men så småningom inställde sig den vissheten att ingenting sprang sin väg medan han sysslade med någonting annat, tingen funnos fast förankrade på sina platser, djuren flydde inte till skogs, arbetena utfördes vart och ett i sin tur så att man gott kunde följa dem alla bara man var med i rytmen. Han följde med Erikson i ladugården, där han de första gångerna blev tårögd av den fräna lukten; tillsammans med Eriksons äldste pojke, Bengt, fick han rida på den stora, bredryggade vallacken, till stallet från vagnslidret eller vice versa, ibland på någon längre tur utåt ägorna; han åkte med fadern på harven över de torrgråa åkrarna på våren, gungade på hölassen omkring midsommaren, svansade beskäftigt efter slåttermaskinen eller ”hjälpte till” med att lassa ässjestänger på hösten. Till slut funnos ju skogarna, hagarna, sjöstränderna och den lilla ån, som ringlade sig genom Lindbos ägor, med alla de upplevelser de erbjödo, möten med skogsfågel, hare, snok och huggorm; mört- och kräftfisket, plockande av smultron, hallon och blåbär, måbär och slånbär. Hela senhösten fortgick arbetet i trädgården med omläggandet av drivbänksbäddarna och upprensningar bland buskar och träd. Men även vintrarna voro innehållsrika. Skolan tog förmiddagarna. På hemvägen därifrån hade han sällskap med Eriksons två pojkar; och de hade alltid mycket att syssla med under den fyrakilometerslånga vandringen. På eftermiddagarna lekte de i det mörka vagnslidret, smögo upp på skullen och grävde gångar i höet, eller byggde sig fästningar av allt det skiftande bråte som lagrats på stora vinden i statarbyggnaden, gamla kistor, lårar, utdragssoffor, strykbräden, stolar etc.: det blev alltid ett herrans väsen i byggnaden när fästningarna föllo. Men det gjorde inte så mycket: de vuxna hade själva allt för mycket att göra för att kunna tukta ungarna, eller vaksamt hänga över dem. På nyåret, ibland före, kom snön.

Händelserna slukade tiden för Jens; dagarna gledo så snabbt undan att all skillnad mellan dem utplånades: av nätterna existerade endast den ljuvliga sekunden för insomnandet och den ännu ljuvligare vid uppvaknandet till, inte en ny dag utan en sträcka av nya upplevelser och sensationer. Livet bar honom framåt på sin rikt flödande ström. Men mitt i dess virvlar fanns det också en klippa, en återhämtningens plats och en stund: ett par dagar i ensamhet med fadern.

Två eller tre söndagar under högsommaren gjorde han fadern sällskap bortåt ägorna; han visste inte hur, när eller varför han börjat följa honom, men han gjorde det; och av de sista gångerna skulle han komma att bära

med sig ett minne. Just när kyrkklockorna började ringa till högmässa (men kanske de bröto upp just då, emedan första söndagsmåltiden alltid slutade strax före) lämnade de gården. De följde häcken så långt denna sträckte sig, sedan kommo de ut på öppen mark: vägen slingrade sig, lysande vit av damm, i nyckfulla bukter mellan åkrar och ängar. Åkrarna voro avdelade i absoluta rektanglar, skilda åt av djupa diken, på vars sidor hundlokan och blåklockorna nickade. Havren lyste blågrön och prasslade svagt i den milda vinden, det tunga gula vetet vaggade rytmiskt — det såg på långt håll ut som guldskimrande vattendammar, upprörda till en svag dyning. Det risslade i diket, utefter vägen. Jens lyssnade spänt; han tänkte på möss, ödlor, fåglar, som kanske hade bon i slanorna och hålorna, han tänkte på djur som inte funnos också — annat än i hans egen naturmystifierande fantasi — och på ormar: om det kom en jätteorm ringlande ur diket skulle han hugga den eller den stora stenen och krossa dess huvud just sekunden innan den hann bita fadern! Han erfor en stark spänning.

Till slut nådde de fram till två stora klöverfält, som sträckte sig hundra eller hundrafemtio meter från vägen ner till sjöstrandens grågröna vassruggar och aldungar. Där stannade Olavson. Han gick över en dikesbro, tog ett par steg ut i fältet och stod stilla en stund, kanske fem, kanske tio minuter. Klövern susade sakta utefter marken, en tjock söt honungsdoft uppfyllde luften, tung, rusande, bedövande. Det var som om Olavson utförde en slags gudstjänst här ute på fältet, två eller tre gånger om året, just i blomningens, i fullkomnandets tid; han stod med huvudet en aning nerböjt och de stora, utstående ögonen insänkta i marken, blicken liksom begravd i det ulliga täcket av blad och blommor. Kring hans breda läppar spelade ett förbryllande halvleende, det var som om hans själ dröjde mitt emellan glädje och grubbel, som om den försänktes i ett mysteriöst eftersinnande, fullt av aningar om en kommande fröjd. Jens stannade alltid en liten aning bakom fadern. Han såg ut över fälten med ett barns vaket realistiska blick. Men varje gång hans öga träffade faderns tunga gestalt och böjda huvud gick det liksom en dallring genom hans outvecklade själ; han erfor något på en gång plågsamt och högtidligt ljuvt: som om en stor känsla, en tanke, en dröm, föddes inom honom, växte, svällde och sprängde i själen — men inte lyckades komma till förlossning. Till slut sade han:

— Det är snart tid att slå, far.

Leendet ströks bort från Olavsons läppar; och kom tillbaka i förändrad form: eftertänksamt, allvarligt, och ändå lite tafatt ömt. Han nickade: jaa.

När Jens var tretton år och hade bara ett halvår kvar att gå i skolan inträffade någonting som skulle komma att förändra hela hans liv. Han hade redan då haft riktigt arbete i trädgården om somrarna, på eftermiddagarna under vår och höst; men det skulle inte komma att bli stadigvarande sedan han slutat skolan: trädgården ”bar inte” en fast anställd dräng. Far och son talade ofta om framtiden nu; den oroade dem. Båda två togo för givet att Jens skulle i lantarbete, något annat alternativ existerade inte i deras medvetande, men de ville inte skiljas, och det såg inte ut att bli gott om platser i trakten. Och då flyttade filosofie doktor Jakob Borgius in i Lillstugan.

Han kom en kväll i oktober, strax före mörkrets inbrott, följd av en tretons lastbil, på vars flak ett torn av lådor balanserade. Jens gick fram och såg honom i ljuset från Lillstugans fönster, där han stod på planen och övervakade avlastningen: en sextio à sextiofem års man med en ynglings långa gängliga figur. Blåsten ryckte och slet i hans vida svarta ulster, och var många gånger nära att lyfta den stora, likaså svarta, slokhatten från hans huvud. För varje låda som expresskarlarna lyfte ner höjde han oroligt armarna i luften och utropade:

— Människor, människor då, försiktigt, försiktigt för Guds skull! Ack, ni vet inte — Tänk om ni skulle tappa’n!

De första dagarna sågo statarfolket honom bara när han gick förbi huset ner till handelsboden vid vägskälet. Och till vedboden. Det hade börjat bli kallt, och Borgius högg sin ved själv — han hade inte ens en hushållerska. Mycket vårdat klädd, i välpressade smala byxor, en grön tränsprydd rökrock, hög snibbkrage och sin stora slokhatt på huvudet, gick han till boden och högg ved. Han hade ett smalt, fintecknat ansikte, med skarpa veck från mungiporna ner kring hakan, en lång näsa, en aning rodnande på själva tippen, och klara bruna ögon. Slokhatten kom hans ansikte att verka tunnare och blekare än det måhända var av naturen, han såg ut som en skugga då han gick förbi i skymningen.

En eftermiddag mötte han Jens på gårdsplanen framför statarstugan. Han stannade tveksamt; det kom ett nästan förläget leende i det tunna ansiktet när han hälsade, och frågade, liksom abrupt:

— Hör du till gården här, du?

— Jaa, svarade Jens avvaktande. Han hade vänt sidan till, som för att hålla sig färdig att slinka undan om det skulle inträffa något farligt.

— Arbetar du här, då, frågade Borgius med en ton som om han bad om ursäkt för sin närgångenhet.

— Neej, jag går i skolan ännu, svarade Jens motvilligt.

— Super du?

Jens ruskade på huvudet, trumpet, ogillande.

— Röker du?

— Nää —

— Snusar du då?

— Nää —

Och Jens trumpna min brast i ett generat flin. Borgius stod tyst några sekunder, och mönstrade pojken som om han allvarligt övervägde något viktigt problem. Så sade han högtidligt:

— Det var synd, det. Annars hade du kanske velat tjäna en slant på att hugga ved och gå ärenden åt mig —

— De' kan ja' väl göra, svarade Jens.

På det sättet blev Jens Olavson hjälpreda åt doktor Borgius, ”den där Borgius eller vad han heter nu”, ”gubben i Lillstugan”, ”den där konstiga doktorn”. Borgius levde, som sagt, utan hushållerska. Ibland när Jens kom in med vedsäcken eller med paket från handelsboden, fann han honom i köket, iklädd ett förkläde som räckte honom från hakan till fötterna, gräddande plättar, stekande korv eller kotletter. På diskbänken låg en stor ny kokbok uppslagen. Han bad Jens skala potatisen, eller skära morötterna åt sig, och kände sig skyldig att tala om att han avskydde ”fruntimmer i huset”, att han var gammal nog att ”klara sig utan fruntimmer”. Därvid log han på ett halvt förläget, halvt reserverat sätt; det verkade som om han sade någonting, vad som helst, bara för att slippa tala om sanningen, ge en förklaring som han ansåg onödig, men ändå kände sig skyldig. Jens kände det instinktivt, men förmådde naturligtvis inte intellektuellt utreda sin förnimmelse. Han kände sig också generad i Borgius närvaro, generad på det där sättet som en sund människa blir i närheten av en vars originalitet överskridit gränsen för det normala. Den första tiden var Borgius för honom, liksom för alla andra på gården, helt enkelt ”lite underlig”: man kunde inte tro att en man som levde på det där sättet var annat än tokig. Han gjorde en promenad två gånger om dagen, vid niotiden på förmiddagen och vid femtiden på eftermiddagen, alltid lika prydligt och originellt klädd, i sin

vida svarta ulster och stora slokhatt; för övrigt höll han sig inne som snigeln i sitt skal. Från Olavsons rum i övre våningen av statarstugan kunde man, över ett avstånd på nära hundra meter, se rakt in genom ett fönster i Lillstugan: i ljuskretsen från en golvlampa såg man Borgius sitta hopkrupen i en stor stol med en bok i knäet — tobaksröken svävade i tjocka moln kring huvudet, ansiktet verkade sjukligt blekt, skugglikt. Han satt likadant timme ut och timme in. Ibland kunde man höra honom klinka på något stränginstrument, som en nybörjare, vilken undrande försöker avlyssna tonerna. Det dröjde inte heller länge förrän man visste att han drack. Han visade sig ju aldrig berusad, men han drack: varje månad hade bussen från staden med sig ett paket från spritmagasinet, ett stort paket med så där en åtta à tio helflaskor. Längre fram, när det blev vår och värmen kom, flyttade han utomhus om kvällarna. Han skaffade ett trädgårdsbord och en stol och placerade dem vid sidan av stugan, på en plats varifrån han hade fri utsikt över fälten. Och där satt han i timtal, med sina flaskor och glas, och såg ut i den blå skymningen. Han rökte, drack och såg ut i den blå skymningen. När det var kyligt i luften gick han in efter en rödrutig filt och lindade in sig i, satt där orörlig som en indian i rökslingorna från cigarretten. Ibland tog han också fiolen med sig ut; han knäppte på den då och då, tankspritt, liksom lyssnande endast med sin själ till dess korta, spröda toner: ljudet spred en atmosfär av ödslig ensamhet omkring honom, det slog en trollcirkel, osynlig men oöverstiglig, omkring honom, han tycktes uppgången i en annan värld, ett liv bortom tiden och rummet. Himlens blå ljus mörknade, stjärnorna trädde fram, fladdermössen började sin tysta, irrande flykt kring stugan, hans kropp smälte sakta in i det ulliga kvällsdunklet. Men långt efter det att natten brutit in på allvar kunde man se honom där; de tunna dragen voro utplånade av mörkret, men ansiktet lyste ändå med en blek glans, lyste som om det sugit till sig varje gnista av det ljus som finns även i natten.

Men långt innan dess, redan under vintern, hade Jens dragits ett litet, litet stycke in i Borgius värld. Han kom några gånger längre än till köket och tittade in i lägenheten. Där fanns från hans synpunkt inte mycket att se: ett par bord, belamrade med papper och tidningar, några stolar, en ottoman — och så böcker. Varenda vägg i de två små rummen var täckt med bokhyllor, gömda av böcker. Han såg dem — och han såg dem inte. Böcker sade honom ingenting, han hade ingen förnimmelse av att de inneslöto någonting som kunde vara för honom, de voro för hans ögon endast en rad av gröna, röda, svarta, bruna och gula fläckar, dekorerade med blekta guldtryck, med slingor, linjer, konstiga blommor; om de bara väggarna varit målade att föreställa bokhyllor skulle han glott på dem med samma, lite slöa nyfikenhet: såsom på något ovanligt, för att inte säga konstigt, som han i alla fall inte hade någon som helst förmåga, eller ens lust, att förstå. Borgius tittade på honom, nästan förhoppningsfullt, som väntade han sig få höra ett imponerat utrop.

— He, tycker du om att läsa, du, frågade han slutligen lite osäkert.

Jens ryckte till.

— Har inte tänkt på't, just, svarade han undvikande.

— Jasså, inte. Nänä, visst —

Borgius såg för ett ögonblick själv ut som en pojke, vilken tafatt söker kontakt med en annan. Men plötsligt knäppte han med fingrarna i luften och utropade som om han funnit lösningen på ett invecklat problem:

— Men tänk du, tänk om du skulle tänka på't, va? Kanske du kom att tycka om att läsa!

— Tror inte de', sade Jens buttert.

— Varför inte, envisades Borgius. Den egendomliga skyggheten han först visat inför pojken vek för ett uttryck av nyfiken undran; blicken i hans ögon blev kall och klar, forskande, som började han betrakta pojken såsom ett vetenskapligt objekt. Då slöt sig Jens; han drog ihop sig som snigeln för en beröring.

— Man har nog inte tid för sånt i alla fall, svarade han trumpet och gick ut. Hans gång var stel, axlarna lite uppdragna, armarna hängde tunga som Olavsons när denne återkom från arbetet på åkern.

I början av januari sjuknade Jens i influensa och blev liggande en vecka. Olavson bar själv in veden till Borgius. Då denne fick veta att pojken låg till sängs gick han in i ett av rummen och hämtade en bok i två nötta skinnband, vilken han tveksamt överlämnade åt Olavson.

— Hm, sade han och hade blicken nästan ömt fästad på boken i den andres händer, det är en sak jag har kvar sen mycket, mycket länge sen — hm ja — då jag själv hade en pojke. Kanske Jens — ja, kanske ja —

Olavson höll boken, som man bär en mycket tung sten, i händerna, böjde tafatt kroppen och sade:

— Ja. Han har ju alltid varit mycket duktig i skolan, pojken min. Mycket duktig. Mest i räkning förstås. Men annat med —

Så gick han med högtidligt stel rygg.

Efter en vecka, som sagt, kom Jens på benen igen och tog hand om sina sysslor. De första dagarna sade han ingenting — han hade om möjligt en ännu trumpnare min i sitt pojkansikte — utan travade bara vedlåren full, eller avlämnade varor han hämtat, under fientlig tystnad och skyndade iväg som om någonting brände honom. Men en kväll kom han in med böckerna, klumpigt inlindade i tidningspapper.

— Ja, ja — ja' skulle ju bara tacka så mycke för lånet, sade han med så hög, beslutsam röst att den nästan klingade som en utmaning.

— För all del — ingen orsak, svarade Borgius, vanemässigt förbindligt. Han satt nersjunken i sin stora stol, hade en bok i knät och en bittert irriterad min i ansiktet. Jens stod kvar i dörren. Han trampade oroligt med fötterna, blicken for nervöst fram och åter över bokraderna. Den gamle mannen lyfte ögonen från boken, väntande; till sist frågade han:

— Tyckte du om den där boken, va'?

Jens fuktade läpparna med tungan och svarade osäkert:

— Jaa. Jadå —

Och efter några sekunder, ännu mera svävande:

— Fast inte fick man då lära sig så mycket av'en, inte —

Det kom en glimt av intresse i mannens trötta drag:

— Hade du tänkt dig det, då? Att lära nånting?

Jens blev högröd i ansiktet, som om han skämdes över en oerhörd djärvhet. Hans fingrar plockade nervöst på bordskanten. Men plötsligt slungade han ut, desperat som om han kastade sig in i ett farligt själsligt äventyr:

— De' ä' allt en väldig massa böcker, de' här, som doktorn har!

— Hm, ja, det kan man ju säga, svarade Borgius svagt leende.

— Hur många kan de' vara då, mån tro?

— Nja, jag vet inte riktigt — har egentligen aldrig räknat dem —

— Ä’ de’ tusen stycken kanske?

— Åh, *lite* flera lär det väl vara, ändå, sade Borgius med ett förläget skratt, och kastade en uppskattande blick kring rummet, så där en två tusen åtminstone, kanske två tusen fem —

Jens’ ansikte drogs ut på längden, hakan föll ner, ögonen blevo runda av smickrande häpnad.

— Och doktorn har läst allihop, undslapp det honom liksom ofrivilligt.

— Jadå. Och lite till, svarade Borgius. I nästa sekund slog han ner blicken, som om han skämdes över att han duperade den naivt okunnige pojken med sin beläsenhet. Båda två förblevo tysta en stund. Jens fingrade alltjämt oroligt på bordskanten. Borgius såg ut som om han fallit i djupa funderingar; ett blekt eftersinnande leende lekte kring de tunna läpparna. När han slutligen såg upp igen voro hans ögon lätt beslöjade, det fanns ett liksom varsamt uttryck i dem. — Har du lust att låna flera böcker, frågade han.

— Hade ju tänkt de’, förstås, svarade Jens med sin vanliga tillknäppta min i ansiktet. Det verkade som om han, övervinnande sig själv, beslutat göra den gamle mannen en tjänst.

På våren och försommaren, då Jens fyllde fjorton år, såg han på flickorna som cyklade förbi på vägen: de foro till dansbanan varje lördags- och söndagskväll. I grupper om tre à fyra passerade de honom, skrattande och glammande, klädda i tunna, färgstarka helgdagsklänningar, som kommo linjerna i deras unga kroppar att spela. Han såg länge och längtansfullt efter dem. Till slut kom Bengt, ladugårdskarlens äldste son, som arbetade på ett kalkbruk en halv mil från gården, hem, och gjorde honom sällskap till dansbanan.

De stodo i skuggan av ekarna och följde med sugande blickar de dansandes rörelser på banan. Bengt sade nästan varje kväll:

— När de’ blir lite mörkare ska jag gå upp med nån jänta. De’ ä’ ingen konst att steppa — man bara följer med musiken och kliver.

Jens svarade:

— Om de’ ä’ mycket folk uppe så märks de’ inte om man ä’ lite ovan.

— Om jag går upp gör du efter’et då, frågade Bengt.

— Ja, svarade Jens beslutsamt.

— De’ kommer att bli lattjo!

— De’ ä’ klart att man måste kunna dansa, menade Jens, annars kan man aldrig bli bekant med jäntorna — inte riktigt —

De sista orden kommo dröjande, framviskade med torr, hes röst; han var rädd för dem, rädd för de underliga känslor som de födde inom honom. I hemlighet även för kamraten såg han varje kväll efter en viss bestämd flicka. Han visste inte hennes namn, inte varifrån hon var. Hon var i hans egen ålder, en liten satt, fyllig flicka, med runt ansikte, och en slug blick i ögonen, som kom honom att känna sig upprörd i hennes närhet även om hon inte ens såg åt honom. Redan på långt håll kände han igen henne: hon bar alltid ett högrött blusliv och knyckte häftigt med överkroppen när hon skrattade.

På midsommarafton kom det mycket folk till dansbanan. Bengt hade ett halvt kvarter brännvin med sig; han var redan från början upprörd, häftig och övermodig. De gingo litet åt sidan, in bland några buskar, och smakade på den brännande drycken. Bengt steppade med fötterna i gräset, och sade: I kväll gör vi’t va’?

— Ja, sade Jens och sökte genom en öppning i buskarna få syn på flickan i den röda blusen. Brännvinet kom hans hjärta att klappa fortare, dunka hårt Så det gjorde ont i bröstet; han kände sig uppfylld av mod och tillförsikt. Plötsligt märkte han att kamratens steg voro i takt med musiken; denne kunde följa med, visserligen klumpigt och tafatt, men — han kunde!

— Din jäkel, sade Jens i en blandning av ilska och avund, du har tjuvtränat!

— De' kan du sätta dig på, svarade Bengt och skrattade honom uppsluppet i ansiktet, inte ont, bara övermodigt, i berättigad stolthet. Så snodde han runt och klev med långa beslutsamma steg närmare dansbanan. Jens stod obeslutsam kvar mellan buskarna. Han tänkte löst, lite omtöcknad av de munnar brännvin han svalt, att det var ju ingen konst att dansa, han skulle nog själv kunna det bara han ville. I detsamma såg han äntligen flickan i den röda blusen: hon gick i sällskap med en lång, grovvuxen tjogoåring, från en av granngårdarna, upp på banan, hon liksom försvann intill hans bröst, endast den röda blusen lyste som en vallmo mot hans mörka kavaj. Impulsen att kliva efter Bengt försvann genast inom honom, benen kändes tunga som bly, hela hans kropp blev viljelös. Ungefär en halvtimma stod han och bara stirrade tomt, ömsom på dansbanan, varifrån musiken och det vilda tjoandet blandades till en obeskrivlig kakofoni, ömsom upp mot den blekblå midsommarnattshimlen. Men slutligen bröt ett halvt bittert, halvt föraktfullt leende fram i hans ansikte, och han tänkte: "De' ä' i alla fall ingenting för mig, de' där!" Han visste inte själv ur vilka dolda källor i hans själ tanken kom; men den stod plötsligt, överraskande och befriande för honom, den liksom smälte ner den avund han känt mot Bengt, grämelsen över att han inte kommit att tänka på detsamma som denne — att tjuvträna — och bitterheten över att se flickan i röda blusen lysa som en vallmo intill en annans bröst. Samtidigt döko några versrader, som han redan flera månader tidigare lärt sig ur en av de böcker doktor Borgius lånat honom, upp i minnet; han visste inte, och tänkte inte heller på, varför han mindes dem, just dem, men läste den: med ens för sig själv, läste dem med en förnimmelse av att de lösgjorde en djup, förut bunden glädje inom honom:

"Det finns ingen lag i godan grön lund, Det är ingen brist på kött, Det är muntert och stilla, med rådjur till spis, Om sommaren, då ljuvligt är allt.

Kommer vinter igen med blåst och regn, Kommer vinter med snö och slask, Gå till era hem och drag hättan ned Och sitt vid brasan och ät."

Då Jens, som även den sommaren hjälpte till i handelsträdgården, hade slutat arbetet för dagen och slängt i sig kvällsmåltiden, tog han sin tillflykt till den stora vinden i statarbyggnaden, för att sitta där och läsa.

Det var fruktansvärt hett däruppe — dagsvärmen magasinerades under det sluttande taket, stod stilla, tjock och tung, mellan brädväggarna. Myggen sjöng omkring honom — ibland lät det som om någon drog en monoton melodi på en avstämd fiol intill hans öron — nattfjärilar och harkrankor trummade mot väggarna, stundom kastade de sig som små hökar mot de ljusa sidorna i boken eller mot hans ansikte, som lyste i skymningen. När han framme i augusti började läsa vid stearinljus irrade de små gråluddiga, fantastiska mörkvarelserna i en oavbruten ringdans kring lågan; fladdermössen skockades som en svärm av anfallande fiender utanför vindsgluggen, gledo ofta i sin hemlighetsfulla tysta flykt ut och in, snuddande vid hans huvud, och störtade förblindade mot väggarna, som gåvo från sig ett ihåligt, dovt ljud; utanför gluggen spelade syrsorna sin ihållande och skärande höstmelodi. Då och då trängde ljudet från människorna upp genom golvet: någon rörde sig i en gnällande säng, någon stönade i sömnen — eller man talade med de spända, trevande röster som man får när man talar i mörkret, röster som tvinga en ofrivillig lyssnare att anstränga hörseln till det yttersta, även om han inte vill, och inte kan, urskilja orden.

I denna atmosfär av ljudlösa rörelser och oförmodade, plötsliga ljud, som kommo själva tystnaden mellan dem att verka laddad, påträngande, som ett realitetsägande väsen, i denna atmosfär där han var helt avskuren

från det dagliga livets handlingar och händelser, vaknade hans fantasi. Det var därför han sökte den. Han kunde mycket väl suttit nere i kammaren — fadern, som hade en kroppsarbetares sunda sömn skulle aldrig blivit störd av den fladdrande ljuslågan. Men likaväl som han nu börjat dra sig helt undan sällskap med jämnåriga avskydde han, under denna sin första bekantskap med böckernas värld, att känna närheten av andra. Det var en slags romantik av honom. Böckerna som han fick låna tillhörde ännu den ”lättare” läsningen, att börja med, sådana som Borgius son haft, Jules Verne, Stevenson, Poe, Dumas, Dickens, sedan Borgius egen uppsättning av skönlitteratur, en lång rad av både realistiska och romantiska romaner och berättelser, som han slukade efter varandra. Innehållet i böckerna, gestalter och händelser, rördes ihop i hans upphettade hjärna, glömdes, kom tillbaka, förändrat, dunklare eller klarare, som om det genomgått en hemlighetsfull procedur i hans inre. På samma gång han visste att varje enskild sak var dikt, fantasi — att den var ”påhittad”, som han först uttryckte det — ägde det hela en nästan besynnerlig konkret verklighet i hans inbillning: det var en verklighet inom honom, och någonstans långt borta — men inte omkring honom. Han tänkte sig egentligen inte att romanfigurerna, sådana som de uppträdde i böckerna, funnos någonstans ”ute i världen”, men han kände att där fanns något annat, deras liv, eller deras verklighet, som han, med en blandning av stolt förakt och bitterhet, förstod inte fanns omkring honom, inte på Lindbo, inte i hela trakten, inte ens i staden. Då han satt där, på den skumma, kvavheta vinden, förnam han det intensivast; i dess nattliga, nästan spökliga atmosfär vaknade hans själ till liv och trädde i beröring med andra själar, avlägsna och ändå nära, döda och ändå uppståndna till nytt liv inom honom —

Men vintern kom, kylan drev Jens från vinden ner till människorna. Det uppstod slitningar. Han hade slutat skolan, arbetet på gården var också slut. I oktober reste han med mjölkskjutsen in till Gnesta och skrev in sig på länets arbetsförmedling: ”Fjortonårig gosse, folkskolebildad, något van vid trädgårdsarbete och lantbruk —” Det fanns inte stora förhoppningar: jordbruket led av depressionen. I november arbetade han tre veckor hos en bonde i närheten av Lindbo: han högg upp ris i ett hygge. Sedan blev det inte mera. Det uppstod ett slags tomrum omkring honom. Folket i trakten hade fått för sig att han inte var någon riktig statarpojke och inte skulle bli någon riktigt bra dräng. Det var läsningen som gjorde det, läsningen hade redan satt sin prägel på honom. Utan att han själv bemödat sig om det, eller ens lagt märke till det, hade allt det bondskt opersonliga, buttra och negativa, försvunnit ur hans tal och uppträdande, han använde sig av direkta frågor och svar, han sade ”jag” och ”ni”, utan kringgåenden. Det verkade oförskämt, som om han såg *ner* på andra — eller i varje fall höll sig själv för mera än de.

Allt sedan midsommaren hade förhållandet mellan de forna vännerna, Jens och Bengt, utvecklats till en dold ovänskap. Det fanns inga direkta motiv till öppen fiendskap mellan dem, det var bara så att de gingo skilda vägar: de olikartades egendomliga, tysta antagonism uppstod mellan dem. Bengt hade, vid pubertetens inträde, fått grova drag, en hes röst, och visade i sitt sätt en brutal klumpighet, som han överdrev emedan han betraktade den såsom ett manlighetstecken. Han pikade ständigt Jens för att denne inte fått något riktigt arbete, han ansåg sig ha rätt att ringakta honom, men hade i sin inskränkthet svårt för att finna ord för sitt förakt, och erfor intuitivt sin underlägsenhet — inte så att han förstod sig vara underlägsen, men på det sättet att han tyckte Jens förhävde sig.

En kväll vid den gemensamma måltiden utbrast han fnissande:

— Hör’u Jens, ä’ de’ sant att du ska bli präst, va’?

Jens, som satt med ryggen mot honom vid faderns och hans eget bord, vände sig snabbt om.

— Präst, sade han harmset, vem fan har påstått de’?

Erikson uppgav ett våldsamt gapskratt.

— Har man hört, utropade han, ä’ de’ nånting att svära för, de’? Att folk påstar en ska bli präst!

— Det är ju bara förbaskade dumheter, muttrade Jens och vände åter nacken åt de andras bord.

— Tja, ursäkta så mycket då, inföll Bengt med tillgjord ånger, de’ va’ kanske riksdassman du tänkte dig bli —

— Det kan väl hända, svarade Jens, nu med tillkämpad utmanande nonchalans, jag blir vad jag vill begriper du! Det kan du förresten hälsa alla sladderkärngarna —!

Det kom ett uttryck av dolsk fientlighet i Bengts grova ansikte; han satt tyst en stund och liksom malde inom sig på den andres ord, så fräste han med en röst som han förgäves försökte göra enbart föraktfullt överlägsen i tonen:

— Äh, din skitstövel, du tror väl inge om dig själv, va’?

— Jodå, replikerade Jens, fortfarande utan att vända på huvudet, därigenom uttryckande en absolut likgiltighet för Bengts anfall, jag tro en väldig massa, om du vill veta’t!

Men han *hade* aldrig tänkt på läsningen från den synpunkten: att den skulle föra honom någonstans eller ge honom möjlighet att ”bli något.” Tanken upprörde honom med ens så starkt att handen började darra, skeden klirrade till mot grötfatet. Olavson, som hela tiden suttit tyst och ätit med allvaret hos en människa som förstår betydelsen av att bibehålla sig stark, lyfte blicken mot Jens; han såg häpen, tvivlande och lite generad ut, som om han skämdes över de stora ord som sonen låtit undfalla sig. — Ja, ja, sade han slutligen med ett svävande, nästan skyggt tonfall, de’ kan ju inte skada i alla fall. De’ där att läsa böcker, menar jag!

Men i hela sitt sätt verkade han osäker på sina egna ord. Jens gav honom en plågad blick, han såg ut som om han blivit fallen i ryggen. Det blev tyst några sekunder, endast skedarnas svaga slammer och läpparnas smackningar hördes. Plötsligt fnittrade en av flickorna till, hon fnittrade som i en lite efterbliven förvåning över samtalsämnet. Fru Erikson, som arbete och barnsängar givit utseendet av en gumma långt i förtid, gav henne en sträng blick, men utropade samtidigt liksom ut i luften, i en klagande, opersonligt bekymrad ton och med en förskräckt skakning på huvudet:

— Men de’ kan nog allri gå väl ändå, de’ kan nog allri gå väl!

Det var så sällan hon blandade sig i några samtal — hennes funktion bestod i att ställa fram mat, dela ut, gräla, att leva med själen liksom utbredd över matbordet — att orden fingo en högtidlig avgörande, ja skrämmande betydelse. Ingen vågade sig in på ämnet igen. Familjen Erikson ägnade sig med obstinat uppmärksamhet åt maten, det dröjde till och med en god stund innan Erikson själv kom igång med sitt vanliga kvällsvardsprat.

Samma kväll föreslog emellertid Jens fadern att de skulle ha eget hushåll. I hemlighet blev Olavson genast tjusad av tanken, han gav med sig i det inre, fast han under några dagar reste invändningar och framhöll en rad olägenheter i arrangemanget. Slutligen tyckte han dock även öppet att de kunde försöka, de sade upp hos ladugårdskarlen (vars hela familj blev uppretad över separationen, ehuru den praktiskt innebar en stor lättnad), och började från den första mars laga måltiderna i sitt eget kök. Det blev Jens som fick stå för köksgöromålen. Han hade så mycket hum om enkel matlagning som till och med en pojke inte kan undgå att få när han vuxit upp mest i kök. Men det mesta lärde han av Borgius. Den gamle eremiten blev först förvånad när pojken plötsligt lade om sina tider för vedinbärningen och ställde sig att, uppmärksamt, med pannan i djupa veck, betrakta honom medan han, iklädd sitt stora blåförkläde, lagade till sina måltider. Sedan kände han sig road, han småskämtade och travesterade en kocks beteende. En dag frågade han:

— Tänker du bli kock, du?

— Nej, sade Jens, men man måste kunna klara sig själv med allt möjligt.

— Hm, ja, instämde Borgius med låtsat allvar, men en dag ska du väl gifta dig, inte sant?

— Nej, svarade Jens genast i sin mest avböjande ton, det ska jag nog inte. Far och jag har'et bra som vi har'et.

Ett flyktigt uttryck av inåtvänd smärta gled över mannens ansikte, han sade liksom ofrivilligt:

— Jag hade en pojke en gång — som blev lite äldre än du. Han spelade fiol —

Så tystnade han, orden dogo bort från läpparna, som om han halvt omedvetet fortsatte meningen bara inom sig själv. Men sekunden efteråt log han eftertänksamt muntert och sade:

— Nej, nu ska vi väl se hur det går till att laga löksåsen till det stekta fläsket.

Jens hade alltid haft en förnimmelse av att han existerat för Borgius bara tillfälligt, då och då, under de stunder han varit inom mannens synkrets — och sedan blivit bortglömd såsom de likgiltiga ting man passerar på en väg. Men efter den där dagen började Borgius lägga ner större omsorg på valet av de böcker han lånade honom, hans intresse blev positivare.

Även för Olavsons del kom de ändrade förhållandena att bli av ingripande betydelse. För andra gången fick han syn på Jens som en självständig varelse, vilken det oavbrutet hände någonting med: Jens var en stor pojke, han läste böcker, han hade en vilja, han förde strider med sin omgivning, han kanske inte trivdes. Det oroade honom djupt. Under måltiderna satt han och tittade i smyg på sonen, såg på honom såsom en alldeles nykommen. Pojken hade en del stora likheter med sin mor; trots att han alltid gick med läpparna hårt sammanknipna, som om han bemödade sig att behålla en hemlighet eller kände en intensiv vilja inom sig, hade munnen samma nervöst känsliga uttryck som moderns haft, de stora grönblå ögonen, med deras halvt närsynta, halvt forskande blick, var också hennes — endast själva huvudformen, med den långa näsan och den hårda pannan var faderns. Olavson upptäckte inte detta med en gång — han hade ingen vana vid iakttagelse —; först så småningom gick det liksom upp för honom att sonen endast till en del var av honom själv. Det plågade honom som om det förflutna som han under så många år varit på vandring bort ifrån återuppstått. Men på samma gång väckte det en alldeles ny ömhet hos honom, en ängslig och förvirrad ömhet; det var som om han på gamla dagar — han var femtio fyllda — blivit förälskad i en ung flicka, och med sin förälskelse fått ett oerhört svårt ansvar för en varelse, vars själ, vars anlag, känslor, önskningar och förhoppningar, han inte hade den minsta aning om.

Medan han åt, med samma orubbliga allvar som han alltid lade ner i denna nödvändiga funktion, de svartbrända strömmingar eller knaperhårdstekta korvskivor som Jens serverade honom, grubblade han på sonens framtid: ett kommande, ett påbörjat liv. Han visste ingenting om något annat än kroppsarbete, hans tankar rörde sig också bara med sådant: jordbruk, vägarbete, stensprängning, dikesgrävning. Men det var till stor del detta som oroade honom han hade en känsla av att han inte ens i tankarna kunde placera Jens i dylikt arbete —; och så böckerna! Det skrämde honom ofta att pojken satt uppe om kvällarna och läste, blind och döv för allt annat. Kunde det vara bra? Någon mening med det? Gumman Eriksons ord ”de' går allri väl”, trängde sig på honom; och han kände den ringes, den fattiges rädsla, för allt ovan- och utanför sin egen begränsade värld. Stundtals kände han sig ju också stolt: Jens var inte som andra pojkar, han hade fått ”gåvor”, det kanske skulle bli något alldeles särskilt av honom. Men han kunde inte skapa sig någon konkret föreställning av detta ”särskilda”, han visste inte vart läsning möjligen skulle kunna föra en människa; och framtiden, Jens framtid, syntes honom ännu mera höljd i dunkel, ogripbar, farofylld. Kanske det ändå vore bäst för honom att han slutade upp med allt det där —

Under senvintern och förvåren gick Olavson många gånger förbi Lillstugan. Oftast släntrade han bara förbi som om slumpen fört honom just den vägen framåt; han sneglade skyggt mot fönstren och fick en ovanligt stel, liksom reserverad hållning över sig. Vid ett par tillfällen var han ända framme vid dörren, och hade lyft handen för att knacka på, innan han åtrade sig skrämt. Slutligen, en kväll i maj, tog han i alla fall mod till sig och gick in och talade med doktor Borgius om sin son.

Han stod där, stor och tung, i det lilla rummet, det verkade som om han uppfyllde detsamma helt och hållet med sin grova kropp och uppbar taket med sin hjässa. Hans blickar trevade sig en stund fram utefter bokraderna. Så sade han:

— Ja, de' har ju liksom blivi' så att doktor Borgius läser med Jens, min pojk —

Borgius, som satt löst på karmen av en fåtölj, skrattade till lite osäkert och gjorde en svävande gest med armen.

— Nå, läser med honom, utbrast han, det kan man naturligtvis säga, fast det är ju inte precis så —

Då hans blick i detsamma träffade Olavsons stumma ansikte ryckte han till; det låg något så grubblande allvarligt och ödesfrågande över mannens hela hållning att han en sekund kände sig skrämd.

— Jag är ju glad om jag kan handleda honom lite, fortsatte han nervöst brådskande, pojken är ju förtjust i att läsa — ja, ja, jag har aldrig förr mött en så brinnande iver.

Olavson stod alltjämt stilla, tung och orörlig, som om han vuxit fast i golvet.

— Tror doktorn att de' är nån mening me't, då, frågade han. Det låg en dold ångest i frågan. Borgius kände den svepa kring sig, brännande och krävande. Han slog ut med handen och sade obestämt:

— Det är alltid nån mening med att läsa. Alla ungdomar borde läsa. Studierna vidgar en människas synvidd, de renar och förädlar personligheten. Och förresten — kulturen är ett arv från det förgångna som alla borde ta del av!

Han tystnade, med en plötslig och generande känsla av att han lurade den tyste mannen som stod där och begärde en verklig hjälp av honom.

— Ja, ja, mumlade Olavson och hans blick liksom studsade tillbaka från bokhyllorna och vändes inåt, men de' nu egentligen så att Jens måste — Ja, doktorn förstår — jag är ju ingenting annat än en vanlig arbetare —

Då han sade det sista böjde han överkroppen helt lite, nästan omärkligt framåt, det såg ut som om han skämdes, och bockade sig urskuldande, för att han måste förklara någonting för den lärde herrn. Borgius kände det så, han förstod att han i detta ögonblick var ett barn inför den andra även om denne inte själv var medveten om det. Två röda fläckar flammade upp på hans sjukligt gråbleka kinder.

— Nåja, utropade han, som om han försvarade sig mot en förebråelse, men varför skulle inte Jens, varför skulle inte han —?

Han drog sig för att säga: ”bli något annat än en vanlig arbetare.” Men han gjorde en energisk handrörelse och en uppmuntrande nick, som uttryckte detsamma: tro på Jens, tro på hans framtid, även i en annan värld än kroppsarbetarens.

— Ja, fortsatte han, jag ska säga er Olavson, er son är intelligent. Han har begåvning. Det är sällsynt, till och med i städerna, att träffa på en sådan brinnande studiehåg —

— De’ kan nog vara så att han har påbrå också, undslapp det Olavson, fast han genast slog ner blicken som om han tyckte sig ha sagt för mycket till sitt eget kött och blods beröm.

— Nej, verkligen, frågade Borgius med en plötslig glimt av uppriktig nyfikenhet i ögonen.

— Ja se, de’ var hans mor. Hon läste mycket —

Han gjorde en lite famlande gest med den ena av sina långa armar, det såg ut som om han trevade efter ord i luften; han svalde några gånger innan han fortsatte:

— Hon hade ju inte så mycket böcker, förstås. Fast då och då kom de’ nån sån där kolportör, man kallar’t, som hon kunde köpa nån skrift av. Men så höll hon Allers tillsammans med en grannkvinna varje vecka. Ja, jag bruka’ ju också titta i’n nån gång —

Han tystnade, liksom försjönk i minnet. Borgius satt stilla, i en egendomligt onaturlig ställning, med kroppen liksom avstannad mitt i en spontan rörelse, och såg ner i golvet, som om han av försynthet inte ville störa den andres stämning. Men slutligen reste han sig tvärt, och gav fåtöljkarmen en energisk smäll med handflatan.

— Nå, hur som helst, sade han abrupt, så bör ni inte vara orolig för Jens, inte. Det är inte omöjligt att han kan bryta sig en bana inom de intellektuella yrkena, det är många som gjort det utan att ha annat än självstudier bakom sig. Och han är ju ung —

Olavson suckade lätt, som om de dystra farhågorna äntligen släppt greppet om hans själ, och log en aning blygt, vilket kom hans grova drag att verka gossaktiga. Han sträckte tveksamt fram handen.

— Ja, då får jag i alla fall tacka doktorn så mycket för allt intresse — Borgius kramade den kraftiga näven, vars skinn på insidan var hårt och glättat som elfenben, och mumlade brådskande:

— Nå, nå, ingen orsak! Jag tycker ju om pojken, ser ni, jag vill gärna hjälpa’n med råd och dåd, jag skulle bli glad, riktigt glad, ska jag säga er, om det gick bra för honom! Han följde sin besökare till dörren. Det hade börjat bli skumt ute, den blånande vårkvällsskymningen sänkte sig över huset. När de kommo ut riktade båda, som i en gemensam impuls, blickarna mot statarbyggningen: innanför det lilla fyrkantiga vindsfönstret fladdrade just en osäker ljuslåga upp, flämtade ett tag som om den andades, men blev därpå klar och stilla.

— De’ ä’ Jens, sade Olavson, med en röst som plötsligt blivit grötig av rörelse, han håller till däruppe och läser om kvällarna —

— Jag har sett det, svarade Borgius, och sänkte ett ögonblick huvudet som i andakt.

Doktor Borgius dog på sensommaren.

Ingen hade anat något i förväg, ingen lagt märke till någonting särskilt hos honom, inte heller Jens. Han hade just börjat läsa ”Världshistorien ’, och även fått låna en enklare lärobok i naturvetenskapens grunddrag, vilket begynt en ny fas i hans studier och öppnat hans blick för ännu en lång rad av förut oanade perspektiv mot det förflutnas och det osynligt reellas värld —; Borgius hade också resonerat med honom om att lägga upp en verklig studieplan för de närmaste fyra à fem åren.

En kväll i början av augusti gick han fram till Lillstugan. Borgius satt, som han fått för vana, utanför huset, eller rättare, han låg bakåtlutad i trädgårdsstolen; huvudet vilade tungt mot bakstycket, ansiktet liksom sög till sig ljuset från himlen, den höga, men smala och fintecknade pannan avtecknade sig i skarp profil mot nattmörkret omkring honom. Jens stannade lite bakom honom och lutade sig mot husväggen; han visste inte

om mannen hört honom närma sig, men i en slags skygg bävan drog han sig för att tala, han stod tyst och såg på det bleka ansiktet: han fick — inte för första gången för övrigt — en beklämmande förnimmelse av att det när som helst kunde utplånas, sugas upp av mörkret. Det gick några minuter, så frågade Borgius plötsligt, liksom med ett leende i rösten:

— Säg mig Jens, hur gammal är du egentligen nu?

— Åh, jag har ju fyllt femton nu, svarade Jens överraskad, men utan att röra sig närmare.

— Min egen pojke gick bort när han var sexton, sade Borgius, han ville bli musiker, men han var klen och gick bort, ja.

Efter en knapp märkbar paus fortsatte han i samma ton, en ton som uttryckte ett halvt gripet, halvt frånvarande leende i själen:

— Jag har funderat på det där i nära tio år — varför ville han bli musiker? Jag har aldrig haft något sinne för musik, hans mor var inte musikalisk. Men han tänkte ändå bli musiker. Och så dog han. Ja, ja, livet är kort, det är inte mycket när man tänker efter, men man måste ändå göra något av det. Kom ihåg det, Jens, man måste göra något av livet. Det är det enda, ja —

Jens tittade på flaskorna på bordet och tänkte, med en stark förnimmelse av smärta och blygsel: ”Han har druckit. Varför dricker han egentligen?” Efter en stund sade han högt:

— Det var ett par böcker jag skulle lämna tillbaks. Och så skulle jag be få låna nya.

— Ja, ja, sade Borgius, frånvarande som om han redan glömt pojkens närvaro, gå in och ta vad du behöver, min gosse, ta bara vad du har lust. Om några dar ska vi ordna det lite bättre, sätta system i läsningen, ja.

Jens följde tillsägelsen. Då han en stund senare avlägsnade sig mötte han Borgius på ingående. Den gamle doktorn bar en bricka med en brännvinskaraff, några ölflaskor, glas och tallrikar, framför sig; han gick med sömngångaraktigt stela rörelser, och hade ett inåtvänt leende, även det liksom stelnat, kring sina smala läppar. Under en kvarts minut ungefär stod han stilla intill Jens och såg ut som försökte han erinra sig något han föresatt sig att meddela honom; men så sade han bara stilla:

— Ja, god natt då, min gosse.

— God natt, doktorn, svarade Jens.

Tidigt nästa morgon, medan Jens var sysselsatt i trädgården, kallade Borgius till sig en av Eriksons yngste pojkar och skickade denne med ett par kronor och ett skrivet telefonbud till närmsta station. Några timmar senare kom en liten stram och svartklädd dam i bil och tog honom med sig. Fru Erikson såg hur damen, med hjälp av chauffören, ledde in honom i bilen, de nästan buro honom. Jens kände sig upprörd när han fick veta detta, det var, tyckte han, som om han bedragit honom på någonting, frånstulit honom en rättighet. Tre dagar senare stod annonsen införd i ortstidningen: ”Min högt älskade broder, filosofie doktor Jakob Borgius, avled i dag —”. Efter ännu ett par dagar kommo några expresskarlar på en lastbil, packade ner och förde bort allting i Lillstugan. Jens drev hela tiden omkring huset, men först när männen skulle till att spika igen den sista boklåren hämtade han de böcker han hade till låns, och överlämnade dem motvilligt. Med butter och liksom trotsig min, stod han och såg på hur de lastade bilen, lår ovanpå lår, till sist slängde de upp bokhyllorna, borden, stolarna och sängen och surrade det hela. När det tornhöga lasset körde bort öppnade han sina förut hårt knutna nävar och spärrade krampaktigt ut fingrarna; det verkade som om han släppte någonting från sig.

Olavson och Jens funno inte längre någon ro på Lindbo. Det hade ju aldrig kunnat uppstå något intimare och varmare förhållande mellan dem, inte ens för Jens del, och hyresgästen i Lillstugan — Borgius hade nu en gång tillhört ”herrskapsfolket” och mellan detta och Olavsons existerade ett oöverstigligt svalg —; men utan att de själva visste det hade han en lång tid varit det ankare som höll dem fast vid platsen, 0ch så fort han försvunnit lösgjordes de i sina känslor och tankar från densamma: de fortsatte sin tillvaro liksom i ett pinande tomrum, där det inte fanns någonting för dem att fästa sig vid, ingenting att tänka eller vänta på. Till det yttre fortgick livet som förut, men i det inre var allting förändrat, oron härjade i dem: Olavsons gamla oro, tillsatt med Jens nya. De låtsades inte om den, de dolde den, men avslöjade den genom sina tafatta försök att bekämpa den: ja, den brann oavbrutet, dag och natt, i deras inre.

En kväll, strax innan de skulle lägga sig, utbrast Jens med ett återfall i sin forna, obestämda, trevande ton:

— Hör du far, du, de’ där, me’ att läsa och sånt, de’ va’ nog kanske ingenting i alla fall —

Olavson, som satt med armbågarna stödda mot sina utspärrade knän, knöt hårt ihop händerna, böjde ryggen och såg eftertänksamt ner i golvet.

— Nä, de’ kan nog va’, sade han efter en stund, de’ kan nog va’ —

Jens vände ögonen, med en plågad blick, från faderns böjda huvud och såg ut genom fönstret.

— Bäst man tar in till stan och hör efter på förmedlingen igen. Nu till flyttningsdan, menar ja’.

— Jaja, jaja, man vet ju allri, mumlade Olavson, nänä, man vet allri —

Men efter en stund efter det de släckt ljuset, sedan de legat och lyssnat till varandras tunga andedrag, utbrast fadern med ett tonfall, som liksom befriats i mörkret:

— Hör du Jens, du, vänta i alla fall me’ de’ där! Att gå till förmedlingen menar jag.

— Hur så, säger du?

Jens röst skälvde svagt, återhållet.

— Hå, man vet ju inte, de’ kan väl komma någe annat, svarade fadern försagt, som om han inte ens för sig själv vågade uttrycka en förhoppning, som i grund och botten var ordlös, en vag förnimmelse av möjligheter i det kommande skeendet.

Hösten gick förbi. Havren och vetet skars och kördes in — de stubbade åkrarna lågo gulgrå i den bleka solen; trädgården skördades och trädens blad började stöta i gult och rött. Under den brådaste tiden hjälpte Jens åter till några veckor: med vinbärsplockningen, höstplöjningen, omläggningen av drivbänkarnas lövbäddar, potatisupptagningen. Han arbetade sig dödstrött och låg i en djup dvala från det han kom in om kvällarna tills dess han steg upp igen. Han hushållade inte längre själv. De hade, utan att tala om det, fallit in i det gamla: att äta hos Erikson. Jens sade aldrig ett ord åt någon därinne; han tog för sig och åt på ett nötkreaturs mekaniska sätt. Men till slut var de bråda höstgöromålen slutförda, och då kom tomningen tillbaka.

En grå dag i november, när han gick och skrotade på vinden, hittade han några dammiga postillor nerstoppade bland en del lump i en gammal byrå. Han bar ner dem till kammaren. De voro tryckta med tysk stil och gammalstavning, han begrep från början bara ett och annat ord, han trodde det var något utländskt språk, i vilket svenska ingick till någon del, och kände under ett par minuter en stormande glädje: han skulle lära sig det där språket, vad det nu var för ett, det var bra att kunna främmande språk, tyska och engelska till exempel, en gång i tiden skulle han resa utrikes. Men så kände han igen sig, det främmande upplöstes i

något trist bekant; en dunkel, uppstyltad predikotext steg mot honom ur de kruttorra, frasande bladen. Han slängde postillorna från sig och gick ut. På kvällen tog han dem till sig igen: där fanns i alla fall tryckta ord, ord som inte talades i Eriksons kök, ord som förde ett liv bortom och ovanför det vardagliga.

Då fadern sent omsider kom in från sina sysslor satt han alltjämt hukad över en av de dammiga luntorna och läste med ett bittert leende kring läpparna. Olavson kastade en igenkännande blick på böckerna.

— De' va' mor dins, de' där, en gång i tiden, sade han. Men då han sedan fick syn på uttrycket i Jens ansikte dog återseendets korta glädjeglimt bort ur hans ögon. Han drog tyst av sig skinntröjan och de leriga gummistövlarna, tvättade sig nödtorvtigt och satte sig på sin bädd. Hans ansikte verkade slutnare och tyngre än någonsin.

— Ja, sade han plötsligt, som om han besvarade en fråga inom sig själv, ja, de' ä' synd att flyttningsdan ä' förbi.

Jens lyfte inte ögonen från boken, han höll alltjämt huvudet böjt, men axlarna skötos upp en aning, som om han kurade ihop sig av spänning.

— Hur så, frågade han lågt, varför ä' de' synd?

— Joo, kom det efter en stund undvikande från fadern, när de' nu ä' så — ja, då kan man ju inte —

Resten av meningen svävade bort i det obestämda. Jens satt några minuter i samma stela, hopkurade hållning, väntande, lyssnande; så vände han sig tvärt mot fadern, såg honom i ögonen och frågade med nästan brutal häftighet:

— Tänkte du att vi skulle flyttat?

Olavson skyggade för frågan i denna direkta form, i dess ohöljda nakenhet; han såg åt sidan och mumlade osäkert:

— Inte tänkte ja' precis, nä'. Men om de' hade vart så —

Han reste sig och suckade svagt; det verkade som om luften gick från honom i det han rätade upp kroppen.

— Ingen idé att tänka på't i alla fall. Inte nu, inte.

Jens vände sig bort igen. Han kände sig pinad av faderns skygga, osäkra famlande, de halva meningarna och ansatserna, de ofullbordade tankarna: en far skulle vara någon som gick lugnt och tryggt, rakt fram på jorden — som Olavson gjort förr, åtminstone i hans ögon! Och ändå var det likadant med honom själv; han visste det djupt inom sig; och det splittrade varje befriande reaktion han skulle kunnat känna. Anden strävade till ett beslut, ett avgörande, någonting förnyande, men tanken förmådde inte tänka andra livsformer än den hade erfarenhet av: jordens, arbetets, begränsningens —; den kunde drömma om nya världar, men inte föreställa sig dem såsom en uppnåelig verklighet.

Så gick vintern, en tung, grå vinter; det blev inte ens någon riktig köld, det året, inga klara, frostiga dagar, med vid, klingande rymd, allting var dävet, dimmigt, vått och unket. Höstsäden skulle komma att ruttna, menade Olavson, jorden fick ingen vila till våren. Allt det som blivit sått inom Jens höll också på och ruttnade bort. Då våren kom mötte han den utan glädje. Han tänkte att han den sommaren som kom absolut måste ha ett eget arbete, han gick och blev ett åtlöje för hela trakten, som det nu var. Men så fort han talade med fadern om saken såg denne bort, åt sidan eller någon annanstans. — Vänta lite till, Jens, sade han undvikande, man vet ju allri, kanske de' blir någe för oss båda två snart —

Jens tyckte att det inte fanns någonting mera i livet att vänta på.

Men en dag tog Olavson ledigt en timme tidigare än vanligt och gick bort. Han kom hem sent, då Jens redan lagt sig, tände ett stearinljus och började klä av sig. Efter några minuter upphörde han med det och satt bara stilla vid kammarbordet; ett egendomligt leende trängde ut i hans tunga drag, det var som en reflex av en föregående glädje. När han i detsamma märkte att Jens låg vaken och betraktade honom, sade han plötsligt:

— Ja, nu har jag tänkt att vi ska flytta i alla fall, Jens. Om en vecka.

Jens reste sig till hälften i bädden; han kände det som om en sträng spändes, så att det gjorde ont inom honom.

— Nu, stammade han, om en vecka?

— Jaa, svarade fadern och det lyste till i hans djupt liggande, små ögon, jaa.

Han sänkte huvudet och funderade, som tänkte han ut hur han skulle lägga sina ord, innan han fortsatte:

— Jonsson i Svartås, du vet, bonn där bortåt Järna, ska till Stockholm och köpa utsäde och ordna affärer. Han tar flakvagnen. Och då blir de' ju bra för'n att ta oss och vårt me' sig —

Stockholm, tänkte Jens, Stockholm! Namnet lät som en fanfar. Alla drömmar, föreställningar, förhoppningar, allt detta formlösa inre liv, som vaknat under tystnaden över böckerna, och som han försökt inkapsla och begrava den sista vintern, återfrigjordes med en gång inom honom; han kände yrsel av glädje, hjärtat dunkade hårt i bröstet. Fadern återupptog, halvt vänd åt sidan:

— De' blir ju förstås att åka hela natten. Men de' är bra också att komma fram tidigt till en ny plats — man får liksom första dan till skänks — kan se sig kring och så där —

— Ja, ja, avbröt Jens i en ton som nästan blev sjungande, de' ska nog gå bra! Var inte rädd för mig bara, far! Jag kan vara uppe flera dygn, om så ska va'!

De sutto uppe länge och resonerade, en mening då, en mening då, noga övervägande allting, om vad de skulle ha med sig, hur de skulle packa det och så vidare.

De startade strax efter tolv på natten den sjunde mars. Det var ännu mörkt, helst där vägen gick mellan lövdungar eller granskog. Jonsson hade hängt en stallykta där bak och en på en fastbunden stör framme vid lådan han använde till kuskbock — "det är lagen si, man måste ha't så, nu sen de satt igång me' så mycke' bilrackartyg på vägarna". — Lyktorna vaggade och skramlade, men deras osande gula karbidlågor kastade inte ljus omkring sig, lyste endast som svaga varningssignaler; då och då, när framlyktan svängde åt kuskbocken till, skickade den en sekundsnabb flämtande stråle mot Jonssons ena kind, den liksom avslöjade ett fettblankt skinn och yttersta spetsen av en ovårdad mustasch i det för övrigt tomma mörkret.

Olavson och Jens, vilka sutto på sitt torvtiga bohag bakom kusken, urskiljde med nöd konturerna av varandra. De yttrade knappt ett ord under de första timmarna. Mörkret isolerade dem tillfälligt från varandra, de förnummo nog varandras närhet, men bara som över oändliga avstånd; när stundom en mötande bils strålkastare svepte sitt skarpa ljus över vagnen och uppenbarade dem för varandra möttes deras nattglänsande ögon, de nickade och liksom sade: ja, här är jag i alla fall. Olavson satt och log som om han åter kände lyckan i att komma ett stycke bort, det fanns för en gångs skull ingen tankfullhet i det där leendet, endast ett uttryck av oreserverat hängivande. Jens kände själva mörkret som en gåva; att de startat mitt i natten, att han inte fått någon som helst föreställning om den första biten av vägen, gav honom en förnimmelse av att hela det förflutna, allt som ingett honom olust och verkat kvävande, inte längre

existerade, det var uppslukat av mörkrets oöverstigliga svalg, det hade försvunnit bakom ett stort okänt land. Hans själs ögon voro helt och hållet riktade framåt, han kände det som om den nya dagen, som ju skulle komma snart, måste avslöja ett alldeles nytt, färdigt liv, som han hade att stiga in i.

Gryningen kom, medförande en avslappning. Gryningen gjorde jorden verklig igen: de svarta åkrarna, vars plogvända kokor glänste fettaktigt, dimmorna som böljade i sänkorna, de ännu vårkala, svartstammiga och drypande almarna och asparna utefter vägen. Jonsson, vilken såg ut som en svagt gungande säck bakifrån, pekade ut platserna de passerade, hans sinnen liksom tändes av utstrålningen från stugor och vägkorsningar, som han kände igen.

— Här österut har vi Ytterjärna och Nibble kyrkor, sade han, nu ä' vi snart framme vid Brogärde — där dog handlarns häromdan — å sen så har vi bara en knapp halvmil kvar till Tälje — Om man följer vägen här österut förresten, kommer man till Tullgarn där kungen bor på somrarna. Ja —

Olavson såg bekymrat att Jens' ansikte var grått och knottrigt och blåskuggigt under ögonen.

— Fryser du, frågade han oroligt.

— Nää — nädå, svarade Jens och undertryckte en liten huttring.

— Vi skulle allt tänkt på att ha en filt uppe, sade fadern och såg sig sökande bakåt.

— Inte för min skull, envisades Jens, jag fryser ju inte alls. Jag ä' väl ingen barnunge, heller!

Han skrattade kort. Och så såg han på sin far: även dennes brunbarkade ansikte verkade grått i gryningsljuset. Den bekymrade tonen i faderns röst hade väckt hans egen oro; han höll tillbaka en lång stund, men frågade slutligen abrupt, ehuru litet grötigt:

— Hör'u, far du, tror du vi lyckas få näge arbete ini Stockholm?

Detta var det enda de dragit sig för att tala om under den gångna veckan, de hade inte velat väcka farhågor hos sig själva och förstöra den rikt förhoppningsfulla flyttningsstämningen.

— Hm ja, de' tror jag nog, sade fadern betänksamt och fäste blicken uppmärksamt på den guppande hästländen framför flakvagnen. Så satt han tyst en lång stund, fast hans breda mun öppnade sig ibland och läpparna rörde sig som om de ovigt sökte forma de ord som skapades i hans hjärna. Till slut lade han sakta handen på Jens' knä, tryckte det hårt och sade med ett skyggt sidoleende:

— Men du, Jens, du ska läsa du, hade jag liksom tänkt mig.

En häftig värme i Jens' inre strömmade ut i huden och färgade hans ansikte purpurrött.

— Nä, men far, utbrast han i viskande ton och snubblande på orden, de' går inte an, jag kan väl inte leva på dig tills jag blitt stora karl'n, heller!

— Prat pojke, sade Olavson och skrattade till — ett kort, ljudlöst skratt, mättat av lyckokänsla. Det var så sällan han hört sin far skratta att han nu kände sig uppskakad av det. Det sprängde i bröstet. Han sökte förgäves efter ord en stund, till slut smög han bara sin egen hand över faderns och tryckte till sakta. ”Far och jag”, tänkte han stilla, med en innerlighet som han aldrig förr känt. Olavson log, seende långt, långt framåt vägen som om blicken pejlade framtiden. Utan tal förnummo de varandras närhet, deras själar liksom slöto sig tätare tillsammans för att gemensamt möta det kommande.

Solen steg så småningom, svagt skälvande, upp ovanför en taggig skogskant, trädstammarna ljusnade, vägen

vitnade; när det flödande ljuset sänkte sig ner över åkrarna och ängarna stego små ringlande rökar upp ur jorden.

— De’ blir en vacker dag i dag, sade Jonsson och smackade belåtet som hade den svaga solvärmen skänkt honom ny energi.

— Jaa, svarade Olavson, inte kan vi klaga på flyttningsvädret, inte.

De talade en stund om den gångna, dåliga vintern och dess möjliga inverkan på vårsäden och klövervallarna. Jens öron slöto sig för ämnet. Värmen smög in en behaglig domning i hans lemmar, ögonlocken blevo tunga och sjönko ner till hälften; han halvsov stundtals, hållande balansen på grund av fysisk instinkt, medan i ett slags drömtillstånd en lång rad av boktitlar från Borgius hyllor passerade revy i hjärnan, och hans ansikte hade det milda uttrycket hos ett sovande barn.

Ett gällt pinglande väckte honom så att han satte sig upp, spikrak och vaksam. De färdades över en bro, som dånade dovt under hästens hovar. I nästa sekund passerades de av en spårvagn, ett rullande, larmande hus. Jens hade aldrig sett en spårvagn förut, han spärrade förskräckt upp ögonen och grep instinktivt efter faderns hand. I detsamma öppnade sig också Hornsgatan framför dem: bred och rak, sakta sluttande uppåt, så att det såg ut som om den ledde rakt upp mot himlen, låg den där. Solen stod alldeles över puckeln vid Hornskroken, strålarna kommo de glattslitna gatstenarna att glittra och det fåtal människor, som voro ute, att se ut som svarta silhuetter. Ja, Hornsgatan såg ut som en silverväg upp till himlen. Jens förstod ju att de voro framme, men han drog i alla fall djupt efter andan och frågade:

— Ä’ vi i Stockholm nu, far?

Olavson nickade; hans blick hade det glänsande och spända uttrycket hos en outsövd människa.

De hade tur i Stockholm. Den första veckan bodde de på ungkarlshotell i Klara. Det var trist och tröttande att inte ha något ställe att ”ta igen sig” på; gatstenarna sleto ut dem. Men redan i början av andra veckan stötte Olavson, under sin osystematiska jakt efter arbete, ihop med en kamrat från vägbygget i Småland, och fick genom hans bemedling jobb hos en grundläggarfirma, I. F. Krantz & Son. Samtidigt lyckades de få överta kontraktet på en lägenhet, ett rum med kokvrå, på Kocksgatan, dit de ögonblickligen kunde flytta sina saker från expressen de hyrt in dem hos. Livet började komma i ordning för dem.

Jens tog genast hand om hushållet på samma sätt som under den bästa tiden på Lindbo, levnadsomkostnaderna skulle bli lägre på det viset, och han tyckte om att göra sig nyttig för fadern i utbyte mot att han själv slapp skaffa sig grovarbete. Han var ordentlig som en nygift ung fru. Han steg upp efter väckarklockan en kvart före fadern och satte på kaffet och packade unicaboxen med smörgåsar och mjölkbutelj. När fadern gått bäddade och städade han, varpå han ägnade en halvtimme åt att se över hushållet, göra uppköp till kvällen och göra allt klart till middagen, vilken han hade färdiglagad precis en kvart över fem då fadern kom hem igen.

Han hade inte en aning om — och inte heller fadern — vilka resurser i fråga om böcker som staden erbjöd, än mindre på vilka vägar han skulle nå dem; allting var liksom insvept i en djup dimma. Han kände till att det funnits en kung med namnet Sargon den förste i Babylon långt, långt före Kristus, och att den fysikaliska världen var uppbyggd på osynliga enheter som kallades mikroorganismer, men inte att det existerade någonting sådant som offentliga bibliotek. De första veckorna förslösade han på att driva kring gatorna och titta i bokhandelsfönstren; kan kände en djup hemlöshet i tillvaron och ännu en djupare bitterhet: allt det där var ju inte för en fattig människa som honom! En dag vågade han sig in i en privat boklåda, som lånade ut böcker mot en avgift av trettio à fyrtio öre pr styck och vecka; han steg in bara för att komma *närmare* böckerna, för att få gå omkring och *känna* på dem, smeka deras ryggar, slå upp dem och

hastigt ögna över några rader. En lite spydigt välvillig dam upplyste honom till sist om att ifall han ville låna böcker gratis så existerade det ett församlingsbibliotek strax om hörnet. I detta så gott som bodde han omkring en månad. Han blev lycklig då han fick veta att det bara var att ta en bok och sätta sig att läsa i den tysta, renlighetsdoftande salen. Han tog en bok här, en bok där, och läste allting med samma intensiva, hängivna intresse: romaner, äventyrsberättelser, dikter, biografier över ”stora” män och kvinnor, entymologi, nationalekonomi, läroböcker i fysik och zoologi. Han läste och läste, helt uppgången i nuet, i sidorna; men för varje dag som gick fick han allt starkare, instinktiv förnimmelse av att det var något fel med alltsammans, att han hade slagit in på fel väg. Ja. Och så, efter en månad ungefär, tog han mod till sig och frågade den pensionerade skollärarinnan bakom disken efter en bok han hade sett på Borgius hyllor: ”Krigets biologi”. Han hade ingen särskild lust att läsa den, just den, det var bara en slump att han frågade efter den i det ögonblick han kände att han måste börja om att läsa, att liksom sätta system — som Borgius sagt — i läsningen. Då blev han hänvisad till det nyinvigda Stadsbiblioteket. Där fanns allt, sade den pensionerade lärarinnan, med en syrlig grimas.

Darrande i knävecken, som en hedning, vilken beträder ett tempel, helgat åt en gudom som både skrämmer och lockar honom, steg han första gången uppför den branta funkistrappan och in i kupolsalen. Då han stod där inne i det gråvita ljuset, som inte gav vare sig människor eller ting några skuggor, kände han en till religiös andakt gränsande vördnad; han förstod att han var en liten människa som stigit in i en stor värld, vilken det behövdes ett liv för att genomvandra: den kolossala massan av böcker skrämde honom. Men just därför bet han sig fast vid tanken på ett system: världshistoria, kulturhistoria, naturvetenskap, sociologi (och på sidan om liksom språk — dock inte svenska, som han trodde han kunde!) och så vidare. Han hängde sig fast vid den systematiska kunskapskonsumtionen som vid ett räddningsankare.

11.

Herbert Folkeson hyste inga illusioner angående orsakerna till att Klasson placerat honom som ”dagkontrollant” vid bygget. Det fanns inte tillräckligt för honom att göra på kontoret, inte så mycket att det fyllde ut arbetstiden, men Klasson vågade inte avskeda honom: det skulle varit detsamma som ett erkännande av den faktiska bankrutten, det skulle skapat panik bland fordringsägarna. Enda utvägen var att uppehålla skenet av solvens, och hoppas det skulle förvandlas till realitet. Herbert tänkte att hans egen framtida utkomst intimare än någonsin blivit beroende av arbetsgivarens förmåga att föra det stora bygget i land, att göra det inkomstbringande, men tanken väckte ingen rädsla hos honom, det var som om den i grund och botten inte angick honom.

Han trivdes med att vara ute i fria luften: våren hade begynt.

Den första veckan kom Klasson dagligen till arbetsplatsen, alltid i bil, med vars dörr han slängde lika energiskt som någonsin med kontorets. Så fort han hoppade ned på tomten antog hans ansikte instinktivt den muntert energiska minen hos en framgångsrik arbetsledare.

— Hallå, hallå, hojtade han neråt gropen i det han sträckte sig liksom till en dominerande generalsattityd på dess kant, hallå ja, hur går det därnere?

Basen för grundläggarfirman Krantz och sons lag steg sävligt upp. Det var en gammal man, kopiöst tjock, med högrött ansikte, snövitt hår och dito mustascher, silkeslena och duniga.

— Åjo, som vanligt, sade han med en spjuveraktig glimt i ögonvrårna, som ville han visa att han tog frågan för vad den var: en formsak.

Klasson såg ner på berggrunden som lyste fram i en smal remsa. Det hade nästan från första dagen stått

klart för honom att man begått ett oerhört misstag vid grundundersökningarna: urberget, som invid gatan låg på ett djup av omkring tio meter — ett precis lagom djup, som man trott existera över hela tomten — sköt plötsligt nästan rakt upp. Det skulle komma att mångdubbelt fördyra grunden. Han förbannade sin unga medhjälpare, som haft undersökningarna om hand — ”den sabla snorhyveln, tänkte han, ”en sån idiotisk slarver tror att han ska kunna bli nått!” — men i sitt inre erkände han en övervägande skuld hos sig själv: han hade forcerat pojken och i sin optimistiska brådska slagit från sig alla föreställningar och halvuttalade farhågor. Det irriterade honom, han tyckte inte om att behöva erkänna misstag, ens inför sig själv: det gav honom en skrämmande förnimmelse av att kontrollen över framtiden, just det här bygget, redan höll på att glida från honom. Plötsligt kom det för honom: Tänk om de där förbaskade finansherrarna haft bättre reda på sig än han — tänk om de räknat med det här — att han skulle komma på balans redan från början och tvingas helt i deras händer —! I nästa ögonblick föreföll honom tanken så absurd — den stred mot hela hans starka självförtroendebehov — att han brast ut i ett krampaktigt skratt; han gjorde en utmanande gest ner mot urbergsremsan, som schaktningsarbetarna blottat, och utropade:

— He, en liten fin bit av Stockholms urgrund, det där! Va’?

Även basen skrattade djupt ini sin väldiga kroppshydda.

— En fin bit! Ja, det kan man då säga —!

— Här om året, fortsatte Klasson, hittade några fantaster på att stan borde spara ett par bitar av urberget på Riddarholmen! Va säger ni om det, Borg?

— Nå, om det behövs så finns det ju så det förslår här —

— Just det, ja! Så om vi skulle ta upp’et helt, va? Och skänka’t till stan?

— Ja ja, sade basen med låtsat allvar, undrar bara vad man skulle göra me’t —

— Åh, de kunde sätta upp’et i Kungsträdgården. Med inhägnad kring. Och ett par fina skyltar: ”Urberg, upphämtat på Södermalm av Borg och Klasson, skänkt till Stockholms stad —” Det blev vasatrissan i en liten ask!

En lastbil, full med seg blålera, startade motorn längst nere på träbryggan som ledde upp till gatunivån. Alltjämt skrattande flyttade sig de två männen lite åt sidan. Basen sade någonting, men orden uppslukades i det kulspruteliknande smattret från bilens avgasningsrör. Först efter en halvminut lyckades fordonet forcera sig uppför den såphala bryggan och komma iväg.

— Det sliter för mycket på motorn, det där, kommenterade då basen bekymrad, vi får allt ta våra gamla pålitliga hästkrakar till nåder igen.

Efter en knapp paus tillade han med en snabb, granskande sidoblick på byggherren:

— Om några dar kan vi förresten börja med sprängningarna —

Klasson såg, med ett plötsligt tomt uttryck i ögonen, ner på männen i gropen: deras blåkläder och gula gummistövlar kommo deras gestalter att smälta samman med lerväggarnas grågula, blågrå snittytor och det kullriga urberget. Under ett par sekunder virvlade kaotiska beräkningar genom hans huvud: kostnadsskillnaden mellan att schakta bort exempelvis tio kubik blålera och att spränga och forsla bort motsvarande volym granitberg. ”Om man ändå låtit Krantz ta grunden på entreprenad”, tänkte han hastigt, ”eller om man skulle ge tusan i garagevåningen, fast det skulle sänka saluvärdet —” Men då han i nästa ögonblick vaknade till medvetande om basens granskande blick slog han energiskt ut med handen och

utropade muntert:

— Nå, skönt, skönt, låt det bara gå undan med den där lilla bergknallen —!

Herbert skämtade gärna, med sin chef. Han bar visserligen portfölj numera — även om det inte fanns annat än en tidning i den släppte han den inte från sig — men gamängen från Stockholms utkanter tittade ändå fram genom kontorsmänniskoskalet.

— Ja, sade han med ett lätt gyckel i stämman, den där lilla knallen lättar vi väl snart bort —

Klasson blottade ena sidan av sina spetsiga tänder i ett välvilligt grin, och slog honom på axeln.

— Nå, utropade han beskyddande, nu ser ni ju dag för dag hur det går till att bygga ett hus!

— Ja, sade Herbert, först gräver man ner sig ett stycke. Sen bygger man. Fast det sista har jag ju inte sett ännu förstås —

— Men det kommer, det kommer, lugnade Klasson.

— Och om några år river man ner alltihop igen.

— Ha, ha, ha, skrattade Klasson tillgjort, ni är filosof, ni Folkeson!

— Åhnej, svarade Herbert blygsamt, ehuru han bemödade sig att se djupsinnig ut.

Men ibland kände han sig *road* av att se på arbetet. Arbetet var för honom inte livets rätta uttryck, det syntes honom overkligt såsom något man inte känner den omedelbara meningen med, inte har något direkt intresse av. Kanske hans nya post i produktionen gav honom för lite att syssla med: han hade blivit en åskådare. Vanligtvis satt han i boden och betraktade, genom det lilla smutsiga fönstret, arbetarna när de rörde sig nere i gropen: gestalterna verkade otympliga och formlösa i sina tjocka storvästar, hängande byxor och väldiga gummistövlar, de gåvo intryck av tyngd och tröghet, en sällsam tidlöshet, som om de formats direkt av samma stoff, grusblandad jord, blålera och urberg, som de arbetade med. Om man inte vetat på förhand att de voro människor som en själv skulle man blivit häpen över att plötsligt höra dem tala.

12.

En dag tog alltså basen dit sina ”gamla hästkrakar” att dra upp sten- och jordlassen ur den allt djupare gropen. Det var tungfotade djur, med hängande huvuden och melankoliska ögon, ögon vilka uttryckte en oändlig urtidssorg; när de tuggade sitt hö under pauserna liknade de idisslande oxar, och verkade som om de voro långt, långt borta, främmande, ofattbara, såsom varelser från en annan planet. Männen vande sig aldrig vid dem. Bilarna levde för dem — bilarna tillhörde på något sätt mänskligheten —; men inte djuren.

Vid middagstiden en dag tände laddarbasen stubintråden under en hög av stockar och madrasslump, och hojtade med sin vanemässiga sjungande röst:

— Äll i berge' — äll i berge'!

Herbert såg just då Olavson stå några meter från buren. Mannen vände först likgiltigt på huvudet — skotten voro alltid så avpassade att ingen behövde ta skydd; hans rörelse var helt instinktiv — men plötsligt gick det som en stöt genom honom, kroppen spändes, ansiktet drogs ihop av raseri; i nästa ögonblick tog han ett språng ner i gropen hoppade med kattlik vighet över stenhögarna och jordkullarna, och satte foten på den lilla fräsande gnistan i samma sekund den höll på att slinka in under stockarna.

Basen kom framrusande; han såg ut som en skumpande elefant, och fnös av ilska.

— Va’, va’, va’ i helvete, röt han frågande. Olavson vände sitt beniga, och just då eldröda, svettiga ansikte mot honom.

— Din djävul, skrek han dovt, märren, såg du inte märren, din djävul!?

Han böjde sig svagt framåt, och det verkade ett ögonblick som om han tänkte slå till basen, men så behärskade han sig liksom med en krampansträngning som kom hans långa kropp att skälva till; därpå gick han till hästen, som stod ett tiotal meter längre bort, grep den med nästan smeksam rörelse i panniuggen och ledde bort den. Djuret tittade på honom med en gammal hästs trofasta och oförstående blick.

Hela handlingen var egentligen onödig — skottet skulle aldrig kunnat skada hästen, som, van vid grundläggningar, inte ens skulle blivit skrämd —, men ändå, eller just därför, skapade den en kort stunds stillhet på arbetsplatsen. Männen glodde häpna på Olavson och hästen. Under den gemensamma rörelse som de två varelserna gjort hade det liksom uppstått en egendomlig förtrolighet mellan dem, det var som om de samtalade stumt, ja, som om de för några ögonblick lånade utseende och uttryck av varandra så att de smälte tillsammans, liknade varandra som äkta makar efter femtio års äktenskap.

En av grovarbetarna, H. K. Lindström, eller ”Storskjutaren”, som han kallades, bröt stämningen, och hojtade hånfullt:

— Nä, för fan Torparn, va’ de’ där någe att bli rädd för? De’ där skitskottet. Då skulle du vatt me’ i USA en gång i ti — —

Hela hopen av arbetare brast ut i ett dånande gapskratt. Den lilla bleka mannen, ständigt aggressivt ettrig, skröt med att han varit rallare i Förenta staterna i sin ungdom, och fast man alltid smädade honom för hans prat om den tiden kunde han aldrig hålla tyst med det, tvärtom: ju mera man smädade desto värre överdrifter gjorde han sig skyldig till, precis som om allting växte inom honom i proportion till den misstro han bemöttes med.

— Ja, skratta ni, fräste han med en klen människas egendomligt uppskruvade aggresivitet, i USA skulle i alla fall till och med barnungarna strunta i ett sånt där skitskott —

— Jaha, sade basen sävligt, inte kan man lägga in mindre än ett par hundra kilo dynamit därborta, inte —

— Allting ä’ så förbannat stort därborta, se, inföll en annan raljerande.

— De’ kan ni ge er fan på, skrek ”Storskjutaren”, där nöjer man sig inte med småsaker, inte!

— Nää, visst nä! Ska man ha loss en liten sten där så skjuter man hela berget i luften, va’?

— Dä’ ä klart de’, med mindre går de’ inte!

Arbetet kom igång igen. Herbert lyssnade en stund till de onyanserade, halvgrälande stämmorna. Han log i en känsla av vag, ordlös ironi. Men hela tiden följde han, halvt omedvetet att börja med, Olavson med ögonen. Denne arbetade med korp och spade intill det skarpa skäret i den djupaste delen av gropen, nästan alldeles under boden. Herbert såg honom så gott som rakt ovanifrån, han lade märke till den breda ryggens kullrighet, axlarna som gingo i en mjuk båge från den tjocka halsen direkt över i de långa armarna. Han såg också att det inte syntes det minsta av viljemässig ansträngning i mannens rörelser; de gledo över varandra så mjukt och rytmiskt som om han varit en fulländad maskin. ”Jösses, vad han måtte vara stark”, tänkte han till sist, med det lilla stänk av avund som varje man måste känna vid en sådan tanke.

Han hade redan den första dagen hästarna voro i arbete lagt märke till hur Olavson levt upp i deras närhet; mannen liksom öppnade sig, hans själ fick en slags utstrålning som aldrig i sällskap med kamraterna. Djuren och han verkade såsom släktingar, vilka inte behövde tala med varandra för att oavbrutet känna närvaron av gemensamma forna upplevelser.

Strax före middagsrastens slut kom han tillbaka till arbetsplatsen och såg då Olavson stå tillsammans med den gamla märren som han tidigare dragit undan närheten av sprängskottet. Märren stod och mumsade ur sin fodertornister, och slängde den då och då i luften för att få tag i bottenskylan av sönderskakat hö; mannen hade lagt sin högra hand mot hennes ruffsiga manke, det verkade som om han lutade sig mot henne, ja, som om han i en alldeles säregen gemenskapskänsla deltog i hennes ätande.

Luften hade blivit tung den sista timmen, en slöja av fukt, obestämd som en svag rök, inhöljde de två varelserna där de stodo i gropen, i en omgivning av grå sten, blågrå gyttja och grumliga vattenpölar.

Herbert klev försiktigt nerför den hala bryggan till botten.

— Hallå, sade han lågt.

Olavson ryckte först till, men det dröjde ännu några sekunder innan han långsamt slet sig ur sitt ordlösa samtal med djuret, och vände de utstående melankoliska ögonen mot Herbert. Blicken fick ett frågande uttryck.

— Ni tycker om djur, ni Olavson, fortsatte Herbert, plötsligt besvärad av att han gett efter för sin impuls att inleda ett samtal med den ordfattiga karlen.

— Åhjavisst, kom svaret efter en lång paus.

— Ni är från landet, inte sant?

— Joodåå —

— Trivs ni i Stockholm då, fortsatte Herbert desperat, pinad av ett behov att finna en tillfredsställande avrundning på den inledda dialogen.

— Åhja — så där —

Olavson såg åt sidan, såg besvärat på djuret bredvid sig. Herbert tyckte att hans utstående, blanka ögon speglade den tuggande hästen. Han slungade fram nästa fråga, nära på som en utmaning:

— Men ni skulle i alla fall trivts bättre att stanna kvar på landet, inte sant?

De stora ögonen flackade till så att hästbilden for ur dem; det verkade som om hela mannen skalv till en aning. Plötsligt blev han blodröd i ansiktet, han stormrodnade som hyperkänsliga människor när de tvingas röja en kärlekstanke, och sade hackande:

— Åh, de’ ä bara så att jag har en pojk! Som ska studera så att säga! Och därför så —!

Meningen avslutades med en fumlig gest och en svepande blick, ett rådlöst ögonkast, runt de döda husfasaderna omkring platsen.

Men orden hade liksom spänt en sträng inom Herbert. Han frågade intresserad:

— Menar ni att han läser på studenten? Att han går i skolan? Här?

De snabba frågorna förvirrade mannen, men kommo honom nu att knyta sig i en förbehållsam tystnad, i den osäkres skyddande förbehållsamhet. Han vände ögonen mot hästen; och det såg åter ut som om djuret levde där inne bakom den blanka pupillytan, som därigenom tycktes få ett oändligt djup. Först efter en lång stund svarade han svävande:

— Åh, han läser ju bara förstås —

— Ja, ja, sade Herbert i en känsla av retlighet och missnöje med sig själv, ja det kanske inte är det sämsta —!

Han snurrade runt och steg upp till boden. ”Vad fan försöker man tala med såna där människor för? En ko skulle svara lika klyftigt!” En fras som han läst för länge, länge sedan — medan han själv hade intresse för läsning — for genom hans huvud: Betrakta kreaturen på marken! de ha inget minne! ingen framtid!” Medan han mekaniskt plågade sig med att försöka minnas vem som sagt orden (”Nietschze — Schopenhauer? — Nej, Leopardi?”) stannade han utanför boden ett tag. Den tunga fuktmättnaden i luften hade helt omärkligt förvandlats till ett svagt duggregn. Om någon stund skulle plankor och stenar nere i gropen bli dubbelt halare än vanligt.

Arbetarna gledo förbi honom ner i grunden. Olavson drog, med smeksamma rörelser fodertornistern av hästen, kastade som en gammal kördräng, en blick i dess djup, och slängde den därpå i en vid båge upp mot boden där den hamnade vid Herberts fötter, sedan stegade han bort till sin plats vid gropkanten, det tvära, nära sex meter höga skäret. Arbetsljuden började komma igång igen, men nu lät rasslet av korpar och spadar i den grusblandade jorden dämpat, som om fukten i luften verkade likt bomull, till och med släggornas slag mot borrstålet hade fått en dov klang.

I nordöstra hörnet av tomten höll basen på att ladda ett borrhål, som blivit färdigt före rasten; mannen låg hukad med sin väldiga bakdel i vädret, som en uppblåst liten ballong. ”Storskjutaren” stod bredvid honom med stubintråden. Hans magra ansikte hade fått ännu gråare färg av regnet. Rätt vad det var sade han högt, men vänd bort från basen, som riktade han egentligen orden mot de andra i gropen:

— Äh, lägg in ordentligt av snuset, Borg, va’ inte så snål av dig!

Basen värdigades inte svara. Men en lång räkel till schaktare, som lastade kärran några meter från dem, skrattade föraktfullt och ropade:

— Hör’u ” Storskjutare” har’u lust att göra om den där luftfärden du påstår att du gjorde i USA, va’?

Den lilla karlen fnissade först till, men skiftade plötsligt nyckfullt och skrek fräsande argt:

— Vem fan har sagt att de’ var jag, va’?

— Åh, tusan var det inte du, sade den långa med samma nonchalanta förakt, jag trodde annars att de’ var *du* som upplevt *allt* som hänt däröver!

— Och sju miljoner rövarhistorier till, inföll en annan gapskrattande.

— Rövarhistorier, utropade ”Storskjutaren” sårad, rövarhistorier!

Då han fick syn på Herbert uppe på kanten höjde han rösten ytterligare, och fortsatte:

— Och ändå ä’ de sant varenda ord! Jag såg’et själv, ska ja säga er! Jo, vi hade kilat en halv mil från platsen varenda en, men vi såg ju upp till höjden där borrhålet var, förstås! Och rätt vad de’ var kommer en gubbe fram ur skogen och sätter sig på en stock och tänder pipan för att se sig omkring. Och där stå vi och skakar

och skriker — fast det tjäna förstås ingenting till — åt'en att ge sig iväg! Och just då så gick skottet. Vi trodde de' bara var slamsor kvar av'en! Men kan ni tänka er — vi hittade gubben på en gödselhög ett par hundra meter bort! Där satt han med pipan i käften och var lite vimmelkantig bara och frågade vad i helsicke som hade hänt —

Historien var alldeles för välkänd för att någon skulle skratta. Och just då rätade basen upp sig, färdig; han såg sig granskande kring och hojtade:

Dra bort hästkräket för fan, annars får vi Torparn på halsen igen!

Olavson vred på huvudet när han hörde sitt öknamn. Då han uppfattade sammanhanget och såg den långe schaktmästaren leda undan hästen log han plötsligt, ett trögt och onyanserat leende, som ändå på något förunderligt sätt tycktes förändra, ja subtilisera, hela hans ansikte. Herbert betraktade honom ett ögonblick, och kände en svag förvåning över den förvandling som leendet åstadkom med de annars så osjäliska dragen. Detta var det sista han såg innan han vände sig om för att stiga in i boden.

Just när han tog i dörren gick skottet bakom honom. Fast han väntat det ryckte han till en aning, och stannade, lyssnande till ekot mellan husväggarna. Innan det sista mullrandet dött bort hördes ett dovt rassel av fallande grus och stenar nerifrån gropen, och mitt i detta ljud ett halvkvävt skri, ett skri som liksom var i sin begynnelse och höll på att stegras, men klipptes av, stryptes helt tvärt. Han vände sig förvirrad om. Det första han såg var basen, och bredvid honom Storskjutaren och den långa schakttaren; de stodo alldeles stilla i ställningar som verkade på något sätt onaturliga, som om de stannat mitt i påbörjade rörelser. Plötsligt började de springa. Herbert fick det intrycket att de ämnade rusa upp mot honom, och i tanke att någonting hänt bredvid, eller bakom honom, kastade han en blick runt omkring sig, men blev i samma ögonblick medveten om att även alla de andra arbetarna voro i rörelse: de rusade och hoppade över stenar och smågropar rakt mot hörnet under boden. Då som först blev han medveten om att det måste hänt en olycka där nere. ”Olavson” tänkte han blixtsnabbt och skalv till. Så sprang han runt boden och tittade ner över jordkanten. Han såg alltsammans såsom en tavla i fågelperspektiv; och just därför kanske det verkade så onaturligt för honom, han var liksom inte själv med i det.

Några halvmeterstora block, som tydligen legat dolda under jordskorpan, hade lossnat av vibrationen efter sprängskottet, och störtat ner, dragande med sig ungefär ett lass grus, över mannen. Bara benen i de gula, leriga gummistövlarna, voro synliga av honom, det ena låg spänt utsträckt utan att hälen berörde marken, medan det andra ännu sparkade och ryckte spasmodiskt som lemmarna på ett nyslaktat djur.

Ett par av männen hade redan, med nakna händerna, börjat riva och krafsa undan gruset som täckte överkroppen, de andra stodo ännu handfallna, och stirrade med likbleka ansikten och vidöppna ögon på det ryckande benet. Storskjutaren vred och kramade sina egna händer, och skrek ideligen som i yrsel:

Jesu Krist! Jesu Krist! Han ä' död, han ä' död!

— Håll käften, ropade någon med samma hysteriska ton i stämman, håll käften, håll käften!

Basen vände plötsligt ansiktet upp mot Herbert (vilken i samma sekund fick ett komiskt intryck av att den kritvita mustaschen i det eldröda, svettiga ansiktet var ditklistrat för att maskera mannen) och ropade hest:

— Stå inte och glo där! Ring efter ambulansen för djävulen, för djävulen!

Herbert kände med ens lättnad över att få göra någonting, och rusade in i boden. Men då han skulle ringa kände han sig som hypnotiserad av siffrorna på nummerskivan, och fumlade hit och dit under en, som han tyckte, oändlig tid, innan han kom sig för med att slå nollan och begära polisen. Sedan fortsatte han av bara farten, och för att så länge som möjligt uppskjuta det ögonblick då han måste gå ut och *se* själv hur det stod

till med Olavson, och ringde kontoret. Han meddelade Lund vad som skett och bad denne ta reda på Klasson.

Då han kom ut igen hade man fått bort gruset och lyft fram den förolyckade lite grann. Det stod klart för allesammans att det inte fanns någonting att göra. Kroppen låg fullkomligt stilla nu. Hela vänstra sidan av huvudet var krossat, det såg ut som bara blod och smuts, och axeln hade tryckts ner och framåt så att armen, där den låg slappt utsträckt, tycktes dubbelt så lång som förut. Herbert lade sig försiktigt på knä på gropkanten och tittade ner. Då han såg hur Olavsons högra öga, som några minuter tidigare lett så ljust, hade trängt ut ur hålan och liknade en stor gelekula, kände han yrsel och kväljningar.

— Är han död, frågade han meningslöst. När ingen svarade blev han medveten om att han sagt orden inom sig bara, han hade inte ens förmått öppna läpparna.

Männen rätade upp sig, men sade ingenting, och undveko att se både på varandra och den döde kamraten, de stirrade i marken eller rakt ut i luften. Plötsligt strök någon av sig mössan, de andra följde mekaniskt exemplet, deras rörelser voro stela och knyckiga, som om de med all kraft sökte hålla tillbaka musklernas skälvningar. Och så stodo de, en underlig hop av tysta, klumpiga och smutsiga gestalter, när ambulansen anlände.

13.

Då Olle Nording skyndade hem, samma dag han talat med Herbert, gnolade han muntert för sig själv. Men bakom den lite uppskruvade glädjen dolde sig skarp oro; ja, han sjöng i själva verket för att hålla den tillbaka: Sara skulle inte komma att tycka om att han bytte yrke. Han behövde inte reflektera över detta, han *visste* det helt enkelt så som man vet något självklart. Det var därför han inte sagt ett knyst åt henne under hela den tiden han funderat på saken.

Hon hade varit hemma, satt på en kastrull potatis, klätt om sig och gått ut igen: för att hämta pojken från H. S. B:s barnkrubba. I samma ögonblick han förstod att han kunde vänta henne tillbaka med barnet när som helst greps han av en feberaktig verksamhetslust. Han klädde om sig i en rasande fart, fiskade upp en kopp vatten ur den rykande potatiskastrullen, och började tvåla in ansiktet till rakning. ”Jag ska föreslå henne att gå ut i kväll”, tänkte han, ”vi kan gå på en bio — och ett kondis efteråt — Dagen måste väl firas —”

Han klarade alltsammans på lite mindre än fjorton minuter — som han belåtet konstaterade när han hörde henne i dörren.

— Heej, hälsade hon på sitt lite dröjande glättiga sätt. Medan hon drog ytterkläderna av pojken uppfattade hon med en enda förvånad blick att han var helgdagsfärdig.

— Har du någe möte, frågade hon med en röst som hon medvetet gjorde indolent.

— Nej då, svarade han. Åsynen av pojken kom honom att tränga bort allt annat ur tankarna. Han ville inte förstöra sin vanliga lekstund, inte ens med en diskussion om ifall de skulle ha råd att gå ut och ”roa sig” eller inte.

Så fort pojken blivit färdig steg han fram till honom, böjde sig, sträckte fram handen, och sade, som om han därmed tog fyraåringen till sin jämlike i ålder:

— God dag på dig då, hur mår du i dag?

— Braa, svarade pojken dröjande, ännu liksom osäker på frågans egentliga innebörd, och lade sin lilla näve

i den vuxnes stora valkiga hand, så som han lärt sig att denne väntade.

— En sån karl, utbrast Olle skrattande. Han tog pojken under armen, så som man bär ett paket, gick leende till soffan och satte honom i knät.

— Nå, grabb! Nu ska du berätta vad du gjort hela dan!

— Vi har lekt, svarade Folke betänksamt.

— De' kan jag förstå!

— Å så åt vi välling — Å schokla!

— Jaha?

— Men Lisa — hon kräktes hon!

— Då var hon väl sjuk, då?

— Nää — hon kräktes ändå —

Hela tiden betraktade pojken sin far med en fundersam spänning i blicken. Han levde hela dagen bland barn och sköterskor, som behandlade honom såsom en i en hel hop bara; den stora, ofta orakade och smutsiga mannen, kommo hans outvecklade själsförmögenheter att spännas på ett alldeles särskilt sätt, han försökte växa in i ett krav man ställde på honom.

Och för övrigt var det likadant med fadern. Han tittade på pojkens små, hyperkänsliga drag, på hela hans välbildade huvud, som tyvärr vanpryddes av att vänstra örat stod ut som en läderlappsvinge i flykten ("Äsch, han växer i't", sade Sara alltid när de talade om örat, "jag ger mig sjutton på att du hade likadant när du var liten!"), och erfor känslor så ovana och så mäktiga att han uppfattade dem som en rent fysisk vibration i bröstet.

Pojken satt tyst en stund och rörde läpparna, liksom prövande medan han sökte erinra sig mera, som man väntade han skulle berätta; och till sist kungjorde han triumferande:

— Å så kom de' två nya ungar i da'. Men dom var så små så dom inte kunde leka!

— Åh, din lilla pyssling, utbrast Olle och tryckte barnet hårt till sig.

Då passade pojken på, grabbade tag i hans hår och befallde despotiskt:

— Tot' vill rida! Tot' vill rida!

— Vill rida toto, skrattade Olle rättande. Med ett raskt grepp bakifrån, under den lilla figurens armhålor, vred han honom runt och svängde upp honom, gränsle över sina axlar. Och så bar det iväg runt lägenheten. "Hoppla — ptro'ptro!" Olle smackade, gnäggade och hopplade lika mycket som ungen; han var själv både häst och ryttare, sig själv och barnet, hans ofta lite tunga, nästan utslocknade ögon fingo en ny glans.

Pojken hiijade, och fnissade, och ryckte fadern ibland i vänstra, ibland i högra örat, medan han kommenderade:

— Ut i köket! Runt lampan i köket! In i rummet! Till byrån! Till Tot's säng!

När Olle föll i galopp skrek han vilt i en blandning av förskräckelse och animal förtjusning.

Sara betraktade dem från sidan medan hon fräste i ordning maten och dukade. Hon ville inte se direkt, *öppet* på dem. Hon kände avund — lika väl som hon ofta plågades av att pojken måste vara borta från henne om dagarna, och kanske skulle fästa sig vid andra mera än vid henne — och dock en slags dystert triumferande äganderättskänsla — de voro *hennes* de där två lekande barnen — och var i sådana stunder instinktivt skygg för att visa sitt ansikte. Men plötsligt utbrast hon liksom motståndslöst:

— Nä, hör du Olle, låt inte pojken topprida dig så där! Du skämmer bort'en!

— Åh strunt, svarade Olle, på den här lilla stunden!

Hon gjorde en retlig rörelse, som ämnade hon svara häftigt. Men med ens brast hon i skratt i stället; det var som hade hon fått utlösning för sitt humör genom de första orden.

— Äsch, barnungar, sade hon. Och nu såg hon på dem direkt, med lysande glada ögon, ögon som ägde en mjuk brun glans och tycktes smeka allt, som blicken fästes vid, helt lätt, nästan skyggt ömt. Efter en minut kommenderade hon husmorsbarskt:

— Seså, sluta nu! Och sätt er! Maten är färdig!

Olle stjälpte av ryttaren på ottomanen och satte sig, affekterat pustande. Med ens kom det för honom att han borde utnyttja hennes glättiga sinnesstämning.

— Du Sara, sade han abrupt, hastigt, som ville han dra tillbaka orden ännu medan han uttalade dem, jag ska ta och byta jobb!

— Neej, flämtade hon till och tvärstannade mitt mellan köket och matbordet. Hennes ansikte lyste vredesrött genom ångorna från potatisfatet hon bar på. Så lugnade hon sig och tog plats bredvid pojken, rodnaden gick sakta tillbaka, men satt alltjämt som ett par hotande röda fläckar under ögonen och på halsen.

Båda två tego en stund, fientligt, avvaktande, meden de började måltiden. Till sist frågade hon behärskat:

— Menade du de' där, Olle?

Han nickade nästan hårt:

— Ja, jag ska skaffa mig ett nytt jobb. Eller rättare — — Varför, avbröt hon.

— För att förtjäna bättre naturligtvis!

Och de' tror du att du kan, replikerade hon med ett medvetet retande leende.

— Ja, de' tror jag!

Han såg ner i tallriken, buttert tillknäppt, avvisande till straff för hennes fientliga och oförstående reaktion.

— Och var då, fortsatte hon med samma insinuanta retfullhet.

— I byggnadsfacket.

Då flammade hon till som om hon med en hemlig fruktan väntat sig just detta. Det pratades mycket om högkonjunkturen i byggnadsfacket.

— Du är en idiot, skrek hon gällt. Vet du inte att de' ä' säsongjobb? Ska du gå utan halva året? Och bara komma i lag med busar förresten?

Han gjorde en lätt handrörelse av ilska, men skrattade sedan till som om han nonchalant viftade bort hennes sista ord såsom idel dårskap, och sin vrede som lika stor dårskap.

— Säsongjobb! De' var förr de'! Nu jobbar man både vinter och sommar. Folk har tröttnat på att bo i såna här gamla ruckel, förstår du, man vill ha't fint nu, värme och varmvatten, badrum och allt sånt. Och så kommer de' att hålla på flera år framåt —

Medan de talade hade hon, som en god mor, kastat en blick på pojken då och då, och mitt i hans svar utbrast hon tillrättavisande:

— Men unge då! Sitter du och äter upp sovlet bara! Har jag inte sagt dig —?

Olle hejdade sig och avbröt i sin tur henne:

— Äh, låt ungen äta som han vill, du!

Hon vände sig, häftigt sårad, mot honom, hennes röst blev gäll som en trumpetsignal:

— Tänker du skämma bort'en riktigt för oss, göra'n alldeles omöjlig?

— De' ä' förbanna mig bättre att han blir bortskämd än att han blir anspråkslös som en idiot, utropade han spontant.

Hon förstummades, lika mycket av innebörden i hans ord som av den grova tonen. De röda flammorna under ögonen och på halsen hade spritt sig över hela ansiktet, de blanka ögonen började beslöjas av tårar, näsvingarna och de känsliga läpparna skälvde, det verkade som om hon med all kraft försökte hålla tillbaka ett hysteriskt utbrott. Olle tog blicken från hennes ansikte, han uthärdade liksom inte att se det lidande han själv var skuld till.

Men under den halvminuterslånga tystnaden som uppstod kom vissheten att han ändå hade rätt över honom som i en flod av ljus. Hans pojke skulle inte behöva växa upp med någon proletär behovslöshetsmoral i blodet, hans själskrafter skulle inte förkvävas av några dumma föreställningar att det ena eller andra goda inte var för honom blott för att han fötts av fattiga föräldrar; nej, han skulle få växa upp med känslan av att han hade rätt att kräva så mycket som möjligt, att livets hela rikedom existerade även för honom — endast på det sättet kunde han bli livsduglig, stark nog att göra sin särart gällande i den kommande hårda kampen. Han kände med ens ett stort lugn.

Pojken hade betraktat sina föräldrar, först med förbryllad ängslan, sedan med ett slags spänd ångest; hans läppar började darra såsom i en rent animal sympati med modern.

Mamma, sade han plötsligt gnällande, mamma, va' ä' de', va' ä' de'?

Olle sträckte då ut handen och smekte honom över det dunglatta håret.

— Seså, pojken min, sade han ömt, bry dig inte om'et, mamma och pappa bara talar lite högt med varann —

Sara drog ett djupt andedrag; det var som om hon själv blivit smekt.

— Javisst, upprepade hon med uppskruvad glättighet, vi pratar bara lite högt!

När hon ätit ett par tuggor frågade hon skyggt:

— Har du redan sagt till på verkstan? Att du ska sluta, menar jag.

— Ja, sade han — han *hade* inte gjort det, men kände behov av att ställa både sig själv och henne inför fullbordat faktum — och fortsatte ivrigt:

— Och när du avbröt mig förut skulle jag just tala om att jag fått löfte om nytt jobb om en vecka. På ett bygge! Åh, du måste förstå det här Sara — hans röst blev bevekande, övertalande —, jag kan inte gå så här hela livet! Med trettisex spänn i veckan! Jag känner mig som en strunt! I bygget får jag mina en och åtti i timmen som dagtjuv, och får vara med på ackorden! Tänk efter vad de’ betyder för oss — vi kan göra oss kvitt alla avbetalningar som vi släpat på i flera år, vi kan skaffa oss kläder, en bättre lägenhet, börja leva som människor —!

Han talade så fort att orden snubblade över varandra och rösten blev grumlig. Hennes blick lyste upp som hon ryckts med av hans entusiasm ett tag, men när han tystnade avvaktande sänkte hon ögonen mot bordet, grubblande.

— Ja, ja, sade hon långsamt, gjort ä’ ju gjort, men jag tycker inte om’et ändå, de ä’ så osäkert allting som har med byggen att göra — och — och vi har de’ ju så lugnt och bra nu —

”Där har vi den igen, den där lusten att inskränka sig, att inte kräva nånting”, tänkte han bittert. Men allt som han så hänfört utmålat såsom tillhörande deras framtid uppfyllde honom med en känsla av generositet. Han reste sig, spände ut bröstet, och utropade muntert:

— Åh, var lugn du bara, du ska se att allting ordnar sig fint!

Senare på kvällen, när pojken somnat, lyckades han också övertala henne att gå ut. De tillbringade ett par timmar på ett musikkonditori, och hon drogs långsamt in i hans drömvärld. När de gingo hemåt igen räknade de med en gemensam veckoinkomst av hundratjugo kronor minst, och kände det som om livet först nu började.

14.

En morgon när Herbert satt ensam på kontoret en halvtimme för att skriva ut några brev, kom kontorschefens dotter, Märta, inspringande. Hon såg ut som en bild av sommaren själv, en bild av läckra pastellfärger. Hennes svarta ögon glimmade djärvt under brättena av en lätt, vit sommarhatt. Herbert hade aldrig kunnat drömma om att den lilla förkrympta och grå herr Lund skulle ha en dylik dotter.

I de ögonblick hon stod, lätt framåtlutad, som i ett avbrutet språng, i dörren och såg sig sökande kring, fick han en förnimmelse av att han kände henne, det var något odefinierbart bekant över henne, inte i ansiktet så mycket som i den levande apparitionen.

Till slut vände hon sig mot honom, hon betraktade honom så som man ser på en likgiltig möbel.

— Är inte min far här, frågade hon lite stelt.

Han såg på henne så länge utan att svara att det verkade oförskämt. En svag rodnad började färga hennes kinder.

— Hörde ni inte, brast hon ut.

— Försök hos polisen, rådde han henne med affekterad långsamhet, avdelning för efterlysningar.

— Skulle det där vara kvickt, va’? — Hon stampade lätt med foten — Jag söker kontorschefen!

— Går det inte lika bra med mig, replikerade han nonchalant, medan han inom sig försökte övervinna sin förvåning över att hon var Lunds dotter.

Hon tog på sig den gäckande, utmanande min, som populariserats av filmens oskuldsfulla gaminflickor.

— Ni tror visst att ni är på teatern och spelar, va?

— Nej då, jag trodde att jag drömde alldeles nyss när ni kom in!

Då vände hon sig bort med en föraktfull knyck på kroppen, men han hade redan hunnit uppfatta att ett uppsluppet skratt fötts inom henne och höll på att slå ut.

— Såå, ni är alltså Märta, sade han och lät blicken svepa uppskattande kring hennes lätt fylliga, mjukt levande figur.

— Och ni är förstås den där fräcka Folkeson, som min far talat så mycket om!

— Det stämmer det! Och o Gud, ni skulle bara veta hur mycket jag längtat efter att få göra er bekantskap när er far talat om er, utropade han lögnaktigt och med en komisk överdrift i rösten.

— Det har varit alldeles tvärt om med mig, sade hon hånande.

— Då träffas vi alltså i kväll, menade han, jag går till Feiths på Strandvägen klockan åtta —

— Åh, inbilla er ingenting, avbröt hon och försökte se förolämpad ut. Men i stället brast skrattet inom henne ut, hon kunde inte hålla det tillbaka längre. I samma sekund kom han på varför hon verkat så bekant för honom: han hade mött henne en gång på gatan, då hon i sällskap med en äldre dam, troligen hennes mor, skrattande kommit ut ur en butik — den äldre damen hade vänt sig om och sett efter honom! Han reste sig till hälften och utropade triumferande:

— Jag visste väl att jag sett er i verkligheten också, inte bara i drömmen! Minns ni — det var i våras —

— Jag minns ingenting, avbröt hon snävt. Men det hade kommit ett både spänt vaksamt och förbryllat uttryck i hennes ögon.

— Tråkigt för er om det vore sant, gäckades han, men jag tror er inte, ni minns alldeles säkert att vi såg varann —

Det sekundsnabba mötet på gatan stod nu så levande för honom att han inte tvivlade på sina egna ord. Och som hon märkte det tog rädslan överhand inom henne, hon vägde några ögonblick på fötterna, så svängde hon med en knix på nacken runt och flydde.

— Ni är en idiot, utropade hon i dörren, hälsa pappa när han kommer in!

Han steg till dörren och ropade neråt trappan:

— Och så ses vi i kväll då!

Han väntade inte att hon skulle komma. Men hon kom — en halvtimme för sent — och satte sig, utan att söka honom, vid ett ensamt bord. Hon spelade sedan forcerat häpen över att se honom där — hon hade själv stigit in i förbigående bara, helt av en slump, för att få en kopp kaffe innan hon fortsatte hem, hon brukade *inte alls* besöka de ”här ställena” annars —, och behandlade honom den första stunden med en lätt utmanande fräckhet, som skulle uttrycka att hon i grunden var likgiltig för honom och inte brydde sig ett dugg om ifall han tog illa upp. Med sin snabba uppfattning av en annan människas, framför allt en ung

flickas, reaktioner, förstod han att hon var rädd för honom, upprörd i sitt innersta över mötet, och smått förtretad på sig själv för att hon gett sig in i det: hon satt och försökte egga sig till fiendskap, till en brytning av någonting, som ännu existerade endast i hennes eget inre, i de dunkla djupen under medvetandets tröskel.

Han anpassade sig omedelbart — det skedde helt och hållet av instinkt, utan att han just i *detta* ögonblick hade några bestämda avsikter — och visade henne ett fullkomligt nytt ansikte: han blev mjukt omtänksam, och uppmärksam, som var hon en kvinna han värderade högt och ansåg man måste närma sig mycket aktningsfullt med bara de renaste avsikter. (Och ändå hade han, utan att veta det själv, en sensuellt smeksam ton i rösten). På några minuter hade han lett in samtalet på neutrala ämnen — de vanliga: teater, bio, musik, människor — därefter närmade han sig sakta henne själv, hennes arbete vid posten, bröderna, fadern, modern — han kände ju till så mycket i förväg, genom Lund, att konversationen fick ett lätt drag av förtrolig intimitet, som verkade behaglig: det var som om de hade känt varandra länge och kunde lita på varandra.

Då de två timmar senare skildes vid Enskedespårvagnen hade allt hennes skrämda motstånd försvunnit, och de kommo med kamratlig glättighet överens om att gå på teater tre dagar senare.

15.

Under de första veckorna av bekantskapen med Märta fortsatte Herbert alltjämt umgänget med Svea på samma sätt som förr. Det hade blivit, och blev i allt högre grad, motbjudande för honom, men han kunde inte klargöra för sig varför. Då han var för sig själv intalade han sig att det tillfredsställde honom, han gick igenom alla de gamla argumenten till fördel för förhållandet —: de passade för varandra, de voro lika medvetna, förnuftiga och självständiga naturer, med samma erfarenheter och samma syn på umgänget mellan könen, deras samvaro medförde inga risker för någondera, ja, utan att utgöra något tyngande band direkt förhindrade det dem att var på sitt håll ingå förbindelser som skulle kunna bli farliga, bindande, fulla av konflikter, olustbetonade. Men så fort han kom i hennes sällskap erfor han en naggande känsla av att det fattades honom något, han visste inte vad, han förnam det bara som om det uppstod en stor tomning omkring honom.

Hon anade ingenting av det som försiggick inom honom. Och kanske, tänkte han ibland, var det just detta som retade honom: hennes ovetenhet. En man kräver av instinkt att en kvinna skall känna till hans stämningar utan att han behöver tala om dem, hon skall liksom sitta ini hans hjärta och lyssna på samma gång hon måste vara sig själv. Men han visste att han skyllde från sig; och det gjorde honom inte på bättre humör.

Hon anade ingenting, nej; och hon tog alltid mot honom som vanligt, med en sval kyss av sina fasta läppar, och kroppen i hela sin längd pressad intill hans. Han kände en stund, liksom med alla sina nerver, på den smidiga, muskulösa kvinnokroppen, som alldeles orörlig slöt sig mot honom; den var som en staty; och ändå visste han att i samma sekund han gjorde en meningsfull rörelse eller lät händerna smeksamt glida utför den långa båglinjen från hennes bröst ner till länderna, skulle lemmarna börja vibrera av liv. Inom sig liknade han henne ofta vid ett instrument som ligger dött och tonlöst, men reagerar klingande för varje knäppning, ja för minsta andedrag, en fläkt i rummet. Han undrade hur hon skulle bete sig om han höll tillbaka den utlösande rörelsen tillräckligt länge — om hon själv skulle ta något initiativ. Han tänkte att han borde experimentera med detta någon gång. Men han gjorde det aldrig; trots hans känsloköld fanns det ingen själslig perversitet inom honom.

Efter den första kyssen, under vilken de liksom konstaterade varandras närvaro i rummet, drog hon sig från honom.

— God dag, min vän, sade hon långsamt, i det hon lika långsamt lät händerna glida bort från hans nacke, hur mår du?

En kväll lade han märke till vilken omedveten tillgjordhet det låg i hälsningen; han bugade sig då travesterat elegant (som i en fransk fars), och svarade släpigt:

— Åh, utmärkt, charmant, min väninna!

Men hon uppfattade inte härmningen — i sin självupptagenhet var hon fullkomligt oemottaglig för ironi — utan log bara belåtet, och frågade:

— Du tycker ju bra om panerad njure?

— Jag skulle kunna äta det på min dödsbädd, svarade han forcerat.

— Nej, där vill jag verkligen inte servera dig —

— Har du inte kärlek nog för att förljuva mina sista stunder, skämtade han krystat.

— Jag tycker inte om att se folk dö, svarade hon lite dröjande, som om orden funno ett svagt motstånd inom henne, jag tror det åtminstone inte —

Han ryckte till; det var så kort tid sedan han sett Olavsons krossade ansikte nere i den leriga gropen att minnet därav inte hunnit förblekna, det gav honom ett hugg i hjärtat. Men innan känslan hann fördjupas och hota kvällen, inföll hon muntert:

— Nej, du kan väl hjälpa mig att duka, Herbert! Och känn efter om vinet är lagom tempererat! Flaskan står bakom soffan —

— Tusan vad du slagit på stort, utbrast han.

— Åh, det är ingenting — några glas åt oss var bara! — Hon gav honom en snabb blick. — Och de behöver väl inte inverka, säg?

Hon hade ingenting mot spritdrycker i princip, eller ens ett lätt rus då och då, utom under deras kärlekskvällar, emedan hon läst någonstans att spriten inverkar menligt på potensen. Han lyfte ögonbrynen och betraktade henne eggande, med en välberäknat lysten blick, som, på samma gång den gav uttryck för begär, väckte detsamma inom honom.

— Tror du inte, frågade han långsamt.

— Tror du?

— Nej, jag känner mig förresten i utmärkt form —

Det var en knäppning på instrumentet, som genast reagerade. Hon sträckte sig lite, halvt lättjefullt halvt spänstigt, som en människa, vilken just vaknat och med vällustig förväntan ser fram mot en skön dag; ögonen beslöjades, läpparna skildes lite åt och tungspetsen spelade fuktande mellan båglinjerna.

Med ett par steg kom han intill henne och försökte fånga hennes tungspets mellan sina egna läppar. Hon spjärnade mot en stund i en hetsande motståndslek, men gav sig slutligen med öppen mun åt hans kyssar. Under några minuter stodo de så, tätt pressade till varandra; det var som om blodet passerade i en obruten ström från den ena kroppen till den andra, musklernas skälvningar fortplantades genom bådas lemmar. Men då deras ögon började locka varandra att smeksamt glida över den färdiga bädden, och de redan, liksom

motståndslöst, satt sig i rörelse däråt, vaknade hon med en suck till besinning.

— Nej, för guds skull, Herbert, viskade hon, vi får inte förstöra maten — vi måste vänta, hör du, vänta —!

Han släppte henne, och sade med ett tyst, beslöjat skratt:

— Du har rätt. Inga förskott!

Hon låtsades slå honom på kinden, men det blev bara en lätt, retande smekning med fingertopparna.

— Stygging där!

De förstodo varandra väl. Och de förstodo att njuta av det återhållna begärets spänning och förväntan. Under hela måltiden fortsatte de den påbörjade leken med antydande rörelser och halvuttalade 0rd, ord som associerades med, eller voro direkta symboler för det som båda hade i tankarna.

Till sist fick dock kaffet stå och kallna i kopparna; det var vanligt. Efteråt brukade de alltid, med hemlig belåtenhet och ömsesidig uppskattning, skratta åt detta: att kaffet, varje festmåltids blomma, pricken över i:t, fick stå orört.

Senare på natten vaknade han efter en lätt halvslummer, en slags trötthetsbedövning, och såg henne bredvid sig. Hennes nakna bröst var blottat — skinnet lyste som matt pärlemor i juninattsskymningen — och höjde och sänkte sig jämnt. Han böjde sig över henne utan att vidröra henne.

— Sover du, Svea?

Hon log och slog upp ögonen, vilka blänkte mörka i skumslet.

— Neej —

Han fick en kittlande förnimmelse av nyvaknande begär då hon med ens tillade i drömmande ton:

— Du Herbert. I dag fick jag reda på att det finns en bok jag absolut måste skaffa mig —

— Såå, mumlade han och drog sig tillbaka, liksom ini sig.

— Ja, det är nån som heter Charpentier, som skrivit en sak om Indiens historia. Skulle vara roligt att läsa den — nu — snart —

Det var som om de sista orden förflyktigades med ett svagt andedrag i skymningen. Han lade sig åter på rygg, sakta, som var han rädd hon skulle märka det och försöka hindra honom. ”Indien”, tänkte han löst. ”Buddha. Brama. Ganges stränder. Pagoder. Elefanter.” Så påminde han sig abrupt en vulgär berättelse han hört någon gång: om en sköka som låg och åt äpplen medan kunden fick det han betalt för. Förtretad sköt han den osmakliga bilden ifrån sig. Men nu hade han blivit fullkomligt klarvaken, det kändes som om allt kroppens liv på ett nästan pinande sätt koncentrerades i hjärnan —

Han låg en stund och betraktade henne lurande, mellan halvslutna ögonlock. Såå, hon låg och tänkte på Indien nu, på Indiens historia! Vad fan angick henne Indiens historia? Ganges stränder, pagoder och elefanter! Hon höll på att bilda sig. Men vad var det för mening med det? *Fanns* det någon mening med det? Att servera kaffe och mat — och så känna Indiens historia! Det var förstås hennes själsliv som tog sig uttryck på det sättet; det måste ju ha näring, det också! Men varför av sådant som var mest avlägset, mest främmande, för hennes eget verklighetsliv? Det var som om han med ens blickade ner i en djup, svart brunn, ett gåtfullt mörker; han kände det hissnande svalget mellan allt verklighetsliv — det klingande, hårda,

byggande, söndertrasande, tuggande, sväljande och blödande verklighetslivet — och själstillvaron, drömmarnas bländande flykt i fantasins himmelriken, tankarnas bobyggande i tidsavlägsna världar och främmande livsuppenbarelser; ja, han kände det, under en plågsam minut, som om den ödesdigra skilsmässan, mellan kroppens och själens liv, just ägde rum, determinerat, oundvikligt; och all den mening som tillvaron kunde haft sjönk ner i det bottenlösa svalget. Och så frågade han sig — med ett liksom invändigt cyniskt leende — varför man under sådana förhållanden överhuvud parade sig. Det tycktes honom med ens meningslöst efter det Svea uttalat sitt intresse för Indiens historia, det var bara av en tillfällighet, utan samordning med livet i övrigt: alla gånger de gjort det hade inte lämnat det minsta spår efter sig, alltsammans kunde lika gärna icke-varit, icke-hänt. ”Barn”, tänkte han sekundsnabbt, åtföljt av ett bestämt, ”nej!” Han kände sig inte uppkallad att bli en lycklig barnafader, avlaren av en ny generation. Barnet gav förresten ingen definitiv mening åt sexuallivet, det var på sin höjd en efterföljande ursäkt. Och nu frågade han sig om han degenererat så att han behövde en ursäkt för att han levde ut sina begär. Det cyniska leendet i hans inre trängde ut och krusade hans läppar: han erkände att han, sin vana trogen, höll på att slingra sig från själva kärnpunkten i den ursprungliga frågan, att han var stadd på flykt. Och så gick han, med en brutal självplågarlust, rakt på sig själv. Den där tomningen som uppstod mellan dem så fort deras kroppar släppt varandra, det var klart att den bevisade att det var något fel med hela deras samliv! Eller rättare sagt: samlivet var inget riktigt samliv, det var bara en serie könsakter, isolerade från varandra genom tomma vilopunkter, och inte ens i dem, i könsakterna, fanns det för övrigt något impulsivt, omedelbart eller värmande, de voro beräknande och välinövade, njutningar som stegrades genom rutin och erfarenhet! Det enda riktigt goda med deras umgänge var att det kunde upphöra, utan att någon behövde tillfogas smärta. Det var en skön sak. Han njöt av tanken en lång stund. Han kände sig som en fånge, som plötsligt ser dörren till fängelset öppen, men ändå stannar kvar därinne för att på tröskeln till friheten intensivt uppleva den i sin själ.

Svea vände sig halvsovande, hennes ena hand föll ner och blev liggande på hans bröst. Det var en smal, hård hand, med långa beniga fingrar, den låg fullkomligt orörlig mot hans skinn. Men trots att den vilade så orörligt, väckte den en häftig animal oro hos honom: en våg av värme strömmade genom handen in i hans bröst och hettade i varje nerv, ja, det var som om hela hennes varelse gled in i honom genom den uppkomna förbindelseleden. Oron stegrades på några sekunder till en vild ångest, en ångest som kändes desto starkare emedan han tvingade sig ligga alldeles blickstilla för att inte väcka henne; han förstod med ens att det där att upplösa deras förhållande inte skulle bli så lätt som han inbillat sig, ty trots att det inte existerade någon verklig gemenskap mellan dem hade de vuxit tillsammans i en intim fysisk samhörighet, deras kroppar hade kommit att bli beroende av varandra; han förnam hur bara den där lätta, negativa beröringen av hennes hand kom lustjaget inom honom att protestera mot tanken på ett slut. Och det var egentligen detta, som väckt ångesten: han blev rädd för att inte kunna vara sig själv, inte kunna slita förhållandet när han ville. *Om* han ville! Att hela hans tillvaro skulle förlöpa i det en gång uppgrävda spåret!

”Men vad vill jag då”, tänkte han som i en slags trance, ”vad vill jag, vad vill jag egentligen?” Plötsligt såg han då Märta för sin inre syn, och som i en oklar, men extatisk aning förnam han att det skulle kunna finnas någonting, som verkligen var värt att leva för och i: ett liv av omedelbar, reflektionslös hängivelse, en nästan mystisk köttets och andens, kropparnas och själarnas uppgående i varandra, ett samliv i vilket det inte existerade förnuft, eller medvetenhet, inte ens njutning, utan allt var bara ett oerhört, fortsatt varande i och med varandra.

Några sekunder endast räckte den överväldigande förnimmelsen, sedan förmådde han inte ligga stilla längre, han darrade till och hävde sig med en suck på sidan. Genast vaknade hennes hand till liv, den gled undan först, men kom tillbaka, smekte hans överarm, så det gick en rad av glödheta ilningar genom honom.

— Åh, kära, sade hon och tryckte sig sakta in mot honom bakifrån, jag trodde du somnat —

Han kämpade mot en stund, men själva medvetandet om begäret stegrade detsamma, gjorde det övermäktigt; och till slut vände han sig med ett lågt skratt mot henne. ”Äsch”, for det genom hans hjärna, ”allt det andra är ju bara fantasier i alla fall!”

16.

I detsamma Märta Lund steg fram till den stora spegeln i hallen kom hon ihåg en episod från sitt sista möte med Herbert. De voro på en mindre teater. Under en kort mellanakt blev hon ensam i foyern — hon visste inte att han följt henne ut — och ställde sig framför spegeln för att ge ansiktet en hastig make up. Då dök han upp bakom henne, alldeles ljudlöst så som han ofta rörde sig: på några sekunder uppfattade hon hur hans ögon smekte hennes nacke och blottade skuldror, han öppnade munnen som för att säga någonting, men formade i stället, liksom omedvetet, läpparna till en öm kyss. Hon skälvde till av hemlig förväntan. Men just då ringde det, och han sade: ”Skynda dig Märta, man släcker i salongen.”

Bilden kom tillbaka nu, *hans* bild visade sig bakom henne i spegelns gröna djup. Hon gav sig reservationslöst åt drömsynen en minut och betraktade med tankfull ömhet hans ansikte, de djuptliggande blå ögonen, den smala näsan, och läpparna, som, trots att de voro rätt mycket för breda för att kallas vackra, kunde uttrycka så många skiftande stämningar. Plötsligt kom hon att tänka på något som irriterat henne svagt just under det där teaterbesöket: hans hållning. Synd att han inte bemödade sig om att ha bättre hållning — han såg ibland ut som en gamäng, men om han skaffade sig lite mera styrsel skulle han verka som en fullkomlig — Hon höll inne med det banala ordet gentleman; och i samma sekund slog hon om. *Var* det verkligen synd? Låg inte en stor del av hans charm just i hans sätt att föra sig, i den där nonchalansen, en absolut likgiltighet för vad andra kunde tycka och tänka?

Hon log och formade ett smeknamn hon redan gett honom, men ännu aldrig använt, inom sig: Bert — Bert. Då kom de där sekunderna framför spegeln i teaterfoyern för henne ännu intensivare, hon tyckte han just i detta ögonblick stod bakom henne, och gjorde en rörelse som för att stiga fram och kyssa hennes nacke. Hon greps av en överväldigande sinnesrörelse: gränslös ömhet, jublande förväntan — och på samma gång oro, en fruktansvärd, outhärdlig oro, som gick som en glödhet ström genom hjärtat och mellangärdet. Tänk om han under de där sekunderna *inte* varit omedveten om att hon såg honom i spegeln! Om ömheten varit en gest han beräknat att hon skulle se, och uppfatta så som hon också gjort!

— Jasså, du är här, Märta —

Moderns röst ryckte henne brutalt ur den intensiva stämningen; hon snurrade runt och skrek gällt, nästan skärande, som om hon väckts ur en ångestdröm:

— O gud, vad är det?

Så fick hon syn på sin mor. Fru Lund hade just torkat av sig ett tjockt lager ansiktskräm, hennes hud hade ännu en vit, fettglänsande lyster; ögonen voro ansträngt blanka som de bli av för långt stirrande i spegeln, och fingo ett misstänksamt uttryck.

— Vad är det, sade hon sakta, det borde väl jag fråga dig — du gallskrek ju som om nån stuckit dig!

— Du skrämde mig bara, svarade Märta och suckade, jag stod ju och funderade —

— På honom?

— På honom! Vad menar du? Märta vände sig undvikande bort. Då såg hon moderns bild i spegeln, hon såg ansiktet alldeles ovanför sin axel, och tyckte med ens det verkade maskerat. ”Hon är snart femtio”, tänkte

hon ovilligt, kanske över förresten — varför håller hon då på med sånt? Det är — ” Oanständigt! höll hon på att säga sig själv, men tryckte med våld undan tanken, det var inte rätt att tänka så om sin mor!

— Åh, tror du inte jag förstått att du börjat intressera dig för en man? Sant kan du inte dölja för *mig,* inte!

Rösten var lätt gäckande, ja hade en anstrykning av den hånfullhet, som en äldre kvinna ofta använder gentemot en yngre när det gäller kärleksaffärer. Då Märta rodnade, men inte svarade, tilläde hon lite skarpare:

— Vem är han?

— Åh, vem —

— Ja, vem? Duger han att visa i ett anständigt hus? Eller är det en sån där du måste hålla gömd?

Märta kände det som om hon fick ett hugg i ryggen.

— Jag svarar inte på sånt där, sade hon med plötsligt spänt trots. På samma gång hon inom sig erkände moderns rätt att intressera sig för saken, anade hon med kvinnlig instinkt något annat än moderlig omtanke bakom intresset, något obehagligt, motbjudande — en slags omedveten avund och fientlighet — som kom henne att rysa.

— Förresten, tillade hon mildrande, med svagt ryckande läppar, så är det en bra pojke om du vill veta’t!

Den äldre kvinnan insåg att hon gått för långt, eller för aggressivt tillväga; hon teg en stund för att lugna sig, och så sade hon med ett slags dyster välvilja:

— Ja, ja. Men jag hoppas bara du inte kastar bort dig på nån lättsinnig, oansvarig pojkspoling — en sån där som bara — Ja, du vet!?

Den tunga tonen kom Märta att känna ett sting av medömkan.

— Åh, utropade hon med uppskruvad käckhet, du behöver inte oroa dig för mig, mamma! Du ska se — jag vet nog vad jag gör!

Hon gav sin mor en flyktig klapp på kinden innan hon krängde på sig kappan. Så ropade hon muntert adjö åt de andra i vardagsrumsdörren och skyndade ut. Under den korta vägen till spårvägshållplatsen drog hon djupa andedrag av lättnad: ännu ett dygn utan att hon tvingats avslöja någonting, ännu ett dygn —

17.

De hade haft en animerad danskväll på Bellmansro, men kände ännu vid tolvtiden ingen trötthet utan beslöto promenera till nattspårvagnen vid Slussen.

Det första stycket gingo de tysta invaggade i en djup ro, följande i takt med strömmen av tusentals ungdomar, som från de otaliga nöjesetablissemangen vandrade in mot Stockholm. Allt omkring dem, det vaga sorlet från mänskorna, lika mycket sammansatt av viskningar och dämpade skratt som av talande, prasslet i lövvalvet över deras huvuden, bilhjulens sugande mot asfalten, och själva nattens atmosfär, denna sommarnattsatmosfär som varken är ljus eller mörker utan ett sällsamt, skugglöst skimmer, andades en varm mättnad, en dvalnande tillfredsställelse; de kände det som om de just vandrade genom ett önskningslöshetens paradis, som kommer all oro att stillna, all strävan att dö bort och fyller själen ända till bredden med lugn glädje.

Men då de hunnit halvvägs och strömmen omkring dem börjat tunnas ut vaknade Märta upp. Hon skrattade lågt och indifferent, som åt en abrupt uppdykande, och just för tillfället likgiltig tanke, och sade:

— Du Bert! Vet du — mamma frågade efter dig i dag, hon ville veta vem du är!

— Såå, sa du det då?

Hans ansikte behöll alltjämt sitt drömmande, frånvarande uttryck; meddelandet förmådde inte tränga in djupt och fånga intresset.

— Asch nej! Men du förstår väl, en mamma — rösten blev en aning forcerad — hon ville naturligtvis *se* dig —!

Det kom en glimt av intresse, ja vaksamhet, i hans blick. ”Presentation i hemmet — första steget till förlovningen — bosättning — vigsel och barndop!” tänkte han spydigt, men besynnerligt nog för honom själv utan att känna någon deciderad motvilja —; och *det* trodde han å andra sidan berodde på att den hypotetiska utvecklingen var omöjlig för hans del.

— Nå, vidare då, frågade han och såg leende ner i hennes uppåtvända blick, sa hon ingenting mera?

— Joo, erkände hon tveksamt, men — men det var så dumt!

— Berätta!

— Neej, jag kan inte! Du hörde ju —

— Du slipper inte undan nu, insisterade han och gav hennes arm under sin en lätt, öm tryckning.

— Åh, be mig inte, Bert —!

Men sekunden efteråt kom det, som av inre tvång, i det hon gav sin röst en konstlat käck ton:

— Jo, kan du tänka dig — hon varnade mig för att kasta bort mig åt dig!

— Hon begär väl att du ska göra bekantskap bara med stadgade, medelålders herrar som har goda inkomster och pengar på banken!

Hon ryckte till, häpen över den brutala sanningen i påståendet, och kände sig på ett underligt sätt både sårad på sin mors vägnar och gripen av agg mot henne. Men när hon skyggt tittade upp mot honom och mötte det glättiga leendet i hans ansikte avväpnade det henne. Hon blev glad åt att han tog det så. Han kunde ju blivit häftig, ond, hånfull, hon tyckte med ens att han hade rätt att bli allt det där, och tackade honom med en tryckning av sin arm för att han inte blivit det.

De gingo tysta en lång stund. Den mjuka rytmen, som de redan efter ett halvt dussin möten inövat i sin samgång, vaggade sinnena till ro, det var som om den enas rörelser gåvo upphov till den andres, vilket alstrade en ljuvlig viljelöshet i lemmarna. Märtas huvud sjönk sakta en aning bakåt, hennes ögon slötos till hälften, hon såg ut som om hon lät sig föras bort, utan att veta vart, utan att vilja veta vart.

Men rätt vad det var sade han lågt, liksom varsamt, i det han böjde huvudet och försökte fånga blicken under hennes långa ögonhår:

— Du Märta. Jag kan inte låta bli att fundera på det där.

— Vad då på, andades hon, nästan utan att röra läpparna.

— Jo. Skulle du tycka att du kastade bort dig? Om du gav dig åt mig.

Det gick en liten rörelse, som en svag rysning, genom henne, men hon fortsatte som förut, med mjuka samstämda steg intill honom, och teg länge. Till sist tog hon sig tillbaka, genom att räta upp sig lite grann; hon gav honom en tillitsfull, bedjande blick, och svarade:

— Du får inte tala så där, Bert — det får du inte!

Han drog henne sakta, varligt, till sig igen.

— Nej, jag ska inte. Inte om du inte vill —

De hade kommit ner på Skeppsbron, gledo över körbanan och fortsatte sakta utefter kajen. Det luktade mönjefärg, olja och kryddor därnere, från vattnet steg en svag, rå doft av fisk och förruttnelse; långt ute stod en tunn dimslöja, genom vilken ljusen från Stadsgårdshamnen darrade likt vibrerande stjärnor en kall natt. Här och var stannade de en minut och andades i långa drag in den fuktmättade, stimulerande luften. Plötsligt utropade hon med undertryckt jubel i stämman:

— Ack, Bert, Bert, jag skulle kunna gå så här med dig hela natten!

Och han, spontant:

— Låt oss gå upp till Kyrkobrinken och se ut över stan ett tag!

— Kör till, sade hon muntert, ännu mera upplivad.

De fortsatte i lite raskare takt. Genast som de började gå tänkte han på att han bodde däruppe, just intill bästa utsiktsplatsen; men han visste också med sig att han *inte* tänkt på den saken i det ögonblick han väckt förslaget. Han undrade om *hon* gjort det, han undrade om hon tänkte på det *nu,* och kände i detsamma de där lätta, glödheta ilningarna, som han så väl visste vad de förebådade, i hela sin kropp. Då han kastade en snabb blick på henne märkte han att hennes ansikte fått högre färg, det hade börjat glöda i skymningen.

I trapporna från Katarinavägen upp mot kyrkan måste hon stanna och dra andan, hon stödde sig mot det murkna räcket och flämtade tungt.

— Vilken tanklös idiot jag är som dragit dig den här vägen, sade han som bad han om förlåtelse, i det han gav henne stöd intill sig.

— Nej, då, nej, då, Bert — jag ville ju själv —

Då kysste han henne. De hade kyssts förut, många gånger, svalt ömt, eller flyktigt, flirtigt, som ungdomar vilka inte ens är mera än kamrater kunna kyssas vid avsked eller i svärmiska stunder. Men nu — redan efter den första beröringen med hennes fuktsvala, lätt uppsvällda läppar flammade passionen upp inom honom — hans mun sög sig fast vid hennes, ja hela hans kropp sög sig fast vid henne, häftigt fordrande. Under några ögonblick hängde hon matt, viljelös och skälvande intill honom, och tog mot de krävande kyssarna, men sedan vaknade ångesten inom henne, hon spjärnade mot, sköt sina händer mellan sin kropp och hans, och pressade honom sakta ifrån sig.

— Nej, nej, Bert! Bert, Bert! Du får inte — inte — inte!

När han för en sekund släppte efter i sitt grepp för att försöka se forskande in i hennes ögon, vred hon sig undan och började hastigt gå uppför trapporna. Han sprang efter och fångade hennes ena hand.

— Såja, Märta, såja, var inte rädd, hör du, var inte rädd!

— Nej då, nej då, flämtade hon och försökte förgäves få sin röst att låta naturlig.

Vid slutet av trapporna höll han henne kvar, inte brutalt, men hårt och bestämt, som hade han beslutat att hon skulle lugna sig.

— Titta bara, bad han, är det inte grant härifrån?

Genom den trånga trapprännan de passerat såg man ett avsnitt av gamla staden, med dess ålderdomliga, pittoreska hussilhuetter, röda och svarta tak, Skeppsbron vars annars gråa gatstenar nu lyste som ett smalt vitt band i morgonljuset, och en del av den blanka, silverskimrande sjön. Begränsningen av bilden, inom ramen av de mörka husen på sidorna av trappan, kom den att verka avlägsen, overklig och oåtkomlig som en drömsyn; det var som om de sågo ut över en annan värld än sin egen, en främmande ljusomstrålad värld med en stor fri rymd över.

— Ja, ja, det är vackert, det är väldigt vackert, instämde hon. Hon flämtade alltjämt, det gick inte över, hon kände det som kunde hon inte få nog med luft.

Han stod och höll hennes darrande hand hårt i sin, utan att förövrigt röra eller närma sig henne, och såg ut över tavlan. En svag guldglans började vibrera ovanför hustaken.

— Ser du, sade han till sist med upprörd gripenhet i stämman, solen går snart opp.

Och efter ett ögonblick:

— Om sommarnätterna — när jag inte kan sova — brukar jag stå i mitt fönster däruppe och se solen gå opp!

Och nu först erinrade hon sig att han bodde här intill, han hade berättat det för länge sedan, han hade till och med bara tre dagar tidigare omtalat att värdinnan var bortrest. Det var nog för henne. Hon undrade lamt om han fört henne dit med avsikt. Och så tänkte hon lika lamt att han var ju en erfaren man: han kanske räknat ut alltsammans —! Men besynnerligt nog, tyckte hon, plågades hon inte av tanken, den endast ökade förnimmelsen av absolut viljelöshet som spreds genom hela kroppen, det var som om den skänkte henne ett stort lugn. Fast efteråt — efteråt, for det genom hjärnan, efteråt skulle ju allting bli *annorlunda!*

De förvirrade förnimmelserna virvlade genom hennes medvetande på några sekunder, så vacklade hon, tog ett par sökande steg bakåt.

— Åh, Bert, jag tror jag är trött ändå, sade hon med en klagan i stämman, som verkade likt nytt bränsle på hans lidelses flammor, kan vi inte få tag i en bil här — nånstans —?

— Framme vid Götgatan går det nog bra, utbrast han häftigt.

Ett ögonblick senare, då de gått tio steg uppåt Högbergsgatan, tillade han med mörk bitterhet:

— Jag skjutsar dig ända hem! Så får jag en skön promenad tillbaka! I natt blir det i alla fall ingen sömn för mig!

Hon skälvde till bredvid honom, hennes andhämtning kom kort, stötvis, som om bröstet var sammansnört av ångest, oro och tvivel.

— Åh, Bert, sade hon stammande, Bert — förlåt mig! Jag vill ju så gärna att du — du —

Orden dogo bort som en fläkt ur den halvöppna munnen. Men med ens började stegen bli långsammare, dröjande, deras kroppar närmade sig varandra, gledo ännu ett stycke framåt i den tveksamma rörelsen; det var som om de inte voro med i densamma själva, som om spelade det ingen roll för dem att de rörde sig åt något håll. Och efter ännu ett tiotal steg stannade de, rörelsen upphörde av sig själv som en flod som uttömt sin kraft; hennes händer trevade sig sökande upp omkring hans nacke, hon drog hans ansikte ner mot sitt, och sade med en alldeles ny självuppgivelsebefriad klang i rösten:

— Åh, Bert, Bert — jag älskar dig ju så mycket! De pressade sig inte längre mot varandra, de liksom flöto tillsammans i kyssen. Sedan vände de om mot hans port. Bådas ansikten hade fått ett uttryck av gripen samförståelseandakt.

18.

Det var en varm dag och kvavhett ini boden. Herbert slängde av sig kavajen och gick ut. Solen stod rakt ovanför husen på andra sidan gatan och gassade hårt över bygget, det fanns ingen möjlighet att finna skugga annorstädes än i de fuktiga källrarna, men hur det var kändes det en aning svalare strax intill de påbörjade tegelmurarna — stenen och det färska murbruket utstrålade en svag kyla, kvardröjd i materialet från upplagens mörker.

Herbert rökte en stund och betraktade förstrött den larmande bruksblandaren, vilken liknade ett jättestort, snurrande tombolahjul. H. K. Lindström, Storskjutaren, stod på matarbordet och skyfflade sand i tratten. Hans ansikte, som var eldrött i botten, och pudrat med ett tjockt lager av sand- och cementstoff, vilket i sin tur fårats av svettfloderna, hade ett uttryck av koncentrerad förbittring; det var som hade han knutit sig i ett ordlöst raseri mot värmen och arbetet, han matade den glupska maskinen med en så vanvettig intensitet som om han hoppades att den snart skulle spricka av övermättnad och på det sättet ge honom fri.

Olle Nording gled på knäande ben förbi Herbert och slängde med en tung rörelse upp en cementpåse på matarbordet. Även hans ansikte var liksom dolt under en mask av stelnat bruksstoff, i vilket muskelrörelserna och svettutgjutningen åstadkommit ett nätverk av sprickor.

— Räcker’e ett tag, din fan, fräste han hest upp mot kamraten.

Lindström bara slängde med spaden mot hans huvud och grymtade något otydbart.

När Herbert mötte Olles utpinade, hetsade blick, log han sympatiserande och sade, som ville han ursäkta själva arbetet:

— Förbanne mig, är det inte för hett att jobba i dag! Hur känns det förresten?

Olle ryckte på axlarna.

— Ååhjaa —

Så bröt ilskan genom skalet av konstlad likgiltighet:

— Men nog fan skulle de’ behövas några gubb till alltid! De förbannade masarna däruppe hetsar på för att göra sig trehundra spänn i veckan på bygget! Å de’ får en ann lida för!

I detsamma smaskade en klick murbruk i marken mellan deras fötter och en sjungande, grov röst hojtade uppifrån muren:

— Hör ni, ni därnere, va’ i helvete —?

Herbert stelnade till, som om han återtog sin fjärdedelsbasvärdighet, och kastade en blick mot höjden: ett fetlagt, rödbrusigt ansikte med små vredgade ögon, och nästan helt inramat av en sjaskig vit slokhatt, tittade ner på honom.

— Vad är det frågan om, däruppe, hojtade han tillbaka.

— Bruk här, bruk här, skrek mannen och såg en sekund ut som tänkte han göra ett dykarsprång ner i gatan.

En annan man, nästan identiskt lik den förste — de sågo ut som tvillingbröder — dök upp, viftande med mursleven.

— Ja, för fan — bruk här, bruk här!

Olle, som kände deras blickar riktade mot sig, vrålade förbittrat så att smutsflagorna lösgjordes likt avfallnande gammal rappning kring munnen:

— Säg åt baljrunkar'n eller bruksslaven, era djäkla masar — jag hör till tombolan!

Männen däruppe skiftade snabbt — så som endast arbetare, vilka stå mitt upp i en påfrestande ackordshets kunna göra — och brusto ut i ett jovialiskt gapskratt.

— Hör på den, utropade den förste som vände han sig till hela bygget bakom sig, tombolagubben bits! Han vill ha masкött till midda'!

Skrattet upprepades — det lät som ett mullrande eko — av murare och timmermän i byggets inre. Även Herbert, som visste hur lite allvar det egentligen låg bakom de förolämpande orden, drog på munnen. Just då råkade han se på Lindström. Den lille mannen hade släppt spaden och tagit ett par steg bakåt; han stod fortfarande upprätt, men tryckte båda händerna mot maggropen och liksom vek sig dubbel framåt, medan ansiktsmasken av stelnad cementdamm lika sakta skiftade uttryck och till sist förvreds till en grimas av outsägligt lidande. Han föll först på knä, och satte sig därpå med ett djupt stönande. Männen ovanför murkanten hojtade genast, på nytt gapskrattande som tyckte de allting överskridit gränsen till det galghumoristiska:

— Se på den fan —!

— Nu slår han sig till ro också! —

— Hela pjukklaget har fått nippran, gubbar!

Lindström kastade en blick, full av pina och ilska, dit upp, och stönade:

— Håll käften, era djäklar — jag har ont i magen!

En av murarna svarade rappt:

— Tänker'u sitta där och vänta tills vi får W. C. i kåken så spricker nog brallorna först!

Trots att Herbert och Olle *sågo* vilken smärta Lindström blivit ansatt av brusto båda ofrivilligt i skratt. Den förra hejdade sig dock genast och steg fram till den sittande.

— Hur är det med er, Lindström? Sjuk va'?

— De' ä' den förbannade röjmatismen, svarade den lille mannen med en tacksam blick, den sitter som ett spjut genom ryggen ända fram i naveln på mig!

— Ska jag skaffa en avbytare, frågade Herbert oroligt.

— Nej — äsch fan, de' går snart över!

Men hur det var fick Olle hoppa upp på matarbordet, och en annan av dagtjuvarna ta hans plats, medan Lindström gick in i boden för att ta igen sig en stund. Hissen, som strejkat ett tag, kom igång igen, arbetet fortsatte —

Hela tiden medan Herbert försökte organisera arbetet så att det skulle gå lite mjukare var han medveten om pojken som stod utanför öppningen i planket och stirrade på allt som försiggick i bygget. Det var inte första gången han synts till därutanför, under sista tiden hade han dykt upp flera gånger i veckan; ibland drev han tveksamt förbi och glodde snett in genom öppningen, som om han föraktade allting därinnanför, men ändå inte kunde slita sig från det, ibland stannade han såsom nu, och såg, bara såg dit in.

Herbert steg fram i planköppningen och såg frågande på pojken. Plötsligt fick han en besynnerlig, nästan oroande, förnimmelse av att han kände honom förut: det där långa hästansiktet, med den stora, karlaktiga näsan och den sammantryckta, liksom hårda pannan — var han hade sett den förut? Det var bara ögonen som förvirrade honom: de voro blågröna — eller kanske grågröna — och hade ett spänt, stirrande uttryck som hos ett vaksamt djur. Om inte de där ögonen varit, som inte de där ögonen varit —

— Hallå, du där, sade han och försökte låta uppmuntrande, söker du nån härinne?

Pojken flyttade sig lite, egentligen rörde han bara lite oroligt, tafatt på kroppen, men svarade inte, hans ansikte bibehöll sitt stela, oförstående hästuttryck.

— Nå, för sjutton, fortsatte Herbert irriterad, kan du inte tala? Vill du någe? Vad glor du efter?

Pojken ryckte till, skrämd av det häftiga tilltalet, och flyttade sig igen, nu ordentligt, ett par steg; han såg ut som en skygg bondpojke som, antastad av en främmande, intet vet om han skall fly eller ta risken av att stanna. I samma ögonblick slog det Herbert vem han kände igen i pojken, han tog ett par steg efter honom och utropade:

— För tusan, du är Olavsons pojke, inte sant? Då nickade pojken, han nickade mekaniskt som en docka, men hans ögon blevo med ens skumma, och det starkt utvecklade struphuvudet rörde sig spasmodiskt upp och ner som kämpade han efter luft. I nästa sekund vacklade han, han tog ett par trevande steg hit och dit, händerna flögo i luften och famlade efter stöd —

Herbert fick tag i honom just när han sjönk ihop och höll honom uppe.

— Hallå, ropade han förskräckt, hallå för tusan, kom hit nån och hjälp mig!

Olle Nording kom rusande, tillsammans släpade de den ledlösa kroppen in i boden och placerade den på en stol.

— Va' — va' ä' de' me'n, frågade Olle bestört.

— Sjuk, tycks det — Han har svimmat!

Herbert försökte hålla uppe pojkens huvud, som visade benägenhet att hänga alltför förskräckande slappt åt sidan, och såg sig rådlöst omkring.

— Vi — vi kanske borde skicka efter en —

Lindström, som fallit på knä framför pojken och av någon obekant orsak lyft upp hans ena ögonlock, avbröt

Herbert nästan brutalt:

— Svält! De’ ä’ va’ de’ ä’!

I sin överretning ryckte Herbert till och svarade likadant:

— I helvete heller! Det är Olavsons grabb! Han blev bara förskräckt när jag —

— Prata inte persilja, Folkeson! Tror ni inte jag har ögon i skallen, va’?

Pojken vaknade upp, som väckt av de höjda rösterna, bröstet hävde sig tungt, huvudet rätade på sig, men darrade fortfarande som på en fallandesjuk. Lindström tog huvudet mellan sina grova händer och höll det stilla.

— Hör på grabb, sade han med sträv ömhet, du ä’ hungrig, va’? Säg bara från, du! De’ ä’ ingenting att skämmas för! Jag har sett flera än dig som var’t illa ute — i staterna, ju nå! Jag känner till’et —!

Herbert vände sig bort. Han uthärdade inte att se scenen; den gav ett intryck av komik och patetisk känslighet, som verkade oanständigt på honom. Han såg ut genom fönstret och försökte fästa intresset på arbetet därute, men hörde alltjämt mannens löjliga joller besvarat av en slags djuriska grymtningar, bakom sig. ”Idiotiskt”, tänkte han, ”mänskor svimmar inte av hunger i våra dagar!” Men samtidigt såg han bilden av den döde Olavson för sin inre syn. Och det var som om den meddelade honom att han hade fel. En dunkel oro vaknade inom honom. Han ville inte veta av det här, det angick honom inte. Men ändå trängde det sig på honom, obevekligt som om det trots allt angick honom, inte så mycket hans medvetna jag — nej, *det* var det tvärtom fientligt mot — utan någonting i djupet av hans animala varelse, i de dunkla skikten där jagets böjelser, önskningar och ångest äro oskiljaktigt sammanflätade med något elementärt mänskligt, utomjagsligt. Och han kände att om han gav efter för den där oron skulle hans tillvaro förlora sina fästen.

När han med ens hörde pojken bakom sig börja smacka och tugga med den själslösa energin hos ett kreatur, härdade han inte ut ens ini boden. Han gick, i det han, utan att se sig om mera, sade strävt: — Ta i med jobbet igen när ni känner er bättre, Lindström!

Ungefär tio minuter senare kom Lindström fram till honom vid cementförrådet. Ehuru blicken i hans små ögon var allvarlig, ja uppskakad, utropade han med sin vanliga nervösa beskäftighet i sättet:

— Ett ord, Folkeson! Jag har parkerat grabben på bänken därinne! Han har varken äti’ eller sovi’ på flera dygn, förstår ni! Kan jag lita på att han får ligga kvar tills jag tar’n med mig i kväll, va?

— För all del, svarade Herbert med konstlat hån, jag tänker inte ta’n ifrån er —

19.

Med en ungdomlig fysiks hela naturliga spänstighet återvann Jens snart hälsa och krafter hemma hos Lindström. Efter en vecka började han själv arbeta på bygget. Klasson ansåg det ”inte mera än rätt” — historien med Olovson hade tyngt på hans lättrörda sinne fast han inte själv hade någon skuld i den, och han kände sig riktigt glad åt tillfället att ge den förolyckades son ”ett rejält handtag”.

För Olle Nording betydde Jens ankomst ett avancemang, efter som han fick överlämna sin plats som passopp vid cementblandaren till den yngre pojken och själv flytta till brukslaven. Därmed kom han in i det egentliga dagtjuvsgänget; han skulle komma att få del i ackorden. Det betydde oerhört mycket för honom eftersom han lovat Sara stora förtjänster till hösten och sparade pengar till julen. Men det betydde mycket också på andra sätt: han förblev inte längre den sista på arbetsplatsen, den ringaste länken i den kedja som

på andra sidan avslutades med murarbasen högst däruppe. När det gick på tok däruppe när någonting låg ivägen eller någon helt enkelt led av kopparslagare, så skickades det dåliga humöret i en skur av mer eller mindre träffande skällsord från avsats till avsats neråt. Då han hädanefter skulle ha del i extraförtjänsterna fick han nu också större del i skällsorden. Men i gengäld hade han nu också någon att sända dem vidare till — det lättade mera än det andra plågade att plötsligt få ge sina pressade nerver utlopp i ett vilt rytande:

— Hallå där, din förbannade baljrunkare! Står du och sover? Var tror du du är hemma, va'? På ett vilohem, va'?

Han hade fått någon under sig; han kände sig genast mera som en människa. Redan efter ett par dagar, hade han lagt sig till med de andra, äldre, byggnadsarbetarnas *skrattande* sätt att skälla på Jens, detta sätt som avtrubbar allvaret i orden och gör dem uthärdliga, men samtidigt ger dem en ny, hemlig udd, emedan det visar att den talande är mer än överlägsen, att han inte själv behöver ta hänsyn eller visa aktning.

Han hade levt i små förhållanden, och en därav betingad psykisk depression, så länge att utsikten till större förtjänst berusade honom, kom honom att känna en tillförsikt som i grund och botten inte stod i någon rimlig proportion till verkligheten. Det var som om en oerhörd spänning inom honom plötsligt gav vika, hans själ blev kvitt ett tryck, vilket han nu först begrep hade varit *så* starkt att han snart inte skulle kunnat uthärda det längre. Han tyckte med häpnad och jublande glädje att han i sista sekunden undgått en stor fara som han ännu för en kort tid sedan inte ens vetat om, och utan vidare kunnat förgås i.

På fredagseftermiddagen gingo murarna och dagtjuvarna från sina platser en halvtimme i förväg för att bli färdiga att hämta avlöningarna halv fem. Den lilla boden blev proppfull när de trängde sig in. *Nöjda* arbetare bli som sjuåriga pojkar när de få trängas med varandra: glatt bråkiga, åbäkiga, stojande. De flesta hade tagit av sig överdragskläderna och stodo i gåhembyxor och skjortor av alla möjliga kulörer. Skjortorna voro genomvåta av svett och vatten från den nödtorftiga avsköljningen under de provisoriska ledningarna och sutto som extra brokiga skinn fastklibbade vid arbetarnas krumma ryggar och svällande bröst. När någon kärvänligt dunkade en kamrat i ryggen lät det som då man slår en våt disktrasa i väggen. Andra gjorde om saken — det verkade som om man kommit in i klappavdelningen av en tvättinrättning: smack, smack! Halsar och ansikten lyste tegelröda och blanka som om de polerats med röd skokräm. Fast både dörren och fönstergluggarna stodo vidöppna blev luften ini boden tung av svett, utdunstningar och tobaksrök. Då Klasson anlände — i sista minuten som vanligt, jäktad, hojtande och munter just för att han kände sig jäktad — måste han armbåga sig fram genom den kompakta klungan. Och det trivdes han också med, han skulle inte velat ha det annorlunda — det här var ju livet!

— Undan gubbar, undan för tusan om ni vill ha nån kosing på den här sidan nyår! Fy fan sån lukt! Fy för den lede! Sån luft!

Flämtande och skrattande på en gång, med hela det svettskinande ansiktet liksom upplöst av ansträngning och belåtenhet, så man kände igen det bara på den ilsket stubbade mustaschen, slog han sig äntligen ner vid bordet med avlöningslistan. Hur svårt han än haft det för att få ihop pengarna till sista minuten njöt han lika fullt av att dela ut dem: rörelsen fortsatte.

När Olle fått sin avlöning sökte han med blicken dagtjuvsbasens ögon och gjorde en för andra omärkbar nick åt bygget till. Den andre drog munnen till ett kraftigt förstående leende, och skickade hälsningen vidare till ett par av de äldre kamraterna.

Det var det riktiga sättet Olle använt för att invitera de andra. Om han tidigare på dagen sagt: Jag har en halvpanna med mig och vill bjuda på en sup för att jag fått komma med i laget — så hade han misslyckats, ingen skulle velat ha med honom att göra. Om han ingenting haft och ingenting sagt så skulle han också

blivit utstött. Det var en tyst överenskommelse att en nykomling i laget skulle bjuda på brännvin, och en oskriven lag att ingen skulle tala om det. Olles hemlighetsfulla nick vid det psykologiska ögonblicket då avlöningarna utbetalats var vad de äldre väntade sig, men ingen skulle fordrat av honom — det gjorde susen för honom att han med proletär instinkt förstått detta: han gled in i kamratskapets mystiska gemensamhet.

De samlades kring rörmokarbänken nere i källaren. Det var den enda platsen som gav intryck av slutet rum. Och så var det svalast där. Det låg en lukt av svetsat, bränt järn, av rå betong, färskt tegel och fuktig jord i luften. I detsamma Olle slog sig ner på kanten av bänken erfor han en djup tillfredsställelse med sig själv, belåtenheten hos en som vet med sig att han gjort det rätta och riktiga. På något sätt hade en av de andra fått fram ett dammigt glas som nu gick runt laget. Olle var ovan vid sprit — han hade aldrig haft råd att nyttja den — och den första supen brände som nässlor i hans hals. Men så fort svedan försvunnit kände han ett starkt välbehag, en förnimmelse av rent fysisk värme strömmade genom själen. Det andra stegrade hans tillfredsställelse än mera, han gonade sig i glansen av kamraternas gillande och välvilja, han kände en djärv glädje som han inte erfarit sedan han var en mycket ung pojke. Allting syntes honom med ens så enkelt och självklart. Spriten upplöste alla inre strider. Han tyckte att hädanefter behövde han inte grubbla eller tvivla på någonting, livets väg låg öppen och rak framför honom, det var bara att gå på. Efter det tredje glaset fattade han inte längre att han hela livet igenom tagit allting så tungt. Han skrattade mot kamraterna med hela sitt hjärta lysande ur ansiktet.

När halvlitern var slut lämnade de bygget. De stannade några minuter utanför — alldeles i gränsen mellan eftermiddagssolens värme och de fuktigt kalla utdunstningarna från det halvfärdiga huset — och rökte under tystnad. Den sista timmens glättiga stämning höll dem alltjämt fängslade i sitt trollgrepp; men samtidigt trängde sig det enskilda livets olika plikter och bekymmer på; det var som stodo de vid ett vägskäl och tittade fundersamt åt båda hållen utan att kunna besluta sig för vilken väg de skulle ta.

Till slut kastade muraren med det feta, indianröda ansiktet — han hette Blom — cigarretten i rännsten, knyckte upp byxorna över sin runda mage och frågade likgiltigt:

— Går du med på Södergård, Nording?

— Det är klart, sade Olle och kände i samma ögonblick att han väntat förslaget.

De övriga instämde som om också de väntat att någon skulle göra propositionen. Munterheten inifrån bygget porlade upp inom dem igen när de vände stegen mot krogen. Två av de äldre började i huvudet försöka räkna ut den kommande ackordsförtjänsten och råkade i en lätt tvist, tills den som nått bästa resultatet generöst gav efter i känslan av att även den andres var ”rätt så hyggligt”. Olle gick med spänstiga steg mellan dem, deras ord surrade som värmeberusade flugor kring hans öron och förvandlades i hans inre till en jublande segerfanfar; det här var i alla fall livet, kände han, att gå framåt mellan ett par stadiga och säkra kamrater och veta med sig att man var en människa som kunde kosta på sig någonting. På krogen överfölls han de första minuterna av en tung dåsighet. Fast alla ventiler stodo öppna och den elektriska fläkten svirrade som en ilsken geting i taket var det kvävande hett av tobaksrök och mänskliga utdunstningar därinne; sorlet från de hundratals fredagsfestande arbetarna och det oupphörliga skärande gnisslet från knivar och gafflar mot porslin verkade bedövande på honom. Men redan den första supen gav honom en körare så att han piggnade till igen. Innan han själv visste varifrån orden kommo var han mitt ini en animerad berättelse om sina pojk- och ungdomsår. Han hade medvetet upplevt krigs-, kris- och revolutionsåren, och med ungdomens ömtåliga känslighet för det vanvettiga och hemska i tillvaron, pinats ohyggligt. Nu föreföll det honom med ens intressant och en smula komiskt samtidigt, att han pinats av det. Han hade höjt sig till en atmosfär ovanför sig själv, en renare, klarare, friare luft, från vilken han såg sin ungdom såsom ett skarpt konturerat, men bitvis lite löjligt landskap — sådana där oljetryck man stundom kan hitta på vindar eller i gamla stans lumpaffärer. Vad man varit naiv på den tiden! Fast man hade ju haft

rätt i en hel hop också! Man hade haft mera rätt än de flesta gamla stofiler — och ändå hade man varit så förbaskat dum! Ja, det var ju livet — man har orätt och är i alla fall klok, man har rätt och är ändå dum! Fy tusan! Han spottade bittert med det glättiga uttrycket hos en människa som känner sig stolt över att hon kan genomskåda tillvarons absurditet. De andra avbröto honom ofta, de hade någonting att säga de också, de talade med tvära rörelser av kroppen och häftiga omkastningar i röstnyanseringen såsom människor vilka sakna ord och måste berätta med känslouttryck. Det gjorde ingenting att de avbröto, de voro hans kamrater, goda kamrater, och allt som de sade var förresten intressant — han hade aldrig trott att människor kunde säga så många träffande och roliga saker och ha så rätt i många ting! Men varje gång hans röst undanträngdes av deras — varje gång han tvangs ner från den högre atmosfären och inte fick se *sitt* jag verka på kamraterna — kom han att tänka på Sara. Det var lösa tankar, helt frigjorda från hans känsloliv liksom. Men de funnos där. Han tänkte att i det här laget satt hon och väntade otåligt på honom, hon hade väntat länge redan, det var oundvikligt, eftersom hon inte var van vid att han stannade borta. Han tänkte också att han skämt bort henne i det fallet. Dumt. En kvinna har inte rätt att vänta sig att mannen skall gräva ner sig helt och hållet i hemmet — inte helt och hållet, nej. Men en man hade rent av skyldighet att umgås lite grann med sina kamrater. Man kunde inte isolera sig. Man skulle bli en idiot då. Man måste veta hur det stod till utanför hemattmetsväggar.Manmåstevaramedisvängenför ha några chanser. Och förresten skulle han nog se till att hon fick vad hon skulle ha. Ja. Hon led av att ha ungen på krubban hela dagarna — och det gjorde han ju själv också. Gott, han skulle laga att hon snart kunde sluta sitt eget jobb, han skulle nog klara skivan för dem båda, inget tvivel om den saken, inte —

Mitt under en till synes fullkomligt ordnad och klar tankekedja slog det plötsligt lock inom honom — det var som om någon lugubert lekfull ande lyft av honom hjässan och öst ur hjärnan med sked. allting blev med ens tomt, svart, tyst, han kände bara en isande kallsvett betäcka kroppen och ansiktet. Hur länge det hemska tillståndet varade visste han inte. Men när det till sist klarnade en smula för honom — klarnade så han kunde urskilja grogglaset framför sig och höra de andras röster eka i öronen — tänkte han med ett fånigt löje: ”För fan Olle Nording, jag tror du är lite grann full, jag!”

Just då dunkade en av kamraterna honom hjärtligt i ryggen och sade:

— Seså, gaska upp dig, Nording, vi ska hem till mig och smaka av min hembryggda punsch!

— Äsch fan, d’ ä’ ingen fara med mig, inte, svarade han med styv tunga.

Han visste inte hur han kom hem den natten. Men han vaknade upp ett ögonblick just när solen gått upp, liggande till hälften avklädd på en madrass på golvet. Skjortan och byxorna klibbade intill skinnet, svalget var svullet och torrt, strävt som sandpapper, och det dunkade och brände i huvudet. ”Jasså, jag är hemma”, tänkte han belåtet med en oändligt lång paus mellan orden. Så dånade han av igen.

Sara låg då fortfarande vaken och stirrade som om hon såg på en vilt främmande karl vilken trängt in i hennes hem.

20.

För andra gången fick H. K. Lindström ett anfall av sitt magonda. Mitt i ett spadtag släppte han verktyget, kröp ihop tills hans satt som en apa på en gren uppe på bryggan och stönade, vit i ansiktet av smärta, tryckande båda händerna mot magen.

Hela hopen av arbetare avstannade för en halv minut i sina sysslor och riktade blickarna mot honom för att se hur det skulle gå.

— Ä' de' så dags nu igen, H. K., ropade en av männen grovkornigt från sin plats högt uppe.

De voro vana vid hans anfall i det här laget och väntade att han som vanligt, efter en minut eller så, skulle räta upp sig med en suck, ge från sig en besk svordom och hugga i på nytt. Men det gjorde han inte den här gången. I stället masade han sig sakta ner på marken, förflyttade sig dubbelvikt bort till bodväggen och sjönk ner med ryggen mot planket och knäna uppdragna till hakan, han vaggade hit och dit med överkroppen, stönade i ett och stirrade med tom vild blick framför sig. Bruksblandaren gick tom, det började raspa och gnissla övergivet i dess svultna inre: ett enerverande missljud i dagens monotona arbetsmelodi. Murarna uppe på krönet tog sig för att hojta, otåligt ner till Olle. Se till att tombolan kommer igång igen, för fan! Olle hojtade till Jens — det var ordningen. Men Jens hade ingen att skicka skränet vidare till. Han kastade en skygg, rådvill blick bortåt Herbert Folkeson. Men sedan hoppade han själv upp på bruksblandaren.

Han hade grovarbetat hårt förut, han hade gått bakom plogen redan vid elva års ålder — visserligen halvt på lek, men i alla fall så att han klarat upp det — han hade hjälpt till att gräva täckdiken och ta upp potatis, alltsammans tungt arbete, arbete för vuxna män. Men det här var ett särskilt slags tungt arbete, det fordrade sin särskilda teknik, en alldeles speciell disposition av alla kroppens muskler. En man kan vara en hejare till kolbärare, en jätte i fråga om kroppskrafter; men skall han sedan med någon framgång ställa sig på ett mycket knappt tillmätt utrymme och svänga en spade, full med cement eller fin sand, och växla om med sorterna i en viss rytm, så får han finna sig i att lära. Och lida medan han lär. Jens råa fysiska styrka, en sjuttonårings okontrollerade, valpaktiga kraft hjälpte honom inte mycket den första stunden, han bar sig åt som ett litet barn, som fått tag i en ovan leksak, han fumlade med spaden, stjälpte sanden bredvid, vacklade, halkade, höll på att ta överbalansen och falla ner; redan efter en minut var hela hans kropp upplöst av svett och brinnande av förödmjukelsens rodnad, het som om han legat naken i en nässelhög.

Murarna hängde intresserade över krönet, rörmokarna kommo ut ur porten, dagtjuvarna borta vid tegelhissen lämnade sina platser. Och alla glodde de nyfiket på honom. Jens spände alla sina krafter och började arbeta sakta för att småningom lära sig den rätta ställningen han borde ha med fötterna, den riktiga svikten med knäna, den riktiga svängen på kroppen och med armarna, han tog spadtag efter spadtag, högtidligt allvarlig som en oxe i ansiktet.

Då lossnade det återhållna skämtet med honom.

— Hallå där, bondtjuv, hojtade någon uppifrån, tror du att du mockar dynga nu, vad'?

Dagtjuvarna omkring Jens svarade i hans ställe.

— Äh, de' ser du väl att han gödslar åkern därhemma!

— Han tror de' ska växa råg i tombolan, begriper du väl!

— Var lugn du bara — om du kommer ner nån gång i höst så får du nog en kaka med!

Jens arbetade vidare med sitt träansikte ännu hårdare slutet än vanligt. Men H. K. Lindström svarade i hans ställe. Han spände ut benen utmed marken, pressade bakhuvudet hårt mot plankväggen och skrek uppåt:

— Håll käften däruppe! Bondtjuvar kan ni vara själva, era förbannade masar! Ge er iväg till masriket och mocka eran egen koskit, ni era —

Under de övrigas högljudda skrattsalvor svek honom med ens luften han måste åter knyta sig för ett nytt anfall av magknip, han stönade hest och slog vilt med knytnäven i marken som ville han prygla själva jorden för att den skickat på honom plågorna. Men ännu med ansiktet kritvitt av smärta skelade han ilsket mot

arbetskamraterna och väste:

— Skäms ni inte, skäms ni inte, bondlurkar — pojken gör så gott han kan! Vänta bara era bakfödda åsnor, vänta bara —!

Herbert kom nu fram till honom, och frågade:

— Är det inte bäst att vi skaffar en bil och kör er till sjukhuset, Lindström?

— Sjukhus! I helvete heller, stönade Lindström föraktfullt.

— Men det här är ju andra gången ändå, sade Herbert trevande.

Då log den andra, ett förvridet leende, som verkade nästan spökligt i hans vita ansikte. Och så svor han igen:

— I hälsicke andra gången! De’ å’ femtionde! Men man kan väl inte hänga upp sig på lite magknip, heller!

— Men det är nog bäst ni åker hem i alla fall. Och bäddar ner er ett tag.

— Låt mig vara, svarade Lindström retligt, de’ går snart över! De’ har de’ alltid gjort!

Men Herbert gick i alla fall in i boden och ringde efter en bil. När den körde fram kravlade sig Lindström fram till öppningen i planket, stirrade nästan fientligt på åkdonet, spottade och gnällde:

— Dra åt skogen, dra åt skogen! Jag behöver ingen bil! Fan också — va’ ä’ de här för ett förbannat pjunk?

Men hur det var så lät han motsträvigt Herbert och chauffören hjälpa sig in i bilen. Först då den startade vände sig Jens om och gav den sjuke en lång blick. Lindström lyfte handen, vinkade och log uppmuntrande mot honom. Arbetet fortsatte.

När Jens kom hem på kvällen låg Lindström till sängs. En tallrik med kallnad potatis och falukorv och en halvtömd flaska pilsner stod på en stol intill sängen. Hans normala blekhet hade övergått till en sjuklig vithet, som skulle skrämt en människa med större erfarenhet än Jens.

Fru Lindström, en liten försagd kvinna, som trots att hon hela livet igenom varit kroniskt klen skänkt mannen tre barn varav två redan bildat egna hem, gick av och an i rummet som om hon varken kunde sitta stilla, vila i sig själv, eller ta sig för med någonting nyttigt. Hon lyste upp när Jens kom, det gjorde henne gott att se ett främmande ansikte, att få tala med någon annan än sin man.

— Lindström ä’ sjuk, sade hon ivrigt, som trodde hon inte han visste det förut, jag har gett honom varma omslag på magen —

— Så nu kokar de’ som en hel panna potatis i’n, tillade mannen, och fick ett varmt uttryck i blicken när han fäste den på Jens.

— De’ ä’ gaserna, inföll hustrun med ännu större iver, de’ ä’ de’ jag alltid sagt! Dom borde drivas ut!

Hon vände sig mot Jens och fortsatte hastigt som om hon urskuldade sig inför någon hemlig anklagelse:

— Kan du tänka dig — *varenda* gång han haft såna där anfall den sista tiden — ja, redan *första* gången — har jag sagt åt honom att laxera —

— Äh, tig med dom där dumheterna, avbröt Lindström häftigt, jag ä’ väl ingen barnunge heller!

Han vred sig på sidan och drog upp knäna under hakan, och låg och spände blicken i henne, tjurigt och

bittert som hatade han henne för förslaget att ta ricinolja. Hon teg kuschad, hon hade alltid varit van vid att undergivet hålla mun när han bröt ut med sin ettriga röst, och började åter röra sig oroligt och rådlöst kring rummet.

Jens satte sig, rådlös även han. Han var inte så olik makarna i fråga om uppväxt och själsutbildning, och kände i detta ögonblick ungefär detsamma som dem: man bör inte röra så mycket vid sjukdomen, inte tala så mycket om den — man kan utmana den då, dra den över sig i ännu värre grad. Han följde fru Lindströms oroliga vandring kring rummet, men kunde snart inte hålla fast hennes flackande bild — hon verkade så okroppslig i sin försagdhet: som en skugga — utan fäste blickarna än vi det ena än vid det andra i omgivningen. Han betraktade länge och fundersamt det fyrkantiga bordet med dess röd- och vitrutiga duk, den fantastiska, bukiga chiffonjén i eftergjord mahogny, stolarna vars sittsfärger blivit avnötta under årens lopp och nu sågo ut som hopplösa fördettingar, väggarnas brunröda tapeter, stora ytor av samma utseende som levrat blod, brutna endast av en uppsättning fantasilösa fotografier av enskilda och grupper, familje-, skol- och arbetsgrupper. Han hade sett sådana interiörer förr, ja han hade egentligen aldrig sett några *andra,* han var van vid dem; och ändå greps han i detta ögonblick av en djup, obegriplig beklämning, det fanns någonting i själva atmosfären som var sig olikt — eller som han nu först kände med sin själs nerver — och som plågade honom.

Plötsligt kastade sig Lindström i bädden så att dess fjädrar jämrade sig skärande.

— Men för satan, sade han retligt, men ändå med en slags kärv ömhet i tonfallet, traska inte omkring så där Hilda! De’ här ä’ väl ingenting att oroa sig för. De’ har gått över förr. De’ kommer att gå över nu med —

Hon stannade med ens, såg bestört ut som om hon nu först blivit medveten om att hon gått omkring så där enerverande.

— Ja, ja, sade hon svävande, men kära Karl, kära Karl, ska vi i alla fall inte skicka efter doktorn?

Det verkade som var hon själv rädd för det. Hans för ett ögonblick lite öppna ansikte slöt sig genast, bittert och föraktfullt.

— Pfui — doktorn, sade han bara som försökte han vissla hånfullt med sina torra läppar.

— Jag kände en doktor en gång, inföll Jens som om själva atmosfärens tryck tvingade honom att säga någonting, de’ var han som lärde mig att börja läsa —

— Ja, lära ungdomar en massa dumheter som dom bara tar skada av, de’ ä’ vad dom gör, dom där doktorerna, avbröt Lindström.

— De’ var en bra mänska, fortsatte Jens försiktigt, han var inte alls svår att tala med bara man kom underfund med honom. Fast han dog ju sen —

Lindström reste sig genast på armbågen.

— Där ser du, utropade han viskande, med triumferande ton, där ser du! Dom kan inte bota sig själva en gång!

Han sjönk tillbaka i bädden och skrattade på ett besynnerligt hickande sätt. Då han lugnat sig sade han oberört, som talade han om någonting som hänt för länge sedan och ingått i hans erfarenhet utan att längre väcka några känslor:

— Förresten kände jag en gumma en gång som gick till doktorn. Hon hade skrumpnat en lång tid. Hon led av diharé sa hon, ibland hade hon förstoppning också — de’ var lite hit och dit med de’ där. Doktorn sa att

hon hade hämorröjder. Hon skulle ta bengymnastik varenda morron och kväll. Och de' gjorde hon. En månad senare dog hon. Hon hade kräfta i levern, sa en annan doktor då — ja — Han funderade en stund som om han letade inom sig, så tillade han med ett plötsligt blekt leende:

— Och en annan gång var det en granne till oss som fick ett slags anfall så han knappt kunde andas en natt — han satte hela huset i rörelse så de' var ett herrans liv, för han måste välta kull bord och stolar för att få nån in till sig. Jaha, sa doktorn när han kom, han lever inte till morronen. Men den rackarn levde i fyra år till, han lurade allt kvacksalvarn, han —

Återigen låg han tyst en stund med ett belåtet leende svävande kring de skrumpna läpparna. Men så började han vrida sig igen — det var som försökte han behålla någonting inom sig, någonting som i alla fall tvingade sig fram. Och plötsligt sade han i en suck, och med en ton i vilken naiv stolthet blandades samman med djup fatalism, en urmänniskas oreflekterande ödeskänsla:

— Nähä fan, jag har aldrig i mitt liv behövt nån doktor! Och jag behöver ingen nu heller. I morron ä' jag på benen igen, ska ni se!

Jens reste sig och gick ut i köket. Där stod halvkall korv och potatis i en stekpanna på spisen. Han lade för sig och satte sig vid köksbordet. På dess ena kant låg en jättehög nytvättade strumpor och bredvid dem ett grått garnnystan. Medan han sakta, fullkomligt omedveten om all hunger fast han arbetat som en slav hela eftermiddagen, plockade i sig korvbitarna rörde sig en tanke skyggt inom honom. Om han i alla fall skulle gå ut och försöka få tag i en läkare! Han ältade tanken i hjärnan, ändrade ordföljden i den gång på gång, utan att komma till något beslut. Han var rädd att göra Lindström ledsen eller rentav ond. Han var rädd för vad doktorn skulle komma att säga. Och han var missnöjd med sig själv för att han var rädd — han tyckte inte om att erkänna rädsla ens inför sig själv. Och varför var han rädd? Här blev det tomt i hjärnan. Under en lång stund satt han och rullade garnnystanet hit och dit som en loj katt. Plötsligt kom han ihåg vad en gammal gumma, som ofta besökte ladugårdskarlen Eriksson på Lindbo och jämrade sig över olika krämpor, brukat säga: Nähä tack, inge sjukhus för mig, inte! Kommer man bara på sjukhus en gång så kan man säga adjö åt allting! Minnet kom honom att känna en liten lättnad, det urskuldade honom på något sätt.

Just när Jens slutat den torftiga måltiden kom Harald, Lindströms ende hemmaboende son, på sitt vanliga raska sätt in. Han var springschas på ett stort varuhus, och gick i blå, tätt åtsittande uniform och skärmmössa — en lång, kraftigt byggd pojke på sjutton år, med fräknigt ansikte och en skarp beslutsamhetsrynka mellan ögonbrynen.

— Hej, hej, utropade han i det han slängde från sig mössan på köksbordet och torkade den svettiga pannan med avigsidan av handen.

— Din far ä' sjuk, sade Jens genast och förvånade sig själv över att han använde det högtidliga uttrycket ”far”.

— De' ä' väl magen förstås, anmärkte Harald utan förvåning.

Han gick in i rummet. Då han kom tillbaka hade han sina böcker med sig. Han lade upp mat och började äta mekaniskt, medan han stirrade fundersamt rakt fram. Efter en stund ryckte han på axlarna och sade beslutsamt:

— Äsch, gubben vet väl bäst själv hur de' ä' med honom!

Han strök från sig bekymret och slog upp en av böckerna och började läsa ännu medan han alltjämt åt den halvkalla maten. Jens satt och såg på honom en minut, så frågade han:

— Va’ läser du för någe?

— Dubbel italiensk, svarade Harald utan att se upp.

Jens kände ett styng i bröstet — han hade inte haft en bok i handen sedan faderns död.

— Jag brukar läsa jag med, sade han med lite blossande röst.

— Jasså, va’ då för någe?

Harald lät förolämpande likgiltig.

— Åh, allt möjligt —

— Jasså —

Det gick några minuter under tystnad. Jens stred mot sin lust att ge förtroenden. Till sist sköt den andre från sig tallriken och såg upp — det var en aning av utmaning i hans röst när han anmärkte:

— Du hade inga böcker med dig när du flyttade hit!

Jens kände det riktiga och rättvisa i den andres missförtroende och svarade lite undvikande:

— Jag brukar gå på stadsbiblioteket —

— Tja, där finns de’ ju en hel hop, sade Harald nonchalant, va’ läser du särskilt?

— Nationalekonomi — historia och sånt —

— De’ ä ju inte dumt. Helst de’ där med nationalekonomi. De’ kan man ha väldigt mycket nytta av.

Han tänkte sig för ett ögonblick innan han tilllade.

— Jag går på Borgarskolans kvällskurser, jag.

Jens ryckte till och rodnade av iver. Strax innan fadern dog hade han själv konnnit under fund med att det fanns någonting som hette Borgarskolans kvällskurser, han hade funderat starkt på att ta reda på hur man skulle göra för att få gå där och vad man kunde få lära, men aldrig fått mod nog att göra några förfrågningar.

— Åh, utropade han lågt, va’ läser du för någe där?

— Svenska först och främst —

Jens sjönk ihop och avbröt besviket:

— Men de’ kan man väl ändå!

— Kan *du,* frågade Harald med en lustig kall och utmanande klang i stämman.

Genast förstod Jens att han *inte* kunde.

— Nja, jag vet inte, svarade han undvikande, kanske inte så där riktigt —

— Nä, visst, nä — Harald njöt av sin överlägsenhet — De’ ä’ klart! Du ska inte tro att man kan *svenska språket,* inte, för att man händelsevis pratar svenska! De’ ä’ en väldig skillnad, må du tro. Man upptäcker de’ när man börjar studera på allvar. Vet du va’ syntax ä’ för någe?

— Neej —

Jens kände sig plötsligt gränslöst enkel.

— Där ser du! Men tror du att du kan komma nånstans utan att kunna svenska riktigt, va? Ordet var sagt. Det sjönk in i Jens och tvang honom till lång, grubblande tystnad. Han hade egentligen aldrig *tänkt* på den sidan av saken. Och nu förstod han plötsligt att det var den tanken som legat bakom allt hans strävande: att komma nånstans. Och ändå — han tillstod att det var riktigt, men kände samtidigt att den liksom vanhelgade någonting i hans strävan, den var inte *alldeles* riktig, han hade arbetat för något *mera också.* Men han visste inte vad. Han hade känt det många gånger då han suttit vid sitt ljus på statarbyggnadens vind; men han kunde inte uttrycka det, inte förklara det, åtminstone inte nu.

Haralds mor kom ut, så uppsliten och nervös att hon skakade, och hämtade ett handfat med vatten och en skurtrasa.

Pappa kräks nu, sade hon i omotiverat förebrående ton.

Pojkarna följde henne in i rummet. Där låg Lindström ännu med överkroppen halvt utanför sängkanten. Golvet nedanför var sölat av uppkastningar. Han såg upp med ögon som voro belagda med en fuktig hinna, vilken kom honom att verka blind.

— Va’ sjutton har ni härinne att göra alla hop, sade han som kände han sig djupt förödmjukad.

Hustrun lade sig genast på knä och började torka upp.

De var de’ här som skulle ut, anmärkte hon uppmuntrande, du ska se att de’ blir bättre nu.

De känns så, erkände han, ja, de’ känns redan mycket lättare. Förut var det som en sten i magen. Precis som en sten —

Han tycktes bli glad åt att ha funnit rätta uttrycket för hur han känt det förut, ty han flyttade sig tillbaka i sängen och skrattade lågt.

— Ni ska inte tro de ä’ roligt att ha en sten i magen, inte. En gång i Usa var de’ en rallare som slukade en sten som låg i ett bröd. Han påstod att han kunde känna hur den rullade från ena sidan till den andra när han vände sig på sidan om kvällarna. Men den blev mindre och mindre år för år — magen höll på och smälte den, sa han —

Han tystnade och torkade med en flik av lakanet bort svetten som satt i stora, glänsande pärlor på pannan.

— De’ ä’ fan så varmt de’ ä’, suckade han till sist, eldar ni i köket? Mitt i sommarn.

— Nej, nej, lugnade honom hustrun, de’ ä’ ingen som eldar, Karl.

— Jasså, ä’ de’ ingen som eldar, tog han om misstroget, då måtte de’ vara åska i luften. Ja, säkert ä’ de’ åska. Jag har inte känt de’ så här sen år — sen år —

Minnet svek honom, han började småmuttra retligt, tills Harald, vilken verkade pinad som om han blev vittne till någon löjlig barnslighet från faderns sida, avbröt honom.

— Äsch, strunta i de’ där, farsgubben, och försök sova ett tag i stället!

— Sova, sade han liksom grubblande, javisst — ja, jag känner mig faktiskt sömnig. De’ har aldrig hänt mig i hela mitt långa liv att jag blivit sömnig klockan sju —

Så ryckte han plötsligt till och satte sig till hälften upp som om han överväldigats av en fruktansvärd ängslan.

— Klockan har väl inte stannat, utropade han häftigt.

— Nej, nej, nej, lugnade honom hustrun, men såg med ens själv förskräckt ut som om det hänt en stor olycka.

— Jasså, sade han med en suck av lättnad och sjönk ner igen. Han låg stilla med slutna ögon en lång stund och andades knappast märkbart; det svettskinande ansiktet verkade med ens mindre och obetydligare än någonsin. Pojkarna trodde att han somnat och började smyga på tå mot tamburen. Hustrun hade redan lättad slagit sig till ro borta vid fönstret. Men då slog han upp ögonen igen, och frågade utan att för övrigt röra sig det minsta:

— Hur gick de' för dig sen, Jens?

Hans röst hade plötsligt blivit helt annorlunda än förut, den var mild, svävande som kände han sig aktsam på något sätt, eller frånvarande som om hans tankar bara till hälften voro med bakom orden.

— Åhjo — bra, svarade Jens ovilligt.

— Jaja, jaja, nickade Lindström, gammalmansaktigt uppmuntrande, du klarar dig nog — du klarar dig nog. Ta't lugnt bara. Och bry dig förresten inte om va' gubbarna snattrar för smörja — de' ä' ingenting att fästa sig vid! Vänd ändan åt dom bara!

— Han teg en minut med ett svävande leende kring läpparna, och fortsatte sedan utan övergång (Han verkade fullkomligt omedveten om språnget i tankegången) — Men din far de' var en karl, de'! Den enda renhåriga karlen i hela gänget, jag minns honom, må du tro! Ja, jag minns'en! De' syntes på'n att han varit med om någe här i livet — om du förstår va' jag menar — han var säker, han behövde inte bocka sig för nån, nä — Med detsamma jag såg'en kom jag att tänka på Arizona-Bill! De' var också en karl, de' — Ja, få se, de var år —

Han låg med halvslutna ögon och berättade om Amerika, virrigt, hit och dit, hoppande från årtal till årtal, från plats till plats, under allt starkare ångest, som sökte han någonting han glömt, och nu plötsligt kände ett fruktansvärt tvång att ta reda på. Långa stunder försjönk han i halvmedvetslöshet, kastade sig hit och dit och yrade, så vaknade han upp, ansiktet lyste till som om han äntligen funnit det sökta, och blev glad och tillfredsställd; men så fort han börjat berätta några meningar kom ångesten över honom igen, han famlade, avbröt sig — det var ju inte *det* som han velat tala om! De tre andra stannade tafatta och fascinerade kvar i rummet. Deras ansikten lyste bleka i den tilltagande sommarkvällsskymningen.

Harald sade:

— Man kanske skulle ge honom nånting! Efter en stund sade Jens detsamma:

— Det kanske finns nånting som man kunde —

Hustrun sade:

— Han har fått omslag. Han sa själv att det gjorde honom gott. De' blev mycket bättre efteråt.

Efter ännu en lång stund bröt Harald ut i en förtvivlad viskning:

— Herre gud, vi *borde* kanske skicka efter doktorn i alla fall! De' *kan* vara någe allvarligt.

Hans mor vaggade hit och dit med överkroppen och gruvade sig:

— De’ ä’ sent redan. Man kan inte störa så här — Och om de’ nu bara ä’ lite influensa? Men om du skulle gå ut och försöka få köpa några pulver, Harald —?

— Pulver, pulver, stötte Harald fram, och gjorde en gest av vanmäktig förbittring. Sedan gick han av och an med långa steg och pannan grubbelrynkad så att ögonen förvandlades till två springor. Han strök ofta håret ur pannan och kämpade med sitt eget tvivel, sin egen plågsamma obeslutsamhet, sin proletära skygghet mot att besvära andra.

— För fan, sade han om och omigen, doktorerna ä’ skyldiga att gå hem till sjuka! Om de’ så vore mitt i natten! Dom har betalt för de’! De’ angår dom inte va’ de’ ä’ för ena som — dom ä’ skyldiga helt enkelt —

Plötsligt kom Lindström på det han sökt. Det var ett minne från långt, långt tillbaka.

Han var bara elva år när han följde sina emigrerande föräldrar till Amerika. Han reste dit, kvarlämnande en ankarkätting av givna löften. Ty så fort jämnåriga och kamrater, ja kamraters kamrater och vänners vänner, fingo veta att han skulle resa till det dåtida sagolandet, de tusen möjligheternas land för det fattiga Sverige, ville de ha lite grann med av det — önskningarna sträckte sig över oceanen och famlade blint kring den väldiga kontinenten —: riktiga indianfjädrar, pilbågar, bowieknivar, buffelhudar, en och annan liten guldklimp och sådant där. Varför inte? Han skulle ju till Amerika. I Amerika blev alla människor rika på den tiden (Hemma i Sverige). Redan innan han kommit iväg hade han fått reda på hundra sätt att bli rik — utom dem han tänkt ut själv.

Sent på kvällen före avresan kom en nästan obekant liten pojke, Hans Karlsson (vars något äldre syster dock var hans skolkamrat) i hemlighet in till honom; han såg ut för att ha beväpnat sig med nästan övermänskligt mod, hans nervösa ögon — ögonen hos ett barn som alltid saknat allt, och alltid önskat allt, ehuru med en djupt inpräglad känsla av att han inte skulle få någonting — irrade oroligt runt de kala väggarna och fästes slutligen vid någon punkt av den avundsvärde kamratens bröst. ”Du”, viskade han skrämt, upprörd av sin egen djärvhet, ”när du kommit över dit — dit *bort* — vill du skicka mig en hel låda apelsiner då, en *hel* låda? Äh, de ä’ välan klart”, sade Lindström generöst. ”Tummen på’t, då”, frågade den andre girigt, nervös för att apelsinlådan i nästa sekund skulle förflyktigas. De tummade högtidligt på saken.

Alla andra löften sjönko ner i glömskan under de följande åren, det var som om de aldrig blivit gjorda, de hade inte rört verkligheten på något sätt — och tingen som de gällt döko förresten inte upp på hans väg. Det växte inte heller apelsiner utefter de vägar där han och familjen drogo fram, arbetande hårt för brödet, de gula, saftiga frukterna existerade på den tiden inte ens i de proletärhandelsbodar där de försedde sig med livets nödtorft, han fick inga påminnelser om dem. Och ändå föresvävade honom det där löftet i flera år — det blev aldrig riktigt påträngande, inte så att han led av att han inte uppfyllt det — det dök bara upp såsom en lös fundering då och då: nån gång, längre fram — när man tjänat lite pengar — kanske man ändå skulle ta och skicka — ja.

När han efter tolv år kom hem till Sverige igen hade han dock glömt även det löftet — och förresten var Hans Karlsson död då, i lungsot. Men likt alla återvändande sökte han sig tillbaka till kända kvarter och gamla bekanta, och där träffade han Hans Karlssons syster. De gingo i sällskap en tid. Han ägde tusen kronor, undanlagda för återresan, var mycket generös mot henne och sade att han skulle ta henne med sig ”dit över”. Men efter två månader var hon i grossess. Då skaffade han sig tillfälligt arbete, de gifte sig och kommo överens om att bara barnet väl kommit till världen så skulle de resa. Men pojken som hon gav liv åt var mycket klen de första åren — så fort den ena sjukdomen släppt sitt grepp om honom tog den nästa vid: mässling, påssjuka, scharlakansfeber, difteri — hela raden av barnplågor. Lindström var trots allt optimist.

”Äsch”, sade han, ”en vacker dag har han gjort från sig hela surven, och då ger vi oss iväg i alla fall!” Det såg ut att gå så när pojken fyllt sex år. Men då var hustrun i grossess igen; och nu födde hon en flicka. Lindström blev glad åt det, han sade att i Usa hade kvinnan en mycket bättre ställning än hemma i Sverige — i Usa skulle hon växa upp och gifta sig med en miljonär. Just då arbetade han på ett lager. Han tog extraarbete som biografvaktmästare om kvällarna, och sparde glad i hågen pengar. Men när han fått ihop ungefär hälften så mycket som han behövde förlorade han dagsanställningen genom en konkurs, förtjänsten på den andra räckte inte till de löpande utgifterna, besparingarna smälte ihop. Efter ett år fick han nytt jobb. Men det var grovarbete. Och en grovarbetare passar inte till biografvaktmästare, han får för fula händer. ”Gott” sade han, ”de’ var då fan om man inte skulle klara den här saken ändå!” Men nittonhundratretton föddes Harald. Sedan bröt kriget ut — förtjänsterna blevo stora, men utgifterna vuxo ikapp med dem — och förresten så satte kriget stopp för alla emigrationsdrömmar. ”De’ kommer väl bättre tider”, sade Lindström, ”kriget måste väl ta slut nån gång. Och när allt kommer omkring så ä’ de bara bra att vi reser över först när ungarna kan snyta sig själva. De’ blir roligare för dom att bryta sig en bana.” ”Ja”, svarade hustrun. Han var oresonlig i sina drömmar, i sitt behov av drömmarna, och hon hade vant sig vid att säga ja till allting. Han räknade ut att om både han själv och de äldsta barnen arbetade skulle det gå fort att spara samman till resan. Men Lindströms barn skilde sig inte på något sätt från andra arbetarbarn: de voro från begynnelsen inställda på att de måste tjäna sitt bröd själva, därför riktades deras tankar också från början *bort* från hemmet, bort från föräldrarna, mot en tillvaro i vilken de kunde använda sin egen förtjänst till att tillfredsställa egna önskningar och begär eller drömmar om de hade några. Det blir aldrig någonting att spara i sådana familjer, välståndet växer aldrig i proportion till inkomsterna; när barnen bli tjugo à tjugofem år och den gamla lägenheten blir för trång är det inte ens någon idé med att skaffa en större, ty en vacker dag är den ursprungliga familjen på fyra à fem medlemmar förvandlad till flera småfamiljer. Under den stora arbetslöshetskrisen tjugoett och tjugotvå sopades även den lilla lyx familjen samlat bort, kläder, nysilverservisen, till och med sänglinnet. Det blev att börja på nytt utan illusioner. Lindström släppte inte taget, hade inte en tanke däråt en gång — att livet kunde eller borde vara något annat och mera än bara arbete föreställde han sig aldrig. Han arbetade inte med någon särskild glädje, men han arbetade — det föll sig helt enkelt så, han skaffade sig inte ens den lilla trösten som går att hämta ur en medveten insikt om arbetets universella nödvändighet. Strax efter det dottern fyllt sexton år råkade hon i ”olycka” med en pojke, knappt äldre än henne själv och begick en abort, efter vilken hon måste genomgå upprepade svåra underlivsoperationer — alltsammans var slarv och okunnighet. Då hon tillfrisknade gifte hon sig i panik med en dubbelt så gammal man. ”De’ blir lugnare på de’ sättet”, tröstade sig Lindström. Men redan efter ett år hade hon skilt sig och flyttat samman med en yngre man. Han drack och kunde inte försörja henne. Lindström måste hjälpa henne, och gjorde det, gnällande och ettrig, men med en inre självklar stoicism — något annat skulle aldrig fallit honom in. Till sist gifte sig också äldste pojken och flyttade hemifrån. Han var elektriker och klarade sig skapligt, men hälsade aldrig på i föräldrahemmet.

I samma ögonblick Lindström kom på vad han letat efter märkte de andra att han yrade, de förstodo nu som först att han sakta hållit på och glidit in i yrseln. Minnet uppträdde på samma gång, hans själ släppte det närvarande, och det närmast närvarande och gick så långt, långt tillbaka i tiden; han kastade sig av och an, blicken blev på en gång ännu mera beslöjad och virrig, som försökte den hålla en mängd olika ting inom synfältet.

— Var lugn, du Hasse, mumlade han om och omigen, var bara lugn du! Jag ska nog se till att du får dina apelsiner! Lita på mig! Jag ä’ en grabb som håller ord! Har du inte märkt de’, va’? Ä’ de’ nån som kan påstå någe annat, va’?

Hans hustru började med ens att gråta.

— Karl, Karl, utropade hon förebrående, varför talar du så där? Hans ä’ ju död! Du vet ju att han ä’ död!

Han reagerade inte det minsta för orden, fortsatte bara som förut. Allt annat var glömt nu, arbete, bekymmer, besvikelser, sjukdomar, nöd — sådant hörde ju till det normala livet, man kunde inte vänta sig annat. Hans egen tapperhet inför svårigheterna hörde också till, den saken behövde man inte ens fundera på. Men han kunde inte förlåta sig själv för att han glömt apelsinerna.

— Ja, ja, ja, yrade han, du ska få dom, du ska få dom! För fan — du behöver väl inte säga't så många gånger, heller, du hör väl va, jag säger, du kan väl tro en! Du ska få dom!

Plötsligt satte han sig upp i sängen och stirrade med vild blick rakt fram, som om han ansträngt befallande betraktade en människa; ångestsvetten hängde som en fet köksimma över hela ansiktet.

— Yes, sir, yes, yes, utropade han, skicka iväg hela lasten! Hasse Karlsson, Kocksgatan old Schweden! För fan — nog vet ni väl var Kocksgatan liger, yuo son of a —

Så sjönk han ner igen med en suck av lättnad.

— Så där, ja, sade han med ett fånigt leende av belåtenhet i ansiktet nu ska du väl få — nu ska du väl få —

Då stod inte Harald ut längre, han knöt spasmodiskt nävarna, och viskade förbittrat mellan tänderna:

— Sitt inte och grina, mamma, sitt inte och grina bara! Vi måste göra någe! O gud, kan du inte begripa —?

Hon reste sig så häftigt att stolen föll omkull bakom henne, rev nervöst till sig en schal, som hon kastade över axlarna, och störtade liksom i besinningslös beslutsamhet mot dörren.

— Ja, ja, ja, utropade hon, var lugn bara Harald, var lugn bara! Jag ä' strax tillbaka med doktorn!

Pojkarna gingo ut i köket och väntade. Klockan var nu över tio, det hade blivit skumt inomhus, men ingen tänkte på att tända ljus. Ingen av dem kunde fatta vad som egentligen försiggick med mannen ini rummet, att det kanske var döden som börjat sitt arbete och kämpade med den sista livsenergien inom en otroligt seg och härdad människokropp. Men ingen förmådde heller tänka på vardagliga handlingar. Jens ställde sig vid fönstret och såg mot husfasaden på andra sidan gården. Sinnesrörelsen och spänningen under dagen och kvällen hade kommit hans hjärna att kännas tom som ett urblåst ägg. Och ändå förnam han ingen normal trötthet i lemmarna.

Efter ungefär tre kvart kom modern tillbaka. Hela tiden hade hon vallat fram och åter utanför den stängda och låsta porten till ett hus i vilket en läkare bodde, hon hade gått där och skiftat mellan förtvivlan och lättnad för att hon inte kom in, och slutligen skyndat hem, intalande sig att nu hade nog mannen blivit bättre. Då hon såg på pojkarna att det inte gått som hon hoppats (och innerst inne hade hon aldrig trott det, heller), stannade hon rådlös i köket och gjorde en undfallande gest mot Harald.

— Alla portar ä' ju låsta så här dags, sade hon urskuldande och skyggt, de' ä' omöjligt att komma in nånstans. De' förstår du nog, Harald? Och de' ä' nog inge farligt om vi väntar till morronen.

Han gav henne en blick så bister att den nästan verkade hatfull.

— Åh, herre gud, åh, herre gud, skrek han som om hela saken äcklade honom. Så ryckte han till sig den blåa uniformsmössan och störtade själv ut. Jens såg grubblande efter honom. Han var borta i ungefär tjugo minuter. Då han återkom flämtade han som hade han sprungit. Men det fanns också något alldeles nytt i hans sätt, han var rakare i ryggen än förut, och höll huvudet högre, en aning tillbakalutat.

— Nå, sade han då han äntligen fått kontroll över andedräkten, jag har ringt till en läkare. Han var inte hemma. Men dom skulle skicka honom hit så fort han kom.

Orden föllo korta, nästan affärsmässiga; det lät som hade han uträttat något stort, som någon annan bort göra. Och som hade han rätt att vara stolt över det, och visste om det.

— Ja, ja, ja, sade modern ödmjukt och såg upp till honom, de' ä' så sällan jag talar i telefon. Och så visste jag inte var jag skulle få tag i nån —

— Vi får passa porten så den ä' öppen när han kommer, svarade Harald, med en mogen mans lugna beslutsamhet.

Jens följde honom ner till gatan. De ställde sig på vardera sidan av porten och sågo tysta åt gatans olika håll.

— De' dröjer nog en stund, sade Harald. Han tog fram en ask Bridge och sträckte fram den. Jens skakade på huvudet, och tillstod tveksamt, som om han skämdes:

— Jag har inte börjat röka än.

Harald tände själv en cigarrett, drog njutningsfullt sakta några bloss, och sade sedan:

— Ja, de' ä' kanske dumt att göra't. Men de' lugnar nerverna i alla fall. Och man behöver ju inte gå till överdrift.

— De' ä' sant, instämde Jens, och kände en ny beundran för den andre.

Det dröjde två timmar innan läkaren äntligen kom. Men tiden föreföll dem på något egendomligt sätt inte lång, de voro i för stark spänning. De turades om att gå upp och se efter hur det var med Lindström, och säga några kärvt lugnande ord till modern. För varje man som närmade sig från något håll ryckte de till och stramade upp sig, beredda att besvara frågor. Och det passerade män tätt, tätt; de fingo liksom aldrig tid att känna den riktiga besvikelsen och oron. Till sist kom den väntade i droskbil.

Lindström hade slutat yra då, och låg medvetslös, med brinnande ansikte, han andades stötvis, och för varje gång han sög in luft skälvde läpparna, och drogos in mot det bleka tandköttet. Efter några snabba frågor konstaterade läkaren helt kort en brusten blindtarm, med tillstötande bukhinneinflammation. Då han rätade upp sig från den sjuke stod han ett ögonblick och betraktade modern bistert, han såg ut som tänkte han fara ut mot henne, men när hon ängsligt, med ögonen tårade av rädsla, kröp samman under hans blick, ryckte han till sig väskan och sade kärvt:

— Jag ska skicka hit ambulansen! Karlen måste till sjukhus!

Och bara tio minuter efter det han gått kom ambulansen också och förde bort Lindström.

Ingen av pojkarna kände sig i stämning att krypa till sängs då allt blev lugnt. De pratade en stund med modern, varvid orden föllo sakta, ett efter ett, som om de trevade sig upp genom ett tjockt mörker; men därefter gingo de ut.

Det nya dygnet hade redan hunnit bli mera än en timme gammalt, det grå sommarnattsdunklet hängde ännu kvar nere vid gatan, overkligt och svävande, varken natt eller dag, men det riktiga dagsljuset, morgonens strålande, lätta luft höll redan på att tränga ner i rännorna mellan sexvåningshusen, och himlens smala strimma högt ovanför de svarta takrännorna färgades röd från nordost. Det var tyst och tomt på gatorna, dygnets tystaste timme, innan ens renhållningskarlarna hunnit ut. Pojkarna gingo med rastlösa steg mot Slussen till. Deras steg ekade mellan husväggarna. De gingo tysta, sällsamt stimulerade av ensamheten och att höra endast de ljud deras egna rörelser åstadkommo; det var som om det inte existerade något annat än de själva och det liv som de kände inom sig — och det gjorde allting enkelt, problemlöst, starkt.

Efter några minuter nådde de Renstiernasgatans slut och Katarinavägens begynnelse. Här öppnade sig morgonljuset för dem, de stego liksom rakt in i det. Av en gemensam impuls — en ordlös överenskommelse som endast kan uppstå mellan två ynglingar, vilka befinna sig i samma stämningsläge — gingo de fram till balustraden och lutade sig tigande över densamma. Himlen flammade i purpur över Östermalm och Skeppsholmen — det såg ut som om en jättebrand brutit ut någonstans långt borta — den blanka sjön under dem färgades av flytande rosa, som tycktes stiga upp ur djupet, båtskroven vilade tysta och hemlighetsfulla vid kajerna. Harald andades plötsligt ut. Det verkade som om morgonens friskhet, den klara rymden, himlaelden från nordost, trängde in i hans öppna själ och sopade rent därinne. Han höjde huvudet lite som om han lyssnade till någonting. — Nej, sade han abrupt och satte sin knutna näve i stenbarriären som om han avlade ed på någonting, nej, jag tänker inte stanna i de' här, inte! De' ä' ett elände! De' ä' inge liv! Inge riktigt liv!

Han gjorde ännu ett kast med huvudet, och spärrade upp ögonen så att elden från himlen speglade sig i dem, mötande den brinnande klarheten i hans inre. Jens gav kamraten en snabb, skygg blick från sidan. För Harald hade kvällen på något egendomligt sätt inneburit en triumf, han hade besegrat någonting — inom eller utom sig — och kunde känna segrarens jubel och styrka; hos honom själv hade den skapat en kaotisk upprördhet, ur vilken ännu ingenting fötts, en smärtsamt halvuttalad förnimmelse både av livets tragiska tillfällighet och svindlande storhet och värde. — Va' tänker du på, frågade han lågt, fast han inom sig visste det.

— De' ska du nog få se! Om några år! När jag blir färdig!

— Ja, sade Jens, med en ristning av avund. Han kände plötsligt att han själv under den sista tiden, ända sedan faderns död, hållit på att komma bort från någonting värdefullt, ja ovärderligt, att han varit nära att låta sig tryckas ner i mörkret. Han tänkte på att han inte rört en bok på mycket länge. Hans känslor rörde fumligt vid orden som kamraten uttalat förut under kvällen: att komma nånstans. Att komma bort från det man var och varit. Att bli något annat — och mera. Och så stod det med ens klart för honom, överväldigande, svindlande klart — så att han förnam det som om han även rent fysiskt lyftes upp i en befriande, ljus rymd — att han ännu bara stod vid begynnelsen, ja att först nu, först här, började livet riktigt. Han lyfte huvudet, liksom förut Harald, och såg bortåt den flammande horisonten.

— Tror du, sade han med en ny klang i stämman, tror du verkligen att vi —?

— Varför inte vi, utropade Harald, och det lät som en stolt utmaning mot osynliga fiender, de' var länge sen man behövde ha rika föräldrar för att komma nånstans! Numera ä' allting annorlunda än förr i tiden! Numera kan vem som helst som har skalle och lite energi bli någe! De' finns till exempel massor av storgubbar som inte ens tagit studenten, så de' så —!

— Ja, sade Jens och sänkte kamratens påstående till en djup visshet i sitt inre.

Harald spottade åt sidan, som kände han sig lite skamsen över den högtidlighet varmed han talat, och tillade gamängaktigt:

— Äsch fan, de' kan inte tusan gå och lägga sig en sån här natt! Vi kilar neråt stan ett tag —

De satte sig i rörelse neråt Katarinavägen, och gingo snart med långa, raska steg som om de hade ett bestämt mål.

— Jag var uppe en hel midsommarnatt en gång, började Jens plötsligt, alldeles ofrivilligt. Men så tystnade han. Hans inre slöt sig som kring en hemlighet, hans träansikte blev åter stelt, ehuru en bjärt rodnad flammade på vardera kinden. Långt, långt ur det förflutna klingade det mot honom ett svårmodsväckande

ljud av dragspelsmusik och människosorl, och för ett ögonblick svävade en liten knubbig flicka i röd blus för hans minnes syn.

Harald sade:

— Jag brukar alltid vara uppe midsommarnatten.

I nordost började det röda skenet vibrera som om dess levande källa närmade sig synranden.

21.

Arbetstempot i bygget hade från början varit så starkt uppdrivet att den minsta brist på folk åstadkom stora svårigheter. Man hade inte tänkt så mycket på Lindström medan han fanns där; men nu när han var borta såg man tomrummet efter honom oerhört förstorat, det absorberade både tankar och blickar, och skapade en otålig irritation omkring sig.

Murarna fingo varken bruk eller tegel i den takt och med den absoluta precision de krävde för att själva kunna hålla arbetstakten, och därmed ackordsförtjänsterna på maximum. En halv minuts väntan här, en halv där — det var inte mycket i det stora tidsförloppet, men det räckte för att driva dem till ursinne. De kunde ta sig pausar själva när lusten föll på. Men det var en annan sak. Nu kände de sig hejdade och hämmade av andra, av förhållanden de inte själva hade någon makt över. Ini bygget var det inte en bit bättre, rörmokare och elektriker, golvläggare och putsare, jagade varandra, alla tyckte sig hindrade av varandra — alla svettades i julivärmen, svor och förbannade varandra utan urskillning, utan eftertanke. Bygget liknade stundom en bikupa i vilken en lite uppretad svärm just tagit in. De tider Klasson personligen var där verkade det som en humla förirrat sig in i kupan. Han for ut och in, upp och ner för de provisoriska trätrapporna, skrek och grälade, hojtade från murkrönet ner till källaren om någonting som borde ske där, och från källaren upp till murkrönet. Han kunde stå och ”diskutera” en halvtimme med någon av basarna, utan att höra vad den andre genmälde. Men mitt i ett raseriutbrott slutade han vanligen med ett godlynt bullrande skratt, slog den andre på axeln och utropade:

— Men för fan, det går ju framåt, gubbe lilla, det går framåt! Ta’t lugnt bara, ta’t lugnt!

Efter fyra dagar fick han tag i en ny man i stället för Lindström. Men det var en dålig arbetare, en spritförgiftad äldre karl, som samlade ett batteri pilsner omkring sig, drack och svettades, blev ännu törstigare av drickandet, drack ännu mera och svettades ytterligare. Dessutom var han oorganiserad. De övriga tolererade honom på platsen emedan något var bättre än ingenting — det fanns inte folk att få under denna byggnadsraseritid — och de visste att de skulle göra personliga förluster om de körde iväg honom. Men de tilltalade honom inte annat än med de grövsta skällsorden i språket. Även om hans närvaro innebar en liten lättnad på ett sätt — själva arbetet började gå friktionsfriare — så ökade den olusten på ett annat, det blev ingen riktig trivsel i laget med ett sådant rötägg, man måste varenda minut tänka på vad det var för en karl man arbetade tillsammans med.

En morgon inställde tegelfirman, som tröttnat på och inte längre ville acceptera Klassons växlar, sin leverans. Murare- och dagstjuvslagen satte sig i boden.

Det verkade inte som någon katastrof, inte ens såsom en kris, snarare som en behövlig avspänning i ett förut olidligt tillstånd. De andra arbetslagen minskade genast tempot, det blev tyst och småtrevligt i bygget.

Klasson kom vid tiotiden. Han tittade på den tysta bruksblandaren och de tomma materialplatserna, där endast några småhögar trasigt tegel skräpade, så kastade han en förströdd blick uppåt, spetsade munnen till en tyst, förstående vissling och klådde sig lite i nacken. Då han kom fram till boden log han med ansträngt

lugn, han såg ut som försökte han reducera alltsammans till en bagatell, en tillfällighet som när som helst kan inträffa på de bästa byggen.

— Jasså, sitter ni här inne, sade han jovialiskt.

— Var skulle vi annars sitta, frågade muraren Blom helt lugnt. Det låg någonting dunkelt hotande bakom hans skenbara oberördhet.

—Nej, nej, naturligtvis, naturligtvis, skyndade sig Klasson att instämma, som var han rädd att han sig själv ovetande förolämpat karlarna.

— Vi kan i alla fall inte trolla fram sten, inföll någon av de övriga spydigt.

— Eller roa oss med att slänga ut bruk i tomma luften, tillade en annan.

Klasson brast ut i ett långt, krystat skratt.

— Det var bra, utropade han, ha, ha, ha, det var bra! Slänga bruk i tomma luften! Det skulle se trevligt ut — ja, förbanne mig det skulle se trevligt ut!

Så tystnade han med några små nervösa skratthickningar, tog av sig hatten, torkade omständligt pannan med en stor brokig näsduk, och tittade liksom förväntansfullt på arbetarna. Men ingen sade någonting på en hel minut; det verkade genast som om ett tomrum sprang upp och vidgade sig allt mer och mer mellan byggchefen och folket. Klasson blev allt nervösare; hans händer darrade, ehuru han samtidigt försökte le brett och jovialiskt med hela ansiktet. Till sist hostade Blom och frågade:

— Tja, hur vill ni ha’t, Klasson? Vi kanske ska lägga upp och skaffa oss ett nytt bygge?

Klasson lyfte förskräckt åkallande armarna i luften.

— Nej, nej, för guds skull, utropade han, lugn bara, lugn bara, gubbar! Det här reder upp sig! Det är ett missförstånd bara, en struntsak!

— En struntsak på ett par ton, skämtade en av dagtjuvarna.

Då slöt Klasson munnen med en smäll, snurrade runt och avlägsnade sig hastigt.

— Grejorna är här i eftermiddag — senast i morron bitti, skrek han över axeln när han hunnit ett stycke bort och skyddat sig för all diskussion. Männen skrattade lågt och misstroget efter honom.

Vid tolvtiden gingo de flesta till Södergård för att äta frukost — den här dagen fanns det ingen orsak att leva på torrskaffningen bara. De återkommo lätt upprymda, och i grund och botten belåtna med sakernas ställning. En av dagtjuvarna släppte till sin motbok; man skickade efter en soffa pilsner, och slog sig ner i boden som gällde det att fira en bättre födelsedag. Även Olle Nording tog sig, ehuru först motvilligt, en sup. Han tänkte på Sara och den där natten han kommit hem så gott som dödfull — bara minnet av den gjorde att han svettades till av förödmjukelse.

— Fy tusan, sade han ruskade på sig, de’ ä’ egentligen alldeles för varmt för att dricka brännvin!

— De’ ä’ väl därför man ska dricka, genmälte en av kamraterna, så man får’et lika varmt innombords som i skinnet!

— När de’ ä’ kallt dricker man för att värma sig och när de’ varmt för att svalka sig, skämtade Blom.

— Ä’ man frisk så står man gott för en nubbe och ä’ man sjuk tar man sig en för att bli frisk, fortsatte en annan skämtet.

Olle drack en gång till för att visa att han inte var någon dålig kamrat.

— Hej, hej, sade han och tänkte att den här gången skulle han veta att hålla opp när han fått lagom.

Dagen därpå — onsdagen — hade ett par av männen kortlekar med sig. De började stojande med att spela Rödskägg. Herbert fick ingen plats i boden, utan gick ut i bygget. Där var arbetstempot ännu långsammare än eftermiddagen förut — alla de övriga lagen sågo knotande och dystra fram mot den stund då de skulle tvingas att stanna upp helt och hållet. Vart Herbert än kom blev han mottagen med förstuckna spydigheter eller öppna skällsord. Vad var det här för ett förbaskat skuttbygge där folk inte fick köra på som man hade rätt till? Han svarade med en likgiltig axelryckning här, en spefull motfråga där: roligt och smickrande för honom att man tog honom för en så fin karl som en byggherre! Men hur nonchalant han än tog saken, hur han än intalade sig att den inte angick honom, han var bara en anställd lönearbetare, och hyste egentligen inget större intresse för *om* eller *när* bygget blev färdigt, kunde han inte trycka tillbaka en stigande förnimmelse av beklämning; det var som om han såg ett blomstrande liv hastigt vissna ner för sina ögon.

Klasson tittade dit ett tag på förmiddagen igen. Han stannade i bodens dörr och stirrade några sekunder med rynkade ögonbryn på karlarna.

— Jasså, ni sitter och spelar kort, anmärkte han med ansträngt lugn.

Hur besynnerligt det än låter så var han faktiskt rasande på männen för att de inte gjorde någonting, eller rättare för att de sutto så lugna och dängde med kortlapparna; han skulle velat se dem springa omkring som yra höns, virriga av att de ingenting hade att uträtta, eller stå med spända muskler, färdiga att störta upp på sina platser. Återigen var det ingen som svarade förrän Blom reste sig till hälften, och frågade:

— Tja, hur vill ni ha’t, Klasson? Ska vi ta hit mätningsman och göra sluträkning?

— Nej, nej, för fan, stötte Klasson fram, och såg ut som om han i full fart törnat mot en klippa, lugn bara, lugn gubbar!

— Ser vi annat än lugna ut, frågade Noiding djärvt.

Klasson brast i ett krystat skratt och nickade som ville han ytterligare muntra upp dem.

— Det är bra, det är bra, sade han, och försvann in i bygget.

— Den — han ä’ mjuk nu, den stackarn, sade Blom med opersonlig ömkan och tog upp sina kort igen.

Spelet fortsatte via Tjuvkasino och Gris till Femkort och Tjugoett med insatser.

På torsdagsmorgonen kommo männen som vanligt, men alla hade ett paket med sig. Vid elvatiden klädde de om sig — allesammans hade de något svart plagg och hattar.

— Skriv opp att vi tar oss ledigt en timme eller så, sade Blom i förbifarten till Herbert.

— Ja, svarade Herbert, och fortsatte ur stånd att tygla sin nyfikenhet: Vad är det som hänt? Vart ska ni?

— Storskjutarn ska i jorden i dag, sade den andre som meddelade han någonting vilket i grund och botten inte angick Herbert.

— Ja, han stack ju iväg, han, tillade en annan helt meningslöst och med den fullkomligt orörliga minen hos

en människa som pålagt sig ett tvång att vara högtidlig.

Först nu märkte Herbert att Jens Olavson inte kommit bland de övriga på morgonen. Han tog fram pennan för att skriva upp den saken, men blev stående i tankar en halv minut. Till sist stoppade han ner pennan utan att ha noterat någonting. Då han vände sig om och såg gruppen av mer eller mindre svartklädda karlar avlägsna sig bortåt den solbelysta gatan kände han sig plötsligt bittert ensam. Han hade inte vetat att Lindström dött. Han tyckte att han blivit ställd utanför någonting. ”Det är idiotiskt”, tänkte han efter en stund, ”jag kände honom ju inte. Och människor dör varenda dag.” Men han blev inte kvitt den naggande ensamhetskänslan och önskade att han kunnat lämna platsen och träffat Märta.

När männen vid tvåtiden återkommo sade Blom med en liten sidoblick och ett halvt leende mot Herbert:

— Skriv opp att vi ä’ tillbaka nu, gosse.

— Det behöver ni inte säga till mig, snäste Herbert retligt. Då han märkte att Jens inte fanns bland de övriga nu heller skrev han upp honom såsom frånvarande hela dagen.

Tidigt på fredagsmorgonen anlände teglet. Men ingen av männen började arbetet, de spredo sig bara till sina platser och sågo till sina verktyg, som voro de beredda att börja, men bara på ett bestämt kommandoord. Den ende som stannade nere vid boden var Blom. Då Klasson kom vid niotiden, munter och optimistisk som förr, stod den tjocke, rödbrusige muraren lutad mot en tegeltrave. Han höll sin kortskaftade hammare i handen, tog sakta en sten ur traven, klöv den med ett enda, kort slag i precis två lika delar, och fångade upp den fallande biten med högra handen utan att släppa hammaren. Det såg ut som roade han sig med jonglörtrick, eller gjorde uppvisning för en osynlig åskådarskara. Han log mot Klasson när han släppte de två tegelbitarna.

— Morrn, sade han och förde två fingrar till i mössan.

— Morrn, svarade Klasson ofrivilligt. Han såg sig kring, han såg uppåt murarna; och det kom ett förvirrat uttryck i hans ansikte.

— Varför har ni inte satt i gång, frågade han svävande, i sin häpnad rädd för att ta bestämd ton.

— Åh, de’ förstår ni väl, Klasson, sade Blom och hans feta ansikte drogs isär till ett nästan välvilligt leende, att vi inte ä’ riktigt färdiga med den här saken än?

— Inte färdiga? Men ni har ju vad ni behöver —

— Nåja, men vi har ju inte gjort opp om dom här tre förlorade dagarna än —

— Förlorade, avbröt Klasson apopleptiskt, som om själva ordet vidrörde en ömmande punkt inom honom, om det är nån som gjort förluster så är det väl jag —!

— De’ begriper vi nog, sade Blom, oförändrat lugnt och log i ena mungipan — det såg ut som om han mitt i sin brutalt verkande självsäkerhet kände lite medlidande med motparten — men de’ ä’ ju *er* sak, de’, den kan inte *vi* ta hänsyn till — Men varför ska vi förlora på att ni inte hållit oss med material, va’?

Klasson försökte alltjämt bibehålla sitt lugn, men det kom en glimt av både fruktan och ilska i hans små blå ögon; det var som om han kände inom sig vad som skulle komma, men måste undvika det i det längsta.

— Seså, seså, Blom, nu ska vi inte bli ovänner, inte! Jag vet ju så förbaskat väl att ni inte lämnat arbetsplatsen utan suttit i boden hela tiden för att ni ska ha timlönen ograverad —

— Javisst, mullrade Blom och drog ut sitt stora ansikte på längden liksom för att uttrycka en troskyldig, häpen fråga.

— Och jag säger inget om’et, skyndade sig Klasson att tillägga i det han gjorde en vid, generös gest med armarna, nej jag säger ingenting om’et, inte ett dugg —!

— Nej, vad fan skulle ni kunna säga om de’, då, avbröt Blom och såg åter lekfullt brutal ut.

— Va’? Va’? Va’ skulle jag —?

— Ja, för tusan! Jag frågte er varenda morron om vi skulle göra mätning och skriva ut avräkning! Men de’ ville ni inte —

— Nej, nej, det ville jag inte! Och det var väl klart som korvspad! Jag ville ha kvar mina arbetare! Duktigt folk! Renhårigt folk!

Han frustade ut orden både genom mun och näsa, så att stråna i den lilla stubbmustaschen stodo rakt ut, skälvande som gräs i en stormby. Så slog han åter ut med armarna som ville han ta den stora muraren i famn.

— Och det är väl klart att vi inte ska bråka om den där bagatellen! Arbetaren är sin lön värd! Det har jag alltid sagt! Det säger jag nu med!

— Då ä’ vi överens då, sade Blom och såg plirande ner i den andres ansikte, vi skriver ut väntetidspengar för de här förlorade dagarna — — Väntetidspengar?

Klasson liksom kröp ihop och sköt fram huvudet som trodde han inte sina egna öron:

— Javisst, fortsatte muraren orubbligt, vi har förlorat tre dars ackordsförtjänst tack vare de’ här bråket. Vi måste hålla på tre dar längre än beräknat, och kanske missar ett nytt bygge sen. De’ måste vi ha ersättning för.

Men nu vart det för mycket för Klasson; han blev eldröd i ansiktet och gjorde ett riktigt luftsprång av ilska.

— Ersättning i helsicke, heller, skrek han. Timlön ska ni få! Men förbanna mig om jag tänker betala er extra för att sitta i boden och spela kort, inte! Och inte för att springa på begravningar heller!

Muraren tog ett par steg framåt och krökte armarna en aning. Det verkade ett ögonblick som tänkte han kasta sig över den andre och krama honom till mos. Han andades tungt, det feta ansiktet blev rynkigt och ögonen försvunno nästan helt mellan muskelvalkarna.

— Begravningen ska ni inte bry er om, stötte han fram, den ä’ våran sak, och den har vi själva dragit av för!

Han såg ännu ett ögonblick ner i Klassons nu uppskrämda ansikte; så slappnade armarna, han skrattade hånfullt till mellan tänderna och tillade grovt:

— Men förbanna mig om vi jobbar för nån skiten timlön en sån här tid inte!

Åter skenbart lugn som i början vände han sig sakta bort, satte två fingrar i munnen och utstötte en gäll vissling. Signalen besvarades omedelbart från tre, fyra håll ini bygget. Bara några sekunder senare började arbetarna komma ner igen. Klasson stod stum och såg på hur de, en efter en, stego ut ur portöppningen. Han strök sig om sina brännande kinder som om han angripits av någon stark hudklåda. Plötsligt fick han mål i munnen igen.

— Det här är olagligt, skrek han, det är olagligt! Jag går till föreningen! Hör ni det?

— Vi hör, sade Blom över axeln, gå ni bara —

Då snodde Klasson runt och gick.

Herbert hade hela tiden stått strax innanför bodens dörr och bevittnat uppträdet. Under en lång tid hade han dessutom lagt märke till sin arbetsgivares stigande nervositet, hans allt ihåligare utbrott av bullersam optimism och allt resultatlösare skenverksamhet. ”Det här är början till slutet”, tänkte han då han såg Klasson gå. Ett tag föresvävade det honom också att han själv skulle bli arbetslös om det kom så långt som till en konkurs. Men den tanken berörde honom inte särskilt djupt. Han hade ända sedan sin tidigaste ungdom tagit för sig av de njutningar livet kan ge även en relativt medellös människa, aldrig nekat sig själv någonting han kunnat skaffa, och därvid inte brytt sig mycket om andra — till exempel de flickor och kvinnor han under årens lopp haft förhållanden med — eller deras känslor. Men han hade samtidigt varit lika djupt likgiltig för sitt eget öde (och så medveten som han var hade det ofta tjänat honom som en ursäkt i många situationer). Han hade liksom alltid stått på sidan om och betraktat sig själv och trots sin bottenegoism aldrig ansett sitt eget jag såsom något märkvärdigt, predestinerat till ett undantagsöde, som andra skulle behöva ta exceptionell hänsyn till. Det var likadant nu. Och ändå kunde han inte värja sig för den beklämning som redan dagen förut slagit rot inom honom; han kände det åter som om någonting höll på att vissna och ruttna ner omkring honom — ingenting omistligt kanske, men någonting som förtjänat bättre.

Arbetarna hade börjat samlas i en grupp ett tiotal meter från boden. Ingen av dem visade någon extra upprördhet; men det märktes att var och en ansträngde sig att visa en nonchalans, en likgiltighet, en självsäkerhet, som han i grunden inte besatt. Den ena pressade nävarna långt ner i byxfickorna liksom för att hålla lemmarna i styr, den andra blossade hastigt på en cigarrett och spottade enerverat när han fick tobakssmulor i munnen, den tredje skrattade forcerat åt någon kvickhet, som en fjärde berättat med affekterat orörlig min. De diskuterade situationen med skenbar oberördhet, ett ord då och då och många axelryckningar. Herbert uppsnappade några fraser när replikerna föllo kortare och snabbare än vanligt:

— Men om han inte ger med sig —?

— Då blockerar vi’n!

— Föreningen ställer sig aldrig bakom en sån blockad!

— Då ger vi fan i föreningen! Och förresten ä’ jag törstig!

— Han får inte hit en käft! De’ svarar jag för —

Herbert lade märke till att ansiktena blevo hårdare och slutnare vartefter de diskuterade; det var som om den animala aggressionsdriften som döljes i djupet av all mänsklig natur började veckla av sig alla tillfälliga höljen och springa i dagen i hela sin oförsonliga brutalitet. Det äcklade honom, han tyckte inte om att se det rovdjur han ändå visste fanns inom varje människa, honom själv inte undantagen, blotta sig i sin råa nakenhet.

Plötsligt lösgjorde sig Olle från gruppen och kom fram.

— Va’ säger du om de’ här, då, frågade han med ett triumferande flin.

Herbert kände ingen lust att blanda sig i saken, men retades med ens av den andres självbelåtna flin, och utbrast halvt ofrivilligt:

— Jag tycker det liknar utpressning helt enkelt —

Olle ryckte till och stirrade på den forna barndomskamraten. Hans smala, ursprungligen intelligenta ansikte, som många års bekymmer och besvikelser gett ett tärt och förgrämt, och därmed även trångt, uttryck, förvreds långsamt av hat.

— Äh, sade han och tog ett hotfullt steg närmare, utpressning! Va' menar du med de'?

— Jag menar precis vad jag säger.

— Att vi ä' utpressare?

— Tja, ta det inte så bokstavligt —

— Hur ska man ta't, då?

Olle kände inom sig hur Herbert redan börjat falla undan; det gjorde honom ännu aggressivare, han kom alldeles intill Herbert och stack upp sitt blossande, hatfulla ansikte under dennes näsa.

— Hur ska man ta't, frågade jag?

Herbert kurade upp axlarna, som beredd till strid, men makade sig samtidigt undan lite grann. Han kände sig obehaglig till mods. Det hade inte varit hans mening att ta någon ställning i arbetarnas strid mot byggherren — han hyste en skeptikers och en social mellanmänniskas avsky för partitagande — och ändå hade han gjort det nu. Och det bara av en oresonlig lust till motsägelse som egentligen var främmande för hans natur.

— Tja, ni vet ju så förbaskat väl hur svårt Klasson har det, sade han och skämdes genast för att han därmed tillskrev sig ädelhetsmotiv han inte haft ursprungligen.

Olle skrattade kort och frågade:

— Ä' de' vårt fel, då?

— Neej, det kan man väl inte påstå, men ni borde ta lite hänsyn till det i alla fall —

— Pfui — hänsyn! Ä' de nån som tar hänsyn till oss arbetare när vi har'et svårt, kanske?

Herbert teg. Han kunde använt det enda svar man kan ge på en dylik fråga: ja, samhället. Men därmed skulle han sagt: fattigvården. Och på samma gång spottat de andra i ansiktet. Men hur mycket han än ringaktade andra var han inte rå nog att kunna spotta dem i ansiktet så där. Han kände sig instängd, alla hans nerver råkade i dallring.

I det Olle kastade en blick ut genom bodens dörr för att se efter om någon uppmärksammade meningsutbytet höjde han rösten, utmanande som en människa, vilken känner sig ha fått övertaget och vill utnyttja det ordentligt, njuta ända till sista droppen av sin triumf:

— Du har blivit en förbaskad torsk, Herbert, om du nekar till de' här! Du vet lika väl som jag hur de' ä'! Varenda en som har med byggindustrin håvar åt sig jättepengar under såna här tider — tomtjobbare, husjobbare, byggmästare, banker — allihop tjänar dom miljoner! Men om vi också vill ha lite med av'et då säger dom —: de' ä' inte rätt! Varför ä' de' inte rätt, va'? Kan du svara på de'?

— Nej, svarade Herbert, och kände bara en enda brinnande önskan: att få slut på det hela.

— Varför bygger storgubbarna hus, tror du, fortsatte Olle emfatiskt. För att vara hyggliga mot folk, va'? Nä du, folk som har lust att bo i nya lägenheter får nog fan betala för'et! Dom bygger för att tjäna pengar — pengar, begriper du! Men vi, vi andra, vi ska jobba ändå! För att de' ä' trevligt kanhända? För att de' ska så

vara? De’ ä’ ju moraliskt att jobba, för fan! Och om vi begär mera för’et än vi behöver för att bara hålla oppe livhanken och göra ungar då ä’ vi ena förbannade busar! Och går de på sne’ för nån djäkel av dom andra så han inte tjänar dom där miljonerna han suktat efter då ska vi — *vi* — bära oss åt som ena idiotiska kristusfigurer och visa *hänsyn!* Äh, dra du så långt pepparn växer med dina hänsyn!

Då han avlossat hela kulsprutesalvan mitt i magen på Herbert och alltså hade skäl att tro honom definitivt död, lämnade han med en hånfull fnysning valplatsen.

Herbert satte sig vid bordet och låtsades gå genom en del papper. Men han såg med ett öga att gruppen därute vände sig nyfiket mot boden. Han förstod att Olle relaterade samtalet de nyss haft, han förstod också att redogörelsen måste bli till hans nackdel från deras synpunkt. Hur likgiltig han än var för andras åsikter om honom pinade det honom ändå, ja, det retade honom; intellektuellt betonad likgiltighet är ett bräckligt skydd mot andras förakt. Så kom han att tänka på att Olle, som han skaffat arbete vid bygget, förtjänade ungefär dubbelt så mycket som han själv. Och många av de övriga tre à fyra gångar så mycket — om ens det förslog. Och ändå betraktade de honom just nu som en av sina fiender, en av dem som ville hindra dem själva att tjäna ännu mera. Han log plötsligt för sig själv. Det var naturligtvis en alldeles riktig instinkt, det där. Från deras sida. De som förtjäna lite vill ju alltid hindra dem som förtjäna mera att kapa åt sig ännu mera — och överhuvud förneka deras rätt därtill — medan de själva däremot med full rätt anse sig kunna ställa anspråk. Pengar, tänkte han, pengar, pengar! Så löjligt — att människor bara vill ha mer och mera pengar. Det fanns ju ingen mening i det. De blev ju i alla fall bara samma människor. I det här fallet samma arbetare. Och arbetare eller inte — En miljonär förblir ju bara en vanlig människa hur många miljoner han än samlar. Och blir han nittionio år — vad det nu skall tjäna till, så förblir han ändå bara en vanlig gammal livsoduglig man om han också samlat niohundranittio miljoner.

Och dock — nu småskrattade han för sig själv och *åt* sig själv också förresten — det där resonemanget kanske var lika löjligt som det han förlöjligade. I varje fall kunde man inte gärna komma och säga åt en arbetare, en människa som kanske vuxit upp i nöd, eller åtminstone i små förhållanden, att det inte fanns något värde i pengar eller pengars värde — för honom *måste* det ju finnas värde i det som kan tillfredsställa behov som han alltid tvungits undertrycka. Undra på att just underklassen tänker så mycket på pengar och ignorerar de flesta andra värden i livet! Att den drömmer om rikedom. Eller välstånd. Eller åtminstone materiell trygghet. Känsla av trygghet. Och det var ju inget annat än det som gubbarna här försökte uppnå! Att känna sig trygga. Att veta att de verkligen skulle få den inkomst de räknat med. Kunde man med skäl förebrå dem det? Alla andra försökte ju detsamma — byggherrar, arbetsgivare i allmänhet, bankirer och jobbare!

Han gjorde ett kort uppehåll i sin tysta monolog, skrattet dog inom honom och gav plats för ett grubblande leende.

Förresten, tänkte han, var hela civilisationsprocessen någonting annat än ett mänsklighetens försök att uppnå trygghet? En säker, lugn tillvaro, oberoende av slumpen och naturmakterna? Men kunde man då dra in frågan om rätt eller orätt i samband med den strävan? Var inte det rätta helt enkelt det som gav en lugn och trygghet? I så fall hade ju gubbarna rätt i sina krav. Och Klasson i sin nekan att uppfylla dem, eftersom hans egen trygghet berodde av hans förmåga att hålla de andra tillbaka. Men då hade ju båda parterna rätt. Eller ingen av dem. Och om ingen hade rätt i det här fallet måste rätten vara det — ett något — som ingen hade intresse av. Det kunde ju förklara varför rätten aldrig blivit populär. Och frågan var om den hade rätt till det — att bli populär —

Han hejdade sig som om han plötsligt upptäckt ett gungfly framför fötterna, den eviga dialektikens vajande osäkra mark, och stramade upp sig såsom en halvdrucken människa, vilken plötsligt känner sig glida in i det stadium, där hon inte längre kan kontrollera vare sig tankar eller rörelser.

I detsamma kom Blom in i boden.

— Jag ska be att få ringa, sade han.

— För all del, svarade Herbert. Han förstod att han inte önskades som åhörare, varför han reste sig och gick ut. Gruppen av arbetare följde honom med ögonen när han passerade den på väg mot bygget. Bakom dem fick han syn på Jens. Pojken satt intill bruksblandaren och stirrade rakt framför sig med den stelt slöa blicken hos en varelse som ingenting förstår av det som sker omkring henne. Han läser, tänkte Herbert, erinrande sig Olavsons förtroende. Det gjorde honom lite ont; just detta att pojken ”läste” tycktes honom med ens vara att särskilt skäl för medömkan. Han kom att tänka på Svea. Hon läste också. Tagore! Då log han omigen inom sig: vad hade Tagore med det här livet att göra?

Han tillbringade en timme med att gå omkring i byggets källarvåning och beundra det lätta sätt varmed rörarbetarna handskades med sina verktyg och bockade rören. Strax efter elva kom Klasson tillbaka. Det var en för tillfället förändrad Klasson; konflikten med murare och dagtjuvslagen tycktes ha pressat hop honom kring sig själv, han verkade sammanbitet lugn, som en människa vilken känner sig stående inför en vändpunkt i sitt öde. De gjorde tillsammans en generalvisitation av bygget: Klasson gjorde anmärkningar här och var, gav order, ändrade — Herbert skrev upp. På samma gång Herbert nu kom in i någonting som kunde kallas arbete erfor han plötsligt en aning av sympati för sin chef, något som han aldrig förr känt. Klasson var en inskränkt människa, han hade inga vyer utanför sig själv, han struntade fullkomligt i världens gång och andra varelsers öden, i rätt och orätt, i andens liv, han hade inte ens något begrepp om de faktorer, ekonomiska och politiska, som reglerade hans egen tillvaro och voro avgörande för hans framgång eller nederlag — dessutom var han onekligen en slarver och krångelmakare, hos vilken inte ens energiutbrotten voro riktigt äkta. Och ändå fanns det någonting stort över honom, något ogripbart, mänskligt, stort, omöjligt att analysera. Kanske berodde det på att han *trodde* och *kände* sig äkta, även då han var som mest oäkta, att han gick upp så helt till och med i sitt slarv och sin oansvarighet.

När de nådde högst upp stod Klasson en stund tyst och stirrade på det taggiga murkrönet.

— Nej, djädrar, sade han plötsligt mellan tänderna, djärar i mig om jag tänker ge mig!

De gingo ner igen. Klasson började vissla, hans ansikte återfick för varje våning alltmera av sitt gamla muntert beslutsamma uttryck. När han steg ut i solskenet strök han hatten tillbaka ur pannan och och gick rakt fram till Blom.

— Nej fan, gubbar, sade han glättigt, nu har vi tagit igen oss tillräckligt! Sätt igång igen!

Blom nickade jovialiskt förstående, och såg ut som om allt som försiggått bara varit ett litet skämt mellan goda kamrater.

— Vi har skrivit ett papper på saken, sade han, och gick åt boden till, och så får ni tänka på att ge oss avräkning på ackordet nästa fredag.

— Ni skäms då intet ett förbannat dugg, anmärkte Klasson med en komisk grimas i det han följde den andre.

— Äh, de’ ä’ ju bara kutym, genmälde Blom lugnt. Just när de voro i boddörren satte han två fingrar i munnen och visslade, samt gjorde en gest med andra armen nerifrån uppåt som om han skickade sina trupper till aktion. Alla de andra skyndade ivriga och skrattande in i bygget till sina platser.

22.

Klasson kom hem redan strax efter fem den fredagseftermiddagen. Det var så pass ovanligt att när hans hustru, som sysslade ini sovrummet, hörde någon gå i hallen störtade hon fram och drog igen dörren.

— Vem är det, vem är det, skrek hon förskräckt och stirrade genom en liten springa ut i det skumma ytterrummet.

— Men raring, det är ju bara jag, svarade han lamt, häpen över hennes mottagande. Han höll händerna bakom ryggen och stod där, med hatten på och överkroppen lite framåtböjd, och såg ut som en objuden och nervös främmande.

— Jaså, är det du, sade hon, ännu lite misstrogen mot sina örons vittnesbörd, du kom så tyst, så —

Hon öppnade ytterligare lite grann så att han märkte att hon stod i skär underklänning och hade ansiktet insmort med fett, någon vit, skinande crem, som gjorde ett otäckt intryck på honom.

— Håller du på och gör dig i ordning, frågade han, tämligen meningslöst, som en människa vilken kommit av sig och hugger till med första bästa ord.

— Ja, jag ska ut med Elmbergs —

— Såå — det var synd det. Jag hade annars tänkt att du och jag —

— Vad? Vad menar du? Du och jag!

Hennes röst steg plötsligt, blev gäll och avvisande, som kände hon sig obehagligt överraskad.

— Nå, nå, låt inte störa dig, avbröt han genast undfallande, det var inge viktigt från min sida — absolut ingenting som du behöver —

Men trots det ansträngt ödmjuka i rösten hade den en underton av bitterhet. Hon stod tyst ett ögonblick och försökte liksom observera honom bättre genom dörrspringan, fast hans ansikte därute i hallskumslet syntes bara som en diffus fläck.

— Vänta, sade hon till sist hårt, jag kommer ut i vardagsrummet.

Han lade några i silkespapper inlindade rosor på hallbordet, tog av sig hatt och kavaj, och gick mot vardagsrummet. Vid dörren kom han ihåg blommorna och hämtade dem. Då han höll dem i handen igen kände han sig plötsligt löjlig som en ålderdomlig, barnslig friare. I dörren hälsades han av alexanderpapegojans gälla skri:

— Affärer! Affärer!

Han lyfte handen som när man hälsar på en levande människa, och svarade mekaniskt:

— Affärer, ja — just affärer!

Papegojan kråmade sig stolt, vippade lite med den långa gröna stjärten och upprepade, med ett komiskt uttryck av fåfänga över sig:

— Affärer ja — affärer!

Det var en årslång ceremoni, som upprepades varje gång Klasson kom hem i skaplig tid på eftermiddagarna; fågeln helt enkelt härmade det ord den hört oftast och eftertryckligast i sin närhet. Då Klasson var på gott humör och kände sig uppåt brukade han gå fram till buren, titta fågeln i ögonen och i sin tur härma dennes

gälla skrikande röst, och säga: ”Affärer ja! Ska vi resonera affärer du och jag! Det är livet, det!” Men den här gången stannade han mitt i det stora vardagsrummet. Han såg sig liksom sökande omkring; och hans ansikte fick det sjuka uttrycket hos en människa som plötsligt upptäcker någonting som hon vet med sig att hon snart skall mista. Då han efter några sekunder hörde hustrun komma i hallen stoppade han med ett skuldmedvetet leende rosorna under en lammskinnskudde på ottomannen.

Hustrun kom in, klädd i en knallblå morgonrock. Hon hade gnidit av sig fettlagret så att hennes ansikte, med den onormalt torra huden, nu verkade naket. Klasson fick den känslan: han såg henne nästan aldrig utan en överdriven make up. Dragen kring munnen hade det glupska, otillfredsställda uttrycket som kommer av oavbruten bantning och trimning.

— Nå, var det något särskilt du ville, frågade hon, utan att le, men med tillgjord vänlighet, anlagd mot en människa hon kände sig likgiltig för och ändå var tvingad umgås med.

Han tvekade, han erfor en häftig önskan att vara långt borta; men så smällde han först hop käkarna hårt, och sade sedan med manlig beslutsamhet:

— Jag har råkat i en tillfällig svårighet, Irma!

— Det var ju varken nytt eller något särskilt, anmärkte hon arrogant och började uppmärksamt syna sina naglar.

— Nej, nej, naturligtvis inte, skyndade han sig att instämma, ivrig att inte reta henne, det har du rätt i! Fullkomligt rätt i!

Han skrattade till, han försökte ta det hela så lätt som möjligt — det var lika farligt att bagatellisera saken som att ge henne intryck av att den var *mycket* allvarlig. Då log hon — det verkade som en ofrivillig reflex av hans skratt — men hennes tunna läppar skildes inte, drogos bara ut lite grann, spändes så att gomköttet och tänderna avtecknade sig genom huden. Hon såg på honom, utan glans i blicken.

— Vad kan *jag* göra åt det, frågade hon.

Han teg. Det var som om någonting knöt sig inom honom. Han tänkte ett ögonblick på rosorna bakom lammskinnskudden, och kände ett flyktigt, men ändå smärtsamt självmedlidande. Hon var i alla fall hans hustru, de hade levt tillsammans i tjugo år, han hade rätt att begära ett annat uppförande av henne: lite medkänsla, eller åtminstone vänligt intresse. Men samtidigt insåg han, i denna eftermiddagsnyktra klarsynta stund, att han *inte* hade någon sådan rätt: de hade för länge sedan upphört att leva som äkta makar med sådanas intresse och känsla för varandra. Och besynnerligt nog kände han självmedlidande för den saken också — hela livet syntes honom med ens avskyvärt vidrigt, ont och meningslöst. Med stor svårighet sträckte han upp sig och gjorde några korta slag över golvet.

— Hör på, Irma, utbrast han med konstlad käckhet, låt oss resonera lugnt och förnuftigt som två förståndiga människor, låt oss kort och gott ta alltsammans som en vanlig affär —!

— Affärer, affärer, skränade genast alexanderpapegojan högfärdigt från buren.

— Affär, affär, ta, ta, ta, sade hustrun.

För första gången i livet gav Klasson sin älsklingsfågel en retlig blick innan han åter vände sig till hustrun.

— Hör då på lugnt, bad han med nästan förtvivlat allvar, det är en helt och hållet sund affär, det finns ingen risk i den —

— Det sa du förra gången också, avbröt hon och rösten blev gäll och vild när hon nu förstod vart han siktade, och vad har jag fått för det —

— Du har i alla fall inte förlorat de där tjugotusen jag lånade av dig, avbröt han i sin tur lite hetsigare, du får ränta på dem —

— Som om jag skulle få se vare sig pengarna eller ränta nån gång, hånade hon.

— *Kan* du då inte resonera sansat, sade han, ehuru det var han själv, som, i en dunkel förnimmelse av att hon hade rätt i sitt misstroende, höjde rösten, jag vill ju bara göra dig ett förslag!

— Du får inte ett öre mer av mina pengar, skrek hon, inte ett öre, inte ett öre!

— Nu talar du dåraktigt, sade han, och andades tungt av ansträngning att behärska sig, om du följt med det allra minsta så skulle du veta att husmarknaden är den bästa möjliga just nu! Huspriserna stiger oavbrutet, ju längre jag kan hålla på kåken desto mera tjänar jag på den! Kan jag bara låta bli att fresta på min bankkredit mera — en enda vecka bara — den här närmaste veckan — så går allting i lås för mig och du ska få dina pengar — och dubbelt opp —!

Hon lade band på sig ett ögonblick, inte av hänsyn, utan som en människa vilken finner någonting alltför löjligt att slösa emotioner på; hon slöt ögonen till hälften och betraktade honom kisande några sekunder, men frågade till sist med bitande förakt:

— Väntar du verkligen att jag ska tro på ditt prat längre, Ferdinand?

Han ryggade tillbaka som om blicken i hennes halvslutna ögon bränt honom.

— Hör på, började han omigen, förtvivlat klamrande sig fast vid tron på sin övertygelseförmåga, det *är* inget prat, det är som jag säger den sundaste affär i världen —

— Affärer, affärer, skränade papegojan högfärdigt i buren.

Då snurrade han, med en knyckig rörelse, runt och täckte över buren med ett svart skynke. Hustrun skrattade till bakom honom; det verkade som fann hon någonting obeskrivligt löjligt, och samtidigt något som gav henne orsak till triumf, i hans handling: det var första gången hon sett honom utföra den. Han stod kvar vid buren, med ryggen åt hustrun, en lång stund. Då han sedan vände sig mot henne hade det inträffat en svag förändring hos honom; han hade blivit lugnare, men på sådant sätt som om han förlorat tron på någonting som dittills varit väsentligt för honom.

— Ville du någe mera, frågade hustrun utmanande i sin segervisshet, samtidigt som hon gjorde en liten rörelse för att gå.

— Säg mig, Irma, sade han, har jag nånsin gett dig orsak — nån riktig orsak — att beklaga dig? Har du inte i tjugo års tid fått allt vad du önskat dig? Ett hyggligt hem, vackra kläder, nöjen —

Hennes segerlugn svek henne genast, hon började darra av upphetsning.

— Ska jag tacka dig nu också, utropade hon, ska jag tacka dig för att jag varit bunden i det här eländet? Ska jag behöva gå under med dig för att du gjort din skyldighet mot din hustru —

Han försökte hejda henne med en handrörelse, men hon fortsatte rasande:

— Ja, är det inte det vi hållit på att göra i flera år kanske? Tror du inte jag har någe förstånd i skallen? Tror

du att du kan lura mig med ditt prat? Tror du att du kan lura nån människa? Herre gud — här går du och spelar slug och duktig och energisk inför dig själv, medan varenda dumbom skrattar bakom ryggen på dig! Den där Klasson och affärer, säger de, det är så att man kan bli sjuk! Men jag har inte lust att se deras blinkningar och höra deras spydigheter längre! Nej, nej, nej, jag har inte lust, jag står inte ut —!

— Såå, såå, sade han stereotypt, som om han inte fattade, och var nu alldeles vit i ansiktet.

Hon skrattade till hest:

— Om du inte vore en så förbaskat självupptagen och högfärdig idiot skulle du förstått det själv för länge sen! Varför tror du alla varit så upptagna så fort vi velat ställa till med någe? Varför blev vi inte bjudna ner till Jonssons i Torekov som vanligt förra sommaren? Varför har inte Holms bett oss ut på en enda week-end? Och bankdirektör Fraséns vårmiddag — var vi med på den kanske? Varför ville jag inte resa till Sandhamn i midsomras tror du? Jo, för jag ville inte gå där som ett annat åtlöje och veta att man viskade bakom ryggen på mig: det där, det är ju Klassonskan — hennes stackars odugling till karl är bankrutt —!

Då hon höll upp av brist på luft ett ögonblick tittade han på henne med skumma ögon, ögon som nästan verkade blinda, och sade sakta som om orden drogos ur honom mot hans vilja:

— Åh, men du har ju i alla fall Elmbergs kvar — Är det förresten inte de som just nu drar omkring med den där gigolon som kallar sig danslärare?

Hon rusade intill honom och skrek rakt i hans ansikte:

— Ditt förbannade kräk! Din odugling! Tror du jag tänker kasta bort mina sista ören på dig och gå åt helsicke med dig?

Det var inte längre ett normalt ursinne som behärskade henne, det var ett rent animalt hat, som gjorde alla hennes rörelser krampaktiga, ja tycktes nära att slita sönder henne själv. Hennes ansikte hade fått en blåröd skiftning, läpparna voro starkt isärdragna, men tänderna så hårt sammanbitna att gomköttet vitnat, ådrorna på hennes smala, lätt skrynkliga hals, svällde upp och sprängde under huden. Under några sekunder såg det ut som tänkte hon slå till honom. Men så lättade hon sig med någonting mitt emellan en snyftning och ett viskande skratt, snurrade runt på klacken och sprang ut ur rummet.

— Nej tack du — nej, tack du — nej, tack du, sade hon i ett medan hon avlägsnade sig.

Han stod kvar på samma fläck en stund, som en blind vilken helt oväntat förlorat sin förare. Och hans ögon hade alltjämt samma blinda uttryck som förut; det var som om hans själ instinktivt dragit en slöja för blicken för att hindra honom se verkligheten i all dess vederstygglighet. Till sist förde han handen till pannan och strök långsamt sitt eget ansikte neråt, liksom för att avlägsna en irriterande spindelväv som fastnat i det; rörelsen avstannade vid munnen, tummen och pekfingret slöt sig sakta kring mustaschen och ryckte tankspritt i den: det såg ut som ville han ta bort sin lilla, trevliga ansiktsprydnad, förändra sitt utseende på något sätt.

— Hm, sade han för sig själv, hm, hm!

Han gick mot dörren, men stannade halvvägs och återvände sökande in i rummet. Det var någonting han glömt. Då han fick se den övertäckta fågelburen tog han bort duken.

— Affärer — affärer, skränade papegojan högfärdigt.

Han log frånvarande och rörde läpparna som för att svara. Men med ens kom han då ihåg vad han hade glömt: rosorna. Han skyndade till ottomanen, ryckte till sig blommorna och fortsatte med förbittrad

beslutsamhet till det öppna fönstret för att kasta ut dem. Men mitt i rörelsen hejdade han sig åter. Han gjorde ett litet hål i silkespapperet, stack in näsan och snusade fundersamt: en mild, behaglig doft strömmade upp mot honom. Och plötsligt slappnade hans spända muskler och de ännu mera spända nerverna, det var som om blomdoften förlöste honom. ”Nej”, tänkte han med ett slugt leende, ”det vore synd i alla fall.” Så gick han beslutsamt ut i hallen, såg mekaniskt efter att hustrun stängt om sig, och slog upp ett nummer på automattelefonen.

— Hallå, raring, sade han lågt när han fått svar, jag kommer upp till dig så går vi ut och äter i kväll —

23.

En eftermiddag i början av augusti kom Klasson för ovanlighetens skull ner vid fyratiden. Det hade småduggat hela dagen och satte nu i att strilregna. Klasson var klädd i en svartblank regnrock, men tog ändå skydd intill bodväggen. Han stod där en stund och stirrade på bygget, och tycktes läsa på entreprenörskyltarna och det jätteplakat han själv låtit spänna upp tvärs över andra våningen: ”Ultramoderna butikslokaler och våningar om 2, 3 och 4 rum och kök att hyra från 1 okt. Ring: 23 40 06!” Han såg själv ut som en främling vilken begrundade det möjliga eller kloka att slå sig ner i huset.

Han hade stått där bara två, tre minuter då alla arbetare som måste hålla på under bar himmel lämnade sina platser och kommo ut. De vredo olustigt på sig som för att bli kvitt obehaget av genomvåta kläder och den kyla som, hur varmt det än är i luften, alltid uppstår av ihållande väta. Klasson anmärkte ingenting medan de gjorde sig i ordning att gå, han låtsades inte ens ha sett dem. De passerade honom en efter en, muttrande en butter hälsning. Blom kom bland de sista. Han var den enda som tycktes oberörd av att kläderna klibbade vid hans feta rygg, och hälsade på sitt vanliga gemytliga vis. Då han hunnit ett par steg förbi Klasson utropade han muntert:

— Ja, Klasson, om några dar ä’ vi färdiga att hålla taklagsöl!

Klasson snurrade runt som om någon skjutit av ett skott bakom honom.

— Taklagsöl, röt han, i helsi — —!

Men då han fick se den andre stå där, väldig och bredbent som vanligt, med sitt tyst skrattande feta ansikte, brast han själv i skratt, ett forcerat bullrande skratt.

— Jo, det var bra, sade han kiknande och slog sig med ena handen på knät utanpå regnrocken så att det smällde likt en piskklatsch, det var förbannat bra! Tack ska ni ha för att ni sa till! Jag hade ta mig tusan glömt det annars! Lite tankspridd, som ni vet, Blom! Ja, ja, ni känner mig ju —!

Han tycktes finna något omåttligt komiskt i tanken att han skulle hålla taklagsöl, och småskrattacle fortfarande då han steg in i boden.

— Ja, för sjutton, ni kommer väl med ni också, sade han glättigt till Herbert.

— Vart, frågade denne som inte hört vad som försiggått.

— På skivan, vet jag! Taklagsölet! He?

— Jag är inte vidare pigg på såna där tillställningar, sade Herbert.

— Men det borde ni vara, utropade Klasson entusiastiskt, ja, det borde ni vara! Åh, åh, åh, det är härliga tillställningar, må ni tro! Gubbarna tar sig alltid några huttar i förväg för att de är nervösa för att gå opp i

festvåningar! Vid andra snapsen börjar de surra! De som tar vin — och vin måste det naturligtvis vara när man är i en festvåning, fattas bara annat! man är väl fina karar för en gångs skull! — de faller igenom och spyr på toaletterna! När punschen kommer på bordet blir gubbarna djärva och börjar gruffa! Klockan elva börjar man bryta arm! och då är byggchefen ”en förbannat fin tjomme i alla fall!” En kvart i tolv kommer någe ljushuve ihåg att man naturligtvis ska ha en vickning! Och då bryter själva helvetet loss —!

— Det låter frestande, sade Herbert, men jag tror inte ändå —

— Folkeson, Folkeson, avbröt Klasson förebrående och hötte skämtsamt med pekfingret, ni tycker inte om arbetare, ni! Men det är fel av er, ska jag säga. Arbetare är bra människor, fast man inte bör ha dem i möblerade rum! Jag har alltid tyckt om arbetarklassen! Det är något jungfruligt över den, he! Något friskt och oförbrukat, så att säga! Kärnsunt, ja! Arbetarklassen har framtiden för sig! Ni borde veta det, ni, som själv är född arbetare! För det är ni ju, det är ni ju, Folkeson! He? Och det avundas jag er — ja, ja, om det finns något jag beklagar så är det att jag inte är född arbetare —!

Han brast i skratt igen.

— Behöver ni nån hjälp, frågade Herbert med en blick åt papperen på bordet.

— Nej, nej, gå ni, gå ni — arbetsdan är ju slut, sade Klasson alltjämt skrattande.

Klassons sätt följde Herbert när han gick, med den gula regnrocken tätt knäppt under hakan. Han var van vid byggchefens affekterade uppsluppenhet, hans förmåga att i ena ögonblicket resonera klokt eller skälla grovt och skratta uppsluppet i det andra. Men den här gången hade han lagt märke till något annat: en oförmåga att *hejda* skrattet — det var som om någon hämningsmekanism inom honom slappnat. Han funderade på det en stund och förnam ett vagt medlidande. ”För tusan”, tänkte han, ”mannen har det allt bra svårt just nu.” Men efter några minuters promenad började han känna strilregnets uppfriskande verkan; han gick raskare, strök hatten i nacken och lyfte ansiktet lite så att vätan skulle nå åt att piska huden. Det kändes skönt. Han tänkte på att Märta skulle komma upp och hämta honom klockan sju för att sedan följa honom ut till Djurgården. Och plötsligt kom den där stora förväntansfulla oron över honom igen, en het våg av glädje och iver sköljde genom honom, så han blev matt och svag i benen. Det hade varit likadant vid varje tillfälle han skulle möta Märta de senaste veckorna. Han förstod det inte; han trodde att han för länge sedan passerat det där stadiet. Då han för första gången, arton år fyllda, gått att möta en kvinna med visshet om att han skulle få äga henne hade han känt det så. Men det var *då,* det. Han tyckte han borde vara van nu. Med ett litet, halvt spefullt, halvt vemodigt leende i ena mungipan erinrade han sig alla de kvinnor han upplevt sedan dess; många hade varit tilldragande och kommit honom att känna sig stolt över att han fått ha dem, många hade varit raffinerade och skänkt honom stor njutning. Men ingen hade kommit honom att erfara den här förväntansfulla oron som nu ilade i honom och fick nerverna att spritta. Han rynkade fundersamt pannan, men log samtidigt med munnen. Det var ljuvligt. Men det var också löjligt. För tusan — man har flickan, sedan är det inget mer med det, det lämnar inga spår efter sig! Om några dagar vill man omigen — och då tycks det förstås oerhört väsentligt att man får. Men *efteråt* blir det likadant igen: inga spår! Man bara ger efter för en lockelse som inte skänker annat än befrielsen från sig själv — från lockelsen — som i alla fall vaknar till liv igen — snart! Drift! Utlevelse av drift: en serie könsakter! Och ändå — ändå: var det inte något mera den här gången? Varför hade han annars den här oresonliga förnimmelsen inom sig? Varför gick han annars och kände sig som var han arton år? Och aldrig varit med förr? Som om allting var *nytt?*

Han stannade plötsligt, tvärt — som om tanken vilken just vaknat inom honom materialiserades till en mur, som han även fysiskt stötte mot.

— För fan, mumlade han halvhögt, jag har väl aldrig gått och blivit riktigt kär i flickebarnet!

Tanken föreföll honom i första ögonblicket så absurd att han brast i skratt. Då han satte sig igång igen försökte han analysera sig till vad begreppet ”kär” innebar. Men det drog sig undan hans reflexioner, han fick liksom inget riktigt livtag på det, ehuru det hela tiden klingade i hans inre. Plötsligt väckte det melodier inom honom i stället, han överraskade sig själv med att gå och gnola gamla halvförgätna slagdängor och visor från sin tidigaste ungdom; han tyckte det var löjligt, men fortsatte i alla fall —

24.

Märta sjöng och trallade medan hon klädde om sig; numera sjöng och trallade hon alltid när hon skulle ut och möta Herbert.

Hon stod framför det öppna fönstret i sin kammare — ett rum knappt så stort att det rymde en säng och ett litet vitmålat toalettbord, samt gav utrymme för öppnande av en garderobsdörr — och drog sakta på sig de hudfärgade silkesstrumporna. Hon njöt av att handskas med den glatta vävnaden, som slöt sig smeksamt kring benen, den väckte en vag, sinnlig förväntan inom henne, som hon ingenting hade emot. Efter den första veckans ånger och ångest, efter det smärtsamma avskedet från ungflickstadiets fysiska ovetenhet, hade hon börjat upptäcka kärlekens glädje och vällustmöjligheter, och njöt nu av allt som hade med hennes egen kropp att göra — så fort hon sysslade med den, kände sin egen värme, ilningarna i sin hud, var det som om hon uppnådde en hemlighetsfull, omedelbar kontakt med Herbert.

Då hon fått på sig strumporna rätade hon på sig, lyfte armarna över huvudet och spände ut brösten. Hon såg ut genom fönstret. Det regnade fortfarande, sakta och jämnt: regnet stod som ett tunt galler mellan hennes fönster och närmaste villan. Det skulle hindra dem att fullfölja planen att gå ut till Djurgården och dansa någonstans. Men det gjorde henne ingenting, tyckte hon. För hennes del komme det att vara lika härligt var som helst, bara hon var samman med honom. Och hon hade en djup visshet om att det skulle vara likadant för honom. De behövde inte ens tänka på att göra någonting särskilt, de kunde mycket väl sitta uppe hos honom och prata i skymningen. Hon smålog och knäppte, halvt omedvetet, av sig brösthållaren igen och andades in djupt, befriat.

I detsamma hörde hon moderns steg i trappan, tunga, men ändå på något sätt nervöst osäkra steg. Hon såg sig hastigt om efter klänningen, och då den ännu inte fanns framlagd skyndade hon till garderoben. Under den sista tiden hade hon förnummit en allt starkare ovilja mot att visa sig naken eller till och med halvklädd inför sin mor, hon tyckte inte om det sätt varpå denna börjat betrakta henne, och kände sig nästan svartsjuk om sin egen kropp på Herberts vägnar.

Innan hon hunnit få klänningen i ordning kom modern in. Hon stannade strax innanför dörren, andades en smula astmatiskt, vilket hindrade henne att säga någonting genast, och lät blickarna snabbt glida runt rummet som sökte hon en hemlighet hon anade dold i dotterns omedelbara närhet. Hennes alltjämt rynkfria ansikte — ansiktet hos en kvinna som aldrig kämpat mot några passionens stormar, eller ens med några djupare kända bekymmer — överdrogs av en flyktig rodnad.

— Åh, sade hon med konstlad häpnad, håller du på och klär dig, Märta?

— Som du ser, svarade Märta med munter näbbighet, ehuru hon i sin förvirring hade svårt att få bukt med det tunna, slankiga klänningstyget.

— Då tänker du gå ut i kväll igen?

— Asch, det är väl klart! Det är ju sommar! Man måste väl ta vara på den lilla tid som —

— Och regnet står som spön i backen, avbröt modern och hennes ögon fingo med ens ett spänt,

inkvisitoriskt uttryck.

— Det har jag inte märkt, genmälde Märta hastigt, det duggar bara lite grann! Och förresten så såg jag att det ljusnar långt borta —!

Nu äntligen fick hon styrsel på klänningen, krängde den med en mjuk rörelse på hela kroppen över huvudet, och stack händerna i ärmarna. I detsamma utropade modern, med en röst som plötsligt fått en lätt upprörd, gäll ton:

— Men varför har du inte brösthållaren på dig?

Märta blev blodröd i ansiktet och kände det själv, så att hon till försvar behöll klänningen över huvudet onödigt länge: hon hade blixtsnabbt erinrat sig att Herbert tyckte om att hon *inte* snörde in sina bröst.

— Äsch, mumlade hon ini det mjuka tyget, den tryckte mig, jag måste skaffa mig en ny! Och förresten är det så förskräckligt varmt med brösthållare i det här vädret!

Då hon definitivt drog ner klänningen kring höfterna hade hon vänt sig mot toalettbordets spegel och ställt sig så att modern inte ens kunde se hennes bild i glaset.

— Dumheter, sade modern, det är oanständigt av en ung flicka att gå utan brösthållare.

När hon inte fick något svar tillade hon retligt:

— Förresten kom jag bara opp för att tala om att middan är färdig. Pappa kommer vilken sekund som helst —

— Jag vet, jag vet, svarade Märta otåligt och pudrade sig slarvigt.

— Ja, låt oss inte vänta då bara!

Så gick hon. Märta rev till sig en handduk, och torkade bort allt det puder hon yrt in ansiktet med, sedan började hon om från början, noggrant, kärleksfullt, med sin make up. Efter en stund log hon mot sin spegelbild.

Familjen samlades så gott som på en gång. Yngve, yngste sonen, hade varit hemma sedan fyratiden. Herr Lund och Edgar anlände med samma spårvagn, ehuru de på grund av trängseln, inte träffades förrän utanför villan, vilket alltid gav stoff till smålustiga kommentarer.

Då herr Lund tagit av sig hatt och regnrock steg han in i vardagsrummet, som samtidigt tjänade till matsal, med aftontidningen inkilad i armhålan; han stannade ett ögonblick innanför dörren och gnuggade händerna i det han såg sig belåtet kring. Allting var vanor hos honom, även detta var en vana, som begynt den första tiden han var gift: han liksom konstaterade, med för varje kväll förnyad belåtenhet, att hemmet alltjämt fanns kvar. Hans blickar smekte med vag ömhet tingen därinne. I alltsammans — chiffonjén, matbordet, rökbordet med de två läderfåtöljerna, ottomanen med dess ”turkiska” överkast, som för andra bara var möbler, och därtill ganska gammalmodiga, opersonligt banala möbler — återfann han sig själv. Då han för snart trettio år sedan satte upp hemmet hade det varit ett tecken på att han var en ”lyckad” individ; det stod här alltjämnt som ett monument över att han lyckats med sin livsuppgift. Så steg han fram, nickade åt de andra och myste:

— Nå, nå, god afton på er allihop! Det är ruskväder ute —

— Och det kommer att fortsätta också, sade modern i det hon gav Märta, som just kommit in, en lång blick.

— De säger det, anmärkte Lund. Så fort han slagit sig ner intogo även de andra sina platser — platser som aldrig ändrats sedan de först började sitta med vid bordet. Herr Lund tog servetten ur fodralet och lade den i knät, vecklade därpå upp och vek tidningen så han kunde läsa förstasidesrubrikerna bekvämt, och makade sig tillrätta i stolen; han skummade alltid rubrikerna, och kommenterade dem, medan han åt för att först efteråt slå sig ner och läsa på allvar. Ett allvarligt lugn spred sig över hans grå ansikte under denna ceremoni.

Men han hade knappt satt sig till ro förrän Edgar böjde sig lite fram över bordet och bad med en avväpnande blinkning:

— Hör du farsgubben, låt mig glutta i tidningen ett tag medan du bre'r smörgåsen!

Yngve gav honom genast en snabb blick och inföll:

— Sjutton också — att du kom före! Jag tänkte just be om detsamma!

— Och jag med om man nu ska tala om det, utbrast Märta svagt fnissande.

De två yngre hade talat med en slags ironisk humor, eftersom de ändå visste att Edgars hemställan skulle avslås. Men herr Lund begrep inte humor. Han sänkte tidningen lite grann, tittade förebrående över dess kant på sina förhoppningsfulla avkomlingar, och sade med lite tillgjord värdighet:

— Men för att nu vara rättvis måste jag neka er alla tre. Och förresten vet ni ju att det enda privilegiet jag tagit mig härhemma är att få läsa tidningen i lugn och ro vid middagsbordet.

Edgar gav sin yngre bror en småilsken blick.

— Sablar också, sade han surt, vad skulle du komma stickandes för? Jag ville ju bara se hur det gått med uttagningen till landskampen —!

Yngve besvarade hans blick med ett föraktfullt kisande.

— Och jag ville veta resultaten av valen i Frankrike —!

Märta brast i skratt och utropade muntert:

— Och tänk — jag som bara ville titta efter vad man skriver om bröllopet i Vasakyrkan! Ni vet — den där rika grevinnan har ju gift sig i dag!

— Nä, det vet jag inte, fräste Edgar, för det var inte jag som gifte mig med henne!

— Ja, ja, muttrade nu fadern och försökte spela vis medlare, var och en har ju sina intressen här i världen! Det blev tråkigt annars —

— Ja, men *fotboll,* avbröt Yngve arrogant och gav sitt runda, ännu omogna ansikte ett uttryck av överdriven spydighet.

— Varför inte fotboll, sade Edgar hetsigt. Han kunde inte tåla att bli hånfullt behandlad av sin fyra år yngre bror.

— Varför inte valen i Frankrike då, genmälde Yngve och lade sig nu, när han märkte att han lyckats reta upp brodern, till med en ännu hånfullare likgiltighet i tonen.

— Äsch, det är väl inte detsamma! Fotboll kan man åtminstone ha någe nöje av!

— Och valen i Frankrike kan inverka på världsekonomin på sånt sätt att firman du jobbar i går omkull, och du blir arbetslös! Eller så att det blir ett nytt världskrig —!

— Men det kan väl *du* i alla fall inte göra någe åt!

— Kan *du* göra någe åt den där uttagningen då, replikerade Yngve med ungdomens sinne för ytlig dialektik.

— Nej, nej, pojkar, ät nu och låt maten tysta munnen, inföll herr Lund i ett försök att vara skämtsam, ehuru han knyckte onödigt hårt på tidningen.

— För sjutton — jag äter ju, sade Yngve och stoppade mun full. Men under den tystnad som följde såg han flera gånger på den äldre brodern, och det låg en ungdomligt naiv överlägsenhetskänsla i hans öppna ögon. Till sist log han ner i tallriken och mumlade, som han i alla fall inte kunde undertrycka en stilla reflexion:

Men det är bra futtigt ändå —

Futtigt, exploderade Edgar som om hela hans inre legat berett på anfallet, vad menar du med futtigt, va'?

— Åh, svarade Yngve överlagt släpigt, jag kallar det futtigt att intressera sig för sån där strunt när hela mänsklighetens väl eller ve står på spel —

— Låt du *mig* ha mina intressen i fred så får du ha *dina,* fräste Edgar röd i ansiktet.

För all del — jag tänker inte försöka ta dina leksaker ifrån dig, sade Yngve i den medvetet förolämpande tonen som endast en artonåring kan prestera. Förresten begriper jag dig mycket väl, fortsatte han docerande, det är ju ett faktum att den här borgerliga livsstilen vi har begränsar människornas synvidd, den direkt uppfordrar dem att föra en inskränkt jagtillvaro —

Edgar reste sig så häftigt att bordet fick en knuff och glas och porslin klirrade farligt; ögonen gnistrade och händerna knöto sig på honom när han böjde sig lite fram mot brodern:

— Din förbannade studentglop — din förbannade studentglop! Vill du påstå att jag är en egoist?

— Åh, gud så fånigt, åh gud så fånigt, utropade Märta med någonting som kunde vara ett kvävt skratt lika väl som en upprörd snyftning.

Även modern hade rest sig; hon hade vild skräck och smärta i ögonen, händerna som hon avvärjande sträckte mot sonen darrade.

— Sätt dig, Edgar, skrek hon, sätt dig, sätt dig för guds skull!

— Ja, ja, sätt dig ner, bad också herr Lund. Hans tidning hade fallit till golvet; och han såg med ens gränslöst tafatt och obetydlig ut.

Edgar satte sig. Men hans händer darrade alltjämt, de levde som om han underlåtit att utföra någonting som musklerna velat med hela sin styrka. Han svalde flera gånger utan mat i munnen. Till sist muttrade han, halvt som en tvungen ursäkt, halvt som en förebråelse:

— Man kan väl för tusan inte tåla vilka förolämpningar som helst heller —

— Men det är ingen som velat förolämpa dig, pressade fadern fram på ett ömkligt oövertygat sätt.

— Är det inte, bröt Edgar genast ut, vad menar han då med sitt prat? Den där valpen! För att han går på högskolan tycker han att han kan se *ner* på en annan — han är ju studerande, gunås — det är *han* som ser i

stort, *han* får ingen begränsad synvidd, som en ann som bara jobbar i ett uselt försäkringsbolag! Precis som det skulle vara någe att skryta med att man låter försörja sig —

— Nå, nå, nå, avbröt fadern åter, nu djupt förskräckt, och kastade en räddhågad blick på den yngste sonen. Han led svårt på sitt egendomligt flaxiga, ytliga sätt. Det var ju hans stolthet att han hade yngste sonen på högskolan, och ändå fick han en pinande förnimmelse av att den äldste hade rätt. Yngve såg ner på dem, han föraktade dem. Eller om han inte direkt föraktade dem, så hade det dock kommit ett drag av överlägsenhet i hans sätt som inte var stort bättre än förakt. Det var måhända naturligt — han försökte övertyga sig själv om att det var naturligt: pojken umgicks ju med helt andra människor än dem själva, lärda och studerande människor — men det var inte rätt. Eller var det kanske rätt? Ännu djupare ner i hans själ dolde sig en dunkel, outtalbar, fadersönskan: att Yngve ändå skulle ha rätt! Rätt att vara överlägsen, rätt att förakta, rätt att gå sin väg, ringaktande dem alla, även honom själv! Han kämpade förgäves för att reda upp de tilltrasslade, stridiga och förvirrande förnimmelserna inom sig, och led även av att han inte lyckades; han tyckte att det bara behövdes ett enda ord för att ordna situationen och få allting gott igen, men kunde inte finna just det lilla gyllene ordet.

— Ja ja, sade han lamt, jaja, vi ska väl inte gräla i alla fall, vi är ju allesammans samma familj —

Så tog han upp tidningen och stirrade på rubrikerna vilka dansade runt för hans ögon, medan han tankspritt åt med gaffeln. Även de övriga ägnade sig åt maten, de försökte övertyga sig om att intermezzot var över. Yngve, som under den sista minuten suttit lite bakåtlutad i stolen, kall och reserverad som hörde han alls inte till sällskapet, ägnade sig också åt maten en stund. Men plötsligt började ett spotskt leende spela kring hans mun, ögonen glittrade; det såg ut som hade han hittat på någonting han ansåg sig inte kunna undanhålla sina anhöriga.

— Tja, sade han, men fast man är av samma familj ska man väl kunna resonera lugnt utan att ta till knytnävarna —

— Resonera, resonera, började Edgar med pånyttväckt vrede.

Herr Lund avbröt honom; han vek ihop tidningen och lade den ifrån sig, samt utropade med forcerad munterhet:

— Vet ni vad, pojkar och flickor? Om söndag gör vi i alla fall en riktig utflykt tillsammans! Vad säger du om Strängnäs, mamma? Hans hustru ryckte till, inte alls trakterad av den direkta frågan.

— Jag vet verkligen inte, sade hon eftertänksamt och försökte fånga dotterns blick, vad tycker *du, Märta?*
— *Jag* har inte alls lust att åka till Strängnäs, svarade Märta och stelnade synbart.

— Då hittar vi på någe annat, då, skyndade sig herr Lund att infalla — det var som om han med tanken på en liten resa ville leda bort både sig själv och de andra från den spända situationen — det finns ju så mycket att välja på! Saltsjöbaden! Havsbadet i Södertälje! Ja, varför inte dit förresten? Restaurangen är trevlig där. Vi kunde äta middag tillsammans —

Han såg sig glatt omkring och gnuggade belåtet händerna. Men djupt ini ögonen låg en smärtsam vädjan: för guds skull, kära, kära — låt oss komma överens och vara vänner! Det uppstod en tryckt tystnad, tystnaden hos människor som vänta på att någon annan skall ta ansvaret för något obehagligt. Till sist lade Edgar från sig matverktygen, torkade sig omständligt om munnen, och sade buttert:

— Jag för min del har redan lovat bort mig. Ska till Österskär. En kamrat som har sommarstuga där fyller år.

— Jag måste också stanna i stan, erkände Yngve likgiltigt, som om någonting annat inte kunde komma på

fråga, studentklubben har sitt första sammanträde för året. Jag måste träffa ett par kamrater redan på eftermiddagen —

— Men då kan ju vi tre resa nånstans, inföll modern livligt i det hon böjde sig fram och såg Märta forskande och krävande i ögonen, du och jag och pappa! Inte sant, Märta?

Märta ryste ofrivilligt till och liksom drog ihop sig, som igelkotten, till försvar mot den fordringsfulla vilja som strömmade mot henne från modern.

— Jag har redan bestämt mig för någe annat för söndan, sade hon med ett uttryck av nästan fientlig reservation i ansiktet.

— Vad då? Vad har du bestämt dig för?

— Men det hör väl inte hit —

— Jo, det gör det, utropade modern med intensivt krav i rösten och ansiktsuttrycket, när alla andra sagt vad de ska, så —!

— Jag vet själv vad jag vill, svarade Märta avvisande. Hon reste sig hastigt, tackade mekaniskt för maten och skyndade ut ur rummet. Modern såg efter henne. Hennes ansikte liksom slöts, och fick ett hårt beslutsamt drag. Då Lund såg att hon ämnade resa sig för att följa dottern inföll han i konstlat lätt ton, men ändå som om han vädjade till henne att ta allting likadant som han:

— Tja, här sitter vi nu som två gamla uvar, du och jag, mamma! Det är livets gång!

Han försökte le; men det blev ett överdrivet grin bara, läpparna skälvde en smula krampaktigt. Han trummade nervöst med fingrarna på bordet, och såg ner på resterna efter måltiden med blind blick. Han snarare kände än såg att hans ord stegrat hustruns obegripliga vrede: hon *ville* inte bli lugnad. Han fattade det inte. Han hade inte fallenhet för att se djupt eller långt tillbaka i sammanhangen, han kände bara, med en för hans själsliv ovanlig klarhet och intensiv oro, att det var någonting galet med allting. Han tyckte med ens att det börjat redan i våras när han, i glad optimism — för att Klasson fått igång sitt storbygge — och lust för något nytt, något oprövat, inte hyrt om sommarstugan i Skuru —: från den dagen hade allting börjat upplösas och falla sönder omkring honom. Han hade menat så gränslöst väl, han hade tänkt ut allt så fint, tyckte han. Men det var som om något hemligt sprängstoff, som legat dolt inom familjen, plötsligt fått tillfälle att verka och drivit var och en åt sitt håll: ingen enda av de gemensamma utflykter han fantiserat om hade blivit av. Oron, som han gett efter för, liksom sträckte ut sig inom honom. Han kom att tänka på att Klasson under sista tiden allt mer och mer undanhållit honom befattningen med sina affärer, han hade förlorat sitt fäste även där, skjutits åt sidan såsom onödig och ovidkommande. Han vågade inte reflektera på vad det kunde betyda, men oron inom honom stegrades med ens till en oresonlig, vild ångest —

— Jaa, mumlade han som ville han tillägga någonting till sina förra ord, eller ge dem en ny, bättre mening, jaa kära du —

Men i det samma han nästan bönfallande såg upp i hustruns ansikte tyckte han att det var ett alldeles nytt ansikte, främmande, obegripligt; allt det mjuka, indolenta, allt det där rofullt avslutade, som han trivts med, som skänkt honom en så lugn säkerhet tillsammans med henne, hade försvunnit — dragen, blicken i ögonen, allting hade fått det hårt spända uttrycket hos en människa som söker efter någonting i framtiden. Fast han inte förmådde analysera sig till förändringens betydelse, gav den honom en våldsam chock. Han stirrade nästan vettskrämd på henne, och märkte då att hon tuschat ögonhåren och lagt en svag aning av rött på läpparna: hon hade försökt föryngra sig.

— Åh, herre gud, utbrast han ofrivilligt, åh, herre gud —!

Hon reste sig och log lite snett ner mot honom.

— Ville du säga någe, frågade hon.

— Neej — neej, svarade han famlande och fick en gränslös känsla av övergivenhet.

— Nå, då så, sade hon.

Även pojkarna hade rest sig. Yngve gick fram till fönstret och såg ut.

— Det var i alla fall ett förbaskat regnande, mumlade han med djup tristess i rösten.

Edgar slog på radion och kom direkt in i grammofonmusiken; han väntade med ett svagt förväntansfullt leende tills han upptäckt vad det var som strömmade ut i rummet.

— Hawajidarr, sade han till sist och började rycka lätt med axlarna.

I detsamma lämnade modern rummet och gick upp till övervåningen — för varje steg antog hennes ansikte ett allt beslutsammare uttryck, men samtidigt andades hon, som alltid i trappor, lite ansträngt, vilket kom henne att verka upprörd. Då hon stannade i dörren till flickans rum höll denna just på att ta på sig sommarhatten, vars breda, genombrutna brätten gav hennes fräscha hy en ännu djupare lyster av ungdom och hälsa.

— Jag vill tala med dig, Märta, sade hon häftigt flämtande.

— Jaa, svarade Märta frågande. Men samtidigt drog hon på sig regnkappan och sträckte ut handen efter paraplyet.

— Men hör du inte, utropade modern hårdare, jag vill ha ett samtal med dig —!

— Ett samtal —?

— Du måste stanna inne i kväll!

— Men du vet ju att jag ska gå ut, vädjade flickan och såg förbi modern ut till den skumma hallen, som om hon plötsligt greps av paniskt behov att befinna sig därute.

Då steg modern fram och grep henne hårt i armen; hon började åter andas tungt, som om hon nyss kommit upp ur trappan, och av ansträngning att behärska sig fick hennes ansikte ett förvridet uttryck.

— Du måste stanna, utropade hon i gäll, skälvande ton, du måste, hör du! Du har ränt ute länge nog varenda kväll! Jag vill veta vart du går! Jag har rätt till det! Hör du det — jag har rätt till det! Jag är din mor! Vem är han? Jag vill se honom! Jag har rätt till det.

— Men mamma, mamma då, viskade Märta bönfallande, och slöt ögonen som om hon med ens tvungits se något fasansfullt — en mor, och ändå en rivaliserande kvinna, vild av svartsjuka och animal vrede.

Modern ruskade henne hårt.

— Du stannar, flämtade hon som om vreden berövat henne all luft i lungorna, du stannar! Gud nåde dig annars!

Men plötsligt slängde hon den oförberedda, försvarslösa flickan från sig på sängen, rusade ut ur rummet,

slog igen dörren och låste den med två slag av nyckeln. Hon lutade sig själv mot väggen för att hämta sig, men väntade med ett spänt uttryck i blicken. Det förblev tyst ini rummet i flera minuter, hennes drag började redan slappna och hörseluppmärksamheten vändas mot musiken i bottenvåningen, då ropade Märta med hög, kall röst inifrån:

— Jag vet att du är kvar, mamma! Öppna genast dörren!

Modern ryckte till och skrek, ögonblickligen spänd igen:

— Stanna kvar där du är, du, och lugna dig så får vi talas vid om en stund!

— Öppna, upprepade Märta med ännu högre röst, öppna, öppna, säger jag!

Samtidigt började hon ruska i låsvredet, bulta och sparka på en gång, så att trävirket i den tunna dörren darrade och dånet uppfyllde hela huset. Edgar kom redan efter ett par sekunder uppstörtande, som var han rädd för att elden sluppit lös.

— Vad i helsicke är det frågan om, skrek han med en blandning av ilska och häpnad som vid ett annat tillfälle skulle verkat löjlig. Då han inte fick något svar, men efter en blick mot dörren förstått situationen, låste han upp. Märta steg ut; hon var eldröd och stel i ansiktet, och gick, utan att se vare sig åt modern eller brodern, direkt nerför trappan, förbi de andra, som nu kommit fram till hallen, och vidare genom ytterdörren, som slog igen hårt bakom henne. Edgar lutade sig över trappräcket och följde henne hela tiden med ögonen, sedan vände han sig till modern, som alltjämt stod tungt med ryggen mot väggen, och frågade:

— Vad i herrans namn tog det åt er? Varför låste du in jäntan?

Hon vände långsamt blicken, som med ens blivit skum och inåtriktad, som på ett sjukt djur, mot honom, men svarade inte; det verkade som om hon inte såg honom utan bara mekaniskt rättade sig efter ett oförståeligt hörselintryck. Först efter en kvarts minut ungefär kom det en liten glimt av liv i ansiktet.

— Åh, undslapp det henne i en återhållen suck, det var ingenting att bry sig om, ingenting alls —

Så gick hon sakta, hela tiden hållande sig i ledstången, nerför trappan, passerade sin man och yngste son utan ett ord och fortsatte in i köket. Där väntade hon en stund. Men då ingen kom in till henne for ett slugt leende över hennes ansikte, hon plockade hastigt fram en gammal regnkappa och dito hatt, som hon brukade använda till vardags i dåligt väder, och lämnade huset köksvägen.

I vardagsrummet slutade först nu den smältande hawajimelodin. Herr Lund satt då i sin vanliga aftonfåtölj. Han höll tidningen i högra handen, men den hängde slappt ner mot golvet; med den vänstra strök han sig då och då över ansiktet, som om han alltjämt kände ögonen betäckta av ett tjockt spindelvävsnät.

Fru Lund tänkte sig inte mycket för när hon gav sig iväg. Hon tog endast bil till spårvagnarnas slutstation vid Slussen, och avskedade den där (hur besynnerligt det än låter var hon även i detta ögonblick orolig för utgiften). Spårvagnen kom in efter några minuter. Märta var med också. Men i stället för att byta vagn, eller promenera neråt stan, som fru Lund hade tänkt utan att klargöra för sig varför, vände hon tillbaka uppåt söder. Det retade fru Lund ytterligare. Södermalm var alltjämt för henne proletärernas stadsdel; hon skulle inte förlåtit dottern om denna haft en älskare på Östermalm, men att hon hade någonting för sig på söder gjorde henne utom sig. Och redan efter femtio meters promenad uppför götgatsbacken märkte hon till sin förskräckelse att hon inte kunde hålla takten med dottern, som skyndade fram, buren av ett ungt sinnes iver och en ung kropps styrka. Regnluften var kvav, andedräkten tröt henne, svetten sprack ut över hela hennes kropp; inneskorna, som hon inte besvärat sig med att ta av, voro en smula snedgångna, vilket kan gå an på mjuka rumsmattor, men är pinande på en vattenslipprig, hård gata. Då dottern hastigt vek av från Götgatan

och med lätta steg ilade uppför trapporna till Urvädersgränd övergav hon impulsivt sin första föresats — att följa henne för att ta reda på hennes älskare — och började springa för att hinna ikapp henne. Men redan efter tio steg slant hon på en av de snedgångna skorna och vrickade ena foten — det gick en stöt av fruktansvärd smärta genom kroppen, hon hejdade sig ett ögonblick, stödde sig tungt flämtande och med ansiktet förvridet av plågor, mot husväggen. Folk stannade framför och bakom henne och på andra sidan gatan och glodde på det stockholmska, klumpigt avvaktande sättet: ska det hända något mera? Hon märkte det inte ens. Så fort den första smärtostöten gått över arbetade hon sig själv uppför trapporna. Hon såg då att dottern ökat sitt försprång ytterligare och hunnit nästan upp till Mosebacketorg; och glömmande plågorna i foten, glömmande sitt av ansträngningen häftigt arbetande hjärta och de begynnande stickningarna i bröstet, rusade hon vidare i hastigare takt än någonsin. Hon kom fram ur grändmynningen alldeles lagom för att se Märta försvinna i Östgötagatan. Då hon själv nådde dit störtade hon blint framåt. Vid första tvärgata — Högbergsgatan — stannade hon en sekund och stirrade virrigt åt båda hållen flera gånger innan hon återupptäckte dottern, vilken just i detta ögonblick liksom smalt ihop med husväggarna ett stycke framåt den regnskumma gatan. Hon skyndade ditåt. Men Märta var försvunnen. Ett av husen hade tagit upp henne i sig — men vilket?

Det var tyst och folktomt på gatan häruppe i avkroken, frånvaron av alla upplysta skyltfönster och kaféer kommo de höga husen att verka döda, tillslutna, trots att lampor voro tända här och var uppe i våningarna, regnet som nu knappast kändes mot kläderna syntes på lite avstånd som ett fint nät, i vilket hon var fången. Hon vankade sakta, väntande, av och an på en väg som motsvarade ungefär fyra hus. Hon kunde inte slita sig från platsen; det var som om hela hennes liv koncentrerats i det som hon i fantasin föreställde sig skedde någonstans alldeles i närheten. I ett av husen — i ett rum i ett av husen. Det var en nästan outhärdlig pina att hon inte visste vilket hus; en ännu värre pina att hon inte visste vilket rum. Den våldsamma vreden som växt och växt inom henne under kvällens lopp och stegrats till vild förbittring medan hon rusade uppför backen, hade dock nått sin kulmen och ebbat bort, kvarlämnande en känsla av på samma gång dov smärta och bitter melankoli. Hon tänkte och kände i kaotiska bilder och föreställningar, vilka trängde sig på henne samtidigt, och var och en pinade henne lika mycket. Det var våren, april och maj, då hon ofta åkt in till staden i Märtas sällskap eller hämtat henne på posten, för att titta på sommarkläder. Hon förstod nu som först, förstod det liksom med blodet, hur stort värde hon satt på att flanera framåt gatorna i den unga flickans sällskap: hon hade levt upp på nytt då, förnummit en ny eld inom sig, sett allting annorlundare än förut i hela sitt liv tillsammans med mannen, friskare, klangfullare, rikare på möjligheter. Det ena efter det andra av dessa tillfällen passerade revy inför hennes minnesöga, ibland frigjorda, ibland liksom inskjutna i varandra som dubbelt, ja tre- och fyradubbelt exponerade bilder. Särskilt kom hon ihåg en dag med en lätt, berusande doft av vår i luften: just när Märta och hon stego ur en butik kom en ung man rakt mot dem — han kom mot dem med smidig, fjädrande gång och log som om han kände dem, var glad åt deras möte och ämnade tilltala dem. Minnet av den dagen kom henne att känna saknadens smärta. Det var just den dagen hon på allvar erinrat sig att Märta var giftasvuxen. Alla hennes förhoppningar för dotterns del hade flammat i högan sky. Hon hade ivrigt spanat efter den första förälskelsens tecken, hon hade sett dem, och hon hade väntat, väntat: hon hade väntat på dotterns skygga förtroenden och planerat förtroliga råd. Hon hade tänkt på förlovningstidens små praktiska bestyr och förberedelser. Alla de strömmar av ung kärlek och uppfyllelseförhoppningar, som i hennes fantasi gått mellan de älskade, hade hon känt passera genom sitt eget hjärta. Ja, hon hade levt bara för sin enda dotter, just i detta ögonblick, när hon med värkande fot vankade av och ann på den ödsliga gatan kände hon *hur* gränslöst intensivt hon levt för dottern — med hela sin själ, hela sitt hjärta, alla tankar och förhoppningar! Och så var det ändå slut nu, oåterkalleligen, absolut slut: Märta hade kastat bort sig! Hon kände det som hade hon förlorat sitt eget liv också, hon hade ingenting mera att leva för —

Plötsligt, utan att hon hört några varnande steg, dök en man upp bredvid henne, böjde sig lite fram och spanade in i hennes ansikte med fuktiga, frågande ögon. Hon ryckte till, hejdade sig så att han kom ett par steg framför henne, och skyndade sig sedan snett över gatan. Mannen stannade i en port lite längre bort och

tittade upp mot himlen som en människa vilken bara sökt skydd för regnet och väntar att det skall gå över. Men fast hon inte längre kunde se hans ögon kände hon den fuktiga blicken riktad mot sig, den hängde fast vid henne som en fråga hon försummat besvara, trots hon var skyldig att göra det. Hon vände sig bort och drev åt andra hållet. Men hon hade knappt satt sig i rörelse förrän hon upptäckte att det stod en man även i motsatta hörnet. Med en gatlykta lysande långt bakom sig såg han ut som en skugga utan ansikte. Då hon stannade satte han sig i rörelse istället, han kom närmare, sakta, liksom varsamt — eller lurande. Hon stod stilla — hon kände hans annalkande i hela sin kropp — tills han var bara några meter framför henne, då slet hon sig lös och rusade åter över gatan. I detsamma hon nådde trottoaren märkte hon att det fanns flera män omkring henne — en stod i en port bara några hus framåt, en i ett gathörn på andra sidan, en kom sakta drivande längre bort —; och allesammans hade de sina blickar riktade mot henne. Medan hon självupptagen vankat av och an hade de flockats såsom asfåglarna i öknen omkring en döende — hungriga, rovlystna: det var något ohyggligt tålmodigt och säkert över deras väntan. Hjärtat dunkade i hennes bröst, det kröp i skinnet, ansiktet blev kallt och stelt, blicken irrade ångestfullt åt alla håll: hon kände sig prisgiven åt något vidrigt och rått. ”Märta har kastat bort sig” tänkte hon virrigt. ”Märta har dragit mig in i det här!” I detsamma kom en av de närmaste mot henne — en ung pojke, knappast tjugoårig, men ändå gående liksom med en druckens långsamma, stela gång. Hon väntade tills han var alldeles inpå henne, då sade hon, flämtande som ett jagat djur:

— Gå er väg, gå er väg! Vad vill ni mig?

Men i stället för att vänta på svar — det var som om hon inte vågade vänta på svar — vek hon själv åt sidan och halvsprang bortåt gatan. Ända tills hon nådde den folkrikare Götgatan kryssade hon från den ena sidan till den andra vartefter hon närmade sig gående eller stillastående män.

25.

Sara uppgav ett litet häpet utrop när hon kom hem på fredagseftermiddagen och fann Olle före sig.

Han stod, naken till midjan, över vattenledningen och tvättade sig, men vände genast sitt tvållöddriga, skrattande ansikte mot henne.

— Hej, hej, sade han muntert, varvid en liten fontän av tvålskum sprutade ut över korkmattan.

— Åh, hej Olle, svarade hon på det släpiga sättet, som gjorde hennes röst så öm och varm, gav intryck av att till och med det banalaste ord innehöll en smekning, eftertänksam och rik. Hon hade handlat, fredagseftermiddagshandlat, på hemvägen. Medan hon plockade upp paketen och husmoderligt räknade och undersökte dem — det såg ut som om hon samtidigt beräknade vad varje sak skulle vara till under veckan och hur länge den skulle komma att räcka — betraktade hon honom i smyg. Han hade borstat och gnuggat hals, överkropp och armar så att skinnet lyste ljusrött som på en spädgris, och gnodde nu in håret, varvid tvållöddret blev vitt och mjukt som vispgrädde, vilken i tjocka klumpar gled ner i ögon, öron och mun — han fnyste, frustade och spottade i ett, till slut snöt han sig våldsamt i fingrarna och sköljde av dem under den rinnande vattenledningen. Hon märkte återigen — som flera gånger under de senaste veckorna — att hans muskler blivit hårdare sedan han bytte arbete, och inte bara hårdare: de hade liksom laddats av fysisk energi och livaktighet. En välbehaglig animal spänning strömmade från hans nakna kropp över till hennes, hon kände det som en smekning utan beröring, och log inom sig. ”Ja”, tänkte hon som besvarade hon en fråga, ”det var bra för honom, det här —” Han satte huvudet under ledningen, och lät vattnet skölja ur och bena håret, sedan slängde han det ur pannan så att en kaskad av droppar stänkte mot taket och regnade ner över golvet, och ryckte till sig en handduk från hängaren och begravde ansiktet i den.

— Men i jösse namn, utropade hon med låtsat missnöje, inte behöver du väl dränka hela huset, heller!

Han skrattade ini handduken, medan han gnuggade sig med vild energi, och svarade:

— Titta efter inne på bordet, Sara!

— Va' ä' de' där, då, frågade hon.

— Titta efter, sade han hemlighetsfullt.

Hon gick in i rummet och såg på bordet. Till hälften instuckna under en vas lågo två hundralappar.

— Men o! Olle då, utropade hon och slog hop händerna. Det var de första hundrakronorssedlar hon sett. Hon drog försiktigt fram dem, slätade ut dem och strök dem smeksamt på hand flatan; hennes ögon fingo ett drömmande uttryck.

Olle kom fram i dörren. Han sträckte vänstra armen i luften medan han gnodde sig torr i armhålan, hans ansikte skrattade belåtet.

— Fint, va'?

— Jaa, sade hon och vände sig med ett lyckligt leende mot honom.

— De' ä' bara för fyra veckors ackord, och ändå har jag tagit undan ett par tior! De' blir mera innan vi slutat — en hundring till eller så —

Han växlade om och började gno sig i den andra armhålan.

— Nå, va' säger du nu om att jag bytte jobb, frågade han impulsivt triumferande. Räkna efter själv, hör du. Bara på den här korta tiden har jag tjänat mera än jag skulle gjort på ett dussin veckor på de' andra jobbet. Fan vilken idiot man var som gick kvar där så länge —!

Leendet i hennes ansikte slätades långsamt ut, hon såg eftertänksamt på pengarna i sin hand.

— Jaa, medgav hon motvilligt, bara de' får fortsätta också —

Han skrattade till med djup belåtenhet.

— Har ingen fara, var du bara lugn, utropade han lite överlägset, som fann han hennes farhågor alltför absurda att överhuvud taget fästa sig vid, de' finns gott om jobb i de' här yrket. Folk ä' ju galna efter moderna lägenheter —

Han vände sig om kastade handduken tvärs över köket så att den fastnade på hängaren, och skrattade åter till när han såg kastet lyckas — det tycktes visa honom att allting skulle lyckas för honom hädanefter.

— Förresten ska väl vi också skaffa oss en modern lägenhet så småningom, sade han liksom i förbigående, man måste följa med i galoppen —

Hon stod tyst och såg på honom; inte förrän nu förstod hon att han gjorde sig i ordning att gå ut. Han var självupptaget omedveten om hennes granskande blick. Han bytte smågnolande strumpor och skor. Då han dragit på sig helgdagsbyxorna ställde han sig framför det öppna fönstret och gjorde några gymnastiska rörelser — armar uppåt sträck, på tå häv, knäna böj, och så vidare. Kroppen lydde honom utan den minsta ansträngning, efter fem minuters oavbruten muskelverksamhet hade andedräkten bara blivit en liten, liten smula snabbare. Hela hans varelse utstrålade ett lite självbelåtet, skrytsamt fysiskt välbefinnande. Det gladde kvinnan inom henne — hon tyckte om det så som en mor tycker om att se sitt barn stråla av hälsa och en älskarinna att se sin man svälla av styrka — men det skrämde hustrun och modern; hon kände

instinktivt att det låg en fara dold i hans överdådiga självtillförsikt.

Under ett uppehåll i hans övningar gick hon plötsligt fram till honom, smög smeksamt händerna uppefter hans armar till axlarna, och strök kinden mot hans nakna, fjuniga bröst.

— Hur ä' de' nu då, liten, frågade han beskyddande och smekte lite tankspritt hennes hår.

— Olle, bad hon, med låg, mjuk röst, gå inte ut i kväll så ä' du hygglig —

Han stelnade genast till, hon kände hur hans kropp blev styv och avvisande.

— De' måste jag, sade han tvärt.

— Kan du inte stanna — för min skull?

— Men herre gud, utbrast han otåligt, jag säger dig ju —

— Ja, ja, ja, avbröt hon nervöst, rädd att han skulle hetsa upp sig. Hon släppte honom, hon liksom sjönk undan från hans brösts klippa, och lämnade honom undergivet.

— Du ska väl ha en ren skjorta, frågade hon, och gick utan att vänta på svar till linneskåpet. Han följde henne med blicken, och då hon stod bortvänd och rotade i skåpet, märkte han på ryggen, på axlarna och huvudets hållning att hon kämpade med gråten. Det pinade honom som samvetskval, han förstod att hon vänt ryggen till bara för att dölja sin smärta.

— För fan, exploderade han överkänsligt, kan du inte begripa de' här, Sara? Jag *måste* träffa gubbarna! Jag måste hålla mig väl med gänget för att få vara med om nästa jobb också —?

— Ja, svarade hon återhållsamt, de' ä' väl så de' måste gå till numera.

— De' kan inte hjälpas, fortsatte han utan att återfå den inre balansen, ingen människa kan klara sig nu för tiden om man inte gör som alla andra! Man måste hålla sig framme! Man måste hålla sig väl med folk! De' ä' svinaktigt, de' erkänner jag, men vad ska man göra —

— Låt oss inte tala mera om'et, bad hon och höll fram skjortan.

Han körde händerna i skjortärmarna och fläkte plagget över huvudet med onödig kraft.

— Jo, de' ska vi, sade han retligt, med begynnande vrede över att hon så snabbt återfått sitt lugn, medan hans egen irritation inte ville lägga sig, vi *ska* tala om'et! Tror du jag skulle smila och förödmjuka mig för en massa idioter om de' inte var för att jag vill att du och ungen ska få de' bättre —?

— Åh, undslapp det henne liksom ofrivilligt, jag tyckte vi var mycket lyckligare förr innan du började tänka på att tjäna så —!

— Ska du börja förebrå mig de' också — att jag försöker tjäna lite pengar åt er, frågade han och gav henne en hård blick, de' var just trevligt —!

— Nej, nej, avbröt hon och såg plågad ut, jag tänkte bara på att — att de' ä' inte *säkert* att man blir lyckliga för att man får'et bra ställt! Jag menar —

Hon tystnade, olycklig över att hon inte kunde ge uttryck åt de tankar och de tvivel som rörde sig i djupet av hennes hjärta.

— Va’ menar du då, sjung ut bara, sade han utmanande.

Hon tog då impulsivt ett steg framåt och slog armarna om hans hals.

— Ack, Olle, utropade hon, jag menar ingenting alls! De’ ä’ bara jag som ä’ dum! Förlåt mig! Dragen i hans ansikte veknade, men han såg alltjämt strängt förebrående in i hennes bedjande ögon.

— Hela saken ä’ att du inte litar på mig, började han.

— Jo, jo, de’ gör jag, avbröt hon hastigt, de’ gör jag, Olle!

— De’ gör du inte, envisades han.

— Jo, jo, jo!

Hon tystade hans fortsatta invändningar med en hård, lidelsefull kyss, som kom hans kropp att mjukna och foga sig efter hennes; så drog hon sig lite undan och sade klagande:

— De’ ä’ bara de’ — att jag vill att vi inte ska komma från varann, Olle! Vi har ju bara varann, Olle! Vi måste försöka hålla hop — alltid, alltid!

— Ja, svarade han överseende med en lätt grimas av otålighet, ja, men de’ ä’ ju klart, de’ ä’ väl inte frågan om någe annat, heller!

Nu tog han henne till sig och kysste henne, liksom för att övertyga om äktheten i sina försäkringar; och de voro ju äkta också: han hade inte en tanke på att överge henne ehuru han alltjämt kände sig retlig över hennes ”barnsliga” ovilja mot att han gick ut. Hon fogade sig viljelöst, men med en svag aning av förbehållsamhet, i hans smekning. Då han släppte henne gick hon utan ett ord ut i köket och fortsatte plocka upp sina paket, fast nu med något inåtvänt, håglöst i rörelserna. Han klädde sig färdig. Efter en stund började han gnola och vissla; det var som om förväntningar på den kommande kvällen övervann olusten och retelsen inom honom. Plötsligt kom han fram och ställde sig i dörren, han stod där och log mot henne, med minen hos en människa som har en mycket glad överraskning i beredskap.

— Du, Sara, sade han till sist abrupt, nästa lördag ska vi på fest!

— Vi?

Hon vände sig häftigt om.

— Vi, upprepade hon som om hon tvivlade på sin hörsel.

— Javisst, sade han och brast i skratt åt hennes misstrogna min, just vi! Du och jag! Byggchefen håller taklagsöl på Reisen. Du kommer väl ihåg gamla Reisen, Sara? Vilka förbaskat trevliga tillställningar vi var med på där förr i tiden —

— Ja, svarade hon motvilligt, jaa —

Hon kom ihåg. Men inte de trevliga tillställningarna. Hon erinrade sig Olle sådan han var då — i tjugoårsåldern: en lång tafatt yngling med blicken ständigt spänd av vilja och hänförelse, alltid med en packe revolutionära tidningar under armen och fickorna fulla av broschyrer och flygblad. Och samtidigt såg hon honom sådan hon sett honom ett par gånger den sista tiden, sedan han började vid bygget: då han kommit hem dödsdrucken om nätterna, slapp och upplöst i ansiktet, redlös och lallande. Det gick en köldrysning genom henne, hjärtat höll på att stanna av häftigt uppsvällande ångest. Då hon instinktivt tog sig för bröstet kom han ett steg närmare och utropade oroligt:

— Hur ä' de', Sara, ä' du sjuk?

Mitt i sin ångest kände hon sig glad åt att han blev orolig. Hon vände sig bort och svarade med en lätt darrning i rösten:

— Nej då, nej då!

Och efter ett ögonblick tillade hon med lite uppskruvad vresighet:

— Men de' vet ju du lika bra som jag — att jag har ingen klänning att gå på såna där tillställningar i!

Han skrattade av lättnad, kom fram och tog henne ömt om axlarna.

— Äsch, var inte dum nu, flickungen min, sade han, vi ä' ju rika nu! Vi har förbaska mig råd att gå ut och köpa dig en snygg klänning! Va'?

— Nej, nej, svarade hon, men började le mot honom samtidigt som tårarna trängde fram i ögonen, vi måste först tänka på andra saker —

Han tystade henne med en kyss, tog henne sedan under hakan och såg med låtsad stränghet in i hennes ögon: — Nu gör du som jag säger, Sara! Vi måste hålla ihop, sa du ju!

Då nickade hon undergivet:

— Som du vill, Olle —

26.

Herr Lund hade alltid, trots sitt obetydliga yttre, haft en viss fjantig värdighet över sig, värdigheten hos en människa som uppskattar sig själv och den plats i tillvaron hon skaffat sig.

Men då han steg in i festvåningens vestibul verkade han enbart nervös fjant; han svängde paraplyet, som han aldrig gjort sig av med, i ena handen och hatten i andra, och såg sig kring likt en man som är van vid mycket exklusiva ställen, men kan nedlåta sig till att gilla även enklare för en gångs skull. Han hade röda fläckar på kinderna. — Mja, sade han och gav sin hustru en försiktigt frågande blick, inte så illa, verkligen inte alls illa, va'?

Men hon hade stannat lamslagen några steg innanför dörren och stirrade med stel blick på rockhängaren: där fanns bara herrhattar, en och annan mössa, en och annan rock — inte det minsta plagg som minde om att det fanns damer närvarande. Hon högg sin man hårt i armen. — Vi har kommit fel, sade hon brådskande, ser du inte —

— Nej, nej, avbröt han skyndsamt, jag såg efter ordentligt, vi är inte fel —

Rockvaktmästaren kom beskäftigt framhasande.

— Ska herrskapet —?

Fru Lund stramade genast upp sig, gav honom en avvisande blick och sade kallt:

— Var god och dröj lite. Vi vet inte än —

Han drog sig snabbt tillbaka. Så fort han kommit utom hörhåll nöp hon till om sin mans arm, och viskade häftigt:

— Vad menar du, Lund, vad *menar* du med att dra mig hit —?

Han ryckte till av smärta.

— För Guds skull nyp mig inte, bad han ömkligt, vad är det med dig. Jag förstår inte —

— Är det inte nog med att du drar mig till ett buskalas, fräste hon föraktfullt, jäsande av vrede, samtidigt som hon för rockvaktmästarens skull försökte bibehålla en lugnt uttryckslös min, ska jag vara ensam *dam* här också?

— Men herre gud, sade han olyckligt, Klasson ville det ju — jag menar — han sa särskilt —

— Han sa ingenting, snäste hon utan att bry sig om vad ”han” sagt, han *kunde* inte vara så fånig —!

— Men lugna dig då, jag försäkrar dig —

— Vi går, sade hon plötsligt i tvär ton, det tjänar ingenting till att stå här och resonera!

— Men då måste jag tala med Klasson först, svarade han i ännu olyckligare ton, han *bad* mig ju särskilt att komma —

I detsamma kom den han nämnt utrusande från festsalen och räddade honom ur det svåra bryderiet. Klasson var klädd i smoking med röd nejlika i slaget. Han verkade blossande som om han redan ätit en bättre middag med mycket stimulerande vin.

— Nå, välkommen, käre vän, utropade han och tog herr Lund riktigt kärvänligt om skuldrorna, välkommen, välkommen! Ni kom ändå!

— Åh, jag — jag — jag ber, stammade herr Lund, förvirrad och smickrad av det överflödande mottagandet, det är klart att vi — att vi —

Klasson släppte honom, gjorde en chevalerisk bugning för hans hustru, och sade lite överdrivet:

— Och fru Lund också! Jag måste säga att det var mycket, mycket angenämt —

Fru Lund hälsade, med en uttrycksfull blandning av reservation och tillgjord artighet, och avbröt:

— Tack, tack, herr byggmästaren. Men jag sa just åt min man —

Herr Lund trängde sig genast mellan dem, rädd att hans hustru inte skulle uttrycka sig med tillbörlig underdånighet, och inföll ivrigt förklarande:

— Det kanske är *mitt* fel, herr Klasson, jag kanske missförstod er! Min fru upptäckte nämligen att hon — att hon —

Klasson höjde händerna till en lugnande gest och utropade skämtsamt förebrående:

— Men mina kära vänner, vad *tror* ni egentligen om mig?

Så tog han dem, en under vardera armen, och fortsatte förtroligt:

— Det är sant — det är inte vanligt att damer är närvarande på såna här tillställningar. En taklagsfest, ser ni, är det enda legitima skälet för byggnadsarbetare att supa sig fulla utan kontroll av sina — hm — hustrur. Men var bara lugna — jag har ordnat det på annat sätt för oss, mig själv och mina närmaste medarbetare, så

att säga —

Vid de sista orden mjuknade även fru Lund, hon log tacksamt mot honom, och följde villigt med fram till rockvaktmästaren, där han hjälpte henne av med ytterkläderna. Ovan som hon var vid all uppmärksamhet från män skälvde hon till en aning när hans händer för ett ögonblick snuddade vid hennes bara överarmar.

— Jag tror det är lite kyligt, anmärkte hon och såg på honom med lite beslöjad blick.

— Ni blir nog snart varm, hoppas jag, svarade han, man fryser alltid till när man kommer utifrån såna här varma dagar. Huset är ju gammalt också —

Men ett litet menande leende lekte under hans käcka stubbmustasch när han bjöd henne armen och förde henne mot festsalen. Hon log också, halvt fundersamt, halvt kännande, log som en kvinna vilken plötsligt finner sig uppmärksammad såsom könsvarelse, och inte tycker det är oangenämt.

De gingo, med herr Lund i kölvattnet, några steg genom stora festsalen, där de för ett par ögonblick omgåvos av ett intensivt sorl — arbetarna stodo i grupper, i stort sett fördelade efter olika yrken, murare, timmermän, rörmokare och så vidare, för sig, och pratade och rökte så att luften redan var tjock och kvävande —; därifrån fortsatte de omedelbart mellan tunga plyschdraperier in i ett sidorum. Rummet var inte större än att det med nöd rymde ett bord, dukat för nio personer, och ett mindre, på vilket betjäningen redan placerat fyra ishinkar, fyllda med vin- och punschflaskor, och helt och hållet liksom infattat i avlånga speglar med gammaldags förgyllda, invecklat krusiga ramar, så att de inträdande genast innanför draperierna kände sig ställda inför sina egna ansikten.

— Vad sägs, vad sägs, frågade Klasson i det han belåtet gnuggade händerna.

Lund imiterade ofrivilligt gesten med händerna, men skrapade därtill med fötterna, som var han rädd att stiga längre in utan att ha gjort ren sulorna ordentligt.

— Jo, jag tackar, jag, sade han med ett litet fnitter och ögonen fästa på sidobordets rikedom av flaskor, jo, jag tackar, jag —!

Hans hustru knuffade honom varnande i sidan, men log samtidigt välvilligt mot Klasson, och utropade lågt:

— Åh, här ser ju *mycket* trevligt ut!

— Det blir intimt, sade Klasson, och hans blick började liksom omedvetet, halvt oseende fladdra kring hennes fylliga barm, verkligen mycket intimt! Alldeles avskilt från folket därute! He! Bara vi tre. Och så unga Folkeson med fästmö —

— Åh, sade fru Lund omigen med en suck som kunde innehålla både besvikelse och belåtenhet.

— Folkeson, inföll Lund beskäftigt, det är den där unga mannen på kontoret! Du vet — jag har talat om honom! En intelligent pojke, verkligen intelligent! Men —hm — hm —

Lat, ifyllde Klasson och skrattade till, lat och oppkäftig!

Då han märkte att fru Lund betraktade bordet som om hon räknade någonting tillade han skyndsamt:

— Det är riktigt — ursprungligen skulle vi varit flera. Mina ritare med sina damer. Men de gick sin väg i middags —

— Gick sin väg, utropade Lund och satte upp en bestört min.

— Javisst, svarade Klasson och viftade nonchalant med båda händerna, de gick sin väg! Bums! Just som ni lämnat kontoret! De sa knappt adjö en gång!

Han brast ut i ett forcerat muntert skratt, bakom vilket till och med den psykiskt okänslige herr Lund anade en underström av våldsam upphetsning, som kom hans egen latenta oro att flamma upp.

— Men varför, frågade han, varför gick de —?

I detsamma avbröts samtalet. Bloms stora, svettiga ansikte dök fram mellan draperierna, med vilka det nästan tävlade ifråga om färgstyrka.

— Hallå basen, sade han och blinkade slugt, vi ä' faktiskt ankomna allesammans härute —

— Åh, fan, redan, skämtade Klasson. Efter en hastig ursäkt skyndade han ut, ställde sig strax intill draperierna, och klappade händer tills att sorlet i salen började upphöra, och männen rikta sin uppmärksamhet mot honom.

— Slå er ner gubbar, hojtade han då i en ton som vägde mellan skränig gemyt och forcerad ironi, slå er ner bara och ta för er av vad huset förmår! Ni är inte blyga för att kapa åt er, det vet jag, spela inte teater för varann nu! Ni får äta det som finns och sjunga det ni kan — tyvärr kan jag inte avskaffa brattsystemet åt er — men känner jag er rätt så kan inte Bratten korka igen era strupar, inte! Seså, marsch till bordet! Sätt igång!

Han slog inbjudande ut med armarna. En del spridda skratt, förvirrade här, hånfulla där, följde det lite originella hälsningstalet; men de flesta förverkligade bara en önskan de haft en lång stund redan och skyndade sig att ta plats. Klasson gav en vink åt kyparna, vilka genast började rundvandringen med snapsbrickorna. Under tiden halade Blom fram en jättefickflaska ur bakfickan, slog två dricksglas till hälften fulla med brännvin, och stegade med dem fram till Klasson. Han ställde sig bredbent framför byggchefen och harklade sig mullrande. Det lät som om han gjort några oregelbundna, trevande slag på en bastrumma; och det blev genast dödstyst i salen — det verkade som om alla väntade något betydelsefullt.

— Ja, sade han sävligt med djup bas i det han räckte Klasson det ena glaset, eftersom vi inte får nöjet se er vid bordet så ska vi åtminstone dricka med varann, Klasson. De' kan nog hända att vi varit djäkliga mot er ibland, men de' får ni ursäkta, för va' tusan ska man göra åt'et! Alla människor vill ju leva! Skål och lycka till!

Klasson teg och tvekade några sekunder; men så höjde han glaset och utropade med förvridet munter min:

— Det har ni förbaske mig rätt i, Blom — vad ska man göra åt det! Alla människor vill ju leva! Skål — skål!

Han kastade huvudet bakåt och drack ur i ett enda svep.

— Skål — skål, hojtades det runt kring bordet, och på en enda gång började festen.

Olle gläntade på dörrarna till festsalen, och blev, liksom förut fru Lund, stående tveksam i vestibulen.

Den dagen han övertalat Sara att följa med till festen hade han tidigare hört Klasson be Herbert att för Guds skull komma och ta sin fästmö med — ”för fan, vad är det för fest om man inte får se ett enda vackert ansikte?” — och tagit för givet att alla skulle medföra sina hustrur om de ville. Sedan hade han visserligen blivit tveksam, han visste ingenting om så kallade taklagsfester, och hade de mest överdrivna föreställningar om hur det gick till när folk träffades på guldkrogar; men av rädsla att visa sig naiv hade han inte vågat fråga någon, och av fruktan att såra Sara, eller göra henne misstänksam, sedan han i sin äkta önskan att glädja

henne bett henne komma med, vågade han inte antyda att han misstagit sig. Han förbannade sin egen dumhet. Han ville själv delta i festen, ja han kände sig tvungen att göra det; men han visste att han inte gärna kunde föra in Sara till ett bord omgivet av idel grovkorniga, uppsluppna karlar.

Då Herbert, åtföljd av Märta som spritte av iver och nyfikenhet, inställd som hon var på att få vara med om någonting extra originellt och raffinerat, anlände strax efter gick han beslutsamt fram och drog honom utom hörhåll för rockvaktmästaren.

— Du Herbert, sade han vädjande, vet du om de' var meningen att vi — jag menar vi jobbare — också skulle ha våra fruntimmer med?

— Det vete tusan, svarade Herbert snävt. Men när han fick syn på Sara, som rådlös och generad drog sig allt längre mot ytterdörren, nickade han vänligt mot henne och tillade, i det han gick mot festsalen:

— Vänta ett tag — jag kanske kan ordna saken —

Han mötte Klasson, som redan ett par gånger sprungit fram och åter, alldeles i dörren. Byggchefen lyste upp och hytte åt honom med pekfingret.

— Nog sjutton visste jag att ni brukar komma försent till kontoret, Folkeson, utropade han, men att ni skulle vara likadan när det gäller att festa —!

Herbert skrattade och ursäktade sig med raljant artighet — Märta rodnade av stolthet då hon såg hur elegant han verkade i sitt uppträdande gentemot sin chef — och gjorde sedan en nonchalant gest åt Olle till.

— Jo, herr Klasson känner kanske igen Nording här —?

— Visst, visst, svarade byggchefen som var det med alldeles särskild glädje han konstaterade sin bekantskap med Olle.

— Ja, saken är den att han väldigt gärna vill vara med på festen —

— Naturligtvis, naturligtvis—!

Herbert böjde sig lite framåt och fick ett förtroligare tonfall i rösten, ehuru han inte brydde sig om att sänka den:

— Men så är det så att han är nygift också! Och ni vet ju hur nygifta människor är — han satte faktiskt pekfingret i Klassons mellangärde, likt en gangster som kommenderar ”hands up” — kan inte lämna varann en minut! Han ville inte att unga frun skulle sitta ensam hemma och känna sig övergiven och så vidare —!

Klasson spetsade läpparna till en tyst, förstående vissling, och utropade:

— Men det är ju utmärkt, alldeles förträffligt! Jag sa just för mig själv att vi skulle behöva lite ungdom på festen — lite glad och lycklig ungdom! Och vi har fullt med plats vid vårt eget bord!

Han störtade fram till Olle, kramade dennes händer, bockade sig för Sara och hälsade dem välkomna på sitt nervöst översvallande sätt. Men plötsligt samlade han sin arbetsledarevärdighet och sade allvarligt uppmuntrande, i det han för andra gången tryckte Olles hand:

— Förresten ska ni inte inbilla mig att ni är en vanlig byggnadsarbetare, Nording! Nej, nej, jag försäkrar er — jag har lagt märke till er länge — ni är en ung man som strävar att komma framåt i livet! Framåt och uppåt!

Han dubbade Olle, om inte till riddare, så nära på. Så därmed borde denne betraktat det som en naturlig och självklar rätt att sitta vid chefens bord och dela chefens mat. Men han kände sig bara ännu mera irriterad öch olycklig än förut, fast han följde den fräckt småskrattande Herberts exempel och hjälpte Sara av med kappan.

Klasson gick före till det lilla privata rummet, vars draperier han slog undan med en dramatisk gest.

— Här kommer ungdomen, sade han triumferande.

Både herr och fru Lund hade satt sig, några platser från varandra, lite stela och avvaktande som de flesta människor bli då de vänta sig att bli presenterade för främmande. Båda reste sig vid Klassons ord. Men presentationen, som de samlat sig inför, uteblev fullständigt, den behövdes sannerligen inte. Herbert och Märta som kommo först efter värden tvärstannade innanför draperierna. De fyra människorna tittade häpna och bestörta på varandra.

Märta, utropade modern plötsligt skarpt som om dottern just stod i begrepp att begå någonting i högsta grad olämpligt.

Märta, sade också herr Lund, men närmast som en människa, vilken i häpen rådlöshet konstaterar ett obehagligt faktum för sig själv.

— Mamma — pappa, pressade Märta fram.

Det uppstod några sekunders pinsam tystnad. Modern som först blivit blek av vrede över att så överraskande möta sin dotter vände sakta blicken mot hennes kavaljer; och när hon då kände igen honom från deras hastiga möte på gatan överdrogs hennes ansikte av en djup rodnad, hon ryste till ett tag och satte sig.

— Såå, sade hon liksom med stor ansträngning, det här är alltså unga Folkeson —?

— Jaha, Folkeson, ja, upprepade herr Lund likt ett eko och plockade på bordduken medan hans blickar nervöst fladdrade hit och dit, alldeles precis —!

Nu hade Märta hunnit samla sig.

— Men kära nån, utropade hon med konstlad munterhet, jag kunde väl aldrig *drömma* om att träffa pappa och mamma här, inte!

Även Klasson förstod slutligen situationen och fnittrade till som försökte han finna något obeskrivligt lustigt i den.

— Men det här är ju utmärkt, sade han och gnuggade händerna, alldeles förträffligt! Vi blir ju som en hel liten familj!

Herbert, som trots sin gaminaktiga förmåga att finna sig i de mest skiftande situationer, hade varit inte så litet förvirrad, bockade sig äntligen för Märtas föräldrar, och lade in en blandning av världsmannaartighet och undfallande ursäkt i sin hälsning.

— Ja, sade han i lätt skämtsam ton, vi måste ju i alla fall träffas nån gång!

— Nej, verkligen, undslapp det fru Lund ironiskt.

— Men det är sant, mamma, utropade Märta, jag *hade* tänkt att bjuda hem Herbert vilken dag som helst!

— Hm, sade herr Lund och flyttade sig intill sin fru, liksom för att solidarisera sig med henne, eller lugna henne.

Man satte sig. Kyparen bjöd kring pilsner och snaps. Klasson tog en snabb överblick av bordet och började sedan fjäska, åt ena sidan för fru Lund, åt den andra för Märta, vilken han ibland blinkade samförstående åt, som ville han säga att *han* för sin del var inte den som hyste några fördomar. Han ansträngde sig att spela upp sina gäster till en stämning av trevnad och glättighet; men ansträngningen var alltför märkbar för att åstadkomma åsyftat resultat: spänningen fanns kvar mellan de omaka bordsgrannarna. Och då och då, mellan utbrotten av forcerad munterhet, försjönk han själv i en underlig tystnad medan hans ansikte fick ett tomt, ihåligt uttryck; det verkade som om medvetandet flydde honom och stundtals gjorde en utflykt på egen hand. För varje gång han kom till sig igen började han sitt talande med ett litet enerverande fnitter, som om just detta, att han bemödade sig att säga någonting, roade honom i hemlighet.

Under den första förvirringen blevo Olle och Sara fullkomligt bortglömda. De hade tveksamt slagit sig ner bredvid varandra och sutto liksom avskilda från de övriga. Olle stirrade rakt fram i väggen medan han åt — utan en tanke på *vad* han åt, fast han i fantasin sysslat med den här festmiddagen en hel vecka — och tänkte på vad kamraterna därute tänkte och talade om honom just nu. Han visste det, emedan han visste vad han själv skulle sagt om en kamrat som, i likhet med honom nu, hamnat i ett internt sällskap tillsammans med arbetsgivaren och dennes närmaste män under en fest som borde varit helt gemensam, och kände sig våldsamt förbittrad på grund av den orätt han förstod att man måste begå mot honom därute, på samma gång han var tvungen ge dem rätt ifråga om orätten, då ju ingen hade reda på hur omständigheterna kastat in honom på fel plats. Han var inte hemma härinne, han *ville* inte vara hemma härinne; men det kunde ju ingen veta! Det var grymt, outhärdligt. Hela tiden var han också medveten om att Sara led lika mycket som han själv. Han märkte det på hennes tvungna, kantiga rörelser och oregelbundna andhämtning. Då och då sneglade han åt sidan så att hennes bild kom in i kanten av hans synfält. Hon hade det plågat brydda uttrycket hos en människa som känner sig bortkommen i en ovan omgivning; hon var inte heller hemma här — hur skulle hon kunna vare det — allting var mera pina än nöje för henne, ja än värre: rena meningslösheten. Plötsligt blev han medveten om hennes händer, hennes stora, svullna, röda arbetshänder. Det var hon själv som ofrivilligt riktade uppmärksamheten på dem. Hon förde en bit mat till munnen då och då, snabbt, skyggt, rädd att någon skulle iaktta det, och lät sedan händerna försvinna under bordskanten medan hon tuggade och kämpade för att se oberörd ut. En ännu intensivare förbittring mot allt — men nu på ett egendomligt sätt uppblandad med outsäglig ömhet för kvinnan som han dragit in i det — vällde upp inom honom. Varför skulle en människa känna sig skamsen över sina händer? Han förstod henne — han tyckte med ens att hans egna grova, benhårda nävar växte, växte, överskuggade hela bordet, skymde allt annat — men ändå, ändå: varför? Och samtidigt såg han, under en förnimmelse av trotsig stolthet, att hon var vacker — hon var mycket vackrare än flickan som Herbert hade med sig!

Med en lätt knuff av sitt knä fick han hennes uppmärksamhet riktad mot sig själv, och då han trodde ingen såg det böjde han sig hastigt intill henne.

— Du Sara, viskade han kärvt, stå på dig bara flickan min — de’ ä’ snart över!

Ett litet, knappt märkbart leende av tacksamhet lyste upp hennes spända drag, fast hans sympati samtidigt kom en tår att tränga fram och glimma likt en diamant i ena ögonvrån.

— Äsch, fortsatte han brådskande, rädd att hennes inre olycklighetskänsla skulle slå ut öppet, ta’t lugnt bara. Så fort vi ätit går jag ut och pratar med gubbarna om de’ nya jobbet, och sen så kilar vi hem igen —!

Hur förstulet intermezzot än ägt rum så hade både Herbert och Märta som sutto mitt emot lagt märke till och förstått det. Det kom ett uttryck av gammal kamratömhet i den förres ögon. Han höjde sitt glas.

— Skål Olle, sade han.

Olle sken upp i hela ansiktet, glad åt att någon ville kosta på sig ett försök att dra honom ur isoleringen, och besvarade ivrigt gesten. De sågo varandra djupt i ögonen innan de drucko ur. När Herbert satte ner glaset igen skrattade han tyst.

— Det var länge sen, sade han.

— Jaa, svarade Olle.

— Jag minns inte ens *när* de' var vi träffades sist, inföll Sara.

— Åh, tjugoett eller tjugotvå var det väl —

— Nej, vad säger ni Folkeson, avbröt Klasson, som om han plötsligt erinrade sig att han försummat ett par av sina gäster och nu ville skynda sig att gottgöra det, *känner* ni varann från förr?

— *Om* vi gör, sade Herbert.

Olle skrattade till befriat, som om han med ens kände sig upptagen i kretsen.

— Vi gick i skolan tillsammans, anmärkte han.

— Och sen pallade vi frukt och spelade bus i frälsis och allt sånt där, fyllde Herbert i.

— Det finns ingenting som går opp mot gammalt gott kamratskap, sade Klasson sentimentalt, och suckade som om han kommit ihåg någonting förlorat. Herbert nickade likgiltigt instämmande, men vände sig genast mot Märta och viskade förtroligt:

— Kan du tänka dig, Märta, att Sara — fru Nording menar jag — var den första flicka jag nånsin dansade med!

— Åh, sade Märta. Hennes ögon vidgades som ville hon riktigt suga upp den andra kvinnans bild. Så reste hon sig impulsivt, gick runt bordet, slog armen kring Saras skuldror och kramade henne hårt.

— Jag är så glad, viskade hon nästan ömt, så *gränslöst* glad för att jag fått träffa er! Vi måste bli *riktigt* goda vänner, hör ni!

Det var som om hon med sin vänlighet mot den andra ville ta till och med Herberts förflutna i besittning. Sara såg tacksamt upp i hennes ansikte och svalde som kände hon en klump i halsen.

— Det är rart av er att säga så, viskade hon tillbaka.

I samma ögonblick reste sig fru Lund till hälvten och utropade gällt tillrättavisande som om hon anade att det försiggick någonting oanständigt mellan ungdomarna:

— Men Märta då! Vad gör du? Vad gör du?

— Bästa fru Lund, började Klasson lugnande. Då satte hon sig, med ett egendomligt uttryck av förvirring i ögonen — som förstod hon inte själv de djupaste orsakerna till sitt utbrott, och nu blev medveten om det — men sade strävt:

— Man bär sig i alla fall inte åt så där vid ett middagsbord!

Märta gick tillbaka till sin plats, men mycket långsamt, med varje rörelse understrykande att hon inte lydde någon annan, bara sin egen vilja, hon såg inte ens åt sin mor. Men en lång stund efteråt kände Herbert hennes ben darra mot sitt.

Fyra eller fem gånger förut hade det hänt att fru Lund smakat starkvaror, ett halvt glas brännvin och några glas likör eller så, när hon varit på besök hos bekanta och blivit bjuden. Men redan från början av middagen hade hon nu förlorat kontrollen över sig själv, och liksom utan att veta av det, hade hon stjälpt i sig två stora glas kryddat brännvin och en massa vin, som hon aldrig förr druckit och som egentligen inte smakade henne. Det syntes dock inte mycket på henne, hon var så uppjagad att ruset hölls tillbaka, hon blev bara livligare och högljuddare, hennes ansikte brann, hon blommade upp under intrycket av Klassons små skämtsamt smeksamma artigheter och forcerade glättighet.

Men just när kaffet serverats och punschen slagits upp rusade Klasson från bordet för att ”titta efter hur de har det därute.” Det var som om hon hela tiden burits upp av hans närvaro och röst, den plötsliga tystnaden bredvid henne kom spriten att stiga åt huvudet, det gick runt för henne, hon kände sig häftigt illamående. Men efter en kopp kaffe tog hon sig samman igen. Hon stödde armbågarna mot bordet och huvudet i händerna och såg på Herbert och Märta med ena ögat halvslutet, kisande, och det andra ansträngt uppspärrat.

— Nå, när blir bröllopet då, frågade hon abrupt.

Ingen svarade, den giftiga tonen uteslöt varje tanke på svar från någon, bara herr Lund, som nu kommit i det stadium då man är förlåtande och välvilligt överseende till och med mot sina egna, fnittrade till som om någon kittlat honom.

— Uppför dig som folk, fräste hon då till honom så hårt att han nickade till med huvudet av förskräckelse, och satte sig rakt på stolen.

Hon vaggade själv med överkroppen en aning, munnen förvreds till ett snett, förfulande leende — det såg ut som kände hon sig sardonisk.

— Fast ni är förstås redan gifta, fortsatte hon, på stockholmska! Heter det inte så när en flicka struntar i all anständighet och går och lägger sig med en karl utan vidare?

— Låt oss inte tala om oss, sade Märta stelt avvärjande, och fick ett jagat uttryck i blicken.

Men det är just det vi ska, utropade modern, ytterligare eggad av dotterns snäva tonfall, just det, du! Tror du inte jag begriper varför du lämnade brösthållaren hemma här om dan? Du ville att han där — han där skulle komma åt dina pattar lättare —!

Märta reste sig så hastigt som om en stålfjäder rätat ut sig inom henne.

— Men mamma då, skrek hon utom sig.

Modern reste sig också, men långsamt och ovigt, hon lutade sig lite över bordet, stödjande sig tungt och vingligt på ena armen, medan hon pekade mot dottern med den andra, som måste hon bemöda sig för att hålla föremålet för sin vrede inom synlinjen.

— Sätt dig, sade hon grötigt, nästan tragisk i sitt våldsamma försök att verka myndig, ställ inte upp dig mot din mor så där! Hör du slyna — sätt dig ner!

Hon drog djupt efter andan och flämtade till så att det lät som en snyftning mellan de lösa läpparna; under några sekunder utkämpades en förtvivlad strid mellan den inre primitiva naturen och den delen av hennes

jag som berodde av uppfostran och konventionella hänsyn, hon försökte hålla igen, men hämningarna hade redan försvagats allt för mycket och sopades plötsligt bort som dun i en stormvind. Hennes röst steg till ett hest skrik, djuriskt och fruktansvärt i sin okontrollerade styrka:

— Det får vara nog nu, nog nu! Du har fört mig bakom ljuset hela sommarn! Du kände honom där redan när vi mötte honom i våras! Ljug inte för mig — du gjorde det, jag såg det på er när ni flinade mot varann! Ni hade legat med varann redan då — hör du det, din slinka, du hade gjort det redan då! Men nu har ni ridit slut med varann — ni har ridit slut med varann — det ska jag nog se till —

Hon satte sig ner, tungt, utbrunnen, med tomma ögon, fast ansiktet för övrigt bibehöll sitt ohyggliga uttryck av spasmodisk ilska och hatfull grämelse.

Det blev tyst några ögonblick, en tystnad som genomströmmades av pinsam spänning, som liksom skälvde av outtalad avsky och undertryckta utrop, som var laddad av den skräck normala varelser känner inför uppenbarelsen av det omänskliga, det gåtfullt onda, de vidriga förpestande dunster som stundom stiga upp ur instinkternas träskmarker. Men slutligen reste sig Herbert. Hans ögonbryn voro lätt sammandragna över näsroten, munnen hade stelnat i ett halvt frågande, halvt vämjefullt leende; men hans rörelser bibehöllo sitt vanliga, lite lättjefulla och nonchalanta behag.

— Det är kanske bäst vi rör på oss ett slag, Märta, sade han enkelt.

— Jaa, svarade hon med en svag rysning och tog hans arm.

Det var egentligen Herberts mening att de skulle avlägsna sig helt från lokalen. Men just som de kommo ut i stora festsalen hade två av de yngre arbetarna flyttat upp på musikestraden med ett handklaver och en fiol och klämde nu i med en gammal vals, åtminstone ett dussin av de andra reste sig genast och skyndade tävlande fram till servitriserna, vilka skrattande och kämpande mot på en gång snart drogos in i dansen. De som sutto kvar vid långbordet hojtade uppmuntrande, ropade ut saftiga kvickheter, eller gnolade med i melodin — festen började komma in i det backanaliska stadiet.

Herbert hejdade Märta och gjorde en frågande nick utåt dansgolvet. Hon tvekade, bet sig i läppen för att hålla tillbaka sin sinnesrörelse — men innan hon hunnit bestämma sig drog han henne resolut med sig. Hon följde honom motvilligt, styv som ett träbeläte i hela kroppen; men redan efter en minut började den krampaktiga stelheten ge vika, lemmarna fogade sig efter hans, hon gav sig hän åt den mjuka rörelsen, hon gav sig hän åt honom. Plötsligt kände han hennes arm smyga sig hårdare om sin hals — det var som om den grep tag för att hålla sig fast vid honom — och då han såg ner märkte han att tårarna glimmade i hennes ögon.

— Du Herbert, sade hon abrupt, med en liten skälvning i kroppen, jag går inte hem i kväll!

— Un, grymtade han frågande.

— Nej, nej, fortsatte hon med begynnande ångest i stämman igen, jag *kan* inte, jag står inte ut med att träffa mamma efter det här, jag skulle bli *galen,* Herbert!

— Seså, seså, sade han så som man lugnar ett barn, tala inte om det — du ska se —

— Jag vet det, avbröt hon, nu med mörkare ton av djup, tragisk visshet i tonen, och stelnade samtidigt till som om han inte uppfyllt någon outtalad begäran av henne, en begäran som hon inom sig krävde att han skulle förstå och genast foga sig efter.

— Ja, ja, sade han skyndsamt och tryckte henne intill sig för att hejda hennes växande reservation, men du

ska se att det ordnar sig!

De dansade tysta en stund. Hon önskade ingenting annat än att få följa honom så här, mjukt, reservationslöst, med varenda rörelse i kropp och själ rättad efter honom.

— Du, stammade hon slutligen i nästan ömkligt vädjande ton, säg, tror du inte jag kan ligga på något hotell i natt?

Han böjde sig ner så att den varma doften från hennes mörka hår svepte upp kring ansiktet, och gav, liksom halvt ofrivilligt, hennes rygg en smeksam strykning med handen.

— Dumheter, viskade han hett, för i natt kan vi väl smuggla in dig hos mig utan att värdinnan märker det!

Hennes kropp svarade honom ögonblickligen; hon grep ännu hårdare tag, klamrade sig fast i stigande ångest och begär, oro och krav, förtroende och rädsla, sög sig intill honom som ville hon tränga sig in i och ta hela hans varelse med våld, levande inom honom, hållande honom levande i sig.

— Men du, du Herbert, sade hon hastigt, snubblande med orden på läpparna, du får inte lämna mig! Du måste hålla mig fast! Jag har bara dig nu! Hör du det? Jag har bara dig nu!

Ja, svarade han lugnande, ja, ja —

Han hade alltid vetat att den här stunden skulle komma, och väntat få höra de ord hon just uttalat. Stundom hade han även i stort sett repeterat in sitt svar, han hade tänkt sig rollen av en öm, omtänksam skeptiker, av samma typ han spelat gentemot Svea, som både för sin egen och hennes skull, men mest för hennes, avråder från alla ytterlighetssteg. Varför skulle inte två människor kunna var för sig behålla friheten och ändå leva gemensamt, ja *för* varandra i den meningen att ingen tänkte på att bedra den andra, utan gåvo varandra allt, delade allt, hyste fullt förtroende? Det var i grund och botten så enkelt och linjerakt så länge man bara inte satte barn till världen! Det var inte alls nödvändigt att tränga sig tillsammans i en gemensam lägenhet, då finge man bara se varandra på *alltför* nära håll, kärleken behövde en viss distans mellan föremålen för att hålla sig frisk och levande, den behövde avståndet för att kunna förnya sig dagligen ur fantasin och minnena. Han hade tänkt ut en fras som han tyckte var ganska bra: det är bättre att vara två älskande, som ständigt på nytt söker varandra, än två vardagsmänniskor, som bara sliter ut varandra.

Och ändå — i samma sekund han nu verkligen stod inför den tänkta situationen kände han att allt det där bara var dumheter; orden funnos nog kvar, de virvlade ett tag omkring som spånor i hjärnan; men de sade honom ingenting, de betydde ingenting. Så fort han förstod att hon skulle flytta från föräldrahemmet — och om det skedde nu, om en månad eller ett år betydde i detta ögonblick inte det minsta för honom — förstod han också att han ville ha henne till sig, helt och reservationslöst. Han kunde inte uthärda ens föreställningen att hon skulle kunna börja ett nytt liv någon annanstans, i en ny miljö än den förra, utan honom. Det hade inte med förnuftet att göra, han tänkte inte ens att det var kärlek — för hans del kunde det lika gärna varit hat utan att det ändrat någonting — han erfor bara sin vilja att behålla henne hos sig, att äga henne, hårt andlöst, utan en tanke på annat, nästan som en fysisk smärta i bröstet.

Dansen slutade, men han behöll henne ogenerat i armarna några sekunder och gav henne en brutal kram, som kom henne att flämta till, men även tände en eld av förståelse och vild kärlek i hennes ögon.

De satte sig för sig själva intill en av väggarna. Sorlet och de bullrande skrattsalvorna omkring dem kommo dem att vara mera isolerade härute än i den intimare lokalen. Herbert tände en cigarrett, rökte under tystnad en stund och betraktade med kylig blick, och ett lätt hånfullt leende kring munnen, männen som drevo kring, halvdrucket självupptagna, i salen, eller klumpigt nojsande klungade ihop sig om servitriserna. Så

gjorde han en mångtydig grimas och frågade:

Vet du av att den här tillställningen egentligen är Klassons svanesång, Märta?

— Neej, svarade hon och vände sig förbryllad mot honom.

— Jo, sade han, det har gått åt pipan riktigt för honom. Han ska försättas i konkurs nu —

— Åh!

Det dröjde innan hon förstod, men då bleknade hon och grep honom hårt i armen.

— Det menar du inte, Herbert! Pappa skulle vetat det!

Han kunde inte undertrycka en fnysning av djupt förakt:

— Din far — han vet ingenting. Och om han också anade nånting skulle han inte begripa det. Har du inte märkt att han är sån att han inte fattar saker som är obehagliga för honom själv?

Hon satt tyst och försökte smälta hans ord. Han missförstod tystnaden och tillade ömt:

— Förlåt mig. Det var inte min mening att såra dig —

— Åh, det är inte *det,* utbrast hon då med en brutal klang i rösten, vad bryr jag mig om honom! Det är *dig* jag tänker på! Att du också blir —

— Nåja, jag blir också utan jobb, fyllde han i liksom med en nonchalant axelryckning.

— Men det är avskyvärt, *avskyvärt!*

— Det händer ju varenda dag —

Hon pressade sina naglar in i hans underarm, som kände hon sig förorättad och ville hämnas.

— O, hur *kan* du ta en sån sak så där, Herbert?

— Hur ska jag ta den då, frågade han och log flyktigt, med likbjudarmin?

— Nej, nej, men du kunde väl — du kunde väl —

Hon tystnade, ur stånd att göra sin mening förståelig med ord, men tryckte i stället sin axel sakta, smeksamt mot hans, instinktivt vetande att detta skulle säga honom allt. Han förstod henne också; och då han märkte att hennes ögon voro fyllda av tårar, som hotade att flöda över, knuffade han till henne lekfullt.

— Äsch, gaska upp dig, Märta, sade han, alltid föder gud höken, vet du väl!

Men bakom den gycklande masken levde hela tiden en bister insikt om att kvällen förändrat allt för honom, hans liv, honom själv —: han var inte ensam längre, han skulle aldrig mera komma att bli ensam. Den konstitutionella likgiltigheten, bottnande i en proletär fatalism, som dittills varit en slags styrka för honom, hade splittrats likt spegelglas för en stöt, den enkla bild av tillvaron han alltid haft framför sig hade sprungit i tusen skärvor. Livet såsom problem börjar först där man är två. Han böjde sig för detta faktum, men kände samtidigt dovt upprorisk vrede mot det.

— Förbannat, sade han plötsligt och släckte cigarretten under foten, låt oss dansa ett tag till, Märta, och sen gå in och göra upp med dina föräldrar! De måste ju ändå veta vart du tar vägen!

— Ja, svarade hon och reste sig nästan undergivet.

När Olle skilde draperierna åt och såg Herbert och Märta dansa därute greps han av en glättig säkerhet, en slags mod som han hela kvällen längtat efter att uppnå.

Kom along, sade han åt Sara, vi tar oss en sväng!

— Kan vi verkligen, frågade hon och följde honom ovilligt ut.

Han knixade överlägset med huvudet.

— *Om* vi kan! De' ser du väl.

Då han efter några sökande steg (han var ovan vid att dansa) kommit i takt med henne, utbrast han:

— Vilket djävla fruntimmer den där fru Lund, va'?

— Hon ä' bara olycklig, invände Sara.

— Olycklig! Full menar du väl?

— Nej, nej!

Äsch, prata inte, sade han otåligt, de' märkte du väl att hon var full!

Hon plågades av hans tydliga övermod — det låg en fara i det, tyckte hon — och anmärkte skyggt:

— Du borde inte tala så där om andra människor, Olle —

Han skrattade till utmanande.

— Bah! Va' ä' du rädd för, Sara?

— Ingenting, ljög hon och dolde ansiktet vid hans bröst.

— De' finns ingenting att vara rädd för, heller!

Just då dansade de förbi muraren Blom som satt vid bordshörnet och spelade kort med ett par andra gubbar.

— Hej, hej, ropade Olle, trevlig hippa, de' här!

— De' kan man väl begripa att du tycker, svarade Blom jovialiskt, fast med en ironisk glimt i ögonvrån.

Trots den godmodiga tonen uppfylldes Olle av onda aningar. Han väntade sig självklart bli tråkad för att han suttit tillsammans med byggchefen, det hade han väntat sig hela tiden; men nu började han oroligt intala sig att det också var det värsta som kunde hända, man kunde inte fått något verkligt allvarligt mot honom, man måste ju begripa hur alltsammans kommit till. Medan de dansade runt funderade han intensivt på vad han skulle svara om man började pika honom på nytt. Inte ödmjukt — han måste hålla på sig själv — men inte heller för strävt. Egentligen borde man bara rycka på axlarna åt saken. Eller kanske säga något saftigt och roligt som lurade gubbarna att dra på mun — ja, en riktigt trevlig vits var bästa svaret!

Men när de åter kommo förbi den kortspelande gruppen gav han med ens efter för en verklig panikkänsla, släppte Sara och gick hastigt fram till bordet.

— Hör på, Blom, sade han inställsamt, nästan tiggande i det han inställsamt lade handen på den andres axel,

jag kunde förbanne mig inte rå för att jag kom ihop med dom därinne —

— Nä, de’ ä’ klart att du blev enleverad, avbröt Blom ironiskt.

— Kidnappad, som dom säger i Amerika, inföll en av de andra. En sån djäkla fin kar som dig kunde dom väl inte undvara i sällskapet, va’?

Olle blev blodröd i ansiktet, men skrattade undfallande.

— Äsch, ni förstår väl, sade han vädjande, och samtidigt som försökte han bagatellisera hela händelsen, jag hade lovat frugan —?

— Vad fan hade frugan här att göra, frågade en tredje av gänget, ä’ hon gammal murarsmäcka, va’?

— Idiotiskt — att ta fruntimmer med sig på en sån här hippa, tillade den som förut talat i ännu mera sårande ton.

— Men jag visste inte, försökte Olle förklara, jag visste inte —

I detsamma insåg han att om han blottade sin okunnighet om seder och bruk skulle han ytterligare fjärma sig från de övriga, erkänna att han inte tillhörde deras kretsar. Situationen började bli outhärdlig för honom.

— Nå, var de’ så förbannat farligt då, stötte han fram obalanserat. Han vände sig om och såg efter Sara. Hon fanns inte i närheten, och hans syn var lite fördunklad av den förödmjukelse han gått igenom. Plötsligt reste sig Blom, tog honom helt vänskapligt under armen och förde honom några steg bort från de övriga.

— Seså, Nording, sade den tjocke mannen förtroligt i det han lutade sitt rödskinande ansikte lite närmare Olles, bry dig inte om vad gubbarna pratar för någe, de’ låter farligare än de’ ä’ —

— Äsch, svarade Olle och hans hjärta började bulta hårt av lättnad och nya förhoppningar, de’ vet jag väl, jag känner väl pojkarna!

— Nå då så, nå då så!

Blom dunkade honom i ryggen som kände han själv en stor lättnad över att ingenting allvarligt ont hade hänt. Men då han gjorde min av att återvända till bordet högg Olle honom i armen, och sade hastigt:

— Hör du, Blom, de’ var en sak jag skulle fråga dig om! De’ här nya jobbet —?

— Ja hm, sade den andre.

Hans svettiga ansikte bibehöll sitt lugnt godmodiga uttryck, men blicken där inne mellan fettvalkarna flackade skyggt åt sidorna när han tillade med sin rullande röst, vars naturliga styrka han liksom aldrig kunde modulera:

— Ja, de’ gick åt pipan för dig, Nording. De’ dök upp en annan grabb som ä’ äldre i yrket än dig och vi måste ta in honom i gänget i stället.

Han återvände till bordet; där såg han sig om och dundrade uppmuntrande:

— Men ge dig inte för de’ inte, gosse. De’ ordnar sig, ska du se!

Den andres ansikte svällde och upplöstes till en röd dimma inför Olles ögon, allting utplånades för ett ögonblick i ett fuktigt töcken, ur vilket endast ett förvirrat, dånande oväsen nådde hans öron. Han kände kväljningar och yrsel, som om all den sprit han konsumerat började verka först nu när spänningen släppte

inom honom, och förtvivlans mörka ström flödade in i hans försvarslösa själ. Några unga karlar, som hojtande vilt och hållande varandra i axlarna, dansade förbi råkade till sist knuffa till honom — då rörde han sig från fläcken där han stått bedövad, gick liksom trevande än hit än dit mellan grupperna, men hela tiden instinktivt sökande sig mot utgången.

Sara, som utan att han visste det, oavbrutet hållit honom under ögonen, mötte honom vid dörrarna och och tog honom mjukt under armen.

— Hur ä' de' Olle, frågade hon stilla.

— Vi ska gå, svarade han, med ansiktsdragen stela och kroppen hård och styv av krampaktig självbehärskning.

Hon nickade bara. De fingo sina ytterplagg i tamburen och stego nerför trapporna sida vid sida, utan att växla ett enda ord. Först när de hunnit ner på Skeppsbron gjorde hon ett försök till närmande, men försiktigt, med sin kvinnliga intuition förstående hans hudlösa ömtålighet och faran i att tränga sig på hans själ; hon tog hans arm, strök sig lätt mot honom, och frågade:

— Säg, Olle, va' var de' som hände däroppe egentligen?

Han fortsatte ännu ett tiotal steg, men förlorade sedan helt plötsligt kontrollen över sitt pressade och upprivna känsloliv, knuffade henne omilt åt sidan och bröt ut med hysterisk råhet:

— Jag skiter i't, jag skiter i't! Jag ger fan i alltsammans! Jag orkar inte mera!

Hon skyndade ikapp honom och gick åter vid hans sida, lite flämtande och skrämd.

— Olle, sade hon bevekande, Olle!

— Tig, fräste han omigen hest och obalanserat, jag vill inte tala om'et, jag *vill* inte, hör du, jag orkar inte!

Det gick några människor framför dem. Sara såg sig snabbt om: ett stycke bakom dem kommo flera. Och hon teg en stund. Men då de passerade mynningen till en smal gränd grep hon honom hårt i armen och ryckte honom med en överraskande rörelse med in i dess mörker, sköt honom häftigt upp mot husväggen och höll honom hårt fast. Hennes röst fick en klang av vild ömhet:

— Du måste lugna dig, Olle! För din egen skull! För min skull! För våran pojkes skull! Hör du de'? Du får inte gå sönder!

Hans ansikte förvreds till en underligt sjuk grimas av leda, av äckel och outsägligt lidande. Men i stället för att svara lösgjorde han sakta, ehuru oemotståndligt sin högra arm, höjde den och slog henne liksom tvångsmässigt för munnen. Hon snyftade till, kvidande som ett djur, men lämnade honom inte, tryckte sig bara ännu närmare, och sade redan sluddrande av att läpparna svullnat:

— De' gör de' samma om du slår mig — de' gör de' samma, de' gör de' samma bara du blir lugn, Olle, bara du blir lugn igen! Den brutala hängivenheten i hennes sätt kom honom till sist att mjukna, de hårda muskelknutarna i kroppen slaknade och upplöstes under hennes grepp; han darrade ännu en stund, men drog därpå en djup suck, som om han befriats ur en fruktansvärd gastkramning.

— De' ä' i alla fall för djävligt, viskade han hest, jag trodde så säkert på de' där jobbet, Sara, jag trodde så säkert på't, jag kunde aldrig drömma mig —

— Ja, ja, ja, svarade hon hastigt, svagt jollrande, men de' ordnar sig nog ska du se!

— De’ ä’ lätt att säga, de’, sade han med en bitterhet som bara den röjde att han började återfinna sig själv och lite av sitt vanliga mod.

Viss om att han inte mera skulle få något utbrott kostade hon på sig en blick mot Skeppsbron, och då hon märkte att de samlats några nyfikna där tog hon honom under armen och gick uppåt gränden. De fortsatte mot Söder utefter den tysta, slippriga Österlånggatan.

Herbert och Märta återkommo till lilla rummet samtidigt som ett stadsbud, bärande ett paket, närmast liknande en i papper inslagen hattask, anlände och frågade efter Klasson. Herbert visade honom in. Fru Lund tycktes ha nyktrat till litet av kaffet, hon satt i varje fall rak, med en viss matronelik värdighet över sig, och skrattade med tillgjord förnämitet åt någonting som Klasson just sagt. Herr Lund däremot verkade olycklig, likblek och våt i ansiktet som en människa vilken nått uppkastningsstadiet, ehuru han hängde fast vid sin chef med ansträngt fixerad och hundlikt uppmärksam blick.

— Är det till mig, till mig, utropade Klasson med tankspridd iver då Herbert visade honom på budet.

— Herr Klasson, ja, byggmästare Klasson, svarade stadsbudet allvarligt och ställde paketet på en fri plats av bordet.

— Det är en present, skrek fru Lund uppskruvat, en present — så *intressant!*

Budet, en äldre man med långa vita mustascher — sådana man bara ser hos stadsbud numera — i ett skrynkligt, tegelfärgat ansikte, hostade, skrapade med foten och tillade besvärat, som en skolpojke vilken repeterar en för honom oangenäm utanläxa:

— Fru Klasson bad mig överlämna de’ här och hälsa att hon tyckte herr Klasson behövde sällskap på sin resa —

Klasson avskedade honom med några kronor. Han stirrade på paketet med en blick full av bävande aningar, ja nästan av skräck, som såge han i detsamma en uppenbarelse av det yttersta onda, en elakhet bortom det mänskligas gräns.

— Åh, vill ni — vara snäll — och öppna det, bad han Herbert viskande.

Herbert gav honom ett förvånat ögonkast.

— Ja, gärna. Ni tror väl bara inte det är en helvetesmaskin?

Han skar av snörena med sin pennkniv och vecklade ner papperet. En hög kartong blottades, även den lindad med snören, men också full av små primitivt stuckna lufthål. Då han fått bort även dessa snören lyfte han sakta, affekterat nyfiket och eggande de övrigas nyfikenhet, så som man långsamt avslöjar en julklapp, av kartonglocket, och halade till hälften upp en fågelbur.

— Kors i himlens namn, utropade han nu verkligt häpen, en papegoja!

— O gud, stönade Klasson.

Fru Lund glömde den hållning av avvisande förakt hon hela tiden visat Herbert, reste sig lite och lutade sig över bordet som tänkte hon bjuda fågeln sin fylliga barm.

— Nej, vad säger ni, skrek hon med en underlig upphetsning, en papegoja, en *riktig* papegoja?

— Se själv!

Herbert lyfte upp hela buren. Kommen i ljuset ryckte alexanderpapegojan till, vippade yrvaket högfärdigt med de gula stjärtfjädrarna, högg ett par tag i luften med den krokiga röda näbben och skrek sedan skärande.

— Affärer! Affärer!

— Men o! den talar ju, nästan kved fru Lund i vild förtjusning, vilken raring! O!

— Affärer! Affärer, skränade fågeln ännu gällare, nickade med sin fula uppsyn vänd utmanande mot Klasson. Det såg precis ut som om den krävde ett svar.

Herr Lund hade börjat kikna av glädje redan vid det första skränet nu slog han sig med stormande hänförelse på knäna och utropade, strålande av beundran:

— Hör ni? Hör bara! Affärer! Affärer! *Det ni,* det ni — det är byggmästaren upp i dagen!

Han reste sig med någon svårighet, fick efter en svävande rörelse tag i ett glas, lät det beskriva några cirklar framför näsan, och sade med tillkämpad värdighet:

— Herr arkitekt — herr byggmästare — på denna stora dag skulle — skulle jag vilja — Ja, till och med de stumma djuren sjunger — sjunger ert lov — så att säga —

Och fågeln sjöng ännu en gång:

— Affärer! Affärer!

I detsamma reste sig Klasson, med axlarna uppdragna, och ansiktet blekt och förvridet av otämjbar ilska, och sopade buren i golvet.

— Åt helvete med dig, morrade han mellan tänderna, åt helvete med alltsammans!

Buren hamnade på sidan långt borta i ett hörn, fågeln råkade på huvudet i det trånga utrymmet, spärrade ut stjärtfjädrarna, flaxade med vingarna, och gav i vildaste nöd upp det ena skriket gällare än det andra. De övriga sutto och stodo tysta, lamslagna av häpnad. Men Klasson steg fram så att han fick syn på buren, hans ögon voro blodsprängda och stela. Efter några sekunder drog han sakta upp en liten browning ur bakfickan, siktade på fågeln i det han grinade med överläppen uppdragen så att den borstiga mustaschen tycktes växa in i näsborrarna.

— Nå, ska du med mig, så ska du väl, sade han sardoniskt.

Herbert som satt alldeles bredvid honom reste sig och tog honom beslutsamt i armen, och tvingade den neråt.

— Seså, herr Klasson sade han i den vardagliga ton han ofta fick i upprörda ögonblick, tänk på att vi inte är på nån skjutbana!

Klasson skelade mot honom och kämpade mot. Han lugnade sig först när ett nyfiket ansikte dök fram mellan draperierna och en hånfull röst frågade:

— Va’ fan nu då, har ni öppnat menageri här inne?

Dånande skrattsalvor utifrån beledsagade frågan. Då gick Klasson tillbaka till sin plats, han lutade huvudet mot händerna och glodde mörkt omkring sig. Herbert tog upp buren med den skrikande fågeln, och försvann med den efter en lugnande blinkning mot Märta; det såg ut som om han nu först kommit riktigt i sitt esse och trivdes med tillställningen.

Han hade knappt försvunnit förrän fru Lund steg upp, hon darrade av indignation, men anlade ändå en sötsur min när hon vände sig mot Klasson, och sade:

— Tyvärr herr Klasson tror jag det är tid för oss att bryta upp från er angenäma fest —

Klasson tycktes inte höra, fast hans stela ögon just då var riktade rakt mot hennes ansikte. Herr Lund försökte oroligt dra ner henne på stolen igen.

— För guds skull, Hilda, viskade han nervöst, inte kan vi ge oss i väg så här utan vidare, inte —

— Kan vi inte —?

— Chefen förstår du väl —

Hon böjde sig över honom och viskade i hans öra:

— Tig! Tig din dumbom!

Men i samma ögonblick hon på detta sätt börjat ge känslorna utlopp togo de överhand, och rusade iväg, krossande alla hämningar inom henne; hon grep sin man i axeln, ryckte honom från stolen, och ruskade honom hysteriskt.

— Kom, skrek hon, vi går, vi går! Människorna är galna här!

— Men Hilda då, bad han beskedligt, vacklande på sina spritförsvagade ben, och slängande med huvudet som en ledlös docka.

— Tig, avbröt hon omigen, jag står inte ut här längre, jag står inte ut!

Plötsligt skiftade hon ton, liksom gripen av en ny fruktansvärd tanke, hon höll honom lite ifrån sig, stirrade honom misstroget i ögonen och väste ondske fullt:

— Tänker du låta mig gå hem ensam? Medan du sitter här och super dig full? Ditt kräk! Ditt kräk!

— Nej, nej, stammade han skräckslagen. Trots sitt dimmiga och blöta tillstånd tyckte han med ens att han aldrig förr sett den kvinna som stod framför honom, han hade aldrig ens anat att hon kunde vara sådan, och kände det som om han ovetande levt tillsammans med en varghona i hela sitt liv. Han verkade färdig att börja gråta.

Märta steg fram och försökte träda emellan. Hon lade handen på moderns arm.

— Mamma, bad hon med låg skälvande röst, låt pappa vara ifred —

Modern vände sig snabbt mot henne; det såg ut som om hon, likt en uppretad orm, högg till med hela kroppen i rörelse:

— Slyna! Slyna! Våga inte lägga dig i det här! Och våga dig inte hem heller! Hör du det — våga dig inte innanför *min* dörr mera!

Så drog hon iväg med sin både motsträvige och undergivne make, vilken ända in i det sista hade sin bönfallande och lidande blick fästad på dotterns ansikte. Förlåt, tycktes den säga, förlåt oss. Det gjorde Märta outsägligt ont om honom. Och ändå kände hon det som om moderns ord skänkt henne en ny förut oanad styrka, hon kände befrielse som om hon blivit kvitt någonting kvalmigt och sjukt. Jag får be pojkarna plocka hop mina saker, tänkte hon nyktert.

Herbert fann Märta lugn och naturlig som om ingenting ovanligt hänt. Och ändå såg hon upp till honom med ett alldeles nytt drag av djup tillit och glad, medveten hängivenhet i ansiktet. Han frapperades av förändringen som om de få minuter han varit borta egentligen utgjordes av lika många veckor, och kände en ström av ömhet ila i bröstet.

— Gick dina föräldrar, frågade han.

Hon nickade leende.

— Ja, mamma kände sig trött. Ska vi också —?

— Vill *du?*

— Det blir som du tycker, svarade hon och log omigen, fundersamt kokett, som föregrep hon natten i tankarna.

Han betänkte sig ett ögonblick och sneglade nyfiket åt sidan på Klasson. Dennes ögonlock hade sjunkit ner lite grann, hakan hängde slapp, munnen stod halvöppen med läpparna vibrerande av väsande andedrag; hela ansiktet hade det ihåliga, döda uttrycket hos en människa vars själ slocknat, vars fysiska vitalitet kvävts av den absoluta hopplösheten eller sinat ut under en genomrumlad natt. Herbert bestämde sig snabbt, och slog sig åter ner vid bordet.

— Hur står det till, Klasson, frågade han med ett stänk av godmodig ironi i rösten.

Klasson spratt till; det verkade som om han varit långt, långt borta, och nu med våld drogs tillbaka till nuet och platsen och förvirrad och förskräckt kände igen sig. Men så uppgav han ett kort, feberaktigt skratt; livsuttrycket återvände till ansiktet, hyn lystes upp, ögonen gnistrade jäktat, till och med mustaschen tycktes käckt borsta upp sig.

— Hallå, Folkeson, ska vi dricka champis, frågade han muntert, som ville han jaga sig själv bort från den döda punkt han nyss befunnit sig på och ännu var pinsamt medveten om.

— Nej, tack, men lite nyvarmt kaffe åt Märta och mig —

— Ni får vad ni vill, säg bara till, hojtade Klasson rimmande. Han slamrade efter en servitris och sade till; och beställde dessutom en flaska ”Gula änkan:”

— Champis är i alla fall gudadrycken, Folkeson, ni skulle passa på medan det bjuds! Och hur kan ni stå till svars med att neka er fästmö? Alla vackra flickor — och fula med förresten, he, he — tycker om champis —

— Jag tycker inte om det, inte jag inte, ljög Märta glatt. Hon förstod Herbert: han ville inte utnyttja byggchefens labila tillstånd.

Herbert skrattade:

— Där hör ni, herr Klasson, min fästmö är det lysande undantaget!

Medan Klasson pratade fick han en egendomlig psykisk förnimmelse av att han hade två upplagor av mannen framför sig, båda med namnet Klasson, den ena levande ini den andra, som i ett skal, eller som en människa vilken går i kläder som inte passar henne, men ändå främmande för varandra, skilda åt som ting av olika grundämnen. Den yttre varelsen var den Klasson han känt de sista åren: den lamenterande, skrytsamme, uppblåst överlägsne och hjälplöst fladdriga byggmästaren, som ändå, trots alla sina fel, föreföll på något odefinierbart sätt sympatisk, tanklöst hjärtegod, med en generositet som var lika ärligt menad som

hans oförmåga att förverkliga den var absolut. Den inre människan, som stundom tittade ut likt en mörk skugga genom de blekblå ögonen, var ett ångestfullt barn, ensamt och övergivet, kännande sig omgivet bara av fientliga makter, skräckinjagande i sin monstruösa obegriplighet. Det var någonting rörande över detsamma. Och samtidigt något oefterrätteligt idiotiskt. Det hade inte därinne att göra. Klasson var ju ändå en vuxen människa, han hade till och med mustascher. Och det låg något löjligt i en sådan där ömklig barnablick strax ovanför en dylik mustasch, något löjligt och på samma gång ohyggligt, det var som om den förnekade realiteten i själva den tillvaro som Klasson-byggmästaren utgjorde en produkt av.

— Skål, sade Klasson utmanande, lite retsamt, i samma ögonblick han fått det skummande, gula vinet i glaset. Med den dyrbara drycken framför sig blev han den uppblåst överlägsne chefen.

— Skål, svarade Herbert och klingade med kaffekoppen. Efter en sekunds svagt inre motstånd tillfogade han illfundigt:

— Komiskt med den där fågeln i alla fall?

Klasson satte vin i luftstrupen, hostade och frågade tårögt:

— Fågeln?

— Ja, papegojan vet jag.

— Asch den!

Han satte ner glaset, handen darrade och ur ögonen tittade det ångestfyllda barnet ut. Men plötsligt slängde han med huvudet och skrattade hämningslöst; och när han skrattat färdigt utropade han lika hämningslöst, som en människa i sådan belägenhet att hon inte behöver ta några hänsyn längre, inte ens till sig själv:

— Vet ni vad, Folkeson, jag fick hit den där papegojan för att jag skulle skjuta mig!

— Åh tusan, sade Herbert som kände han sig imponerad.

— Jo, svarade Klasson med en slags dyster belåtenhet, så är det! Ser ni, när jag gick hemifrån i eftermiddags så sa jag till min hustru: ”Jaha, Irma, det här är sista gången du ser mig.” ”Jasså” sa hon då, ”ska du resa din väg nu? Det har jag väntat på länge. Vart tänker du resa förresten?” ”Det finns väl andra sätt att ge sig iväg på än att resa nånstans”, sa jag. Då hånlog hon — ni kan inte föreställa er, Folkeson, hur giftigt hon kan hånle, det är som att se djävulen själv i ansiktet, en kvinnlig djävul, och en sån är nog ett par streck värre än nån annan! ”Vad då för sätt”, frågade hon. ”Man kan ju skjuta sig”, svarade jag. ”Kan man”, sa hon. Och så skrattade hon mig rakt i ansiktet och utropade: ”Om du gör det så blir det sannerligen det klokaste du någonsin gjort i hela ditt liv!” Hon trodde mig inte, ser ni. Och så skickade hon mig fågeln!

— Men varför just fågeln, frågade Herbert lågt.

— Varför? Åh, ni förstår väl — ni förstår väl —

Han tystnade tvärt, förvirrad av att han inte själv förmådde utreda ett sammanhang, som han ändå kände så klart inom sig; hans blodsprängda ögon fingo ett uttryck av ångestfull bestörtning.

— Men det är i alla fall så, utropade han nästan vilt, som ville han försäkra sig själv om saken, det är så! Och det är någe helvetiskt med det! Ni kan inte tänka er — det går inte att tänka sig —!

I Herberts öron klingade plötsligt ett avlägset eko av papegojans hesa skrän: ”Affärer! Affärer!” Och för ett ögonblick snuddade den fruktansvärda sanningen vid hans själ, den sällsamt förryckta och på samma gång

fantastiskt ondskefulla meningen med fågeln: kvinnan hade alltid betraktat den som en dubbelgångare, eller en imitation av sin man, och skickat honom den som ett tecken på att hon faktiskt ville bli av med honom, att hon ville, inte bara att han skulle resa utan definitivt och slutgiltigt försvinna från de levandes antal. Det var något makabert över det hela; och samtidigt så oändligt komiskt uppstyltat att hans känslor inte kunde samla sig och förnimma tragiken, som låg bakom. Då hans blick råkade champagneflaskan, som likt en miniatyrkyrkas kupoltorn stack upp ur ishinken, log han ofrivilligt skeptiskt och frågade abrupt:

— Nå, tänker ni göra det då — skjuta er, menar jag?

— Ja, svarade Klasson och fuktade liksom vällustigt sina torra läppar med tungan.

— Men *bäste* herr Klasson, invände Herbert och leendet i hans ansikte utvecklades till ett tankspritt flin, sånt *gör* man i alla fall inte numera —

— *Gör* man inte?

Klasson satte sig rakt upp på stolen, tonen i hans röst lät förorättad och ilsken. Men i nästa sekund tycktes han själv inse hur dumt, eller rättare hur ihåligt, det verkade att ta i så häftigt om saken, ty han slappnade genast, kroppen sjönk liksom ihop i den förra hängande attityden.

— Jag ska säga er, Folkeson, att det beror på vem ”man” är, fortsatte han skrytsamt och överseende, ehuru med en underton av jäktad skrämsel, det beror helt och hållet på! Ni kan se det dagligen runt omkring er — ni är ju en intelligent man, ni som jag, inte sant! Folk släpar sig till exempel fram i åratal med obotliga sjukdomar i kroppen de har ingen glädje av livet, men vill ändå inte mista det, de vet att de måste dö, men de har inte mod att själva ta steget ut i det okända! Det finns mänskor som går utför, sakta, sakta, och de ser det, och de *vet* att det aldrig kan gå uppför för dem igen, de *vet* att de ska gå till botten, ja för tusan, de går liksom i flera år och stirrar ner i dyn där de ska hamna — men tror någon att de hellre klipper av med en gång? Nej då! Det påstås förresten att det fortfarande händer här och var i världen att folk *svälter* ihjäl, faktiskt svälter ihjäl! Kan man tänka sig — det är väl att tåla lite *för mycket* av tillvaron ändå? Nå, i grund och botten är de flesta mänskor fortfarande bara vanliga djur som fogar sig i att svältdö eller långsamt kola av i svåra plågor, men inte kan få den tanken i huvet att ta farväl av alltsammans med en munter gest och ett glas champis! Skål förresten —!

Han drack, lite flämtande efter det forcerade pratet. Herbert lade märke till att hans ögon fått ett virrigt, sinnesrubbat uppjagat uttryck. Men så fort han druckit ur gjorde han den där ”muntra” gesten; han skrattade, slog ut med armarna och dunkade sig för bröstet. Och så började han igen:

— Men *jag,* ser ni Folkeson —! Ja, jag säger bara det —: det måste finnas nån skillnad på folk och fä! Man måste visa nån stolthet annars är man ingen mänska! Man ska veta när man fått nog av livet och kunna säga — stopp, nu tål jag förbanne mig inte mera, kan jag inte gå rätt upp längre så inte vill jag krypa, inte, hellre —

Herbert kände det som om han kom bort från alltsammans en stund; hela hans jag koncentrerades inåt i ett väntande lyssnande. Och så tänkte han: ”Han gör det naturligtvis inte. En människa som verkligen ämnade skjuta sig skulle inte prata om det. Ifall själva livet blivit honom likgiltigt skulle pratet och andras åsikter om honom, om det han tänker göra, vara ännu likgiltigare. Men om ändå — *om* —” Han erfor en spänning så intensiv att den smärtade i kroppen, hela hans varelse drog sig tillsammans liksom till ett språng, och han visste under ett ögonblick, visste det med sådan klarhet att han inte behövde omsätta vetskapen i ord, att *om* den andre verkligen försökte utföra sin pratföresats så skulle han tvingas hindra det — han skulle göra det på grund av samma absurt ologiska, men självklara livsbevarardrift som kommer varje människa att riskera

sitt eget liv för att försöka rädda en självmordskandidat som hoppat i vattnet. Och samtidigt tänkte han, liksom resonerande med sin egen instinkt: ”Varför? Om han vill det, så —? Livet är väl tillräckligt invecklat utan att man lägger sig i en annans vilja också, utan att man anstränger sig att vilja för en annans vilja.”

Han återkom till omgivningen av att han förnam Märtas varma hand skälva som en liten fågelunge i sin egen. Och så dök Klassons prat upp igen och inneslöt hans medvetande som i en bullrande åska:

... ja, precis så är det — och jag säger det utan skryt — jag är karl nog för att veta när jag fått nog! Se sanningen i vitögat, ta den för bröstet, det har jag alltid sagt! Jag säger det nu med! Och saken är klar, det är ingenting att göra åt den —: jag är slut! paff! bankrutt! De andra var listigare än jag, förbannade hajar och skojare! Men jag är inte arg på dem för det, inte, jag är karl nog för att ta konsekvenserna av min beskedlighet —

Rösten sjönk plötsligt till en hes viskning — det var som om dess resonansbotten helt tvärt spruckit — och ögonen fingo ett underligt uttryck av blodsprängd förtvivlan och apaktig djupsinnighet.

— Förresten ska jag säga er att när man praktiserat livet och sett så mycket djävulskap som jag, då blir man inte arg på nån, då *genomskådar* man hela skiten. Man bygger och bygger här i livet, ser ni, men man vinner ingenting på det. Man räknar ut allting så fint — men så fort man kommer till takstolarna så visar det sig att det var någe fel i räkningen — allting blir annorlunda, så djävligt annorlunda, just medan man håller på och bygger — så att när man nått övre våningen upptäcker man att man borde lagt grunden på helt annat sätt, så att säga — He, begriper ni, Folkeson? Ni ska inte tro att det här är bara byggmästarsnack, inte, det rör er också! Vi bygger allihop, ser ni, vi bygger och bygger, den ena så, den andra så, — hela mänskligheten bygger! Men just när allting tycks vara färdigt — då kommer bankrutten, ja! Just när man tror att man ska ha allting under tak, som det heter, då — Hans prat blev allt sammanhangslösare ju längre han försökte tränga ner efter och forma de röriga förnimmelser som likt klumpiga amfibier vältrade sig i djupet av hans grumliga själsliv. Herbert hörde på endast med hälften av sin uppmärksamhet; hans tankar letade sig bort från rummet, ut still större sammanhang, splittrades, sökte sig tillbaka, som om de ansträngde sig självständigt att förankra sig i hans eget blod. Han tänkte: ”Karlen har hållit sig uppe hittills. Men när man inte kan det längre kommer man ner till ångesten. I djupet är allt liv ångest. Det naturligaste, det vill säga det första, tillståndet hos människan är ångesten. Barnets ångest; vildens ångest.” Och efter en andningskort paus: ”Det är den man försöker komma från. Kultur, civilisation, gudaskapande, allting går bara ut på att försöka övervinna den elementära ångesten. Man strävar att hålla sig uppe — hålla sig ovanför ångesten — att nå säkerhet i tillvaron.” Med ens skar det som en kniv genom honom: ”*Jag* har aldrig gjort det, inte brytt mig om det, inte känt mig behöva det, jag har inte haft någon ångest! Bara följt med, litat på livet, litat på de *andra!* Men nu! Märta! Jag *kan* inte förlora —!” Så lugnare igen: ”Kultur civilisation: säkerhet. Krig för kultur, krig för säkerheten. Själva kampen att övervinna osäkerheten, att övervinna ångesten, skapar ny ångest — jäktet framåt, uppåt, skapandet för att vinna säkerhet alstrar ny ångest. Människan har nu en gång för alla förlorat sin naiva tilltro till livet —”

Klassons hesa viskningar dog bort i ett grötigt mummel. Han sträckte en trevande hand efter champagneflaskan, och lyckades under mycket vinglande och skvättande över bordet slå upp ännu ett glas åt sig, vilket han höjde mot ljuset och plirade fånigt förälskat på. Så började han deklamera, stammande, sökande efter orden, hickande, men ändå med överdrivet patos och ihålig bombasm och stämman drypande av självömkande sentimentalitet:

— ”I inget — he — i intet land — hos henne — nej, hos ingen vill jag stanna —

Jag går min väg — jag går ombord — med vinlövs — med festligt smyckad panna

och seglar bort, ja — seglar bort när glädjen är som bäst!”

Herbert blev plötsligt medveten om att Märta grät tyst. Han vände sig mot henne, tryckte hennes hand, som under de sista minuterna blivit brännhet, och frågade ömt:

— Hur är det med dig, flickan min?

— Jag önskar att vi kunde gå nu, svarade hon med undertryckt rädsla i blicken.

Han nickade. Det var som om hennes tårar strömmade rakt in i hans själ och sköljde rent där, spolade bort varje tanke på annat än henne. Han reste sig och sade:

— Men kära barn: varför har du inte sagt det förut? Kom då.

Hon log tacksamt och tog hans arm. Ingen av dem såg åt Klasson, han existerade inte för dem i detta ögonblick. Men just när draperierna svepte igen bakom dem hörde de det kraftiga klirret av ett glas som med våldsam kraft splittrades mot någonting hårt. Märta ryckte till, i sitt uppslitna tillstånd reagerade hon som för ett slag och började skälva i varje led. Herbert tryckte henne hårdare intill sig, och sade:

— Seså, bry dig inte om det. Han är full och menar inte ett ord av alltsammans —

Men de hade bara hunnit några få steg då skottet gick därinne: det lät som en kort, vass piskklatsch, utförd av en gammal van herrgårdskusk ute på paradåkning. Varenda människa ute i lokalen hejdade sig i sina rörelser, vände ansiktena mot draperierna och blev stående, stumt undrande och frågande. Under ett par sekunder var det fullkomligt dödstyst; så uppgav Märta ett gällt, jämrande skri:

— O gud, han gjorde det! Han gjorde det!

— Vad gjorde han, frågade en grumlig röst alldeles bakom dem. Ingen svarade. Men som på ett givet tecken strömmade hela klungan av män mot inre rummet, inneslutande Herbert och Märta, vilka maldes med i rörelsen som ett par spillror i ett grusras.

Klasson satt kvar på sin plats — högst levande — bakåtlutad på stolen med näven omslutande browningen utsträckt på bordet framför sig. Hans ansikte var vit- och rödfläckigt, håret stod på ända, kragen var uppsliten vid halsen som om han gjort ett försök att skaffa sig själv luft under ett kvävningsanfall. Vaggande hit och dit med överkroppen tog han mot de inrusande människorna med ett obeskrivligt upplöst grin, vilket tydligen skulle föreställa att vara muntert gäckande, och hojtade hest:

— Hallå, gubbar, hallååå! Hur trivs ni med taklagssaluten? Trevlig, va’?

Och som om det förra skottet även hos honom själv väckt föreställningen om en smällande piskklatsch, grep han browningen och fyrade av mot taket i det han skrek:

— Hoppla, hoppla, alla mina hästar!

Bitar av mörkgrönt kakel och ett grått moln av bruksdamm seglade ner, blandades med den ljusblå krutröken och betäckte bordet och axlarna på männen som samlades kring bordet.

Medan Herbert, knuffande med axlarna och boxande med armbågarna, banade sig själv och Märta väg genom den stimmande hopen för att nå utgången, hörde han Klasson därinne brista ut i förryckt gapskratt. Ett oändligt medlidande, blandat med lika stort förakt, uppfyllde honom *”Nu”,* tänkte han halvt frånvarande, *”nu* gick han verkligen förlorad!” Och på samma gång föreställde han sig kulan i taket — som om det var *den* som gått förlorad, eller någonting annat förlorats med den.

27.

Vid halvelvatiden kommo Jens och Harald ner på Skeppsbron. Regnet hängde som en tunn dimma i luften, gatstenarna blänkte, kring båglamporna bildade diset svagt vibrerande glorior i alla spektrums färger så att de på avstånd liknade jättestora kulörta lyktor.

Pojkarna gingo med ungdomens otåligt raska gång, och spänt väntande uttryck i ögonen, vilka, ansträngda av mörkret, lyste feberaktigt. En stund tidigare, uppe i götgatsbacken, hade de passerat en blomsterhandels upplysta fönster. Jens hade velat stanna och titta på den prunkande sommarprakten, men skämts för att föreslå det — det skulle verkat barnsligt, tyckte han, fast med en oresonlig känsla av upproriskhet, som inte ville lägga sig. Han hade plötsligt förnummit en söt doft av mognande klöver. Och det nästan värkte inom honom av lust att berätta, eller bara tala högt, om sitt forna liv på landet, om fadern, kreaturen och alla högsommarens fylliga färg- och ljudsymfonier; men en instinktiv visshet av att han inte skulle bli förstådd höll honom tillbaka. Ja, hur goda vänner de än voro skulle Harald inte förstå just detta. Han kände sin ensamhet intensivare än någonsin.

Just när de hunno fram till restaurang Reisen hörde de en skarp smäll därinifrån. Jens ryckte till, stannade, och rynkade lyssnande pannan.

— Va’ var de’, tror du, frågade han.

Harald hade stannat några meter längre bort; han körde ner händerna i fickorna och spottade föraktfullt utåt gatan.

— Champis, sade han med den kunniges självklarhet i stämman, de’ låter så där när dom drar upp korken.

Han vägde fram och åter på fotsulorna och betraktade kamraten med en slugt forskande blick, och frågade plötsligt utmanande:

— Hade du lust att vara med däruppe i alla fall, va’?

— Nej, sade Jens ögonblickligen, som hade han faktiskt varit beredd på eller fruktat frågan, nej, de’ begriper du väl —

Han *hade* verkligen inte haft någon sådan lust, men under alla de melankoliska timmar de drivit kring gatorna dragits närmare och närmare platsen; han ville gå *förbi* den, liksom intensifiera känslan av vad han försummat.

Harald kastade en blick upp mot första våningens fönster, på vars fördragna gardiner man kunde se fantastiskt förvridna, och förstorade skuggor av människor röra sig. Han spottade åter, och anmärkte med en slags hopbiten dysterhet:

— Nä fan, de’ ä’ ingenting för en ann, de’ där!

— Neej, upprepade Jens i nästan samma ton, de’ ä’ ingenting att stå efter.

Under ett ögonblick stodo de tysta; det var som om deras tankar och känslor trevande sökte varandra, sökte en ännu intimare kontakt. Så utropade Harald med abrupt häftighet, en vrede som riktades rakt ut i luften, mot ett obestämbart något — det var som värjde han sig mot en dunkelt anad fara:

— För fan, gubbarna bara slavar och super, slavar och super! Va’ ä’ de’ för liv, va’?

— Ja, svarade Jens med samma bitterhet, de’ har jag också tänkt! Va’ ä’ de’ för liv? Då kunde man lika gärna —!

Inom sig trotsigt utmanande ödet knöt han nävarna hårt. Harald nickade bistert samtyckande.

— Ja, sade han, de’ ska jag säga dig att för min del, så —!

Impulsivt ryckte han ena handen ur fickan och sträckte fram den mot kamraten. Jens fattade den genast och tryckte den hårt så det smärtade i bådas fingrar.

— Ja, sade han kort, bestämt, som om han antog ett förslag från den andre, ett tungt skickelsedigert förslag, avgörande för hela livet.

I detta ögonblick kommo Herbert och Märta ut från restaurangentrén, slöto sig tätt tillsammans och gingo höft mot höft, mot söder. Pojkarna sågo efter dem, Jens grubblande som om åsynen av de två människorna gav honom en svårtydd gåta att lösa, Harald med en glimt av avund djupt ini ögonen.

— Äsch, utbrast han när de två andra voro utom hörhåll, att dra med jäntor —!

Som i en tyst överenskommelse, och utan att se på varandra, fortsatte de sin väg. De gingo på mera än två meters avstånd från varandra, men ändå hemlighetsfullt sammanbundna i samma takt, samma otåliga rörelse framåt — två pojkar i de år då livet består av ett oavbrutet gående, då hjärtats oro och själens ljusdunkla drömmar driver kroppen att ständigt fortsätta någonstans, likgiltigt vart. Jens undrade vagt på vilka platser han skulle söka arbete dagen därpå; men hans blickar voro spänt riktade rakt framåt gatan mot den punkt långt borta där mörkret upplöste tingens konturer — det var som trodde han för varje steg att där, just där, ur det okända, skulle det dyka upp någonting han väntade på. Och under hela tiden blev han inte kvitt honungsdoften av mognande klöver.